

Projekt „Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs“ (VABU)

VABATAHTLIKUD JA VABATAHTLIKKUS EESTIS

HETKEOLUKORD JA TULEVIKUVÄLJAVAATED

UURIMISPROJEKTI LÕPPARUANNE

Koostajad: Kairi Kasearu, Kadi Kass, Merle Linno, Avo Trumm

Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut
2026

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Koostajad: Kairi Kasearu, Kadi Kass, Merle Linno, Avo Trumm

Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut

2026

Projekti „Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs“ (VABU) rahastasid Siseministeerium ja Sotsiaalministeerium.

Lühikokkuvõte.....	6
Summary.....	10
Sissejuhatus.....	14
Uuringu lähtekohad.....	15
Uuringu taust, eesmärk ja teoreetiline raamistik.....	15
Andmed ja meetod.....	16
I. Vabatahtliku tegevuse arengusuundumuste kvantitatiivne analüüs ja seiremetoodika	19
1.1. Vabatahtliku tegevuse muster ja vabatahtlike profiil Eestis	20
1.2. Eesti vabatahtlikud teiste riikide taustal	23
1.3. Vabatahtlikus tegevuses osalemise mõju individuaalsele heaolule	25
1.4. Vabaühenduste profiil ja selle muutus.....	27
1.5. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika.....	28
II. Vabatahtliku tegevuse ja vabaühenduste arengusuundumuste mõtestamine	31
2.1. Vabatahtliku töö maastik ja tajutud muutused.....	32
2.2. Vabatahtlike kaasamispraktikad ja struktuurse toe ettepanekud	33
2.3. Toimepidevus ja kogukonna vaimne heaolu	36
III. Vabatahtlike, vabaühenduste ning avaliku sektori koostöövormid.....	39
3.1. Koostöövormid, nende sarnasused ja erinevused.....	40
3.2. Panustamisvalmidus ja võimalused kriisiolukordades	42
3.3. Vabatahtliku tegevuse viiside ja tüüpide tõhustamine	43
3.4. Formaliseerimise ja bürokraatia vältimine struktuursel toetamisel.....	44
IV. Lõppjäreldused ja soovitused	45
Lisad	48
LISA 1. Uuringu kontseptuaalsed lähtekohad.....	49
Vabatahtliku tegevuse mõiste ja olemus	49
Vabatahtliku tegevuse roll ja funktsioonid ühiskonnas	53
Vabatahtlikku tegevust kujundavad trendid.....	54
Vabatahtlikku tegevust kujundavad tegurid.....	55
Vabatahtliku tegevuse institutsionaalne kontekst	58
Vabatahtliku tegevuse mõõtmise võimalused.....	59
LISA 2. Kvalitatiivuuringu metodoloogiline ülevaade	60

LISA 3. Eesti tööjõu-uuringu 2021.–2024. a andmetel põhinev vabatahtliku tegevuse analüüs	64
Sissejuhatus	64
Vabatahtlikus tegevuses osalemise dünaamika aastatel 2021–2024	65
Vabatahtliku tegevuse valdkonnad	73
Vabatahtlik tegevus etnilistes rühmades.....	78
Vabatahtliku tegevuse korraldajad ja mitmekülgsed vabatahtlikud	81
Kokkuvõtteks	82
LISA 4. Vabatahtliku tegevuse tüübid: profiilid ja persoonad	89
1. Vabatahtliku tegevuse korraldaja	89
2. Vabatahtlik üritustekorraldaja.....	90
3. Teenuseosutaja ja juhendaja	90
4. Praktiline füüsilise töö tegija.....	91
5. Vabatahtlikus tegevuses mitteosaleja.....	92
LISA 5. Vabaihenduste profiil ja selle muutus.....	93
Sissejuhatus	93
Äriregistri ning Maksu- ja Tolliameti avaandmed	93
Äriregistri avaandmete vaade registrisse kantud ja tegutsevate MTÜ-de ja SA-de kohta seisuga veebruar 2026.....	94
MTÜ-de ja SA-de profiili muutus perioodil 2019–2023.....	96
MTÜ-de tegevusprofiil.....	99
Piirkondlik vaade	103
Kokkuvõtteks	108
LISA 6. Vabatahtlikkus Euroopa Liidu liikmesriikides	117
LISA 7. Hollandi, Rootsi ja Tšehhi praktikatest vabatahtliku tegevuse toetamisel	123
Sissejuhatus	123
Meetod	123
Tulemused	124
Kokkuvõte.....	131
LISA 8. Vabatahtlikes organisatsioonides osalemine ESS andmetel	133
Sissejuhatus	133
Tulemused	142
Kokkuvõte.....	163

LISA 9. Kogukondliku vabatahtliku tegevuse seosed inimeste vaimse heaolu ja kogukondade toimepidevusega	166
Sissejuhatus	166
Tulemused	166
Kokkuvõte	182
LISA 10. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika.....	184
Taust ja eesmärk	184
Seiremetoodika kontseptuaalsed lähtekohad	185
Vabatahtlikkuse ja kodanikuühiskonna mõõtmise rahvusvahelised standardid ja praktikad	185
Seiremetoodika üldine arhitektuur	187
Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika võimalikud mõõdikud	189
LISA 11. Kasutatud kirjandus	199

LÜHIKOKKUVÕTE

Projekti „Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs“ (VABU) fookuses on kolm kesket küsimust: 1) kuidas Eestis vabatahtlikult panustatakse, 2) kuidas vabatahtlikku tegevust mõistlikult ja kulutõhusalt seirata ning 3) kuidas vabatahtlikku tegevust efektiivselt toetada ja võimestada. Uuring põhineb juba olemasolevatel andmetel ja uuringutulemustel (Eesti tööjõu-uuring (ETU), Euroopa Sotsiaaluuring (ESS), organisatsioonitasandi registriandmed ja varasemad teemakohased kvalitatiivuurimused); nende sünteesimiseks, tõlgendamiseks ja valideerimiseks oleme teinud täiendavaid fookusgrupi- ja ekspertintervjuusid ning korraldanud koosloometöötubasid ning aruteluseminare. Kogu protsessi lõppeesmärk on saada süsteemne ülevaade tänasest vabatahtlikkuse valdkonnast ning olemasolevatel regulaarselt uuendatavatel andmetel põhinev seirelahendus, mida saaks kasutada nii poliitikakujunduses kui ka vabakonna enda töö planeerimises.

Uuringu tulemused näitavad, et Eestis osaleb vabatahtlikus tegevuses iga neljas-viies elanik ning see tase on olnud viimastel aastatel suhteliselt püsiv. Analüüsi põhijärelduseks on, et vabatahtlikkust Eestis veab suhteliselt väikesearvuline aktiivsete panustajate tuumik, kelle tahe ja ressursid ei ole aga ammendamatud. Siit tuleneb oluline poliitika-järeldus: vabatahtlikkust ei saa käsitleda enesestmõistetava ressursina, mis “on lihtsalt olemas”, vaid see vajab teadlikku hoidmist ja arendamist.

Vabatahtliku tegutsemise määr ja kestlikkus sõltuvad sellest, mil määral on tasakaalustatud inimeste panustamisvalmidus (tahe, oskused, ajapaindlikkus) ning organisatsioonide ja kogukondade pakutavad võimalused (selged rollid, juhendamine, koordineeriv tugipunkt või -isik ja kontakti hoidmine). Seega ei piisa vabatahtliku tegevuse laiendamiseks ainult tahte ja panustamisvalmiduse kasvust või ainult struktuuriliste võimaluste tugevdamisest, vaid vaja on mõlemat. Ainult nii suureneb panustamise maht ja kvaliteet – eriti kriisiaegadel, mil spontaansus vajab kiiret raamimist ja turvalist rakendamist. Sellest annavad tunnistust nii küsitlusuuringute kvantitatiivsed tulemused kui ka valdkonna praktikute ja ekspertidega tehtud intervjuud.

Küsitlusuuringute (ETU, ESS) andmed näitavad, et panustamise sisus domineerivad praktilised ja kogukondlikud rollid: heakorratööd ja talgud, ürituste korraldamine, abivajajate tugi ning organisatsioonide tööd toetavad ülesanded (teavitus, administreerimine, juhtimine). Mõned tegevused on aga konteksti- ja situatsioonipõhised. Nii näiteks peegeldavad esemelised annetused ja kogumisaktsioonid ühiskondlikke kriise ja mobiiliseerumist, mis näitab, et vabatahtlikkuse tegevuslik struktuur ei ole alati stabiilne, vaid muutub koos olukorraga.

Enamik vabatahtlikke tegutseb ühes valdkonnas; mitmekülgset panustavate inimeste osakaal ei ole suur, kuid samas tasapisi kasvav. See on ühtaegu hea (kogukondlik võimekus, valmisolek), aga samas ka risk: just selles “aktiivses tuumikus” tekib kergemini ülekoormus ja läbipõlemine, kui rollid ja ootused ei ole selged ning koordineerimine on nõrk.

Eesti vabatahtlike "profiil" on sarnane paljudele teistele riikidele: kõige aktiivsemad on tööealised ja nooremad täiskasvanud, kõrgem haridustase ning tööalane autonoomia seostuvad suurema osalemise tõenäosusega; maapiirkondades ja väikelinnades on osalus sageli pisut kõrgem kui suurtes linnades. Uuringu kvalitatiivne osa rõhutab, et sellist aktiivsusmustrit ei tohi taandada motivatsiooni küsimuseks: tegelik erinevus vabatahtlikus osaluses tuleneb võimalustest ja „ligipääsust“ – rollide selgusest, kutsesest, info liikumisest ja ajapaindlikkusest. Kriiside (COVID-19, Ukraina sõda) kogemus näitab, et spontaanne tahe on olemas, kuid kvaliteet ja turvalisus sõltuvad koordineerimisest ja järeltoest; kriisi ajal nullist taristu ehitamine ei toimi.

Võrdlus Hollandi, Rootsi ja Tšehhiga asetab Eesti selgemalt Euroopa regionaalsesse mustrisse. Põhja- ja Lääne-Euroopas on vabatahtlik osalus laiapõhjaline sotsiaalne norm, mis tasandab demograafilisi erinevusi; Kesk- ja Ida-Euroopas – kuhu Eesti ja Tšehhi struktuurilt paigutuvad – on osalus keskmine ning tundlikum vanuse, päritolu ja elukoha teljel. Väärtuste ja hoiakute võrdluses on suund neljas riigis sarnane: vabatahtlikud usaldavad rohkem, tunnevad suuremat mõjuvõimu ning on sotsiaalselt aktiivsemad. Erinevus ilmneb pigem selles, et vabatahtlikus tegevuses osalejate ja mitteosalejate väärtuste ja hoiakute erinevus on Hollandis ja Rootsis väiksem ja Tšehhis ja Eestis suurem. Rahvusvahelise võrdluse tulemused viitavad sellele, et vabatahtlikkuse valdkonna tugevdamine ei tähenda keskendumist üksnes üldise osalusemäära tõstmisele, vaid sobivate mehhanismide valikut, mis loovad eeldused ja võimalused osalemiseks erinevatele sotsiaalsetele rühmadele.

Organisatsioonitasandi andmed (Äriregister ja MTA) joonistavad välja vabaühenduste pildi, kus enamik MTÜsid tegutseb väikese palgalise koosseisuga ning tugineb projektidele ja vabatahtlikele. Viimaste aastate trendid viitavad valdkonna mõõdukale korrastumisele: tegevusala täpsustumine (ilma EMTAK koodita vabaühenduste osakaal kahaneb), tuludeta MTÜde osakaalu vähenemine ning vähemalt 1000-eurose tuluga ühenduste arvu kasv. See ei tähenda automaatselt vabaühenduste professionaliseerumist, kuid osutab sellele, et aruandlus on ühtlustumas ning formaalsest vabatahtlikkusest tekib selgem pilt. Samas jääb andmesüsteemidesse lünki: vabatahtlike arvu, liikmeskonna ja annetuste allikate eristamine ei ole ühtlaselt kättesaadav ning vajab standardiseerimist või andmete riskasutust.

Vabatahtlikkuse kvantitatiivset mustrit – osaluse ulatus, profiil ja panuse sisu – aitasid selgitada kvalitatiivsed töötoad, fookusgrupid ja eksperdiintervjuud. Kogukonnad kirjeldasid vabatahtlikku tegevust kui tähenduslikku ühistegevust, mis toetab kuuluvust ja vaimset heaolu; just madala lävega kohtumispaigad, ankuratsused ja isiklikud kutsed toovad uusi inimesi kaasa. Organisatsioonid rõhutasid rollikeskse korralduse vajadust: hea kogemus sünnib siis, kui värbamine, sisseelamine, juhendamine ja toetamine moodustavad ühtse ahela ning vabatahtlik tegevus ei muutu lihtsalt tasuta tööks ja „teenuse asendajaks“. Kriisivalmiduse vaates toimib miinimumstandardite komplekt: selgelt määratletud kohaliku tasandi koordineeriv tugipunkt (näiteks kohalik omavalitsus, aga võib olla ka mõni muu asutus või organisatsioon), põhjalik konkreetsete tööülesannete ja ootuste tutvustus, koos turvalisuse ja ohutuse tagamise põhimõtetega, vajaduse korral taustakontroll, kuluhüvitise ja kindlustuse reegel ja emotsionaalset koormust leevendav järeltoetus. See pakett on ülekantav üle valdkondade ja riigipiiride ka siis, kui institutsionaalne raam erineb.

Võrdlusriikide kogemus annab Eestile mitmeid üldisemaid suuniseid, kuid eduka ülekan-
tavuse alus on kohalik võimekus. Hollandi kogemus näitab, kuidas detsentraliseeritud
tugivõrgustik hoiab koos nii regulaarse kui episoodilise panuse; Rootsis toimib väärtus-
põhine partnerlus ja kõrge liikmelisus, ent tuumikgrupi koormus sunnib rollidisaini
uuendama; Tšehhis õigustab akrediteerimine ja regionaalne keskuste võrgustik kvali-
teedi- ja ohutusnõudeid ning mõju on mõõdetav seal, kus taristu päriselt töötab. Eesti
tugevus on paindlikkus ja kogukondlik initsiatiiv, nõrkus aga liigne killustatus; mistõttu
tasub vabatahtliku tegevuse toetamisel kombineerida Põhja-/Lääne-Euroopa vähese re-
guleeritusega üldist tuge Kesk-Euroopa spetsiifilisemate nõuetega, et vältida üleregu-
leerimist, mis vähendaks vabatahtlike motivatsiooni ja liikumisruumi.

Kvalitatiivsed andmed toovad esile, et kriisid (COVID-19, Ukraina sõjapõgenike abista-
mine, kohalikud kriisiolukorrad) töid esile kaks paralleelset nähtust. Esiteks spontaanse
vabatahtlikkuse: inimesed tahavad aidata kiiresti, sageli läbi sotsiaalmeedia ja oma kon-
taktvõrgustike. Teiseks koordineerimise ja järeltoe vajaduse: kui rollid on ebaselged, in-
fot ei vahendata ja vabatahtlikke ei toetata, siis muutub abi ebaefektiivseks, dubleerivaks
või riskantseks (sh läbipõlemise risk, taustakontrolli vajadus teatud rollides). Põhisõ-
num on lihtne: kriisi ajal ei saa üles ehitada taristut nullist ning kriisivalmiduse taristu
peab olema paigas enne kriisi.

Kogukondade vaates kirjeldati vabatahtlikku tegevust sageli kui “hästi veedetud aega” ja
tähtsustav ühistegevust, mis toetab vaimset heaolu, kuuluvust ja turvatunnet. See on
oluline, sest vabatahtlikkus ei ole ainult “teenuse tootmine”, vaid ka sotsiaalse kapitali
ja sidususe mehhanism. Samas kerkib välja kaks äärmust: (a) inimesed, kes tahaks pa-
nustada, aga ei tea kuhu pöörduda või tunnevad, et neid ei kuulata, ja (b) “teenuse tar-
bija” hoiak, kus oodatakse kaasajatelt teenindamist, aga ise initsiatiivi ei võeta. Mõlemad
olukorrad on sekkumiskoht taristu ja kommunikatsiooni kaudu.

Uurimuse tulemusena pakutav seiremetoodika on kahetasandiline, koosnedes tuumik-
näitajatest ja täiendavatest mõõdikutest. Tuumiknäitajad annavad kiire ja kulutõhusa
ülevaate suundumustest (osaluse tase ja profiil ETU/ESS-ist, vabaühenduste põhinäita-
jad Äriregistrist/MTA-st, KOVide kaasamise tunnetus), kuid ei peegelda kogu süsteemi.
Kui eesmärk on näha tervikpilti ning seoseid, mida praktiline poliitikakujundus eeldab,
lisandub laiendatud komplekt mõõdikuid, mis järgib muutuste teooria ahelat – sisend,
protsess, väljund, tulemus ja mõju. Sellest loogikast lähtuvalt sisaldab meetoodika ka sel-
liseid näitajaid, mis iseloomustavad väärtusi ja usaldust, osalemise ebavõrdsust, va-
bühenduste (ja kogu valdkonna) elujõulisusust, rahastuse mitmekesisust jm. Kogu sei-
remetoodika eesmärgiks ei ole pakkuda ühte „õiget“ ja kõikehõlmavat koondnäitajat,
vaid pigem komplekti erinevatest näitajatest, mida omavahel teadlikult kombineerides
on võimalik luua erinevaid vaateid ning vastata erinevate kasutajate (riik, omavalitsus,
vabakonnad) küsimustele ja vajadustele.

Ekspertide ja valdkonna praktikute ühine valideerimisarutelu rõhutas sama: seirelahen-
duse sihtrühm ei ole ainult riik, vaid ka vabakond, ning meetoodikas sisalduvad mõõdikud
peavad omama ka praktilist tähendust ja tegevusjuhist (kuidas see seostub poliitikaees-
märkide ja tegevuskavadega). Seire peab aitama teha paremaid otsuseid, mitte raporteer-
ima näitajate arvulise väärtuse kasvust.

Uuringu tulemuste põhjal sõnastati kolm praktilist tegevussuunda:

1. Liikuda isikukeskselt rollikesksele struktuurile. Praktika näitab, et olemasolev süsteem sõltub liiga sageli üksikutest eestvedajatest. Kui rollid, õigused ja vastutus on selged, püsib tegevus ka siis, kui inimesed vahetuvad. Eriti keskne on vabatahtlike koordinaatorite¹ roll: värbamine, juhendamine, rollide mõtestamine ja ootuste selgitamine.
2. Tugevdada kohalikke omavalitsuse ja kogukonna tasandi tugipunkte ja inimesteni jõudmist. Kogukonnaspetsialisti roll ei ole ainult info jagamine, vaid altpoolt tulevate ideede ja plaanide toetamine ja võimestamine, pidev kohalolu, isiklik kontakt ja agentsuse toetamine. See on eriti oluline seal, kus kogukonnad ei ole ise harjunud küsima või ei usu, et neil on mõju.
3. Vähendada killustatust ja bürokraatiat, hoides samal ajal kvaliteeti. Rahastuse ja meetmete paljusus loob olukorra, kus sama tegevuse jaoks otsitakse tuge erinevatest programmidest ja meetmetest. See killustab ja tekitab asjatut dubleerimist ning lõppkokkuvõttes suurendatakse toetamise asemel eestvedajate koormust. Kontrolli ja ülereguleerimise asemel on oluline paindlikkus, vajaduspõhisus ja minimaalne sekkumine.

Eesti vabatahtlikkus on päriselt olemas ja toimiv, kuid see ei ole lõputu ressurss. Osalus püsib ligikaudu viiendiku-veerandi juures, tegevuste tuumik on praktiline ja kogukondlik, ning panus koondub aktiivsematesse rühmadesse. Hiljutised kriisid on näidanud, et spontaanset tahet vabatahtlikult panustada on, aga panustamise kvaliteet ja turvalisus sõltuvad tegevuste koordineerimisest, läbimõeldud rollijaotusest ja toetavast taristust.

¹ Raportis kasutame terminit koordinaator üldmõistena tähistamaks inimest, kelle ülesanne on tegeleda vabatahtlikega, nende ettevalmistamisega, infovahendamisega, ülesannete ja rollide jagamisega jne. Koordinaatorid võivad olla ametinimetused mõningates organisatsioonides ja valdkondades, ent selles rollis võivad tegutseda ka nt KOV ametnikud (kogukonna spetsialistid) jt.

SUMMARY

The project "Analysis of trends and monitoring opportunities in voluntary and community activities" (VABU) addresses three central questions: (1) how people in Estonia participate in volunteering; (2) how volunteering can be monitored in a meaningful and cost-effective way; and (3) how it can be effectively supported and strengthened. The analysis draws on existing data and research (the Estonian Labour Force Survey, ELFS; the European Social Survey, ESS; organisation-level registry data; and earlier qualitative studies). To synthesise, interpret and validate these sources, we conducted additional focus groups and expert interviews, alongside co-creation workshops and discussion seminars. The overall aim is to provide a systematic overview of the current state of volunteering in Estonia and to develop a monitoring approach based on regularly updated data that can inform both policy-making and planning in civil society.

The study showed that between one-fifth and one-quarter of residents participate in voluntary activities, and this level has remained relatively stable in recent years. The main conclusion is that volunteering is driven by a relatively small core of highly active contributors whose willingness and resources are not limitless. A key policy implication follows: volunteering cannot be treated as a self-evident resource that “simply exists”; it requires deliberate nurturing and development.

The extent and sustainability of voluntary engagement depend on balancing people’s readiness to contribute (motivation, skills, flexibility in time) with the opportunities offered by organisations and communities (clear roles, guidance, a designated coordination hub or contact person, and ongoing communication). Expanding volunteering therefore requires both stronger motivation and stronger structural opportunities. Only this combination increases the volume and quality of contributions – especially in times of crisis, when spontaneous engagement needs rapid structuring and safe implementation.

Survey data (ELFS, ESS) show that practical and community-oriented roles dominate: maintenance work and community clean-ups, event organisation, support for people in need, and tasks that assist organisations (communication, administration, management). Some activities are context-dependent – for example, material donations and collection campaigns often reflect societal crises and mobilization – demonstrating that the structure of volunteering is not always stable but shifts with circumstances.

Most volunteers contribute in a single field; the share of people involved across multiple areas is small but slowly growing. This strengthens community capacity and readiness, but also carries a risk: the “active core” is more prone to overload and burnout if roles and expectations are unclear and coordination is weak.

The profile of volunteers in Estonia resembles many other countries: the most active participants are working-age and younger adults; higher education and job autonomy correlate with a greater likelihood of volunteering; participation tends to be slightly higher in rural areas and small towns than in large cities. The qualitative component of the study cautions against reducing this pattern to motivation alone: actual differences stem from opportunity and access – clarity of roles, invitations to participate, the flow

of information and flexibility. Experiences from recent crises (COVID-19, the war in Ukraine) show that spontaneous willingness exists, but quality and safety depend on coordination and follow-up; building infrastructure from scratch during a crisis does not work.

A comparison with the Netherlands, Sweden and the Czech Republic situates Estonia within a broader European pattern. In Northern and Western Europe, volunteering is a widely shared social norm that dampens demographic differences; in Central and Eastern Europe – where Estonia and the Czech Republic structurally belong – participation is moderate and more sensitive to differences in age, background and place of residence. Value and attitude directions are similar in all four countries: volunteers tend to be more trusting, feel a stronger sense of agency and are more socially active. The key difference is that the gap between volunteers and non-volunteers is smaller in the Netherlands and Sweden and larger in the Czech Republic and Estonia. These findings suggest that strengthening the volunteering field requires not only raising overall participation but also creating mechanisms that ensure access and opportunity for diverse social groups.

Organisation-level data (Business Register, Tax Board) show that most Estonian non-profits (NGOs) operate with a small paid staff and rely on project-based funding and volunteers. Recent trends point to moderate consolidation: clearer activity areas (fewer organisations without an economic activity code), a decreasing share of non-profits without revenue, and growth in organisations with at least €1,000 in annual income. This does not necessarily indicate full professionalisation, but it does suggest more consistent reporting and a clearer picture of formal volunteering. However, gaps remain: information on volunteer numbers, membership and sources of donations is not consistently available and requires standardisation or data linkage.

Qualitative workshops, focus groups and interviews help explain the quantitative patterns – participation levels, volunteer profiles and types of contribution. Communities describe volunteering as meaningful collective activity that strengthens belonging and mental well-being; low-threshold meeting places, anchor institutions and personal invitations are key to attracting new participants. Organisations emphasise the need for role-based structures: a good volunteer experience arises when recruitment, onboarding, guidance and support form a coherent chain, and when volunteering does not become simply unpaid labour or a substitute for services. From a crisis-preparedness perspective, a minimum standards package is essential: a clearly designated local coordination hub (often the local government, but possibly another institution or organisation), detailed descriptions of tasks and expectations, clear safety principles, background checks where necessary, rules for cost compensation and insurance, and emotional support. This package is transferable across contexts and countries, even where institutional arrangements differ.

Experiences from comparator countries offer broader guidance for Estonia, but successful implementation requires local capacity. The Netherlands illustrates how a decentralised support network sustains both regular and episodic volunteering; Sweden's value-based partnerships and high membership rates work well, but the burden on core contributors has prompted a redesign of volunteer roles; in the Czech Republic, accreditation and regional support centres underpin quality and safety standards, and impact is

measurable where infrastructure truly functions. Estonia's strength lies in flexibility and community initiative, while its weakness is fragmentation. Estonia would therefore benefit from combining the light-regulation approach common in Northern/Western Europe with the more structured requirements of Central Europe – avoiding over-regulation that could reduce volunteer motivation and room for initiative.

Qualitative data highlight two parallel dynamics during crises (COVID-19, support for Ukrainian refugees, local emergencies). First, spontaneous volunteering: people want to help quickly, often through social media and personal networks. Second, the need for coordination and follow-up: when roles are unclear, information is not shared and volunteers lack support, assistance becomes inefficient, duplicative or risky (including burnout or insufficient background checks for certain roles). The key lesson is simple: crisis infrastructure cannot be built from scratch during a crisis; preparedness must be in place beforehand.

Communities frequently describe volunteering as “time well spent” – a meaningful collective activity that fosters mental well-being, belonging and a sense of safety. This matters because volunteering is not only service provision; it is also a mechanism for social capital and cohesion. At the same time, two extremes emerge: (a) people who want to contribute but do not know where to turn or feel unheard, and (b) a “service consumer” mind-set in which some expect organisers to serve them rather than take initiative. Both situations can be addressed through better infrastructure and communication.

The monitoring methodology developed in this study has two levels: core indicators and supplementary indicators. Core indicators offer a quick and cost-effective overview of trends (participation levels and profiles from ELFS/ESS, key non-profit indicators from registry data, local-government engagement), but they do not capture the whole system. For a full picture – and for the insights needed in policy-making – a broader set of indicators is required, following a theory-of-change logic: inputs, processes, outputs, outcomes and impacts. These include indicators related to values and trust, participation inequality, organisational vitality, diversity of funding, and more. The aim is not to create a single “correct” aggregated measure, but rather a set of interlinked indicators that allow different users (state, municipalities, civil society) to assemble meaningful views and answer their specific questions.

Practitioners and experts emphasised that the monitoring system is not only for the state but also for non-profits themselves, and that indicators must have practical meaning and guidance value – i.e., how they relate to policy goals and action plans. Monitoring should support better decision-making, not merely track changes in indicator values.

In sum, volunteering in Estonia is genuine and effective, but it is not an unlimited resource. Participation remains between one-fifth and one-quarter of the population; activities are mainly practical and community-oriented; and contributions are concentrated among more active groups. Recent crises show that spontaneous willingness exists, but the quality and safety of contributions depend on coordination, clear distribution of roles and supportive infrastructure.

Based on the findings, three practical directions are proposed:

- Shift from person-centred to role-centred structures. Practice shows that the current system depends too heavily on individual leaders. When roles, rights and responsibilities are clearly defined, activities continue even when people change. Volunteer coordinators are especially important: recruitment, guidance, meaning-making and expectation-setting.
- Strengthen local-government and community-level support structures and outreach. The role of the community specialist is not only to share information but to support and empower bottom-up ideas and plans, maintain presence and personal contact, and strengthen agency – especially in places where communities are not used to asking for support or do not believe they have influence.
- Reduce fragmentation and bureaucracy while maintaining quality. Multiple funding schemes and measures mean that the same activity is often supported through different programmes, leading to fragmentation, duplication and increased burden on leaders. Instead of control and over-regulation, flexibility, need-based approaches and minimal intervention are essential.

The project was funded by the Ministry of the Interior and the Ministry of Social Affairs of Estonia.

SISSEJUHATUS

Eesti vabatahtlikkuse arengut on viimase kümnendi jooksul kirjeldatud kordusuuringutega, millest üks keskseid lähtepunkte on „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“ (kordusuuring võrreldes 2013. aastaga). See uuring andis detailse pildi vabatahtlikus tegevuses osalemise ulatusest ja vormidest ning tõi esile, et vabatahtlikuks satutakse sageli personaalse kutse või abipalumise kaudu ning jätkamist takistab eeskätt aja puudus. Lisaks rõhutati osalemisvormide muutust (episoodilisuse/mikrovabatahtlikkuse kasv) ning sellega seotud pinget organisatsioonide püsivabatahtlike vajaduse ja elanike võimaluste/ootuste vahel (Käger jt, 2019).

Käesolev VABU raport jätkab sama teema käsitlust, kuid asetab osalusmuustrite kõrvale seirevõimaluste ja taristu analüüsi, lähtudes panustamisvalmiduse ja -võimaluste sobitumise loogikast ning suunates tulemused nii poliitikakujunduse kui ka praktika otsustustoeks. Uurimuses lähtume sotsiaalse ebavõrdsuse mitmemõõtmelisest raamistikust, vaadeldes korraga ressursse (aeg, raha, motivatsioon, oskused ja teadmised), interaktsioonipraktikaid (värbamine, rollid, juhendamine) ning valitsemisloogikaid (ingl *governmentality*: regulatsioonid, toetusmehhanismid, juhtimismudelid), et mõista süsteemselt keskkonda, mis kujundab inimeste ja organisatsioonide vabatahtliku tegevuse käitumismustreid (Hustinx jt, 2022; Wilson, 2012).

Raport on struktureeritud uurimisküsimuste põhiselt ja jaguneb nelja põhiossa: (1) kvantitatiivne ülevaade ja seiremetoodika (ptk 1), (2) kvalitatiivne tõlgendus ja praktikasuundumused (ptk 2), (3) koostöövormide ja kriisivalmiduse analüüs (ptk 3) ning (4) lõppjäreldused ja soovitused (ptk 4). Raporti põhitekst esitab kokkuvõtlikult olulisemad tulemused ja poliitikajäreldused; detailsem info (tabelid, joonised, meetodilised selgitused, võrdlusriikide praktikad jm) on koondatud temaatilistesse lisadesse, millele on põhitektis viidatud vastava teema juures.

VABU-projekti valmimisse on selle erinevates etappides ja osades panustanud (tähestiku järjekorras) Kristi Aav, Mai Beilmann, Ida-Joao Hussar, Hanna Kerstina Kartau, Kadi Kass, Kairi Kasearu, Ave Kovaljov, Merle Linno, Katariina Mäll, Dagmar Narusson, Liina-Mai Tooding, Avo Trumm.

Täname tellijat – Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi esindajaid ja Eesti Teadusagentuuri asjalike arutelude, kommentaaride ja ettepanekute eest projekti vältel. Suur tänu kõigile intervjuudes ja töötubades osalenud vabatahtliku tegevuse eestvedajatele, kogukondade esindajatele ja valdkonna ekspertidele sisuka panuse eest. Täname ka Vabaihenduste Liitu ja teisi partnerorganisatsioone koostöö ning materjalide jagamise eest.

UURINGU LÄHTEKOHAD

Uuringu taust, eesmärk ja teoreetiline raamistik

Käesolev uuring lähtub vajadusest saada ajakohane tervikpilt vabatahtliku ja kogukondliku tegevuse ning vabaihenduste arengusuundumustest Eestis, arvestades viimaste aastate kriise (COVID-19, Ukraina sõda ja põgenike kriis, kliima- ja vaimse tervise kriis) ning kogukondade uuenemist ja ümberkujunemist.

2018.a. kordusuuringu üks keskseid järeldusi oli, et vabatahtlikus tegevuses osalemise ulatus ja vormid on ajas muutunud ning kasvav episoodilisus (mikrovabatahtlikkuse trend) võib tekitada sobitumisrisiki elanike võimaluste/ootuste ja organisatsioonide püsivabatahtlike vajaduse vahel. Sama uuring rõhutas, et vabatahtlikuks satutakse sageli personaalse kutse kaudu ning osalemise jätkusuutlikkust piirab eeskätt ajapuudus, mistõttu tuleb valdkonna arendamisel pöörata tähelepanu nii kaasamise kanalitele kui ka organisatsioonide võimekusele vabatahtlikke hoida ja juhtida (Käger jt, 2019).

VABU raport lähtub samast üldisest sobitumisprobleemist, kuid asetab selle 2020. aastate konteksti, kus kriisid ja kiire mobiliseerumise kogemused tõid nähtavale spontaanse abivalmidust toetava taristu ja koordineerimise kriitilise rolli. VABU raamistikus sünnib vabatahtlikkus siis, kui panustamisvalmidus (tahe, oskused, ajaressurs) kohtub panustamisvõimalustega (organisatsioonide rollid ja vajadused, toetav taristu, info ja koordineerimine). Sellest tulenevalt rõhutab raport poliitikajäreldustes vajadust eristada (1) nähtavuse ja osaluse vaadet, mis eeldab vabatahtlikkuse ulatuse laiemat käsitust (sh formaalne vs mitteametlik), ning (2) kvaliteedi ja riskijuhtimise vaadet, kus rakendatakse sihitud koordineerimis- ja kvaliteedimeetmeid eeskätt rollides ja valdkondades, kus riskid ja avalik vastutus on suuremad (Käger jt, 2019).

Sellest lähtekohast tuleneb ka VABU meetodiline valik: mitte rajada analüüsi üksnes ühele uuele elanikkonnaküsitlusele, vaid kombineerida olemasolevaid andmeallikaid ning pakkuda välja regulaarne seirelahendus, mis eristab tuumik- ja laiendatud näitajate komplekti ning toetab otsustust nii riigi, KOVide kui ka vabakonna tasandil.

Uurimuse teoreetilis-kontseptuaalne raamistik võtab vabatahtliku tegevuse keskseks mehhanismiks panustamisvalmiduse (pakkumine) ja panustamisvõimaluste (nõudlus) sobitumise. Panustamisvalmidust kujundavad (a) motivatsioon/tahe, (b) võimekus (oskused, teadmised, pädevused) ja (c) kättesaadavus (ajaressurs). Panustamisvõimalused sõltuvad (a) vabaihenduste võimekusest ja vajadustest vabatahtlikke kaasata, (b) toetavast taristust (nt kogukonnakeskused, tugiteenused, tööandjate toetus töötajate vabatahtlikuks panustamiseks) ja (c) tehnoloogilistest võimalustest (platvormid ja digikanalid nii tegevuse toetajana kui ka tegevuskeskkonnana).

Vabatahtliku tegevuse mõiste on rahvusvaheliselt ja Eesti kontekstis mitmeti määratletav. Uuringus eristame (1) formaalset vabatahtlikku tegevust (organisatsioonide kaudu) ja (2) mitteformaalset/spontaanse vabatahtlikkuse vorme (sh kriisides esile kerkiv abi), samuti virtuaalse ja kohapealse tegutsemise kombinatsioone ning episoodilist vs regulaarset panustamist.

Motivatsioonide mõtestamisel toetume vabatahtlike motivatsiooni funktsioonide raamistikule (VFI), mis aitab selgitada, miks inimesed vabatahtlikult panustavad (nt väärtused/altruism, õppimine ja kompetents, sotsiaalsed suhted, karjäär, eneseareng, kaitsefunktsioon). See on oluline, et kujundada kaasamist ja toetust viisil, mis hoiab püsivust ning vähendab läbipõlemise ja väljalangemise riski.

Vabatahtlikkuse seire ja poliitikakujunduse seisukohalt eristame viis vabatahtlikkuse mõõdet: struktuur (formaalne vs mitteametlik, sh spontaanne), koht (veeb/koha-peal/hübriid), intensiivsus (episoodiline vs regulaarne), eesmärk (kogukonnaloome vs eneseareng) ja kategooriad. Selline raam väldib operatsionaliseerimise vigu ning toetab võrreldavust ajas ja riikide lõikes. Detailsem ülevaade uuringu teoreetilistest lähtekohtadest on esitatud lisa 1.

Andmed ja meetod

Varasem „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“ tugines esinduslikule elanikkonna küsitlusele ja kvalitatiivsele sisendile ning oli suunatud osalemise ulatuse ja vormide kirjeldamisele ajas (sh võrdlus 2013. aastaga). Käesolev VABU uuring ühendab (a) kvantitatiivse sekundaarandmete analüüsi, (b) kvalitatiivsete andmete sekundaaranalüüsi, (c) koosloometöötubade, fookusgrupiintervjuude ja ekspertintervjuude analüüsi ning (d) võrdleva kirjutuslauauuringu. Seiremetoodika kujundatakse nii, et see tugineks maksimaalselt olemasolevatele andmetele ning oleks ajas korratav.

Metoodikate erinevuse tõttu ei ole käesoleva uuringu tulemused võrreldavad varasemate 2018. ja 2013.a. uuringute tulemustega, mistõttu pikemate ajaliste võrdluste tegemisest ja arengusuundumuste tõlgendamisest on teadlikult loobutud ning uuringu keskne ajaline fookus on aastatel 2021–2024.

Kvantitatiivne analüüs

Kvantitatiivses osas hinnati Eesti tööjõu-uuringu (ETU), Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) ja ajakasutuse uuringu sobivust vabatahtliku tegevuse mõõtmiseks. Tulemusena kasutame trendide ja mustrite põhiallikana ETU (tegevuspõhine mõõtmine, alates 2021) ning ESS (organisatsioonipõhisem, hoiakud ja heaolu; rahvusvaheline võrdlus). ESS andmete täiendav analüüs (2004-2024) kasutab Eesti kohta eeskätt 2020/21 ja 2023/24 (2024) vooru, sest 2020/21 voorus muutus vabatahtliku töö mõõtmise küsimuse sõnastus ning varasemate voorudega võrreldavad ajatrendid on piiratud.

Organisatsioonitasandi kirjeldamiseks kasutame Äriregistri andmeid (MTÜ ja SA) ning Maksu- ja Tolliameti avaandmeid (tööjõud, maksud, käive jm), täpsustades vajadusel tegevusvaldkondi EMTAK koodide alusel.

Kvalitatiivne analüüs

Kvalitatiivsete andmete analüüsi (vt lisa 9) põhifookus oli kogukondliku vabatahtliku tegevuse seostel inimeste vaimse heaolu ja kogukondade toimepidevusega (fookus täpsustati Sotsiaalministeeriumiga 2025. a juunis). Detailsema ülevaate kvalitatiivuuringus kasutatud meetoditest anname lisa 2.

Uuringu kvalitatiivse osa eesmärk on vabatahtlikkusega seotud kogemuste ja praktikate mitmekesisuse avamine, mille tulemused on sisendiks poliitikasoovitustele ja seireindikaatorite disainile.

Kvalitatiivsete andmete sekundaaranalüüs tugineb ekspertintervjuudel spetsialistidega, kes töötavad nii spontaansete kui ka organiseeritud vabatahtlikega, ning riigikaitseorganisatsiooni Naiskodukaitse liikmeskonna 2020. ja 2023. aasta siseuuringu andmetel. Lisaks kasutati aastatel 2021–2024 Tartu Ülikooli kogukondade uurimisrühma poolt erinevates kogukondades läbiviidud uurimuste materjale. Sekundaaranalüüsis kasutatud materjalide alusel oli võimalik analüüsida kriisidest tulenevaid mõjutusi vabatahtlikule tööle ning viimaste aastate suundumusi vabatahtlikus töös kogukondade kontekstis.

Sekundaaranalüüsi tulemuste valideerimiseks ning uurimisküsimustele vastuste leidmiseks viidi perioodil märts–november 2025 läbi täiendavate kvalitatiivsete andmete kogumine. Andmeid koguti erinevas formaadis: (a) 2 koosloometöötuba (üks vabatahtlikega, teine vabatahtlike koordinaatoritega); (b) 4 ekspertintervjuud; (c) 3 fookusgruupiintervjuud (üks kogukondade eestvedajatega ja 2 KOV spetsialistidega, kes töötavad kogukondadega); (d) 2 aruteluseminari kogukonna ja KOVi koostöö teemal (üks Lääne-Virumaal, teine Lõuna-Eestis).

Kvalitatiivsete andmete analüüs tugines kiirendatud kvalitatiivse analüüsi (ingl *rapid qualitative analysis*) põhimõtetele; andmestiku moodustasid koosloometöötubade, ekspertintervjuude ja aruteluseminaride memod. Detailsema ülevaate kvalitatiivuuringus kasutatud meetoditest anname lisa 2.

Tehisintellekti tööriistade kasutamine

Kirjutuslaua uuringu tegemisel teiste riikide praktikatest ülevaate saamiseks lähtuti sissejuhatav kirjandusülevaate meetodi (ingl *scoping review*) põhimõtetest (sissejuhatava kirjandusülevaate kohta vt täpsemalt nt Arksey ja O'Malley, 2005) kombineerides neid kaasaegsete tehisaru tööriistadega. Esmase ülevaate saamiseks kasutati mitmetasandilist strateegiat, kombineerides spetsialiseeritud teadusandmebaaside tehisaru tööriistu (Scopus AI, SciSpace, Elicit) ja üldotstarbelisi keelemudeleid, peamiselt Microsoft 365 Copiloti ja NotebookLM-i. Alustasime laiade uurimisküsimustega Hollandi, Tšehhi ja Rootsi vabatahtliku töö kohta teadus-andmebaaside tehisaru tööriistadega, sõelusime pakutud allikatest välja relevantseid ning analüüsisime kättesaadavaid täistekste. Metodoloogia alasest kirjandusest on teada, et keelemudelite põhised teadusandmebaaside tehisaru tööriistad nagu Scopus AI, SciSpace, Elicit lihtsustavad uurijate nn manuaalset tööd artiklite valimisel (Bernard jt, 2025), samas on nende otsustustäpsus ebahütlane ning vajab uurijate poolset üle vaatamist (Bernard jt, 2025, Lau ja Golder, 2025). Teadusandmebaaside otsingute tulemused osutusid ka valdkonnaspetsiifilisuse tõttu kitsaks tulenevalt otsingusse haaratud allikatest, seetõttu kasutati otsingu laiendamiseks geneerilist tehisaru mudelit Microsoft 365 Copilot. See võimaldas täiendavalt identifitseerida asjakohaseid poliitikadokumente ja statistilisi ülevaateid, mis pakkusid vajalikku konteksti väljaspool akadeemilist kirjandust.

Lisaks kasutati käesoleva lõppraporti koostamisel piiratud mahu Microsoft 365 Copilot tehisintellekti tuge (vestlusassistendi rollis, GPT-5 reasoning mudeli põhjal). Tehisintellekti kasutati eeskätt (i) rahvusvahelise võrdlusmaterjali ja poliitikadokumentide kiireks leidmiseks ja struktureeritud kokkuvõtete koostamiseks, (ii) võrdlustabelite ja lisade

loogika kavandamiseks ning (iii) tekstilõikude keeleliseks tihendamiseks ja viitamisstiili ühtlustamise ettepanekute tegemiseks. Copilot ei teinud iseseisvalt välitööd ega kogunud primaarandmeid; kõik sisulised järeldused, tõlgendused ja lõplik sõnastus kinnitati autorite poolt ning TI-toega loodud materjalid läbisid inimtoimetuse ja allikakontrolli. TI-tugi ei asendanud autorite erialast otsustust ega metoodilist vastutust ning seda kasutati üksnes abivahendina töövoos kiirendamiseks ja vormistusliku ühtluse parandamiseks.

I. VABATAHTLIKU TEGEVUSE ARENGUSUUNDUMUSTE KVANTITATIIVNE ANALÜÜS JA SEIREMETOODIKA

Uurimisküsimused:

- 1.1 Milline on Eesti elanikkonna vabatahtlikus tegevuses osalemise muster (sh määr, osalemise viisid, peamised tegevused) ja vabatahtlike profiil ning kuivõrd püsiv või muutlik see on?
- 1.2 Milline on vabatahtlikus tegevuses osalejate sotsiaaldemograafiline ja väärtuspõhine profiil võrreldes teiste riikide (Holland, Rootsi, Tšehhi) vabatahtlikega?
- 1.3 Kuivõrd erineb formaalses vabatahtlikus tegevuses osalejate heaolu mitteosalejate heaolust erinevas institutsionaalses kontekstis?
- 1.4 Milline on vabaühenduste profiil (tegevusvaldkonnad, liikmete arv jne) ja kuidas see on muutunud?
- 1.5 Milline on kulutõhus metoodika ja täpsemalt kasutatavad tunnused, mis kõige paremini seiravad vabatahtliku tegevuse, vabaühenduste ning avaliku sektori koostööd ja võimekust (panustamisvalmiduse ja -võimaluste sobitumine)?
- 1.6 Millised seiremetoodikas rakendatavad tunnused on võrreldavad rahvusvaheliste näitajatega?

1.1. Vabatahtliku tegevuse muster ja vabatahtlike profiil Eestis

Milline on Eesti elanikkonna vabatahtlikus tegevuses osalemise muster (sh määr, osalemise viisid, peamised tegevused) ja vabatahtlike profiil ning kuivõrd püsiv või muutlik see on?

Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmestik võimaldab kirjeldada vabatahtlikku tegevust viisil, mis ei sõltu sellest, kas inimene nimetab end vabatahtlikuks, vaid sellest, kas ta on viimase 12 kuu jooksul tasu saamata panustanud eri tegevustesse. ETU tulemused viitavad, et vabatahtlikus tegevuses osaleb Eestis ligikaudu viiendik kuni veerand elanikest ning võrreldes 2021 aastaga on osalus kasvanud veerandini elanikkonnast ehk ligikaudu 267 000 inimest on vähemalt korra aasta jooksul vabatahtlikult panustanud. Samal ajal on vabatahtlik panus jätkuvalt vähemuse praktika: enamik elanikkonnast vabatahtlikus tegevuses ei osale, mistõttu koondub panustamine suhteliselt aktiivsemasse ühiskonnaossa. Seire ja poliitika vaatest tähendab see, et üheaegselt on oluline nii osaluse laiendamise kui ka juba panustavate inimeste püsivuse hoidmine.

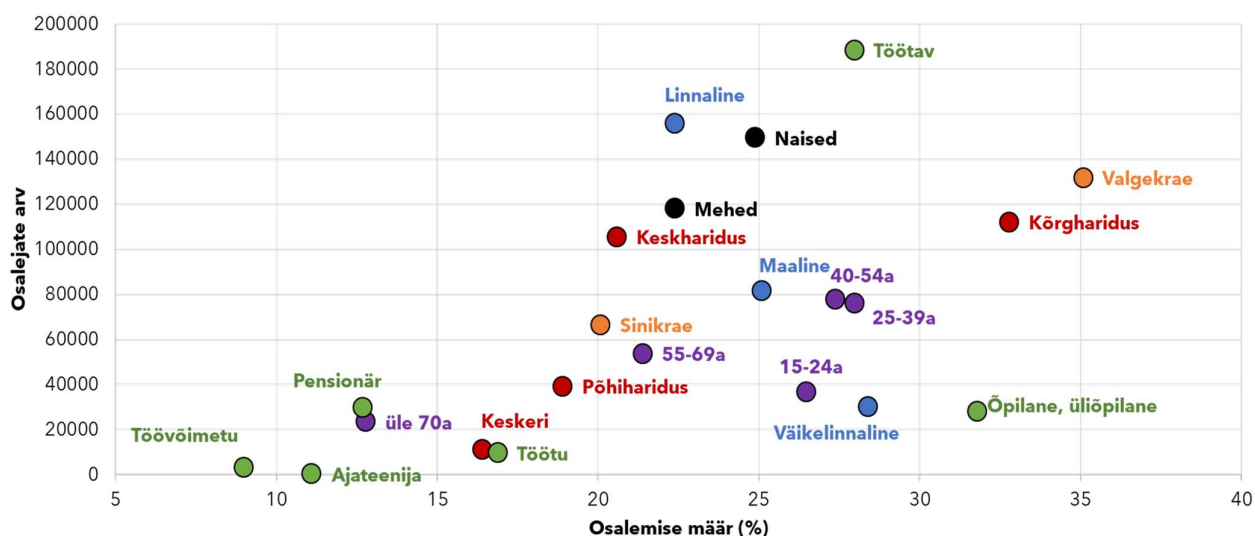
Vabatahtlike sotsiaaldemograafiline profiil on ETU andmete põhjal aastate lõikes üsna püsiv. Naised osalevad veidi sagedamini kui mehed ning moodustavad ka mõnevõrra suurema osa vabatahtlikest, kuid sooline erinevus ei ole väga suur (vt joonis 1 ja detailsemad analüüsid lisades 3 ja 8), täpsem analüüs lisas 6). Vanuserühmadest paistavad keskmisest aktiivsemad eeskätt tööealised ja nooremad täiskasvanud, samas kui osalemine on kõige madalam vanimas vanuserühmas ning see kehtib nii vabatahtlike organisatsioonide kaudu panustamise (ESS andmed, vt lisa 8) kui ka mitteformaalse vabatahtliku tegevuse (ETU andmed, vt lisa 3) puhul. See on kooskõlas asjaoluga, et paljud vabatahtliku tegevuse vormid eeldavad paindlikku ajakasutust, liikumisvõimalusi ja toimivat suhtlusvõrgustikku. Elukoha tüübi järgi on osalus vabatahtlikus tegevuses sageli suurem maalistes ja väikelinnalistes asulates kui linnalises elukeskkonnas, mis viitab kogukondliku elu suuremale nähtavusele ja vastastikuse abi lihtsamale käivitumisele väiksemates paikades. Samas vabatahtlike organisatsioonide kaudu panustamine on levinum linnades (ESS andmed). Seega vabatahtlik tegevus sõltub ka struktuursetest võimalustest ehk vabatahtlike organisatsioonide olemasolust ja tegutsemisaktiivsusest vastavas piirkonnas.

Sotsiaalmajandusliku tausta lõikes seostub vabatahtlik tegevus järjekindlalt tööturul aktiivsuse ja ressurssidega. Töötavad inimesed ja õppijad osalevad keskmisest sagedamini, samas kui töötute ja pensionäride seas on osalus madalam. Samalaadselt ilmnevad erinevused haridustaseme ja ametirühmade lõikes: kõrgema hariduse ning valgekrae ametitega inimestel on osalemine märgatavalt sagedasem kui madalama hariduse või tööalase positsiooniga rühmades (sama tulemust kinnitavad ka ESS andmed). Siiski on Eestis hariduslik osaluslõhe Euroopa Liidu keskmisest pisut väiksem (vt lisa 6).

Selgelt tuleb esile ka töökorralduse paindlikkus (kaugtöö, paindlik ajakasutus, oma tööaja üle otsustamine) kui vabatahtlikku tegevust soodustav tegur. Nii ETU kui ESS andmete põhjal saab tuua esile suurema vabatahtlikus tegevuses osalemismäära ettevõtjate seas.

Eraldi on analüüsitud uussisserändajate ja Eestisse tagasipöördujate osalust vabatahtlikus tegevuses. Tagasipöördujate seas on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr 32%, mis on kõrgem kui püsielanikkonnal. Aastatel 2020–2024 Eestisse saabunud uussisserändajad osalevad vabatahtlikus tegevuses, kuid seda väiksemas ulatuses – 15% on panustanud vabatahtlikuna. Uussisserändajate tegevusprofiil eristub ülejäänud elanikkonna omast, nad panustavad rohkem annetuste kogumise, kampaaniate ja ürituste korraldamise kaudu.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et individuaalne sotsiaalne, kultuuriline ja majanduslik kapital toetavad ja võimaldavad vabatahtlikult panustada. Siiski ei tähenda need erinevused üksnes seda, et madalama sissetuleku või ebastabiilsema tööga inimesed ei panustaks, vaid viitavad pigem sellele, et ligipääs võrgustikele, kutsungitele, rollidele ning ajapaindlikkusele ei jaotu ühiskonnas ühtlaselt. Seire seisukohalt on oluline näha neid mustreid mitte ainult „motivatsiooni“ küsimusena, vaid panustamisvalmiduse kõrval ka panustamisvõimaluste ja kaasamispraktikate tulemina.

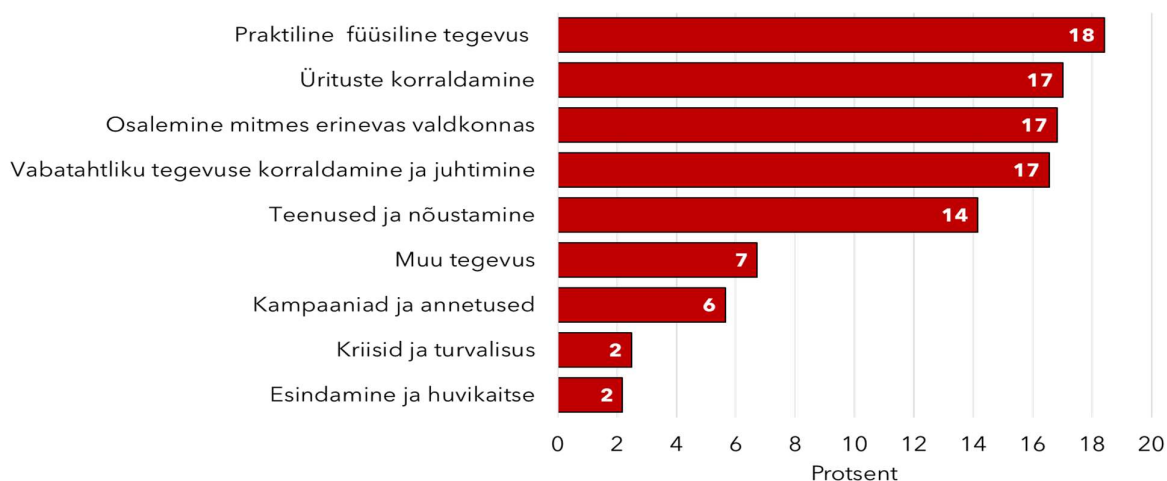

Joonis 1. Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr ja osalejate arv sotsiaaldemograafilistes rühmades (ETU 2024).

Tegevuste sisu vaadates joonistub ETU andmetes välja vabatahtliku tegevuse „praktiline tuumik“. Kõige levinumad panustamise vormid on seotud konkreetsete praktiliste ülesannetega: ürituste ettevalmistamine ja korraldamine, talgud ja heakorratööd ning abivajajate toetamine (sh nõustamine ja tugi) (vt joonis 2). Nende kõrval moodustab märkimisväärse osa vabatahtlikust panusest organisatsioonide ja algatuste toimimise tagamine: teavitustöö, administratiivne panus ning juhtimine. Vähemlevinud, kuid sisuliselt olulised on turvalisuse ja kriisidega seotud rollid (nt korrakaitse ja pääste) ning huvikaitse ja eestkoste tegevused. Aastate lõikes on tegevusjaotuses näha nihkeid: osa rolle on muutunud nähtavamaks ja levinumaks, teised taandunud, ning teatud tegevusvormid paistavad olevat ühiskondliku konteksti suhtes tundlikud. Seetõttu on mõistlik vaadelda tegevusmustrite muutusi koos kontekstiga, mitte ainult ühe koondnäitaja tasandil.

Vabatahtlikus tegevuses osalejate puhul on üheks olulisemaks rolliks vabatahtliku tegevuse korraldamine ehk eestvedamine. Hinnanguliselt on Eestis sellise profiiliga ca 20 000 inimest, kellest 62% on kõrgharidusega. Korraldamise ülesande on enda peale

võtnud inimesed, kelle igapäevane töö võimaldab ajapaindlikkust ning nad on majanduslikult paremini kindlustatud (kuuluvad sagedamini kõrgematesse sissetulekukvintilidesse).

Joonis 2. Vabatahtliku tegevuse jaotus, %. (ETU 2024).

Vabatahtliku panuse ulatus ehk see, kui mitmes erinevas tegevuses üks inimene kaasa lööb, on ETU andmete põhjal pigem väike. Enamik vabatahtlikke panustab ühes tegevusliigis (70%), väiksem osa kahes (16%) ning veel väiksem osa kolmes või enam (14%). Samas viitavad viimaste aastate tulemused, et mitmekülgset panustajate osakaal on tasapisi kasvanud. See võib tähendada, et osa inimesi kombineerib erinevaid rolle, või et sama inimene täidab järjest enam ülesandeid, mis on seotud nii korraldamise kui ka praktilise panusega. Praktika ja seire vaates joonistub siit välja kaks järeldust: esiteks, vabatahtlike „aktiivne tuumik“ on oluline ressurss, kuid teiseks on just selles grupis suurem läbipõlemise ja väljalangemise risk, kui rollid ja koormus ei ole tasakaalus. Seetõttu on vabatahtlike hoidmisel oluline selgete rollide, realistlike ootuste ja toetava koordineerimise olemasolu.

ETU tulemusi on otstarbekas tõlgendada koos ESSi organisatsioonipõhise mõõdikuga, mis lisab pildile rahvusvaheliselt võrreldava vaate. Samas tuleb ESSi ajatrendide puhul arvestada mõõtmise järjepidevuse piiranguga, kuna küsimuse sõnastus muutus ja varasemate voorudega otseses võrdluses tuleb olla ettevaatlik. Kokkuvõttes näitab nii ETU 2021–2024 kui ESS, et Eesti vabatahtliku tegevuse muster on profiili ja „peategevuste“ mõttes pigem stabiilne, kuid osaluse tasemes ja tegevusportfelli jaotuses ilmneb mõdukas muutlikkus.

Lisas 4 on esitatud tüüpilisemad vabatahtliku tegevusega seotud profiilid: vabatahtliku tegevuse korraldaja, ürituste korraldaja, teenuseosutaja ja juhendaja, praktilise füüsilise töö tegija, vabatahtlikus tegevuses mitteosaleja ning vastavad isikud, mis on koostatud ETU andmete põhjal ja keeleroboti (GPT-5) tuge kasutades.

1.2. Eesti vabatahtlikud teiste riikide taustal

Milline on vabatahtlikus tegevuses osalejate sotsiaaldemograafiline ja väärtuspõhine profiil võrreldes teiste riikide (Holland, Rootsi, Tšehhi) vabatahtlikega?

Järgnevalt analüüsime, milline on Eesti vabatahtlike sotsiaaldemograafiline ja väärtuspõhine profiil võrreldes Hollandi, Rootsi ja Tšehhiga ning kuidas see asetub Euroopa laiemasse regionaalsesse“ mustrisse. Küsimus on sisuline kahel põhjusel: esiteks aitab see mõista, kas Eesti sarnaneb pigem nendele riikidele, kus vabatahtlikkus on laiapõhjaline ühiskondlik norm, või nendega, kus see koondub kitsamatesse rühmadesse; teiseks selgitab see, millised sotsiaalsed eripärad kujundavad osalust ja seotust vabatahtliku tegevusega erinevates kontekstides. Vaatlus keskendub riikidevahelisele võrdlusele; Eesti-spetsiifiline detail (nt täpsed osalusmäärad ja tegevusväljad) on koondatud raporti varasemasse alajaotusse.

Võrdluse aluseks on Euroopa sotsiaaluuringu (ESS) 2020/2024 sekundaaranalüüs, mida täiendasime EL27 sissetulekute ja elutingimuste statistika (EU-SILC 2022) lõigete ning riikide statistikat ja poliitikadokumente hõlmava kirjutuslaua-uuringu tulemustega. Nende andmete põhjal kõrvutasime Eesti, Hollandi, Rootsi ja Tšehhi osalusmustreid ning vabatahtlike profiile vanuse, soo, hariduse, päritolu/kodakondsuse ja asulatüübi lõikes, samuti väärtusi ja hoiakuid (üldistatud ja institutsionaalne usaldus, poliitiline huvi ning toimevõimekus). Detailsemad tabelid ja selgitused, sh meetodilised täpsustused, on toodud aruande lisades: sotsiaaldemograafiline profiil ja hoiakud lisas 8 (ESS) ning EL-ülene osalusvõrdlus lisas 6.

Euroopa üldisem vabatahtlikkuse maastik joonistub välja nelja tüüpilise rühmana, mille vabatahtliku tegevuse maastik erineb taseme ja sisemise ülesehituse poolest (vt lisa 7). Põhja ja Lääne-Euroopa tuumikus, kuhu kuuluvad ka Rootsi ja Holland, on vabatahtlik panus kujunenud laiapõhjaliseks sotsiaalseks normiks: osaleb suur osa elanikest ja seda tehakse eri vanuses, eri hariduse ja eri elukäikudega inimeste seas; tulemuseks on ühtlaselt kõrge vabatahtlikus tegevuses osalemise määr. Eesti ja Tšehhi paiknevad rühmas, kus osalus on küll püsiv ja ühiskondlikult nähtav, ent koondub enam tööealiste ja haritumate ümber ning on tundlikum keele, päritolu ja elukoha eripärade suhtes. Lõuna-Euroopa riikides on osalus sageli tagasihoidlikum ning sõltub rohkem ümbritsevast sotsiaalsest ja institutsionaalsest kontekstist; samas ei tähenda see, et kogukondlik abi oleks nõrk, vaid pigem seda, et vabatahtlikkuse vormid ja nähtavus on teistsugused. Need neli riikide rühma ei ole selgelt piiritletud ja eristuvad, vaid pigem üldistatud ideaaltüübid, mille vahel on ühisalasisid ja kattuvusi – seda eriti riikides, kus nii formaalsed kui mitteformaalsed panustamise viisid on kõrge levikuga.

Uuringu võrdlusriikide lähivaates analüüsisime riiklikku ja valdkondlikku statistikat ning nendega seotud poliitikadokumente.

Tšehhis osales vabatahtlikus tegevuses 2023. aasta teisel poolaastal 19,2% 15+ vanuses elanikkonnast (u 1,66 miljonit inimest), kusjuures naiste osalusmäär oli kõrgem kui meestel (21,4% vs 16,9%) (Český statistický úřad [ČSÚ], 2024a; ČSÚ, 2024b). Vabatahtlike seas on ülekaalus tööealised: 25–44 ja 45–64 moodustavad kumbki ligi 36% vabatahtlikest, 65+ moodustab 18% (ČSÚ, 2024b). Vabatahtlike hulgas on rohkem neid, kel

keskharidus (35,2%), neile järgneb kõrgharidusega inimeste grupp (28,8%), ning majandusliku staatuse lõikes moodustavad töötavad 68,4% vabatahtlikest (ČSÚ, 2024b). Tšehhi eripärana toob statistika välja ka organisatsioonide kaudu tehtava vabatahtliku tegevuse mõõtme: ligikaudu 56,6% oli organiseeritult ja 43,0% mitteorganiseeritult tegetsejaid (ČSÚ, 2024c; ČSÚ, 2024a). Levinumad tegevused koonduvad praktilise kogukondliku ja naabruskonna abi ning sotsiaalhoolekande ümber ning tegevuste valikus ilmnevad soolised erinevused (nt naised sagedamini hooldus- ja naabrubi rollides, mehed sagedamini praktilistes keskkonna- ja turvalisustegevustes) (ČSÚ, 2024c).

Rootsis on vabatahtlik tegevus (*ideellt arbete*) oluliselt laiemalt levinud: 2024. aasta rahvastiku-uuringu järgi tegi vabatahtlikku tööd viimase 12 kuu jooksul 52% 15–84-aastastest (Lundberg jt., 2025). Osalemine on kõrgeim keskealistel (nt 40–54 vanuserühmas 63%), samas kui noorematel ja vanematel rühmadel on osalus ligikaudu 47–50% suurusjärgus (Lundberg jt., 2025). Rootsi andmed näitavad ka panuse vormi muutust: osalenutest tegi vabatahtlikku tööd 2024. aastal 28% iganädalaselt, 30% 1–2 korda kuus, kuid 26% vaid üksikjuhtumina, mis viitab episoodilise panuse osakaalu kasvule (Lundberg jt., 2025). Samal ajal tuleb võrdluses arvestada, et Rootsi vabatahtlikku tööd tähistav “*ideellt arbete*” on definitsioonilt laiem kui kitsalt organisatsioonipõhine vabatahtlikkus ning hõlmab eri organisatsioonitüüpe ja töövorme (Lundberg et al., 2025).

Hollandis on organisatsiooni/ühenduse kaudu tehtud vabatahtlik töö samuti väga levinud: 2024. aastal teatas 49,5% 15+ elanikkonnast, et nad tegid viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikku tööd vähemalt korra (Statistics Netherlands [CBS], 2025a; CBS, 2025b). Vanuserühmade lõikes on osalus madalaim 25–35-aastastel (43,2%) ja kõrgeim 65–75-aastastel (52,9%), kusjuures vanuserühmade erinevused on järjepidev muster (CBS, 2025b). Hollandis eristub ka regulaarse ja episoodilise panuse jaotus: 2024. aastal oli vabatahtlikest 60,3% regulaarselt (nädalas/kuus vähemalt ühes organisatsioonis) ja 39,7% pigem episoodiliselt panustajaid (CBS, 2025b). Tegevusvaldkondade lõikes on peamised “paigad” sport (16,2% 15+ elanikkonnast), harrastus-/seltsitegevus (10,9%), naabruskond (10,0%) ja kool (9,8%), millele järgnevad hooldus/tervishoid (9,0%) ning religioossed/maailmavaatelised organisatsioonid (8,3%) (CBS, 2025b).

Kokkuvõttes näeme, et Tšehhis on osalus umbes viiendiku suurusjärgus, samas kui Rootsis ja Hollandis on osalus märksa kõrgem; tõlgenduses tuleb siiski arvestada definitsioonide ja mõõtmismeetodite erinevusi, eriti Rootsi vabatahtliku töö laiemat ulatust võrreldes organisatsioonipõhisemate mõõdikutega (Lundberg et al., 2025; CBS, 2025a).

Sotsiaaldemograafilise profiili analüüsis ilmneb selgelt vanuselise ja haridusliku profiili sarnasus: kõigis neljas riigis panustavad aktiivsemini nooremad ja keskealised täiskasvanud ning kõrgem haridus on süsteemselt seotud suurema osalemistõenäosusega. Soolise ja päritolu/kodakondsuse võrdlusega on lugu sarnane. Lääne- ja Põhja-Euroopas (sh Rootsis ja Hollandis) on naiste ja meeste osalemine üldjoontes tasakaalus ning sisserändetaust vähendab osalemist vähem kui Kesk- ja Ida-Euroopas. Eesti ja Tšehhi puhul on naiste nähtavus vabatahtlikuna mitmes valdkonnas veidi kõrgem ning kohapeal sündinute ja kohalike kodanike osalus pisut laiem kui uussisserändajate ja muukeelsete seas. Viimane tuleneb osalt sellest, et juurdepääs rollidele ja võrgustikele on kohaliku keele rääkijatel ning varasemate sidemete omajatel lihtsam, mis kinnitab üldist universaalset mustrit. Asulatüübi võrdluses erinevad regioonid samuti: Rootsis ja/ Hollandis ei ole

„linn-maa“ vastandus osalemisele sedavõrd määrav, samas kui Eestis ja Tšehhis võivad väikelinnad ja maapiirkonnad osutada mõnes valdkonnas isegi aktiivsemaks kui Euroopa suurlinnad. Need on siiski üksikud ja mitte eriti olulised erinevused.

Väärtuste ja hoiakute võrdlus kinnitab, et vabatahtliku panuse „tuumprofiil“ on neljas riigis märkimisväärselt sarnane. Inimesed, kes panustavad vabatahtlikult, usaldavad keskmiselt rohkem nii teisi inimesi kui ka institutsioone; nad on poliitikast veidi rohkem huvitatud, tunnevad suuremat mõjuvõimu ning on valmis osalema ka teistes ühiskondlikes tegevustes alates petitsioonide allakirjutamisest kuni otsesuhtluseni otsustajatega. See muster kordub Rootsis, Hollandis, Tšehhis ja Eestis, mis tähendab, et vabatahtlikkus on kõigis neis kontekstides seotud kõrgema sotsiaalse haardega. Erinevused avalduvad pigem selles, kui suur on vahe vabatahtlike ja mittepanustajate vahel: Põhjamaades ja lääneriikides on üldine usaldus ja osalus nii kõrge, et rühmadevaheline erinevus on tagasihoidlikum; Kesk- ja IdaEuroopas on lähteasendite madalam ja erinevus seetõttu teravam – ka see on kooskõlas laiemate Euroopa võrdlustega. Schwartz'i väärtusruumis on vabatahtlikud neljas riigis keskmiselt avatumad muutustele ning rõhutavad heasoovlikkust ja universaalsust; Eesti ei eristu selles võrdluses suunalt ega suuruselt. Täpsed võrdlusjoonised ja tabelid on koondatud lisadesse 6 ja 8.

1.3. Vabatahtlikus tegevuses osalemise mõju individuaalsele heaolule

Kuivõrd erineb formaalses vabatahtlikus tegevuses osalejate heaolu mitteosalejate heaolust erinevas institutsionaalses kontekstis?

Euroopa Sotsiaaluuringu andmed näitavad, et vabatahtlikult panustajate seas Eestis on proportsionaalselt rohkem neid, kes hindavad oma tervist paremaks. Heaolu ja sotsiaalsete suhete mõõtmises on vabatahtlikud keskmiselt sotsiaalselt aktiivsemad: nad osalevad sagedamini seltskondlikel kohtumistel ning kohtuvad tihemini sõprade, sugulaste või töökaaslastega. Vabatahtlikuna panustajad osalevad ka sagedamini tööalases enesetäiendamises (vt lisa 8). Eesti vabatahtlikke iseloomustab keskmisest suurem tolerantsus sisserände ja LGBT+ õiguste suhtes ning nad on veidi avatumad muutustele; samas on üldised väärtusprofiilid vabatahtlikel ja mitte-vabatahtlikel üsna sarnased.

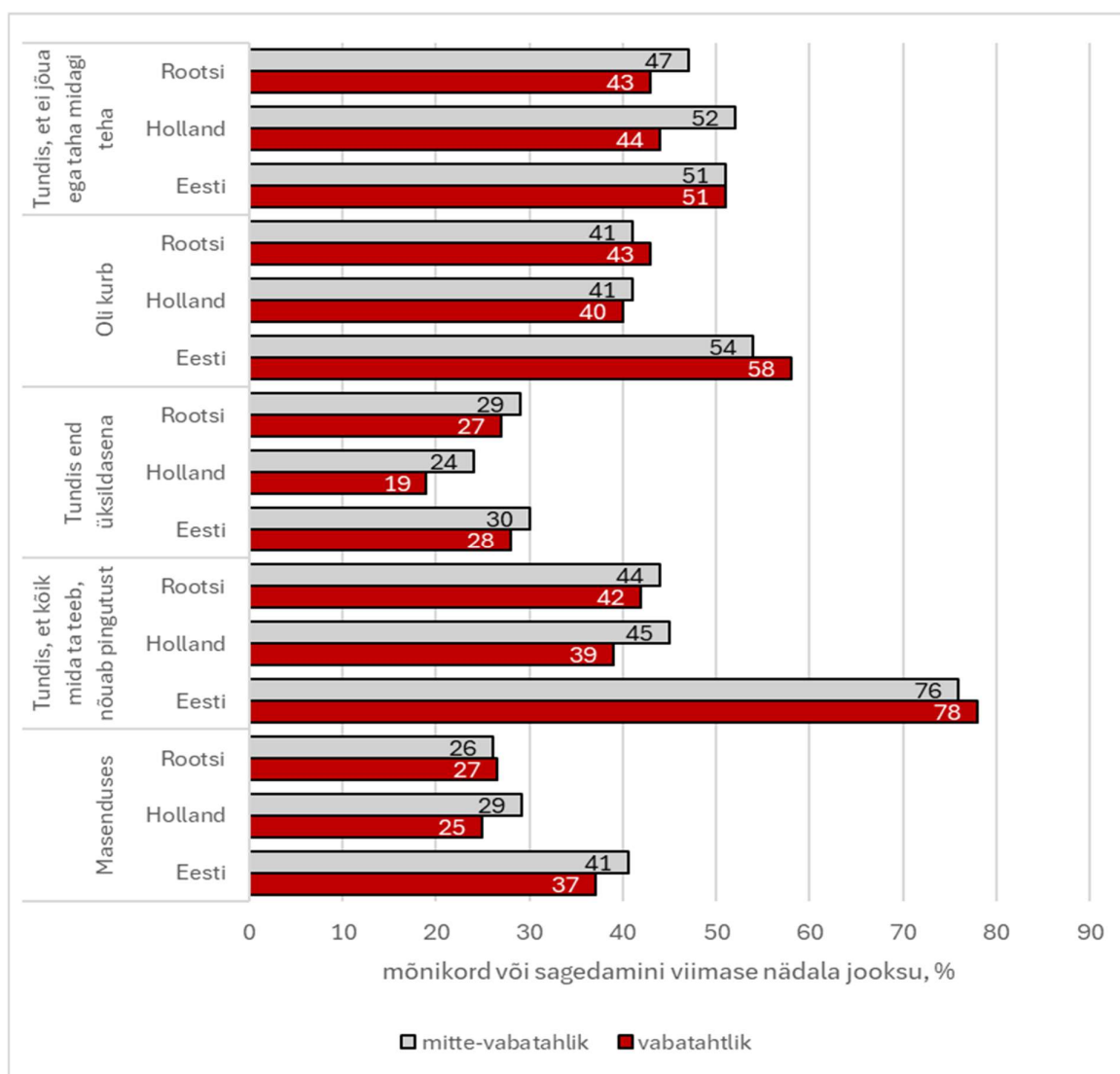
Lisaks iseloomustab vabatahtlikke suurem agentsus ja kodanikuaktiivsus, nad usuvad rohkem, et nende-sarnastel inimestel on võimalik poliitikat mõjutada ja valitsuse tegevuses kaasa rääkida, ning nad on viimase 12 kuu jooksul sagedamini osalenud ka teistes kodanikuosaluse tegevustes (nt petitsioonid, boikotid, poliitikute/ametnikega kontakt). Sellega on seotud usaldus institutsioonide suhtes. Vabatahtlikud annavad keskmiselt veidi kõrgemaid hinnanguid üldistatud usaldusele ning usaldavad rohkem ka institutsioone (nt politsei, õigussüsteem, parlament). Samuti tunnevad nad veidi suuremat emotsionaalset seotust Eesti ja Euroopaga.

Vabatahtlike keskmine eluga rahulolu ja õnnelikkus on pisut kõrgem kui mitte-vabatahtlikel, kuid erinevused on väikesed. 2024. aastal langesid rahuloluhinnangud

(demokraatia toimimine, majanduslik olukord, valitsuse töö) võrreldes 2020. aastaga nii vabatahtlike kui mitte-vabatahtlike seas.

Andmed näitavad, et vabatahtlikuna tegutsejad kogevad mõnevõrra harvemini negatiivseid emotsioone ja stressi (joonis 3), kuid erinevused ei ole suured ning kindlasti ei saa nende põhjal väita, et vabatahtlikul tegevusel on otsene positiivne mõju vaimsele tervisele. Arvestada tuleb ka sellega, et ilmnunud erinevused võivad peegeldada nii vabatahtlike profiili (vanus, tervis, koormus) kui ka tegevuste korraldust ja toetussüsteeme riigiti.

Ka kvalitatiivuuring (vt ptk 2.3 ja lisa 9) annab mõnevõrra vastuolulisi signaale – ühelt poolt seostatakse vabatahtlikkust parema vaimse tervisega, kuid samas toodi murekohana esile vabatahtlike läbipõlemise risk.

Joonis 3. Negatiivsete emotsioonide kogemine vabatahtlike ja mitte-vabatahtlike lõikes. Allikas: ESS 2024.a. andmed.

Lõppkokkuvõttes tuleb tulemuste tõlgendamisel arvestada võimalike seoste kahesuunalisust: (a) parema tervise ja suurema sotsiaalse kapitaliga inimestel on suurem tõenäosus vabatahtlikult panustada; (b) vabatahtliktegevus võib omakorda suurendada sidusust ja sotsiaalset aktiivsust.

1.4. Vabaühenduste profiil ja selle muutus

Milline on vabaühenduste profiil (tegevusvaldkonnad, liikmete arv jne) ja kuidas see on muutunud?

Profiili aluseks on Äriregistri ja Maksu- ja Tolliameti avaandmed ning majandusaasta aruannete koondvaade, mis kaardistavad formaalselt registreeritud mittetulundusühinguid (MTÜ) ja sihtasutusi (SA). See tähendab, et mitteformaalne tegevus (seltsingud, kogukondlikud algatused) jääb sellest analüüsist välja. Avaandmed täienevad jooksvalt ning majandusaasta aruannete esitamine ei kattu kalendriaasta lõpuga; seetõttu tuleb tulemusi tõlgendada kuupäevatundliku väljavõttena. EMTAK-i koodid annavad valdkondliku raami, kuid ei erista teenuse osutamist puhtalt vabatahtlikust tegevusest. Detailsem analüüs koos jooniste ning metoodika selgitusega on esitatud lisas 5.

2026. aasta veebruari seisuga on registris 24 347 MTÜ-d ja SA-d; viimase 13 kuuga lisandus 1 532 üksust. MTÜ-de ja SA-de osakaal kõigist juriidilistest isikutest on 8,4%. Registreeritud MTÜ-de keskmine vanus on 14,8 aastat. MTÜ-de pankrotijuhtumeid esineb harva.

MTÜ-de juhatus on keskmiselt 2,5-liikmeline; 25% MTÜ-dest on üheliikmeline juhatus, 35% kaheliikmeline ning 21% kolmeliikmeline; ≥ 4 -liikmelisi juhatusi on 17%. SA-des domineerib 1-liikmeline juhatus (~70%). Üldpildis on juhatused sooliselt tasakaalus (54% mehed ja 46% naised); vastloodud MTÜ-de juhatuste liikmete mediaanvanus on 42 aastat, kõigi registreeritud MTÜ-de puhul 51 aastat, mis vihjab juhatuste liikmete vananemisele koos organisatsiooniga ning juhatuste koosseisude püsivusele. Tööjõu vaates tegutseb 80% MTÜ-dest ilma palgaliste töötajateta; 9% on ühe töötajaga ja 8% kahe või enama töötajaga. 2023. aastal oli MTÜ-des kokku 3 472 hõivatut ning 14 949 MTÜ-d tegutsesid ilma töötajateta.

Tuluta MTÜ-de osakaal vähenes viie aasta jooksul 38-lt protsendilt 30-le. Ettevõtlustulu (≥ 1000 €) teenivate MTÜ-de osakaal on vaadeldud perioodi jooksul kasvanud. 2023. aastal teenis 31% MTÜ-dest ettevõtlustulu vähemalt 1000 eurot. Varasid (≥ 1000 €) omavate MTÜ-de osakaal tõusis 47-lt protsendilt 56-le. Samas kümnendiku MTÜ-de sissetulekud on tunduvalt suuremad. 2023. aastal 10% MTÜ-dest teenis ettevõtlustulu rohkem kui 42 000 eurot ning 10% sai annetusi/toetusi suuremas määras kui 81 900 eurot. Ühel viiendikul MTÜ-dest puudus nii ettevõtlustulu kui annetused. Seega tuleb esile MTÜ-de suur eristumine majandusliku seisundi alusel.

MTÜ-d on 2023. aasta aruande põhjal oma tegevusala märkinud 402 erineva EMTAK koodiga. Suurimateks tegevusvaldkondadeks on sport (kokku 17%; sh spordiklubid 10% ja laiem spordialane tegevus 7%), lõbustus- ja vaba aeg / huvialane tegevus (13%), kohaliku/piirkondliku elu edendamine (8%), loome-, kunsti- ja meelelahutus tegevus

(8%), haridusvaldkond (10%) ning huvikaitse (noored, lapsed, kodanikuõigused, rahvusvähemused, puudega inimesed; kokku 10%). Väiksemad rühmad on ettevõtjate/ tööandjate/ kutseorganisatsioonide tegevus (3%) ja usuorganisatsioonid (2%); EMTAK on määramata 1%.

MTÜ-de vanus varieerub vastavalt tegevusvaldkondadele, pikemaajalise järjepideva tegevusega tulevad esile usuorganisatsioonid ja tööandjate/ kutseorganisatsioonide MTÜ-d (mediaanvanus 22 aastat). Keskmiselt lühemat aega on tegutsenud MTÜ-d, kelle tegevusvaldkonnaks on haridus, loome-/kultuuri tegevus ja sport (mediaan 13 aastat). Palgaliste töötajatega ühendusi on rohkem usuorganisatsioonide seas (43%), spordiklubides ja tööandjate/kutseorganisatsioonides (30%), samas kohaliku elu edendamise MTÜ-dest tegutseb 92% ilma palgaliste töötajateta – peegeldades tugevat vabatahtliku töö rolli. Tulumediaanid on kõrgemad haridusvaldkonda ning tööandjate/kutseorganisatsioonide esindavate MTÜ-de seas (ettevõtlastulu mediaan >10 000 eurot), annetuste mediaan on ootuspäraselt kõrge usuorganisatsioonides, 20 544 eurot.

Arvuliselt koonduvad MTÜ-d Harjumaale (~43–44%) ja Tartumaale (~12%), kuid elanikkonna suurus arvesse võttes on aktiivsus suurem väiksemates maakondades: Hiiumaa, Saaremaa, Läänemaa, Võrumaa paistavad silma kõrge MTÜ-de suhtarvuga elanikkonna suhtes. Ida-Virumaal on 1000 elaniku kohta 12 MTÜ-d ja Harjumaal 15, Hiiumaal seevastu 31. MTÜ-de tegevusvaldkondlik profiil eristub maakondade lõikes, kohaliku elu edendamisega tegelevate MTÜ-de osakaal on suurem Saartel, Lääne- ja Kagu-Eestis. Ettevõtlastuluta MTÜ-de osakaal on kõrgem Harju- ja Tartumaal, ent kui tulu on olemas, on antud maakondades tulubaas märgatavalt kõrgem. Üldjoontes joonistub välja positiivne korrelatsioon ettevõtlastulu ja annetuste/toetuste mediaanväärtuste vahel, viidates ettevõtlastuskeskkonna üldisele mõjule MTÜ-de tulubaasi kujunemisel.

Kokkuvõtlikult Eesti mittetulundusühingute (MTÜ) profiil on pigem mitmekesine, stabiilne ja tagasihoidliku kasvutrendiga: organisatsioonide lisandub mõõdukalt, kuid valdava enamuse tulubaas on väga väike, tegutsetakse ilma palgaliste töötajateta vabatahtliku panuse toel. Siiski on näha aeglast, ent järjepidevat majandusliku võimekuse paranemist – väheneb ilma tulubaasita tegutsejate osakaal, kasvab nii ettevõtlastulu kui varadega MTÜ-de osakaal. MTÜ-de levimus on suurem Lääne-Eesti saartel ja Kagu-Eestis (rohkem MTÜ-sid elaniku kohta), samas kui tulu-mediaanid on kõrgemad Harju- ja Tartumaal, mis viitab piirkondlikule polariseerumisele.

1.5. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika

Milline on kulutõhus meetodika ja täpsemalt kasutatavad tunnused, mis kõige paremini seiravad vabatahtliku tegevuse, vabaühenduste ning avaliku sektori koostööd ja võimekust (panustamisvalmiduse ja -võimaluste sobitumine)?

Seiremetoodika eesmärk on anda poliitikakujundajale ja praktikule otsustamisväärtuslik, samas kulutõhus instrument, mis võimaldab luua erinevaid andmepõhiseid vaateid vabatahtliku tegevuse, vabaühenduste ning avaliku sektori koostöö seisust ja muutustest. Meetodika süsteemne fookus on kolmel üksteist täiendaval teljel: inimesed (kes ja

kuidas panustavad), organisatsioonid (vabaihenduste võimekus ja rollid) ning avalik keskkond (KOV ja riigi praktikad, mis võimalusi loovad või piiravad). Seire peab kajastama vabatahtliku tegevuse eri vorme ning avaldumist üksikisiku, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Seire funktsioonid on kirjeldamine (mis toimub?), selgitamine (miks?), hindamine (kuidas läheb?) ja prognoosimine (mis saab edasi?).

Seiremetoodika metodoloogiliseks aluseks on klassikaline muutuste teooria, mis kirjeldab sekkumise loogikat sisendi, tegevuste/protsessi, väljundite, tulemuste ja mõju jadas. Sellest lähtuvalt koosneb seiresüsteem (a) vastavatest sisend, protsessi, väljundi, tulemuse ja mõjuindikaatoritest ning (b) olukorra ja kontekstiindikaatoritest, mis annavad tegevustele raamtingimused ja hoiatussignaalid. Seire põhitelje moodustavad valdkonna poliitikadokumentides (nt *Eesti 2035*, *Sidusa Eesti 2021–2030*, programm *Kogukondlik Eesti*) sõnastatud eesmärkide tulemismõõdikud; nende kõrvale lisatakse väheses mahus konteksti ja kvaliteedinäitajaid, mis aitavad tõlgendada muutusi ning hinnata rakenduse toimivust.

Metoodikas eristatakse neli peamist vaatelõiget (dimensiooni), mida kasutatakse valikuliselt, ainult siis, kui see on metoodiliselt asjakohane ja alusandmete kvaliteet seda võimaldab:

- Vabatahtliku tegevuse vorm formaalne ja mitteformaalne vabatahtlikkus
- Tasand (analüüsiühik) – indiviidi, organisatsiooni, kogukonna/ omavalitsuse ja riigi/süsteemi tasand.
- Tegevusvaldkond – seiremetoodika peab võimaldama jälgida arenguid ja nende tulemusi kõige olulisemates ja laialt levinud tegutsemisvaldkondadeks ((nt kriisi ja turvatugi; kogukonna /sotsiaalteenused; keskkond ja avalik ruum; üritused/kultuur; juhtimine & administreerimine).
- Vabatahtliku tegevuse keskkond – protsessi/politika kvaliteet ja avalik ruum

Seiremetoodika kulutõhususe aluseks on „üks kord küsimine” ja andmete riskasutus: maksimaalselt tuginetakse olemasolevale mõõtmistaristule (Eesti Tööjõu-uuring, Eesti Sotsiaaluuring, Euroopa Sotsiaaluuring, Äriregister ja MTA, Minuomavalitsus, KOV aruanded). Uute küsimuste lisamist piiratakse rangelt juhtudega, kus ilma selleta ei ole võimalik hinnata panustamisvalmiduse ja -võimaluste sobitumist. Täiendavalt on vaja lahendada annetuste ja toetuste andmete sidumine ning ühtlustada vabaihenduste tegevusvaldkondade kaardistus (EMTAK) seirevajadustega.

Seiremetoodikas eristatakse olulisemaid tuumindikaatoreid (tabel 1) ja lisaindikaatoreid (tabel 2). Seiremetoodika detailsem ülevaade ja mõõdikute kirjeldus on esitatud lisa 10.

Tabel 1. Seiremetoodika tuummõdikute tasandite ja muutuste teooria loogika kontekstis

Tasand	Sisend	Väljund	Tulemus	Mõju
Indiviid	% inimestest, kel on potentsiaalne võimekus vabatahtlikuna panustada	Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr (%) Vabaühendustes osalemise määr (%)	Püsivabatahtlike osakaal (%)	Üldine eluga rahulolu määr (%)
Vabaühendus/organisatsioon	Vabaühenduste tulud kokku (€)	Vabaühenduste poolt teostatud projektide arv	Püsituluga vabaühenduste osakaal (saanud tulu vähemalt 3a järjest)	Vabaühenduste panus SKP-sse
Omavalitsus/kogukond	Omavalitsuste kulud vabaühendustele 10000 elaniku kohta	KOV toetatud sündmuste/algatuste arv ja osalejad	Elanike kaasamisega rahulolu määr (%)	Nõustumisskoor väitega „Tunnen, et saan oma kodukoha elukeskkonna arengut mõjutada“.
Riik	Riigi väljamaksete vabaühendustele (€) 10000 elaniku kohta	Riigi toel vabaühendustele ja kogukondadele suunatud koollituste ja nendel osalenute arv.	Vabatahtlikus tegevuses/ vabaühendustes osalemise määr	Üldine eluga rahulolu määr

Tabel 2. Seiremetoodika lisamõdikute tasandite ja muutuste teooria loogika kontekstis

Tasand	Sisend	Väljund	Tulemus	Mõju
Indiviid	Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik	Rahvaalgatustele allkirja andmise määr (%) Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr peamiste tegevusvaldkondade lõikes (%)	Tegusa inimese näitaja Annetanud inimeste osakaal Heatahtlikkuse ja vabatahtlikkuse määr	Üldistatud usalduse määr Inimeste osakaal, kes arvavad, et saavad poliitikat mõjutada (%)
Vabaühendus/Organiatsioon (ettevõtte)	MTÜ-de arv 10000 elaniku kohta. Väljamakstud summa projekti kohta Annetusi teinud ettevõtete arv	Vabatahtliku tegevuse administreerimise ja juhtimisega tegelevate inimeste osakaal kõigist vabatahtlikest. Vabatahtlikke kaasavate ettevõtete arv	Palgaliste töötajatega vabaühenduste osakaal (%) Vabaühenduste elujõulisuse indeks Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu Juriidiliste isikute annetuste kogusumma	
Omavalitsus/kogukond	KOV %, kes on kodulehel avalikustanud vabaühenduste toetamise korra ja kriteeriumid.	KOV %, kus kaastakse küla- ja alevikuvanemaid ning toetatakse elanike enda organiseeritud tegevusi	KOV arengusse kaasamisega rahulolevate elanike osakaal (%)	Nõustumisskoor väitega „Võtan kogukonnaelust aktiivselt osa“
Riik	Programmi “Kogukondlik Eesti rahastus”	Riigi poolt rahastatud vabaühenduste osakaal kõigist vabaühendustest	Vabaühendustes osalemise määr	Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik

II. VABATAHTLIKU TEGEVUSE JA VABAÜHENDUSTE ARENGUSUUNDUMUSTE MÕTESTAMINE

Uurimisküsimused:

- 2.1 Millisena kirjeldavad praegust vabatahtliku töö konteksti ja maastikku vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade esindajad?
- 2.2 Milliseid muutusi on vabatahtliku töö kontekstis ja maastikul toimetavad vabaühendused, vabatahtlikud ja kogukondade esindajad täheldanud viimase 5 aasta jooksul?
- 2.3. Kuivõrd ja milliseid kaasamistehnikad vabaühendused ja kogukonnad rakendavad erinevate sotsiaalsete gruppide kaasamisel erinevatesse tegevustesse?
- 2.4 Millised on vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade ettepanekuid struktuurse toetuse korraldamiseks?
- 2.5 Millised suundumused (toimepidevus, kogukonna vaimne heaolu) on täheldatavad kogukondades vabatahtliku tegevuse tõhustumise tulemil?

2.1. Vabatahtliku töö maastik ja tajutud muutused

Millisena kirjeldavad praegust vabatahtliku töö konteksti ja maastikku vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade esindajad?

Milliseid muutusi on vabatahtliku töö kontekstis ja maastikul toimetavad vabaühendused, vabatahtlikud ja kogukondade esindajad täheldanud viimase 5 aasta jooksul?

Vabatahtlikus tegevuses osalemise tähendus on uurimuses osalejate jaoks valdkondade üleselt eelkõige tähenduslik ajakasutus („hästi veedetud aeg, millel on sisu ja tähendus“), mis loob kuuluvustunnet, kompetentsuse kogemust, toetab autonoomiat ja pakub vaheldust argirutiinile. Nende mehhanismide kaudu toetab vabatahtlik tegevus inimeste vaimset heaolu. Lisaks on vabatahtliku tegevuse juures vabatahtlike jaoks oluline selle laiem tähendus nii kogukonna kui ühiskonna jaoks, seda töid välja nii koosloometöötubades osalenud vabatahtlikud, vabatahtlike koordinaatorid, kogukondade eestvedajad kui ka eksperdid.

Kogukonna tasandil on vabatahtlikus tegevuses osalemise motiiv sageli väga praktiline ja seotud otseselt püüdlustega tagada endale ja oma perele parem elukeskkond ning tundma õppida neid inimesi, kellega koos elatakse – see oli kogukonna eestvedajate jaoks üks olulisi motivaatoreid kogukonnas tegutsemisega alustamisega. Inimestevahelised suhted kogukonnas loovad turvalise keskkonna nii laste kasvatamiseks kui mõjuvad ka laiema turvalisuse tagajatena.

Viimaste aastate jooksul on uurimuses osalenute hinnangul vabatahtlikus tegevuses osalemine muutunud mitmekesisemaks ja dünaamilisemaks, suurenenud on võimaluste arv, tavapäraseks on muutunud inimeste liikumine erinevate rollide vahel (koosloometöötuba vabatahtlikega). Ühe olulise muutusena töid uurimuses osalejad esile kogukondade rolli nähtavamaks muutumise. Kogukond on „madala läve“ abil vabatahtlikku tegevusse sisenemispunkti: seal on lihtsam alustada, tegevus on argieluline ja paindlikum võrreldes teiste formaatidega (nt siseturvalisuses).

Kogukonnatasandil on vabatahtliku tegevuse dünaamilisus seotud inimeste ettevõtlikkusega, erinevad algatused võivad tekkida ja kaduda, olenevalt eestvedajate olemasolust ja huvidest. Eestvedajate väsimine ning järelkasvu tagamine on endiselt oluline teema, millest kogukonna tasandi vabatahtliku tegevusega seotud osalejad rääkisid.

Samas märgiti, et statistilised ülevaated ei pruugi anda adekvaatset pilti vabatahtliku tegevuse mahu suurenemisest ja valdkonna kirjususest, sest kui vabatahtlik tegevus on loomulik osa inimese igapäevasest toimetamisest nt kogukonnas, siis ei pruugi inimesed seda tõlgendada vabatahtliku tegevusena (ekspert 3).

Kogukondade ettevõtmisi suunavad olemasolevad rahastusmeetmed. Kriitikana toodi välja, et projektipõhisus võib killustada kogukondade tegevusi, projektide alusel tegutsemine ei pruugi olla kestlik, sest tegevused võivad lõppeda projekti lõppemisega (aruteluseminaris osalejad, koosloometöötoas osalejad). Lisaks on kogukondade jaoks eestvedajate sõnul rahastuse taotlemisel oluline kriteerium bürokraatia keerukus – kui

tegevusega kaasnev bürokraatlik koormus on liiga keeruline, jäetakse raha taotlemata ja tegevus võib jääda teostamata. Projektikonkursid sunnivad kogukondi omavahel konkureerima ning fookusgrupi intervjuus osalenud ametnike sõnul võib sellega kaasneda nii ebavõrdsus kui rivaalitsemine ressursside pärast, mis omakorda pärsib kogukondade tegevust.

Lisaks kogukonnatasandi inimeste aktiivsuse suurenemisele on viimaste aastate kriisid toonud kaasa spontaansete vabatahtlike arvu suurenemise. Ekspertide ja vabatahtlike koordinaatorite hinnangul on spontaanseid vabatahtlikud kriisides oluline ressurss (nt tõlkimine ja infovahendus, majutuse ja töö leidmise toetamine, praktiline abi), kuid riskikohaks on ettevalmistuse, koordineerimise ja järeltoe puudumine, sest kriisides ei ole aega vabatahtlikke koolitada. Julgeolekukriiside kontekstis tõuseb esile taustakontrolli vajadus teatud rollides. Koostööprobleemid riigi, KOVide, vabaühenduste ja kogukondade vahel võivad vähendada abi tõhusust; kokkulepped kriisides toimetamiseks, spontaansete vabatahtlikega tegelemine jmt, samuti kokkulepitud infovahetuse mudelid aitavad vähendada kriisides tekkivat kaost ja väärinfo levikut ning kasutada spontaansete vabatahtlike ressursse kasulikult.

Eesti vabatahtliku tegevuse maastik on praegu uurimuses osalejate hinnangul süsteemselt killustatud, kus puudub terviklik riiklik strateegia ja ühtne eesmärk. Koosloometöötas vabatahtlike koordineerijatega ilmnis selgelt, kuidas valdkonnas pikalt tegutsenud koordinaatorid kasutavad oma praktikateadmisi ning orienteeruvad soovituslikes juhendites jm raamdokumentides hästi, samal ajal kui valdkonnas alles tegutsema hakanud koordinaatoritel puudub vajalik info ning tugi. Selline olukord on osalejate hinnangul kujunenud just viimaste aastate kriiside valguses, mil poliitiline ja rahaline fookus on liikunud peamiselt siseturvalisuse valdkonda, jättes teised sektorid strateegilise juhtimise ja püsiva toeta.

2.2. Vabatahtlike kaasamispraktikad ja struktuurse toe ettepanekud

Kuivõrd ja milliseid kaasamistehnikad vabaühendused ja kogukonnad rakendavad erinevate sotsiaalsete gruppide kaasamisel erinevatesse tegevustesse?

Millised on vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade ettepanekuid struktuurse toetuse korraldamiseks?

Siin alateemas keskendume kvalitatiivses uurimuses osalejate hinnangutele kaasamispraktikatele ja struktuursele toele, järgmises teemas (Vabatahtlike, vabaühenduste ning avaliku sektori koostöövormid) analüüsime Eesti praktikaid teiste riikide võrdluses.

Uurimuses osalejad kirjeldasid erinevaid strateegiaid inimeste kaasamiseks vabatahtlikku tegevusse. Kogukonna tasandil peetakse kõige efektiivsemaks isiklikku pöördumist ning ka väga selgelt ootuste väljendamist panustamisele, kuni konkreetse ülesande kirjeldamiseni. Eestvedajate sõnul on selline lähenemine hea strateegia ka nende inimeste kaasamiseks, kes ise ennast pakkuma ei tule, sest aitab inimesel “otsustada”, millega ta saab panustada. Valdkondade üleselt toodi välja, et kaasamise õnnestumine sõltub 1)

vabatahtlike rollide ja tegevuste selgest jagamisest, nende juhendamisest ja 2) selgest kommunikatsioonist selle kohta. Ekspert 1 pidas seda üheks peamiseks kaasamise ning vabatahtlikus tegevuses osalemise õnnestumiseks. Kommunikatsiooni juures mõjutab kaasamise õnnestumist ka see, kas vabatahtliku tegevuse väärtusalused on selgelt komuniqueeritud – nt kas osalemist nähakse kodanikukohustusena, „kingitusena kogukonnale“ või vastastikuse panustamise vabadusena (erinevate väärtusmudelite kohta pike-malt vt lisa 9). Vabatahtlike käsitlemine nn teenuste asendajatena, on uurimuses osalenud ekspertide hinnangul riskitegur, mis selgelt vähendab vabatahtlike sisemist motivatsiooni ja suurendab nende vabatahtliku tegevuse lõpetamist. Olukorras, kus avalike teenuste kõrval osutavad sarnaseid teenuseid vabatahtlikud, on oluline selge rollijaotus ja tasakaal: vabatahtlike panus peaks täiendama avalikke teenuseid, mitte neid asendada. Selge läbimõeldus ning kommunikatsioon loob vabatahtlikule hea kogemuse ning hea kogemus on ekspertide hinnangul see, kuidas lühiajalisest vabatahtlikust saab pikaajaline valdkonda panustaja.

Koosloometöötöas vabatahtlikega töid osalejad välja kriitika, et nende hinnangul ei ole hetkel olemas ühtset infot selle kohta, kus saaks vabatahtlikuna (veel) panustada, eriti kui ei olda seotud või ei taheta end siduda ühegi organisatsiooniga. Ühtse andmebaasi järele, mis koondaks süsteemselt teavet nii vabatahtlike valmiduse kui ka organisatsioonide või valdkondade vajaduste kohta, ilmnes koosloometöötubades osalenute ja ekspertide hinnangutes märkimisväärsed erinevusi. Ühelt poolt rõhutati vajadust süsteemse teabe järele nii vabatahtlikele pakutavate panustamisvõimaluste kui ka vabatahtlike pädevuste ja muude iseloomustavate tegurite kohta. Teisalt toodi esile sellise tervikliku andmebaasi loomise ja ajakohasena hoidmisega seotud keerukused, sealhulgas andmekaitselised ja halduslikud väljakutsed. Ühe võimaliku lahendusena pakuti välja organisatsioonidevahelise suhtluse ja infovahetuse tihendamist vabatahtlike võimaluste ja vajaduste koordineerimiseks.

Kogukonnatasandil on vabatahtlike kaasamisel oluline roll kohalikel ankuratsutustel, mille ümber sageli tegutsemine koondub. Fookusgrupiintervjuudes ametnikega rõhutati, et olemasolevate KOVi asutuste ruumide mitmfunktsioonilisena kasutamine on praktika, mida peaks veel rohkem rakendama, sest kogukonnas tegutsemist toetab, kui on olemas nn madala lävega kohad, mis pakuvad suhtlemise ja koosolemise võimalusi.

Erinevate sihtrühmade puhul on oluline leida need meetmed ja sihtrühmale sobivad rollid. Noorte kaasamisel räägiti sellistest formaatidest nagu noortevolikogud, aga ka konkreetsete ülesannete täitmine, näiteks spordiüritustel. Koosloometöötöas vabatahtlike koordinaatoritega räägiti vajadusest tegeleda vabatahtliku tegevuse tutvustamise ning osalemisvõimaluste loomisega juba koolis, toodi ka näiteid headest praktikatest, kus õpilased käivad tegemas praktikat vabatahtlike organisatsioonide juures, mis annab neile esimese ettekujutuse vabatahtlikust tööst, vähendab barjääre ning suurendab tõenäosust, et nad ka tulevikus vabatahtlikus tegevuses osalesid. Selliste näidete puhul rõhutati aga, et väga selgelt tuleb läbi mõelda ja planeerida, mida õpilased teevad ja kuidas neid juhendatakse.

Vanemate inimeste kaasamisel toodi näiteid formaatidest, mis pakuvad võimalust siht-rühma “häält kuuldavaks teha” – eakate ümarlauad ja eakatekogu formaadid, aga ka koostöö eakate päevakeskustega, mille kaudu saab eakate arvamusid tundma õppida

(fookusgrupiintervjuud ametnikega). Lisaks KOVi tasandi vaatele eakate kaasamisest nende vajaduste tundmaõppimiseks, räägiti kogukonna tasandil eakate kaasamisest vaimse tervise riskide, sh üksilduse leevendamise eesmärgil. Siin toodi näidetena eakate kutsumist kogukonna sündmustele osalema, suhtlemisvõimaluste loomist erinevate põlvkondade vahel (eestvedajad).

Kogukonna tasandi vabatahtlikus tegevuses ilmnes ühe keerukusena pinge MTÜ liikmelisuse ja vabatahtliku panustamise vahel. Eestvedajate hinnangul on inimesed küll valmis panustama kogukonna tegemistesse, kuid nad ei soovi astuda MTÜ liikmeks, kuna see seostub nende jaoks kohustuste võtmisega, mida nad ei pea endale jõukohaseks. Eestvedajad kirjeldasid liikmelisust metafoorselt kui „pangalaenu“.

Koosloometöötoas vabatahtlikega töid osalejad välja, et vabatahtliku tegevust ei tohi piirata liigsete regulatsioonidega, sest see vähendab inimeste osalemise soovi. Teiselt poolt jällegi räägiti valdkondade üleselt vajadusest selgete raamide ja tegutsemispõhimõtete järele, sest need loovad vabatahtlike ja organisatsioonide jaoks selguse ja turvatunde, võimaldavad tegutseda ühiste arusaamade kohaselt. Siit saab järeldada, et vabatahtliku tegevuse valdkond küll vajab reguleerimist, ent see peab olema korraldatud selliselt, et ei tekitaks vabatahtlikuna osalejale ja vabatahtlike tegevuse korraldajatele liigset bürookraatlikku koormust.

Struktuurne tugi vabatahtlikuna tegutsemisele. Uurimuses osalenute hinnangute põhjal on struktuurse toe kujundamisel olulised kolm omavahel seotud tasandit. Need tasandid on kohati läbipõimunud, kuid igaüks neist täidab eristuvat rolli vabatahtliku tegevuse toetamisel. Tasandid on järgmised:

- 1) Strateegiline tasand, mis hõlmab riiklikku raamistikku;
- 2) Operatiivne tasand, mis puudutab vabatahtliku tegevuse koordineerimist ja korraldamist;
- 3) Võimaldajate tasand, mis käsitleb tööandjate ja kohalike omavalitsuste rollile vabatahtlike tegevuse tingimuste loomisel.

Strateegiline tasand ehk riiklik raamistik peaks pakkuma valdkonnale ühtse suuna ja kokkulepped eesmärgiga vältida killustumist ja erinevate valdkondade rivaalitsemist. Uurimuses osalejad ei näinud vajadust eraldi seaduse järele, vaid pigem rääkisid sellest, et on oluline, et oleksid selged valdkonnas tegutsemise kokkulepped, räägiti ka juba olemasolevatest erinevates juhendmaterjalidest (nt “Vabatahtlike kaasamise hea tava”), ent need vajaksid osalejate hinnangul uuendamist. Oluline on, et riigil oleks valdkonnas stabiilne partner, kes vastutab vabatahtliku tegevuse teema huviorbiidis hoidmise eest, tegutseks valdkonna eestkõnelejana, ajakohastaks olemasolevaid raamdokumente ja looks uusi ning leiaks lahendused kiiresti muutuvates oludes, nt kriisides.

Riikliku raamistiku osa peaks olema ka valdkonna pidev teaduspõhine arendamine, seda rolli saaks täita näiteks vabatahtliku ja kogukondliku tegevuse teadmuskeskus. Teadmuskeskuse tegevuse eesmärk on muuta olemasolev killustatud teave ja praktikatarkus süsteemseks kompetentsiks, asetades selle rahvusvahelise teadmuse konteksti ja pakku- des seeläbi valdkonnale sobilikke kaasaegseid koolitusi jmt toetust, mis parandaks nii nt koordinaatorite professionaalsust kui toetaks erinevates valdkondades tegutsevaid vabatahtlikke.

Operatiivne tasand ehk vabatahtliku tegevuse koordineerimine ja korraldamine. Vabatahtliku tegevuse koordinaatorid on võtmerollis ühiskonna ja organisatsiooni vajaduste ning vabatahtlike motivatsiooni kokkuviijatena. Just koordinaatorite rollis nägid osalejad võtmerolli vabatahtlike motivatsiooni püsimises ning nende valdkonna juures hoidmisel. Samas, koordinaatorid vajavad ka ise pädevuste arendamist, tööjuhendamist toetust, näiteks omavahelist võrgustumist jmt. Eksperdid rõhutasid, et vabatahtlike koordineerimine ei saa olla vabatahtlik töö, vaid see vajab püsivat ressursi ja tasustatud tööd.

Võimaldajate tasand ehk tööandjate ja kohalike omavalitsuste roll vabatahtliku tegevuse tingimuste loojana. Selle tasandi ülesanne on luua keskkond, mis teeb vabatahtliku tegevuse võimalikuks. Tööandjate rolli peeti oluliseks ning tunti puudust tööandjate toetusest ja vabatahtlikuna tegutsemise võimaldamisest (koosloometöötoad vabatahtlike ja koordinaatoritega). Tehti ka konkreetseid innovaatilisi ettepanekuid, näiteks “ühiskonna reede”, mis tähendab, et igal inimesel on võimalik saada üks päev kuus, et panustada oma kogukonna tegemistesse või muudesse ühiskonnaelu seisukohalt olulistesse ettevõtmistesse, mida muidu peaks tegema kas peale tööaega või tööaja arvelt. Tööandjate valmisoleku tõstmiseks võiks neile pakkuda kas maksusoodustusi, ühiskondlikku tunnustust vmt, toodi paralleel peresõbraliku tööandja märgisega. Kohaliku omavalitsuse rolli võimaldajana mõtestati eelkõige kogukondliku tegevuse tasandil, kus rõhutati vajadust asendada senine “KOV – toetuse andja” – „kogukond – toetuse saaja“ mudel sisulise ja võrdse partnerlusega. Sellise nihke saavutamiseks peaks omavalitsus toetama kogukondade alt-üles algatusi ning looma regulaarseid ümarlaudu ja muid kaasavaid suhtluskanaleid, mis loovad võimalused kogukondadele oma seisukohtade avamiseks ja soodustavad kahepoolset dialoogi pelga ülevalt-alla info jagamise asemel. Fookusgrupiintervjuudes ametnikega toodi selliselt toimivaid formaate heade näidetena koostööst. Praktilise võimaldamise näitena toodi ametnike fookusgrupiintervjuudes vajadust muuta omavalitsuse hallatavad asutused (nt raamatukogud ja koolid) multifunktsionaalseteks kooskäimiskohtadeks, avades nende ruumid kogukonnale paindlikuks kasutamiseks.

Kokkuvõtvalt, struktuurse toe kujundamisel on oluline: (a) autonoomiat toetav vabatahtlike juhtimine ja selged rollid, (b) koolituse/supervisiooni pakkumine rollides, kus tegetakse haavatavate inimestega või kriisidega, (c) vabatahtlike tugisüsteemid ja koordinaatorid, kes aitavad suunata panustamissoovi tegelikele vajadustele.

2.3. Toimepidevus ja kogukonna vaimne heaolu

Millised suundumused (toimepidevus, kogukonna vaimne heaolu) on täheldatavad kogukondades vabatahtliku tegevuse tõhustumise tulemil?

Kogukondades vabatahtliku tegevuse tõhustumine on toonud kaasa selgeid suundumusi, mis mõjutavad positiivselt nii inimeste vaimset heaolu kui ka piirkondlikku toimepidevust. Detailsemalt kirjutasime sellest lisas 9.

Suundumused vaimses heaolu toetamisel. Uurimuses osalejad näevad vabatahtlikku tegevust kogukonnas olulise vaimse tervise riskide ennetamise kaitsetegurina. Vabatahtlik tegevus toetab inimeste vaimset tervist läbi autonoomia (vabadus ise

otsustada panuse üle), kompetentsuse (tunne, et saadakse ülesannetega hakkama) ja seotuse (kuuluvustunne). Vabatahtlikul tegevusel on ka selge sotsiaalset isolatsiooni ja üksildust leevendav toime. Seda rõhutati just erinevate haavatavate gruppide (nt eakad) puhul, kelle osas oli märgatud, kuidas ühistegevused taastavad sotsiaalsed kontaktid ja loovad uusi, mis on vaimse tervise hoidmiseks hädavajalikud.

Vaimse heaolu toetamiseks on kogukondades tegeletud eraldi vaimse tervise kirjaoskuse tõstmisega: korraldatud teemakohaseid koolitusi, infopäevi, vaimse tervise kohvikuid jmt, mis kõik tõstavad inimeste teadlikkust, vähendavad stigmat ja parandavad oskust märgata nii enda kui teiste muresid.

Vabatahtlike, sh nt kogukonna eestvedajate enda vaimset tervist aitab hoida tunnustamine. Uurimuses osalejad tõid erinevaid näiteid, kuidas lisaks üleriigilisele ja üle-maakonnalisele tunnustamisele on oluline personaalne ja siiras tänamine tehtu eest. See toetab vabatahtliku seotuse tunnet ja ennetab läbipõlemist. Vabatahtlike koormuse vähendamiseks kasutatakse paljudes kogukondades lihtsaid toetuspõhimõtteid: lühike rolli- ja ohutuse selgitus enne tegevust ning arutelud pärast keerulisi olukordi, vajadusel koos suunamisega ametlikku tugisüsteemi.

Suundumused toimepidevuses ja turvalisuses. Kogukondlik aktiivsus on otseselt seotud piirkonna võimekusega kriisidega toime tulla ja igapäevast elukvaliteeti hoida. Sotsiaalne kapital ehk suhted inimeste vahel on uurimuses osalejate hinnangul kriisivalmiduse alus. Suhted ja usaldus, mis tekivad ühistegevuste käigus aitavad toime tulla kriisides ja kiirendavad taastumist pärast hädaolukordi.

Kvalitatiivsete andmete sekundaaranalüüsist ilmnest, et kriiside ja muutuste ajal tekivad sageli „võimaluste aknad“, mis aktiveerivad inimesi ning suurendavad valmisolekut panustada ja üksteist toetada. Suhted lähemate ja kaugemate naabrite jt kogukonnaliikmetega toetavad igapäevast turvatunnet: naabrite tundmine tõstab eestvedajate hinnangul piirkonna üldist turvalisust, sest inimesed märkavad nt võõraid sõidukeid, jagavad selle kohta informatsiooni ning seeläbi hoolitsevad vastastikku turvalisuse eest. Eestvedajate intervjuus räägiti ka sellest, et nii vanemate kui laste jaoks loob turvatunnet teadmine, et kui vanemaid pole kodus, saab abi otsida näiteks naabrilt, külavanemalt jt tuttavalt täiskasvanult.

Kogukondade toimepidevus väljendub praktilistes kokkulepetes, näiteks argieluliselt laste ühine kooli viimine, aga ka teadmine, kellel kohalikest elanikel milliseid ressursse on, mis võivad osutada oluliseks kriiside lahendamise olukorras (nt millises talus asub lähim mootorsaag, kellel on traktor või elektrigeneraator). Üks kogukonna toimepidevust iseloomustav joon on võimalus tegutseda kiiresti, mitteformaalselt ja paindlikult, mis võimaldab kiiret ja iseseisvat reageerimist muutuvatele oludele.

Riskid ja väljakutsed kogukondade jaoks. Hoolimata positiivsetest suundumustest toodi uurimuses välja ka kriitilisi riskikohti. Eestvedajate kesksus. Kuna vastutus lasub sageli vähestel „sädeinimestel“, on nende vaimne tervis ja jaks süsteemi püsima jäämiseks kriitilise tähtsusega.

Praegune struktuurne korraldus soodustab ebavõrdsust kogukondade vahel, sest aktiivsemad ja võimekamad kogukonnad saavad rohkem tähelepanu ja toetusi, puuduvad

head praktikad, kuidas nõ aktiveerida neid kogukondi, kellele ei ole piisavalt agentsust erinevatest ettevõtmisteks.

Kogukondade maastikul tegutsemist iseloomustab ka projektipõhisusest tulenevad keerukused. Ühelt poolt rõhutasid erinevad uurimused osalejad kogukondade aktiivsust erinevate projekti kirjutamiseks, ent teiselt poolt oldi märgatud ka sõltuvust lühiajalistest projektidest, mis omakorda tekitab ebakindlust ja väsimust. Püsivam toetus ja bürokraatia vähendamine on vajalikud, et vabatahtlik töö ei muutuks koormavaks kohustuseks.

Kokkuvõtvalt, kogukondliku vabatahtliku tegevuse suurim väärtus peitub inimestevahelistes suhetes ja usalduses, mis toetavad vaimset heaolu läbi kuuluvustunde, autonoomia ja kompetentsuse kogemuse. Vaimse tervise hoidmise ja kogukondliku toimepidevuse ühiseks nurgakiviks on suhtlemise ja koosolemise võimaluste väärtustamine, sealhulgas eesmärgita kooskäimine, põlvkondadeülesed sündmused ning loengud vaimse tervise kirjaoskuse tõstmiseks. Selline vastastikkus argielulistest tegevustes vähendab stressi, tõstab turvatunnet ning loob praktilise valmiduse ootamatusteks. Kuigi kriiside ajal inimeste panustamissoov kasvab, on selle valmiduse hoidmiseks vajalik selge teadmine, kelle poole pöörduda, ning kinnitus, et nende vabatahtlikku panust märgatakse ja väärtustatakse. Kogukonnas tekkinud vastastikune abi ja usaldus vähendavad stressi, tõstavad turvatunnet ning parandavad kriisivalmidust.

III. VABATAHTLIKE, VABAÜHENDUSTE NING AVALIKU SEKTORI KOOSTÖÖVORMID

Uurimisküsimused:

- 3.1. Milliseid koostöövorme kasutavad avaliku sektori esindajad, vabaühendused ja vabatahtlikud erinevates valdkondades (nt vaimne heaolu, kriisid, sotsiaalteenused, piirkondlik kogukonna edendamine) ning institutsionaalses kontekstis (4 riigi võrdlus)?
- 3.2. Millised on koostööpraktikate ja tugitegevuste sarnasused ja erinevused ning kuidas on tõhusad koostöövormid ülekantavad teise institutsionaalsesse konteksti (riikide vaheline ülekantavus ja rakendatavus)?
- 3.3. Milline on vabatahtlike, kogukondade ja vabaühenduste panustamisvalmidus ja - võimalused kriisiolukordades? Kuidas on panustamisvalmidus (pakkumine) ja panustamisvõimalused (nõudlus) omavahelises tasakaalus?
- 3.4. Kuidas tõhustada vabatahtliku tegevuse erinevaid viise (nt regulaarne vs episoodiline; formaalne vs mitteformaalne) ja vabatahtlikkuse tüüpe (nt virtuaalne vs traditsiooniline vabatahtlik)?
- 3.5. Kuidas struktuursete võimaluste loomisel (panustamisvõimalused) vältida vabatahtliku tegevuse liigset formaliseerimist (bürokratiseerumist)?

3.1. Koostöövormid, nende sarnasused ja erinevused

Milliseid koostöövorme kasutavad avaliku sektori esindajad, vabaühendused ja vabatahtlikud erinevates valdkondades (nt vaimne heaolu, kriisid, sotsiaalteenused, piirkondlik kogukonna edendamine) ning institutsionaalses kontekstis (4 riigi võrdlus)?

Millised on koostööpraktikate ja tugitegevuste sarnasused ja erinevused ning kui võrd on tõhusad koostöövormid ülekantavad teise institutsionaalsesse konteksti (riikide vaheline ülekantavus ja rakendatavus)?

Vaimse heaolu ja kogukondade arengu toetamiseks on oluline nii avatud juurdepääsuga, barjäärivaba, kooskäimist soodustav mitmefunktsionaalne taristu (nt raamatukogud, rahvamajad, huvikoolid, külamajad) kui ka süsteemne vabatahtlike vaimse tervise hoidmine—sh võrgustikupõhine ja kollegiaalne tugi kogukondade eestvedajatele, et ennetada läbipõlemist ja teisi riske.

Vabatahtlikkuse poliitikakujunduses valitseb pinge kahe äärmuse vahel: liiga kitsas fookus (nt ainult ametlikud teenistusprogrammid) jätab nähtamatuks kogukondliku ja informaalset panuse, samas kui ülemäära lai käsitlus võib muutuda deklaratiivseks ning vähendada meetmete juhitavust ja mõju. Eurostati raamistik eristab siinkohal formaalset (organiseeritud) ja informaalset (mitteorganiseeritud) tegevust, osutades vajadusele käsitleda poliitikas mõlemat kihti. Näiteks Tšehhi süsteem toetab lisaks spetsiifilisele vabatahtliku teenistuse seadusele ka nn "laia vabatahtlikkust", mis toimib üldise tsiviilõiguse alusel.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (EESC) rõhutab, et tõenduspõhine poliitika eeldab süsteemset tuge ja võrreldavat andmestikku, viidates samas uutele suundumustele nagu kolmandate osapoolte roll ning spontaanne või platvormipõhine mobiliseerumine. Need vormid jäävad traditsioonilises "kitsas raamis" sageli kaardistamata, kuigi on kriisides (nt pandeemia või põgenikekriis) osutunud kriitiliseks ressursiks.

Eri riikide praktikad näitavad, et hästi toimiva taristu aluseks on selgete ülesannetega institutsioon, mis toimib organisatsioonide, vabatahtlike ja asutuste jaoks ühtse nn kontaktpunktina. See võib olla KOV, vabatahtlike keskus, ankurasutus jne.

Selline struktureeritud kontaktpunkt tagab, et vabatahtlik tegevus ei sõltu üksnes isikutevahelistest suhetest, vaid on rollikeskselt ja süsteemselt toetatud. See võimaldab professionaalselt hallata ka spontaanset panust, luues silla ametlike reageerijate ja abi pakkuda soovivate kodanike vahel.

Koostöövormide ülekantavus sõltub vähem üksikute heade praktikate "kopeeritavusest" ja rohkem sellest, kas Eestis on olemas vastavad tugimehhanismid (strateegiline raamistik, rahastus, selge jaotus erinevate rollide vahel, koostöö kokkulepped jm).

Kriisides toimetulemiseks ning toimepidevuse tagamisel on head näited spontaansete vabatahtlike kaasamiseks kasutatav eelregistreerimist veebiplatvormil (nt Hollandi Ready2Help) või lepingulised ressursigrupid (nt Rootsi FRG), mis on integreeritud tsiviilvalmiduse süsteemi.

Sotsiaalteenuste osutamisel raamistavad koostööd selge juhendamine ning täpselt kokkulepitud rollid, kus on määratletud vastutus ja kindlustus. Tšehhi näitel kasutatakse teenuste kvaliteedi tagamiseks organisatsioonide akrediteerimist.

Nelja riigi (Eesti, Tšehhi, Hollandi ja Rootsi) institutsionaalses võrdluses saab jagada riikides rakendatavad mudelid seadusepõhiseks (Tšehhi) ning strateegia- ja rahastuspõhiseks (Eesti, Holland, Rootsi). Neid mudeleid iseloomustavad järgmised karakteristikud:

- Hollandis on tugevalt detsentraliseeritud süsteem, kus KOVi on seadusjärgne vastutus vabatahtliku tegevuse korraldamiseks. Omavalitsusi toetatakse provintsis tasandi tegevustega, milleks on nõustamine, vabatahtlike organisatsioonide ning KOVi tegevuste koordineerimine, info jagamine, võrgustikupõhise koostöö korraldamine jne. Provintsis tasandi üksused on strateegiline vahelüli, mis tagab info liikumise ja soodustab koostööd erinevate osapoolte vahel. Valdkonda arendamine toetub teadmuskeskuse MOVISIE tegevusele.
- Rootsi vabatahtliku tegevuse korraldus tugineb rahvaliidumiste traditsioonile, suur osa vabatahtlikust tööst tehakse organisatsioonide kaudu. Vabatahtlike kaasamine tugineb horisontaalsel partnerlusel, avaliku ja kolmanda sektori partnerluses kasutatakse väärtuspõhist avalikku partnerlust (IOP), kus avalik ja kolmas sektor panustavad ühiste eesmärkide nimel võrdväärsete ressurssidega, ressursse mõistetakse väga laias tähenduses.
- Tšehhi süsteemi iseloomustab selgelt reguleeritud raamistik, kus regionaalsed vabatahtlike keskused (RDC) koordineerivad kohalikke vabatahtlike keskusi (LDC). Kasutusel on vabatahtlike organisatsioonide akrediteerimine, mis tagab nende organisatsioonide kaudu tegutsevatele vabatahtlikele riiklikud garantiid, nt ravikindlustus.
- Eestit iseloomustab hübriidne strateegiapõhine mudel, mille tugevuseks on suur paindlikkus ja kogukondlik spontaansus, kuid väljakutseks on süsteemne killustatus.

Hollandis, Rootsis ja Tšehhis on süsteemi osaks kohalik nn kontaktpunkt, mille kaudu toimib vabatahtliku tegevuse koordineerimine, organisatsioonide ja KOVi koostöö, vabatahtlike pädevuste arendamine jmt. Eestis praegu selline keskne kontaktpunkt puudub, erinevates valdkondades toimib vabatahtliku tegevuse koordineerimine erinevate põhimõtete järele, millega kaasneb killustatus.

Kõigi riikide praktikates on kas juba tegeletud või siis selgelt väljendatud vajadust selgete rollikirjelduste, tegevuse läbimõtestatuse, vabatahtlike ettevalmistuse järele. See on eriti kriitiline kriisides, kus spontaansel aitamissoovile tuginev vabatahtlike hulga suurenemine vajab struktuurset vastust, et neid ressursse kasutada. Head näited selleks on Hollandi portaali Ready2Help, Rootsi lepinguline ressursigrupp või Tšehhi RDC-mudel, mille kasutamisel kasvas neid piirkondades vabatahtlike arv kriisides 9%, mujal langes 19%, (täpsemalt lisas nr 7).

Sarnaselt rõhutatakse vabatahtlike väljaõppe olulisust (nn rollipõhine koolitus), aga samuti nende jätkuvat toetamist tegevuste käigus (nt Hollandi usaldusisikud, Tšehhi näitel supervisioon). Oluline on ka personaalne ja avalik tunnustamine kui vaimse heaolu ja püsivuse mehhanismi. Süsteemi professionaalsust ja kvaliteeti tagatakse keskse teadmuskeskuse tegevuste toel, mis koondab valdkondlikku ekspertiisi ning pakub metoodilist ja sisulist tuge. Hollandi näitel täidab sellist rolli riiklik institutsioon MOVISIE, mis

kogub ja levitab teadmisi, töötab välja praktilisi tööriistu ning viib läbi uuringuid vabatahtliku tegevuse mõju kohta.

Olulise sarnasusena ilmses analüüsist vajadus halduskoormuse vähendamiseks. Kuigi valdkond vajab selgeid raame, peavad need olema korraldatud nii, et need ei tekitaks vabatahtlikele ega korraldajatele koormavaid bürokraatlike kohustusi.

3.2. Panustamisvalmidus ja võimalused kriisiolukordades

Milline on vabatahtlike, kogukondade ja vabaihenduste panustamisvalmidus ja -võimalused kriisiolukordades? Kuivõrd hästi on panustamisvalmidus (pakkumine) ja panustamisvõimalused (nõudlus) omavahelises tasakaalus?

Kriisivalmiduse vaates on määrava tähtsusega eristada vabatahtliku tegevuse nähtavust (massiline abipakkumine) ja selle kvaliteeti (panuse tegelik mõju). Kuigi kriisid aktiveerivad suurel hulgal informaalset ja spontaanset panust, eeldab selle ohutu ning tõhus rakendamine eelnevalt kokkulepitud koordineerimis- ja kvaliteedimeetmeid, nagu kindlad kontaktpunktid, selged rollid, operatiivne juhendamine ja emotsionaalne järeltoetus. Spontaanne vabatahtlikkus tekitab sageli pinge suure abipakkumise ja traditsiooniliste kaasamisvormide vahel. Erinevalt pikaajalistest vabatahtlikest eelistavad spontaansed panustajad kiiret, selgelt piiritletud ja projektipõhist tegutsemist ning hoiduvad jäikadest organisatsioonilistest struktuuridest või pikaajalisest liikmelisusest, mida on kirjeldatud isegi metafoorse „pangalaenuna“. Sellest tulenevalt on kriisivalmiduse keskne väljakutse saavutada tasakaal inimeste „panustamisvalmiduse“ ja tegelike „panustamisvõimaluste“ vahel. See ei ole enam pelgalt tahte, vaid eeskätt taristu ja rakendussuutlikkuse küsimus. Kuna kriisiolukorras on ametlikel reageerijatel fikseeritud rollid ning vabatahtlike täiendavaks ettevalmistamiseks puudub aeg, peab toimiv tugisüsteem ehk liides (*interface*) olema loodud ja testitud juba enne kriisi puhkemist. Vaid eelnevalt väljaarendatud taristu suudab spontaanse solidaarsuslaine kiiresti ja turvaliselt teisendada töövõimekaks süsteemseks abiks

Nõudluse ja pakkumise tasakaalustamiseks on osutunud tõhusaimaks paindlikud tehnoloogilised vahendusplatvormid, nagu Hollandi Ready2Help, mis võimaldab enam kui 100 000 registreerunud reageerida konkreetsetele üleskutsetele e-posti või SMS-i teel ilma igapäevase püsikohustusega. Spontaanse abi tulemuslikkus sõltub vahetult süsteemsest koordineerimisest, kuna ilma selleta jääb erakorraline panus väheefektiivseks. Tšehhi regionaalsete vabatahtlike keskuste (RDC) kogemus kinnitab, et professionaalne taristu suudab muuta spontaanse valmiduse turvaliseks ja koordineeritud tegevuseks; näiteks kasvas kriiside ajal vabatahtlike arv RDC poolt toetatud piirkondades 9%, samas kui ilma koordineerimata maakondades langes see 19%. Seetõttu on spontaanse vabatahtlikkuse edukaks rakendamiseks vajalik nn minimaalne standardpakett, mis hõlmab eelregistreerimise võimalusi, selgeid ootusi vabatahtlikele, rollijaotust professionaalsete ja vabatahtlike tegutsejate vahel ning süsteemset ja läbimõeldud toetust vabatahtlikele.

Julgeolekukriisides võib olla oluline tegeleda ka vabatahtlike taustakontrolliga või siis selgelt läbi mõelda, milliste tegevuste juures saab kasutada neid vabatahtlikke, kellele

sellist kontrolli teha ei jõua, et vabatahtlike tegevus ei kahjustaks ei Eesti riiki ega neid, keda vabatahtlikud abistavad.

Ukraina põgenikekriisi kogemus osutab vajadusele: (a) luua kriisi ajaks kontaktpunktid ja protseduurid, kuhu vabatahtlikud saavad pöörduda ning kust neid suunatakse, (b) kasutada vabatahtlike andmebaase ja rollipõhist ligipääsu, (c) tagada kriisiabi osutajatele ettevalmistus ja järeltoetus, sh vaimse tervise toe elemendid. Naiskodukaitse näide näitab, kuidas organisatsiooniline taristu (koolitus, süsteemsus, hea maine) võimaldab kriisides kiiresti ümber orienteeruda ja avaliku sektori partnerina panustada (nt vaktsineerimiskeskuste korraldamine, elanikkonnakaitse teavitustöö, ohuteavituse rakenduse arenduse toetamine). Kogukondade toimepidevust kriisides toetab eeskätt sotsiaalne kapital (usaldus, võime kiiresti koonduda) ning praktilised koostöövõrgustikud. Kvalitatiivsetes andmetes tõusid esile kogukondade ja KOVide rollid kriisivalmiduse tegevustes (nt kerksuskeskused, elanikkonnakaitse koolitused) ning vajadus koordineeritud, kuid kogukonna agentsust hoidva partnerlusmudeli järele.

3.3. Vabatahtliku tegevuse viiside ja tüüpide tõhustamine

Kuidas tõhustada vabatahtliku tegevuse erinevaid viise (nt regulaarne vs episoodiline; formaalne vs mitteformaalne) ja vabatahtlikkuse tüüpe (nt virtuaalne vs traditsiooniline vabatahtlik)?

Vabatahtliku tegevuse tõhustamiseks on vajalik liikumine modulaarsema ja paindlikuma toe suunas, mis arvestab inimeste muutuvate eelistuste ning ajakasutuse harjumustega. Selle asemel, et eeldada vabatahtlikult pikaajalist ja kõikehõlmavat pühendumist (nt MTÜ liikmelisust), tuleks pakkuda võimalust panustada piiritletud ja valitavates osades. Kuna pikaajaline ja püsiv panustamine on rahvusvaheliselt langustrendis, tuleb luua süsteemsed võimalused episoodiliseks vabatahtlikkuseks ehk selgelt piiritletud „ampsideks“. See võimaldab inimestel reageerida konkreetsetele üleskutsetele ilma püsivat igapäevast kohustust võtmata. Üks edukas näide Hollandi Ready2Help platvorm.

Struktuurse toe loomisel tuleb vältida survet ametlikule MTÜ liikmelisusele, mida vabatahtlikud võivad tajuda kohustusena, mis läheb vastuollu vabatahtliku tegevuse ideega. Tööandjate roll on kriitiline vabatahtliku tegevuse institutsionaalsel toetamisel. Innovaatiline ettepanek on „ühiskonna reede“ mudel, mis annaks töötajale kokkulepitud hulga tasustatud päevi kuus ühiskonna ja kogukonna hüvanguks panustamiseks, vältides nii tegevuste tegemist isikliku aja või tööülesannete arvelt. Hollandis kasutatav ettevõtete sotsiaalse vastutuse (CSR) formaat mida sarnast pakub ja muudab panustamise töötajale kättesaadavaks, tõstes samal ajal ettevõtte mainet ja usaldusväarsust.

Virtuaalne ja digitaalne vabatahtlikkust toetavad platvormid võimaldavad kaasata inimesi asukohast sõltumatult. Selliste paindlike vormide õnnestumise eelduseks on aga professionaalne koordineerimine, kus tasustatud koordinaator viib kokku vabatahtliku motivatsiooni ja ühiskondliku vajaduse.

3.4. Formaliseerimise ja bürokraatia vältimine struktuursele toetamisel

Kuidas struktuursete võimaluste loomisel (panustamisvõimalused) vältida vabatahtliku tegevuse liigset formaliseerimist (bürokratiseerumist)?

Vabatahtliku tegevuse toetamisel on kriitiline leida tasakaal vajalike raamide ja liigse bürokratiseerumise vahel, mis võib pärssida inimeste osalemissoovi. Uuringus osalenute hinnangul tuleks liikuda riskipõhise (mitte vormipõhise) lähenemise suunas, kus aruandlus on paindlik ja vastavuses tegevuse tegeliku sisuga. Selle saavutamiseks on oluline rakendada „üks kord küsimise“ põhimõtet ning kasutada andmete haldamiseks ühiseid juhtimislaudu, mis koondavad teavet osaluse ja vajaduste kohta, vähendades see läbi organisatsioonide administratiivset koormust.

Eesti kontekstis, mida iseloomustab strateegia- ja rahastuspõhine mudel, ei peeta vajalikuks eraldi „vabatahtlikkuse seaduse“ loomist. Selle asemel eelistatakse ühiskondlikke kokkuleppeid ja ajakohastatud juhendmaterjale, mis loovad tegutsemiseks selge kvaliteediraami ja turvatunde, kuid ei piira liigselt vabaühenduste ja kogukondade autonoomiat. Selline lähenemisviis võimaldab säilitada valdkonna paindlikkuse, vältides samas süsteemset killustatust. Kogukondade ja KOVide koostöö peab põhinema usaldusel ja vastastikusel toetusel.

Süsteemi sisulise toimimise tagamiseks on vältimatu väärtustada vabatahtlike koordinaatori või kogukonna spetsialisti rolli tasustatud professionaalse tööna. Kui koordineerimine on püsivalt ressursidega kaetud, saab koordinaator keskenduda sisulisele tegevusele – vabatahtlike motiveerimisele, juhendamisele ja hoidmisele, kogukonna kaasamisele, selle asemel et kulutada põhiaeg paberimajandusele. Professionaalne koordineerimine on ka peamine meede, mis aitab ennetada aktiivse tuumikgrupi läbipõlemist.

Struktuurset toetust saab tõhustada läbi rahastuse harmoniseerimise ja fondidevahelise suhtluse parandamise, et vähendada toetussüsteemide killustatust. Kohaliku omavalituse tasandil on oluline leida lahendused, mis võimaldavad toetada kogukondlikke altüles algatusi paindlikult ja madala halduskoormusega, rahvusvahelisest praktikast on üks näide Rootsi IOP mudel, kus osapooled on võrdsed partnerid ning tegevusse kaasatavaid ressursse vaadeldakse laiapõhjaliselt. Selline rahastus- ja toetusmudel toetab sisulist partnerlust kogukonna ja avaliku sektori vahel, vältides suuri projektipõhiseid bürokraatlikke takistusi.

IV. LÕPPJÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Selle uuringu fookuses oli kolm kesket küsimust: 1) kuidas Eestis vabatahtlikult panustatakse, 2) kuidas vabatahtlikku tegevust mõistlikult ja kulutõhusalt seirata ning 3) kuidas vabatahtlikku tegevust efektiivselt toetada ja võimestada. Uuring põhines juba olemasolevatel andmetel ja uuringutulemustel (Eesti tööjõu-uuring (ETU), Euroopa Sotsiaaluuring (ESS), organisatsioonitasandi registriandmed ja varasemad teemakohased kvalitatiivuuringud); nende sünteesimiseks, tõlgendamiseks ja valideerimiseks oleme teinud täiendavaid fookusgrupi- ja ekspertintervjuusid ning korraldanud koosloometöötubasid. Kogu protsessi lõppeesmärk oli saada süsteemne ülevaade tänasest vabatahtlikkuse valdkonnast ning luua olemasolevatel regulaarselt uuendatavatel andmetel põhinev seirelahendus, mida saaks kasutada nii poliitikakujunduses kui ka vabakonna enda töö planeerimises.

Uuringu peamiste tulemuste põhjal saab sõnastada järgmised **järeldused**:

- Eestis osaleb vabatahtlikus tegevuses keskmiselt iga neljas kuni viies elanik ning see osaluse tase on viimastel aastatel püsinud suhteliselt stabiilne.
- Vabatahtlikkuse süsteemi veab väike aktiivne tuumik, kelle ressursid ei ole lõputu ning keda ohustab ülekoormus ja läbipõlemine.
- Püsiv ja kvaliteetne osalus tekib siis, kui inimeste tahe, oskused ja ajaline paindlikkus on tasakaalus organisatsioonide ja kogukondade pakutud võimalustega, sealhulgas selgete rollide, juhendamise, tugipunktide ja vajaliku järelkontaktiga.
- Vabatahtliku panustamise sisu on valdavalt praktiline ja kogukondlik, hõlmates heakorratöid ja talguid, ürituste korraldamist, abivajajate toetamist ning organisatsioonide teavituse-, administreerimis- ja juhtimisrolle.
- Enamik vabatahtlike tegutseb ühes valdkonnas, kuid mitmekülgset panustavate inimeste osakaal on väike ja tasapisi kasvav, mis suurendab kogukondlikku võimekust, kuid toob samas riski tuumikrühma ülekoormuseks.
- Enamik mittetulundusühinguid tegutseb väikese palgalise koosseisuga ning tugineb projektipõhisele rahastusele ja vabatahtlikele, kusjuures viimastel aastatel on täheldatav mõõdukas korrastumine (täpsem tegevusala määratlus, tuludeta MTÜde osakaalu vähenemine ja vähemalt 1000-eurose tuluga ühenduste arvu kasv).
- Eesti vabatahtlike osaluse määr ja osalejate profiil sarnaneb Kesk- ja Ida-Euroopa mustriaga, kus osalus on keskmisel tasemel ning tundlikum vanuse, päritolu ja elukoha erisuste suhtes. Põhja- ja Lääne-Euroopas, näiteks Hollandis ja Rootsis, on vabatahtlik osalus laiapõhjaline sotsiaalne norm, mis tasandab demograafilisi erinevusi, samas kui Eestis ja Tšehhis on osaluse erinevused teravamad.
- Vabatahtlikud on võrreldes mitteosalejatega usaldavamad, tajuvad suuremat mõjuvõimu ning on sotsiaalselt aktiivsemad, kusjuures need erinevused on Eestis ja Tšehhis suuremad kui Hollandis ja Rootsis.

- Vabatahtlik tegevus toetab vaimset heaolu eeldusel, et see täidab autonoomia, kompetentsuse ja seotuse vajadused ning pakub tähenduslikku ajakasutust, kuuluvustunnet ja eneseteostust.
- Kogukondade toimepidevuse ja turvatunde aluseks on inimestevahelised suhted ja usaldus, mis võimaldavad kriisides kiiremat ja paindlikumat reageerimist.
- Eesti vabatahtliku tegevuse maastik on killustunud, vastutus jaguneb erinevate valdkondade vahel ning sektorid konkureerivad ressursside pärast, mis on kriiside ajal eriti teravnenud.
- Kogukondlik vabatahtlikus töös on süsteemne risk eestvedajakesksus, mis põhjustab sädeinimeste läbipõlemist ja võib viia algatuste soikumiseni.
- Vabatahtlike koordinaatori roll on kriitiline lühiajaliste panustajate suunamisel püsivamaks osaluseks, mistõttu ei saa koordineerimist käsitleda vabatahtliku tööna ning see vajab tasustatud ja pädevuslikult toetatud lahendust.
- KOVide ja kogukondade koostöös on vajalik nihe võrdse partnerluse suunas, kus kohalikud omavalitsused liiguvad toetuse andja rollist võimaldaja rolli ning soodustavad asutuste multifunktsionaalset kasutust ja tööandjate paindlikke lahendusi.
- Kriisid toovad üheaegselt esile spontaanse abivalmiduse ning koordineerimis- ja järeloet puudujäägid, mis vähendavad abi efektiivsust ja suurendavad riske.
- Kriisi ajal ei ole võimalik taristut nullist üles ehitada, mistõttu peavad tugipunktid, ohutusjuhendamine, taustakontroll tundlikes rollides, kuluhüvitised, kindlustus ja emotsionaalse koormuse järeloetus olema kokkulepitult olemas enne kriisi.
- Kuna Hollandis toimib vabatahtliku tegevuse puhul kohalik ja hajus tugivõrgustik, mis hoiab koos nii püsiva kui ka ühekordse panuse, Rootsis näeme, et väärtuspõhine partnerlus ja kõrge liikmelisus töötavad, kuid ilma rollide ajakohastamise ja koormuse jagamiseta väsib aktiivne tuumik, ning Tšehhi kogemus kinnitab, et selged reeglid ja piirkondlikud keskused õigustavad end siis, kui süsteem päriselt töötab, siis Eesti tee võiks olla hoida tugi ja korraldus võimalikult kogukondade lähedal, jaotada vastutus selgelt kirjeldatud rollide vahel ning kinnistada koordinaatori roll, leppida kokku mõned lihtsad ja kõigile arusaadavad ohutus ja kvaliteedireeglid eeskätt kõrgema riskiga tegevustes ning teha seda ilma liigse bürokraatiata, et säilitada Eesti suurimad tugevused – paindlikkus ja kogukondlik initsiatiiv.
- Vabatahtliku tegevuse taristu lahutamatu osa on professionaalne teadmuskentrus, mis toimib valdkonna metoodilise ankruna. Koondades kohalikke praktikasid ja teaduskirjandust, pakub see sisulist tuge kõigile osapooltele - poliitikakujundajatest vabatahtlikeni. Hollandi MOVISIE ja Tšehhi RDC eeskujul aitab keskus asendada isikukeskse tegutsemise süsteemse rollikesksusega. Teadmuskentrus on kriitiline lüli, mis muudab vabatahtliku töö juhuslikust ressursist strateegiliselt juhitud ühiskondlikuks kapitaliks, tagades kvaliteedi ja kriisivalmiduse.
- Vabatahtliku tegevuse seire peaks olema kahetasandiline, ühendades tuumiknäitajad ja laiendatud mõõdikud nii, et lahendus oleks kulutõhus ja otsustusi toetav.
- Tuumiknäitajad peaksid andma regulaarse ülevaate osaluse tasemest ja profiilist, vabaühenduste põhinäitajatest ning KOVide kaasamise tunnetusest.

- Laiendatud mõõdikud peaksid hõlmama väärtusi ja usaldust, osalemise ebavõrdsust, valdkonna elujõulisust, rahastuse mitmekesisust ja püsiannetajate püsivust.
- Seire eesmärk ei ole ühe „õige“ indeksini jõudmine, vaid sellise juhtimislaua loomine, mis võimaldab erinevaid vaateid ja toetab pärisotsuseid.
- Andmeväljade standardiseerimine ning registritevaheline riskasutus vähendavad käsitööd ja tõstavad andmete täpsust.

Järeldustele tuginedes esitame järgnevad **poliitikasoovitused**:

1. Vabatahtlikkust tuleb vaadata kahest küljest: esiteks, kuidas teha võimalused nähtavaks ja tuua inimesi osalema; teiseks, kuidas tagada, et töö on hästi korraldatud ja turvaline. See eristus aitab suunata lihtsaid ligipääsulahendusi sinna, kus riske pole, ning kehtestada selged reeglid ja tugi just nendes rollides ja valdkondades, kus risk on suurem.
2. Vabatahtlikega tegutsemine tuleb viia rollikeskseks, kirjeldades iga rolli eesmärgi, mahu, vastutuse ja toe ning kinnistades vabatahtlike koordinaatori/ tugisiku rolli organisatsioonides.
3. Kohalikul tasandil ja piirkondlikes ankuratsutustes tuleb hoida nähtaval selged struktuursed tugipunktid, kust inimesed leiavad panustamisvõimalused ning kuhu organisatsioonid saavad edastada oma vajadusi.
4. Sisenemist vabatahtlikku tegutsemist tuleb avardada madala lävega mikrorollide, ajapaindlike võimaluste, personaalsete kutsete ning lihtsate registreerimisprotsesside abil.
5. Aktiivse tuumiku hoidmiseks tuleb pakkuda järjepidevat juhendamist, regulaarset tagasisidet ja tunnustamist ning võimaldada ajutist koormuse vähendamist ja vajadusel supervisiooni.
6. Kriisivalmiduse tagamiseks tuleb kokku leppida ja rakendada miinimumpakett, mis hõlmab struktuurseid tugipunkte, ohutusjuhendamist, taustakontrolli, kuluühvitist ja kindlustust ning emotsionaalse koormuse järeltoetust.
7. Otsuseid teeniva seire loomiseks tuleb ühendada tuumiknäitajad laiendatud mõõtmetega ning jälgida sisendi, protsessi, väljundi, tulemuse ja mõju loogikat.
8. Andmeinfrastruktuuri parandamiseks tuleb standardiseerida vabatahtlike arvu, liikmeskonna ja annetuste allikate väljad ning võimaldada registritevahelist riskasutust.
9. Vähem esindatud rühmade kaasamiseks tuleb rollid ja teave sõnastada nende vajadusi arvestades ning pakkuda keele- ja digitoe võimalusi.
10. Institutsionaalse sidususe tõstmiseks tuleb läbi viia toimijate, rollide ja ülesannete kaardistus ja audit ning viia need vastavusse tegelike vajadustega.
11. Vabatahtlikkuse reguleerimisel tuleb hoida põhimõtet, et reguleerida nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik, lihtsustades rahastus- ja aruandluskorda ning määratledes selgelt vabatahtlike õigused, kohustused ja vastutuse ning nende jaotuse MTÜ, KOVi ja riigi vahel.

Lõpetuseks rõhutame, et peamine ei ole keskenduda küsimusele: „kuidas leida rohkem vabatahtlikke?“, vaid pigem kuidas hoida neid, kes juba panustavad, suurendada paindlikkust, kuidas paremini koordineerida, juhtida riske ja olla valmis kriisideks. Vabatahtlik tegevus toimib kõige paremini siis, kui tahe ja oskused ning aeg (valmidus) on tasakaalus selgete rollide, toimiva taristu, info ja juhendamisega (võimalused).

LISAD

Lõpparuande lisad on projekti töödokumendid, mis uuringu põhiteemade ja uurimisküsimuste struktuuri järgivald kirjeldavad detailsemalt uurimisprotsessi ning analüüside tulemusi ning on kasutatavad nii lõpparuande täiendusena kui ka iseseisvate uurimisraportitena.

- **Lisa 1.** Vabatahtlikkuse teoreetilised käsitlused (Koostajad: Kairi Kasearu, Merle Linno, Avo Trumm)
- **Lisa 2.** Uuringu kvalitatiivuuringu metodoloogiline ülevaade (Koostaja: Merle Linno)
- **Lisa 3.** Eesti tööjõu-uuringu 2021.-2024. a. andmetel põhinev vabatahtliku tegevuse analüüs (Koostajad: Kairi Kasearu, Ave Kovaljov, Liina-Mai Tooding)
- **Lisa 4.** Vabatahtliku tegevuse profiilid ja persoonad (Koostaja: Avo Trumm)
- **Lisa 5.** Vabaühenduste profiil ja selle muutus (Koostajad: Katariina Mäll ja Kairi Kasearu)
- **Lisa 6.** Vabatahtlikkus Euroopa Liidu liikmesriikides (Koostaja: Avo Trumm)
- **Lisa 7.** Rootsi, Hollandi ja Tšehhi praktikatest vabatahtliku tegevuse toetamisel (Koostaja: Merle Linno)
- **Lisa 8.** Vabatahtlikes organisatsioonides osalemine ESS andmetel (Koostaja: Mai Beilmann)
- **Lisa 9.** Kogukondliku vabatahtliku tegevuse seosed inimeste vaimse heaolu ja kogukondade toimepidevusega (Koostajad: Merle Linno, Kadi Kass, Ida-Joao Hussar, Kristi Aav)
- **Lisa 10.** Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika (Koostajad: Avo Trumm, Kairi Kasearu)
- **Lisa 11.** Kasutatud kirjandus

LISA 1. UURINGU KONTSEPTUAALSED LÄHTEKOHAD

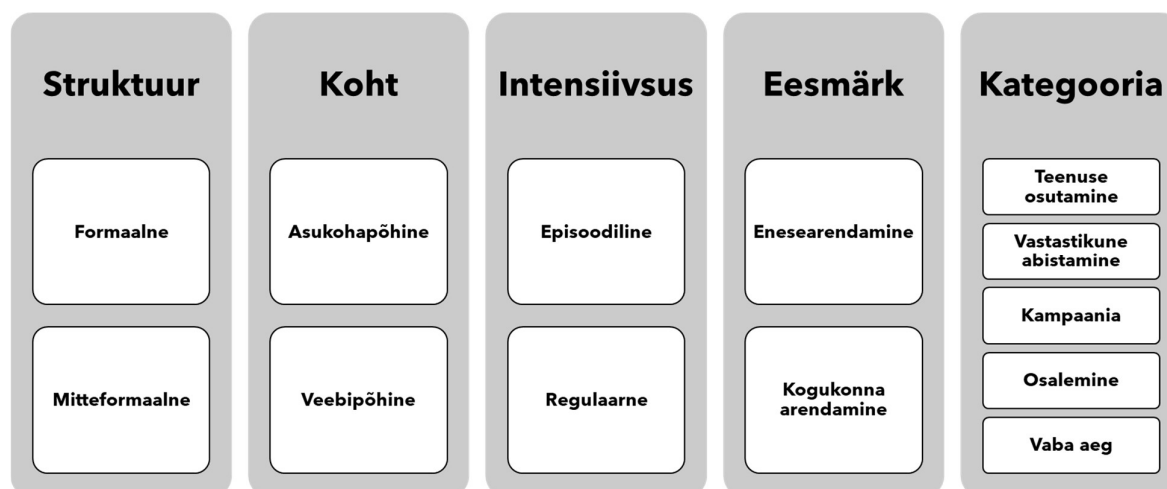
Uuringu uurimisülesannete täitmiseks ja püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks on esmalt tarvis luua ühtne teoreetilis-kontseptuaalne raamistik, mille abil määratletakse, kuidas vabatahtlikkust ja vabatahtlikku tegevust selles uuringus defineeritakse, millised on vabatahtliku tegevuse erinevad vormid, tasandid ja arenguteed, millised on vabatahtlikku tegevust kujundavad peamised individuaalsed ja institutsionaalsed tegurid jms.

Teoreetilis-kontseptuaalse raamistiku loomise lähtekohaks on olnud teemakohase teaduskirjanduse ja poliitikadokumentide sisuanalüüs. Kirjandusallikate valimi moodustamisel ei rakendatud rangeid valimikriteeriume ning allikate nimistu muutus ja täienes analüüsi käigus. Esmane allikate märksõnaotsing toimus teaduskirjanduse andmebaasidest (Scopus, WoS, Google Scholar), samuti lihtotsinguna Google otsingumootori abil. Eestit puudutavate ja eestikeelsete allikate leidmiseks tehti eriootsing. Erinevatel põhjustel (nt teemaga mitteseotus, analüüsifookusega mittehaakuv kontekst, vananenud andmed, allika vähene usaldusväärsus) jäeti osa neist analüüsist välja. Pärast esmaselt valitud allikate läbitöötamist ilmnisid uued sisulised aspektid ja teemakohased märksõnad. Uute täiendavate allikate leidmine toimus sageli ka „lumepallimeetodil“ (olulistest allikates sisalduvate viidete või neile allikatele viitavate tööde põhjal).

Vabatahtliku tegevuse mõiste ja olemus

Teaduskirjanduses määratletakse vabatahtliku tegevust väga erinevalt. Analüüsides enam kui 300 vabatahtlikku tegevust käsitlevat teaduspublikatsiooni leidsid Cnaan, Handy ja Wadsworth (1996), et enamik teadlasi ei määratlenud selgesõnaliselt, mida nad "vabatahtliku tegevuse" all mõtlevad, ja need, kes seda tegid, kasutasid väga erinevaid definitsioone. Selline ebamäärasus on mõistetav, sest see, kuidas mingit nähtust piiritletakse, sõltub konkreetse uurimuse probleemipüstitusest, teoreetilis-metodoloogilistest lähtekohtadest, sotsiaalmajanduslikust ja kultuurilisest kontekstist ning paljudest muudest teguritest.

Vaatamata ühtse ja "ainuõige" definitsiooni leidmise keerukusele, püüavad mitmed globaalse haardega katusorganisatsioonid siiski mingeid ühiseid põhimõtteid ja arusaamu vabatahtliku tegevuse osas kujundada. Nii määratleb *ÜRO Peaassamblee resolutsioon* (2002) vabatahtliku tegevusena "*laia valikut tegevusi, traditsioonilisi vastastikuse abistamise vorme ja eneseabi, ametlikku teenuste osutamist ning muid kodanikuosaluse vorme, mis põhinevad vabal tahtel, mida tehakse üldsuse huvides ning kus rahaline tasu ei ole peamine motiveeriv tegur*". Vabatahtliku tegevuse variatiivsuse suurenemise tõttu on ÜRO 2020. aastal välja töötanud uue 21. sajandi vabatahtlikkuse praktikate mudeli, mis koosneb viiest komponendist (vt joonis 1).

Joonis 1. Vabatahtliku tegevuse mudel 21. sajandil.

Esimene komponent tähistab vabatahtliku tegevuse struktuuri. Vabatahtlikku tööd saab teha ametlikult organisatsioonide kaudu, kogukonnas või mis tahes platvormil, mis koostegutsemist toetab. Samas võidakse vabatahtlikku tööd teha ka mitteametlikult, igapäevase tegevuse osana, abistades teisi inimesi. Mitteametliku töö “erivorm” on spontaanne vabatahtlik tegevus, mille võib esile kutsuda kriis (nt metsatulekahjud jm looduskatastroofid, aga ka põgenikekriis).

Teine komponent viitab vabatahtliku tegevuse kohale. See võib toimuda nii virtuaalselt veebis, „näost-näku“ kohapeal või kombinatsioonis mõlemast. Tegevuse asukoha kontekstis saame eraldi rääkida ka kogukonna tasandi vabatahtlikust tööst, riiklikust ja rahvusvahelisest vabatahtlikust tegevusest.

Kolmas komponent puudutab vabatahtlike kaasamise intensiivsust. Vabatahtlik tegevus võib olla episoodiline, hõlmates lühiajalist, tekkivat ja juhuslikku vabatahtlike kaasamist, mis võib olla isegi ühekordne sündmus. Samas võib vabatahtlik tegevus olla ka regulaarne ja pikaajaline, fikseeritud mustriga.

Neljas komponent esindab vabatahtliku tegevuse püüdluselementi – tegutsemise lõppeesmärke. Kogukonna loomise eesmärk viitab püüdlusele saavutada laiemaid ühiskondlikke tulemusi (nt kestliku arengu eesmärkide saavutamine) ning siia kuulub vabatahtlik töö, mida tehakse eelkõige teiste kasuks. Enesearendamise eesmärk seostub vabatahtlike endi sotsiaalse ja kultuurilise kapitali (nt teadmised, oskused, kogemused) ja heaolu parandamisega. Viimase alla kuuluvad ka altruistlikud põhimõtted ehk enda heaolu ja enesetunde parandamine teistele head tehes.

Viies komponent tähistab vabatahtliku tegevuse kategooriaid, millest neli esimest pärinevad ÜRO 2002. aasta tüpoloogiast ning „vaba aja“ kategooria on lisatud 2020. aastal.

Poliitikadokumentides esitatud definitsioonide tähtsus ja tähendus seisneb selles, et nende abil ja kaudu määratletakse, millistele sotsiaalsetele kooslustele ja tegevustele on riigi poolt pakutavad poliitikameetmed suunatud. Samade määratluste alusel toimub vabatahtlike organisatsioonide ja ühenduste registreerimine ning õigusaktidega reguleeritud aruandlus.

Õiguslikus plaanis määratleb Euroopa vabatahtlike õiguste ja kohustuste harta (2012) vabatahtlikku kui *isikut, kes viib läbi vabal tahtel ühiskonnale kasulikke tegevusi. Neid tegevusi tehakse mittetulunduslikul eesmärgil, mis aitab kaasa vabatahtliku isiklikule arengule, kes pühendub oma aega ja energiat üldiseks hüvanguks ilma rahalise tasuta*. Samas ei ole poliitilisel tasandil Euroopa Liidus ühtseid ametlikke mõisteid, seisukohti ja regulatsioone kehtestatud, sest vabatahtliku tegevuse valdkond on jäetud liikmesriikide otsustada. Kui paljudes liikmesriikides on vabatahtlik tegevus reguleeritud eraldi seadusega, siis osades riikides on vabatahtlikku tegevust suunavad regulatsioonid hajutatud erinevate seadusandlike aktide vahel. Euroopa Liidu tasandil on liikmesriikide üleste tegevuste, programmide ja poliitikate koordineerimine jaotatud erinevate valdkondlike komisjonide ja direktoraatide vahel.

Eestis ei ole eraldi vabatahtlikku tegevust reguleerivat seadust ning valdkond on reguleeritud erinevate seadusandlike dokumentidega. Õigusloome ja poliitikakujunduse vaatekohast on vabatahtlik tegevus seostatud **kodanikuühiskonna** arendamise kontseptsiooniga. Kodanikuühiskonna strateegilise arendamise aluseks Eestis on 2002. aastal välja töötatud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK), mille eesmärkide ja põhimõtete elluviimiseks on siseministeeriumi eestvedamisel koostatud kolm valdkondlikku arengukava: 1) Kodanikualgatuse toetamise arengukava (KATA) 2007–2010; 2) Kodanikuühiskonna arengukava (KODAR) 2011–2014; 3) Kodanikuühiskonna arengukava (KODAR) 2015–2020. Alates 2021. aastast seab kodanikuühiskonna valdkonna arendamise suunad **Sidusa Eesti arengukava 2021–2030** ja selle programm „**Kogukondlik Eesti 2024–2027**“.

KODAR 2011–2014 defineerib vabatahtlikku tegevust järgmiselt:

“Vabatahtlik tegevus on oma aja, energia või oskuste pakkumine vabast tahtest ja rahalist tasu saamata. Vabatahtlikud aitavad teisi või tegutsevad peamiselt avalikes huvides ja ühiskonna heaks. Oma pereliikmete abistamist ning rahalisi või esemelisi annetusi ei loeta vabatahtlikuks tegevuseks. Vabatahtlik tegevus võib olla omal algatusel ehk iseseisev või osalemine mõne organisatsiooni algatatud ja elluviidud tegevustes”.

IBS 2019.a. raport lisab definitsioonile täiendava selgituse:

”Ka ei arvestata selle hulka näiteks doonorlust, hääletaja oma auto peale võtmist, (kohustuslikku) koolipraktikat, kohtu, alaealiste komisjoni vm institutsiooni määratud ühiskondlikult kasulikke tööd, iseenda valimiskampaania korraldamist ega omaste hooldamist. Viisakusavaldused ja inimlik käitumine – näiteks kellegi üle tee aitamine, kellegi raskete kottide kanda aitamine, kukkuja ülesaitamine ühel korral – ei ole samuti käsitatav vabatahtliku tegevusena. Samal ajal ei välista vabatahtlik tegevus teatud rahalise suhte tekkimist vabatahtliku ja kaasaja vahel, näiteks lähetuse jaoks vajalike transpordi- või ööbimiskulude hüvitamist”.

Hilisemad dokumendid ei sõnasta enam otsest vabatahtliku tegevuse või vabatahtlikkuse mõistet, küll aga mitmeid kodanikuühiskonnaga seotud mõisteid. Kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon sätestab, et *“kodanikuühiskonna all mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone*. KODAR 2015–2020 defineerib kodanikuühiskonnana *”riigist ja äriest”*.

suhteliselt sõltumatut ühiskonnasfääri, mille sees üksikisikud ja rühmad teevad koostööd selleks, et edendada oma huve ja väärtusi ning see tasakaalustab äri sektori ja avaliku võimu mõju ühiskonnas. Kodanikuühiskonna osadeks loetakse peale mittetulundussektori ka ajakirjandust, erakondi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne. Seega ei tähenda kodanikuühiskond vaid niinimetatud kolmandat sektorit". Sarnast mõistet rakendatakse ka kodanikuühiskonna programmis „Tugev kodanikuühiskond“ 2021–2024“.²

Kodanikuühiskonna mõistega on lähedalt seotud **kodanikeühenduse** mõiste, mille sünonüümidenä on kasutusel ka 'vabaühendus' ja 'mittetulundusühendus'. Lagerspetz (2007) määratleb kodanikeühendust kui *“üksikisikute (mitte avaliku võimu asutuste või juriidiliste isikute) poolt mittetulunduslikel eesmärkidel asutatud organisatsiooni”*, Sidusa Eesti arengukava 2030 mainib kodanikeühendustena mittetulundusühinguid, sihtasutusi ja usulisi ühendusi ning mitteametlikke ühendusi, võrgustikke ja seltsinguid.

Sidusa Eesti arengukava ja programm “Kogukondlik Eesti toovad” mõistena rõhutatult välja uue kodanikuühiskonna (ja vabatahtliku tegevuse) vormi – **‘kogukond’**, seda täpsemalt defineerimata.

Dokumentide tekstis kasutatakse läbivalt väljendeid “kogukondlikus ja ühiskondlikus elus” ning “kogukondade ja vabaühenduste tegevus”, mis tunnetuslikult viitab kogukondliku ja ühiskondliku elu ning kogukonna- ja vabaühenduste tegevuse sisulisele erinevusele ning eristamise vajadusele.

Narusson (2022) leiab, et kogukonna mõiste defineerimine on keeruline ja mitmetahuline ning selle mõiste selgitamiseks on oluline avada mitmeid tähenduskihte. *Kogukonna mõiste hõlmab endas palju erinevaid, kuid ka ühiskonna dünaamilisuse tõttu muutuvaid aspekte. Lihtsal viisil markeerides on võimalik öelda, et kogukond on katusermin ja erinevatel kogukonnaliikidel on teatud ühisosad. Kokkulangevateks tunnusteks on inimestevaheline sotsiaalne suhtlemine, vastastikune seotuse tunne ja seetõttu on võimalik väga üldistatult (nähtust avamata) kirjeldada kogukonda kui inimeste hulka, kes jagavad teatud kindlaid tunnuseid.*

Kodanike vabatahtlikul tegevusel, vabaühendustel ja kogukondadel on kõigil oma roll ühiskonnas ning see tüpoloogia vajab uurimuses tähelepanu. Kõigis eelpool nimetatud valdkondades tegutsevad kodanikud vabatahtlikkuse alusel, kuid tegevuse korraldus, inimeste sidusus jmt on erinevad.

Statistilistes uuringutes ja vaatlustes on oluline metodoloogilisel tasandil määratleda tunnused, mille kaudu vabatahtlikkust ja vabatahtlikku tegevust operatsionaliseeritakse. Nii näiteks defineerib rahvusvaheline tööjõustatistikute organisatsioon vabatahtlikku tööd kui *„mistahes tasustamata, mittekohustuslikku tegevust toota kaupu või osutada teenuseid teistele”*. Siinkohal on oluline märkida, et rahvusvaheline vabatahtliku töö mõiste hõlmab ainult sellega seotud tegevusi kaupade tootmiseks ja teenuste osutamiseks ning ei hõlma vabatahtlikku tegevust, nagu kodanikutegevustes osalemine või

² Kodanikuühiskonnana mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. Kodanikuühiskonna tähtis osa on mittetulundussektor, aga vahel loetakse selle osaks ka ajakirjandust, erakondi, kohalikke omavalitsusi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne. (Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond“ 2021–2024).

kaasamine, mis võib võtta palju erinevaid vorme (näiteks valimistel hääletamine, osalemine meelevaldustel, streikides, ettevõtete või toodete boikoteerimine). Samas loetakse aga kodanikutegevuste korraldamine või teiste osalemise hõlbustamine vabatahtlikuks tööks, kui seda tehakse tasustamata ja vabatahtlikult.

Kokkuvõttes võib öelda, et vabatahtliku tegevuse ja vabatahtlikkuse mõiste on nii rahvusvaheliselt kui ka Eesti kontekstis üheselt määratlemata. Väga variatiivset sotsiaalmajanduslikku, kultuurilist ja situatiivset konteksti arvestades on see mõistetav, kuid ühtse harmoniseeritud andmekogumise ja poliitikakujunduse vajadust silmas pidades tekitab hulgaliselt metodoloogilisi ja praktilisi probleeme. Vabatahtliku tegevuse mitmekülgsus ja ulatuslikkus toob paratamatult kaasa ka küsimuse, kust jookseb piir vabatahtliku ja mittevabatahtliku tegevuse vahel.

Vabatahtliku tegevuse roll ja funktsioonid ühiskonnas

Vabatahtlikkus on oluline jõud, mis on võimeline muutma üksikisikuid, kogukondi ja ühiskondi. Selle tähtsus seisneb võimes mobiliseerida kollektiivset tegevust, sisendada lootust ja luua kõigi jaoks õiglasem, õiglasem ja jätkusuutlikum maailm. Human (2024) toob välja kuus põhjust, miks vabatahtlik tegevus on oluline:

1. Vabatahtlikkus **edendab sotsiaalset ühtekuuluvust**, tuues kokku erineva tausta, uskumuste ja kogemustega inimesi. See edendab kuulumis- ja kogukonnatunnet, ületab lõhesid ja loob sidemeid üksikisikute ja rühmade vahel.
2. Vabatahtlikkus **võimendab inimesi** – annab neile võimaluse tegutseda ja oma kogukonnas midagi muuta. Annetades oma aega, oskusi ja ressursse, rakendavad vabatahtlikud tegutsemisvõimet ja aitavad kaasa ümbritseva maailma kujundamisele.
3. Vabatahtlikkus mängib olulist rolli **sotsiaalse ebavõrdsuse ja ebaõigluse probleemide tõstatamisel**, võimendades marginaliseeritud kogukondade häält, propageerides poliitika muutmist ja pakkudes abi abivajajatele.
4. Vabatahtlikkus **aitab luua vastupidavaid kogukondi**, kes ühiste jõupingutuste abil tugevdavad sotsiaalseid võrgustikke, edendavad koostööd ning suurendavad kogukonna valmisolekut ja reageerimist.
5. Vabatahtlikkus **edendab kodanikuaktiivsust**, julgustades inimesi aktiivselt osalema demokraatlikus protsessis ja panustama ühisesse hüvesse. See sisendab kodanikuvastutuse tunnet ja julgustab inimesi aktiivselt oma kogukondi ja ühiskonda kujundama.
6. Vabatahtlikkus ületab piire ning **edendab ülemaailmset solidaarsust** ja koostööd. Vabatahtlikud osalevad rahvusvahelistes humanitaarabitegevuses, toetavad ülemaailmseid arengualgatusi ning ehitavad sildu kultuuride ja rahvaste vahel.

Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020 kohaselt võib kodanikuühenduste rolli ühiskonnas jagada kolmeks: 1) nad aitavad ennetada ja lahendada ühiskondlikke probleeme, 2) nad osalevad kogukonda ja riiki puudutavate otsuste tegemises ja elluviimises ning 3) aitavad parandada ühiskonna sidusust, usaldust ja koostööd.

Kodanikuühendused omakorda võib jaotada tinglikult kaheks nende peamiste eesmärkide alusel: osa tegutseb peamiselt ekspressiivsete ehk väljenduslike, osa aga instrumentaalsete ehk rakenduslike eesmärkide nimel. Esimesed püüavad säilitada ja edendada

teatavaid normatiivseid väärtusi, nende puhul võib olla koostegutsemine ka eraldi eesmärk, näiteks laulukoorid, kirjandusringid ja spordiühingud. Teist tüüpi organisatsioonid aga püüavad saavutada kindlaid eesmärke, mille hulgas koostegutsemisest saadud rahuldus ei ole peamine, näiteks eri tüüpi huvikaitse, teatud sihtrühma olukorra parandamine, teenuste korraldamine või kohalik areng. Teist tüüpi organisatsioonidele on suunatud ka paljud tegevused, sest sellised ühendused saavad olla riigile partneriks erinevate eesmärkide saavutamisel.

Programmi „Kogukondlik Eesti 2024–2027“ eesmärk on: *“Eesti on inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, kus inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses parandavad elukeskkonda”*.

Vabatahtlikku tegevust kujundavad trendid

Vabatahtlik tegevus on keeruline sotsiaalne nähtus, mis tähendab erinevatele inimestele erinevaid asju. Kultuurilised ja kogukonnapõhised väärtused mõjutavad seda, kuidas vabatahtlikke tegevusi praktiseeritakse ja uute tehnoloogiate levik on mitmekesistanud vabatahtliku panustamise ja osalemise viise ja vorme (vt joonis 1).

ÜRO Vabatahtlikkuse Organisatsiooni (UNV) raport (2020) toob välja, et vabatahtliku tegevuse teisenemise olulisteks põhjuseks on suured globaalsed trendid: kliimamuutused, tehnoloogia areng, ränne, töö muutuv iseloom, humanitaarkriisid ja kasvav eba-võrdsus, mille tagajärjel on tekkinud mitmed olulised muutused:

- Vabatahtlikud täidavad looduskatastroofidele järgnenud reageerimis-, abi- ja taastamistöodel olulist rolli, mis on praeguse kliimahädaolukorraga üha tavalisem.
- Uute tehnoloogiate ja võrguühenduse kiire levik on samuti mitmekesistanud vabatahtlike kaasamist ja andnud paljudele inimestele juurdepääsu vabatahtlikele tegevustele, kuid samas on osa inimesi sellest võimalusest ka ilma jäetud.
- Globaalselt on kasvanud mitteametliku vabatahtliku tegevuse osakaal – ligikaudu 70 protsenti maailma vabatahtlikust tegevusest tehakse otse ja mitteametlikult üksikisikute vahel, väljaspool “formaalseid” organisatsioone ja gruppe.
- Järjest enam mõjutavad vabatahtlikku tegevust individualistlikud väärtused – vabatahtlikult tegutsetakse pigem isiklike hüvede (uued teadmised ja oskused, parem töö, suurem heaolu) suurendamise nimel, mitte niivõrd altruistlikest väärtustest lähtuvalt.
- Vabatahtlik tegevus kaugeneb lihtsast "teenuste osutamise mehhanismist" ja on tegelikult paljude inimeste igapäevaelu ja elatusvahendite regulaarne osa ning paljud sotsiaalsed probleemid lahendatakse kogukonna ja üksikisiku tasandil.
- Mitmed rahvusvahelised vabatahtlikke lähetavad organisatsioonid on muutnud oma lähenemist üksnes teenuste osutamiselt suurema rõhuasetusele partnerlusele riiklike ja äriorganisatsioonidega.
- Suur noorte arv sunnib riike panema vabatahtlikule tööle uut rõhku, et noori konstruktiivselt kaasata.

Vabatahtlikku tegevust kujundavad tegurid

Uurimisprojekt teoreetiline-analüütiline raamistik toetub erinevate käsitluste sünteesile (Meijs, Hendriks ja Dobрева, 2021; Millora, 2020; van Overbeeke jt 2021) ning on võetav kokku järgnevate põhimõtetega:

- Vabatahtliku tegevuse realiseerumise aluseks on vabatahtlike **panustamisvalmiduse** (pakkumine) ja **panustamisvõimaluste** (nõudlus) omavaheline kokkusobivus.
- Vabatahtlike panustamisvalmidus jaguneb kolmeks aladimensiooniks: a) individuaalne tahe ja sisemine motivatsioon; b) võimekus, mille alla kuuluvad oskused, teadmised ja pädevused; c) kättesaadavus ehk millal ja kui palju saab panustada ehk ajaline ressurss;
- Vabatahtlike panustamisvõimalus (nõudlus) on määratletud ära: a) vabaühenduste arvu, vajaduste ja võimekuse poolt vabatahtlikke kaasata; b) vabatahtliku tegevust toetava infrastruktuuri olemasoluga (nt kogukonnakeskused, teenused, organisatsioonide toetus oma töötajate kollektiivsele või individuaalsele vabatahtlikule tegevusele); c) tehnoloogilise innovatsiooni poolt (tehnoloogiliste võimaluste rakendamine vabatahtliku tegevuse toetava kanalina kui ka vabatahtliku tegevuse keskkonnana)
- Panustamisvalmiduse ja -võimaluste kokkusobivus varieerub sõltuvalt institutsionaalsest ja sotsiaalkultuurilisest kontekstist, mille tulemusel eristuvad erinevate riikide praktikad järgmiste tegurite alusel: a) vabatahtlike ja vabaühenduste arv, nähtavus, rollid ja kogukonnapõhisus; b) formaalse ja mitteformaalse vabatahtlikku tegevuse osakaal; c) virtuaalse ja traditsioonilise vabatahtliku tegevuse omavaheline tasakaal; d) vabatahtliku tegevuse eesmärk: kogukonna loome (altruistlikud ja kogukonna heaolusse panustamise kaalutlused) vs eneseareng (lisaks üldisele panustamisele arvestatakse ka kasuga vabatahtlikule). Lisaks reageerib vabatahtlik tegevus olukordadele, kus vajadus ootamatul kasvab: nt kriisid, katastroofid, mis omakorda mõjutab seda, mil määral on vabatahtlik tegevus regulaarne või episoodiline.
- Muutused vabatahtlikus tegevuses, nt vabatahtlikkuse kasv, vabaühenduste arvu suurenemine võib tuleneda ühelt poolt panustamisvalmiduse kasvust (indiviidide reaktsioon tekkinud olukorrale), mis initsieerib panustamisvõimaluste loomist, sh indiviidide endi kollektiivse tegevuse tulemusel tekivad uued struktuurid ja organisatsioonid (nt vabatahtlikud platvormid, kampaaniad ja aktsioonid, uued kogukonnad ja vabaühendused), teiselt poolt võib panustamisvõimaluste teadlik arendamine ja toetamine luua võimalusi, mis suurendab (uute) indiviidide panustamisvalmidust ehk vabatahtlikusse tegevustesse panustajate arv kasvab või suurendatakse individuaalset panust.
- Panustamisvalmiduse ja -võimaluste kokkusobimatus on kirjeldatav kolme peamise teguri kaudu: a) aeg – potentsiaalsete vabatahtlike ajalised võimalused ja ootused ei vasta organisatsioonide praktikatele ja ootustele; b) oskused ja pädevused – potentsiaalsete vabatahtlike oskused ja pädevused ei sobitu kokku organisatsioonide vajadustega või ei osata neid rakendada; c) eesmärk – potentsiaalsete vabatahtlike motiivid ja tegevuseesmärk ei ühti organisatsioonide vajaduste ja tegevuseesmärkidega.
- Panustamisvalmiduse ja -võimaluste hea sobitumine toetab ühiskonna toimepidevust ja selle erinevaid tahke: osalusdemokraatia, kodanikuaktiivsus, kogukonnapõhine tegetsemine, konsensuse saavutamine jms.

Vabatahtlike panustamisvajadus ehk pakkumine ühiskonnas on seotud **vabatahtlike individuaalsete motiividega**. Vabatahtlike motiivide uurimisel ning ka vabatahtliku tegevuse planeerimisel nii, et see toetaks vabatahtlike motiive kasutatakse Clary jt (1998) poolt välja pakutud vabatahtlike motivatsiooni kirjeldavat raamistikku (ingl *volunteer functions inventory* – VFI), mis tugineb teadmisele, et inimesed teevad vabatahtlikku tööd, et täita teatavad psühholoogilisi funktsioone. Raamistik koosneb kuuest funktsioonist:

- Väärtused (*values*) – vabatahtlikkus tegevuses osaletakse, et väljendada väärtuseid, mis on seotud altruistlike ja humanitaarsete muredega teiste pärast, inimeste armastuse ja empaatiaga;
- Mõistmine (*understanding*) – vabatahtlikus tegevuses osaletakse, et saada uusi õppimiskogemusi ja praktiseerida oma teadmisi, oskusi ja võimeid, mida muidu ei saa rakendada;
- Sotsiaalne ehk suhted teistega (*social*) – vabatahtlikus tegevuses osaletakse, et saada võimalusi sõpradega koosolemiseks ja/või suhtlemiseks, teiste poolt positiivseks hinnatud tegevustes osalemiseks, mis omakorda toetab vastastikkus ning positiivseid suhteid osalejate vahel;
- Karjäär (*career*) – vabatahtlikus tegevuses osalemine aitab kaasa inimese tööalasele karjäärile: edenemine senisel töökohal, uute töövõimaluste leidmine, uute oskuste näitamine CV-s töökohale kandideerimisel jne;
- Täiustumine/eneseareng (*enhancement*) – vabatahtlikus tegevuses osalemine pakub võimalust enesehinnangu tõusuks, eduelamust jm positiivseid tundeid;
- Kaitsefunktsioon (*protective*) – vabatahtlikus tegevuses osalemine vähendab mõne teise eluvaldkonna negatiivsust, tunde, et saan hakkama nende tegevustega, aitab toime tulla globaalsetest protsessidest (nt kliimakriis) põhjustatud ängistusega, kaitseb üksinduse vastu.

Originaalset raamistikku on erinevate uurimuste tarbeks täiendatud kontekstist tulenevate täiendavate funktsioonidega. Näiteks on lisatud sotsiaalse õiguse funktsioon (Jiraneck jt 2013 viidatud Güntert jt, 2022 järgi) ja „üks kord elus“ kogemuse funktsioon (Güntert jt 2022, viimane on eriti iseloomulik suurte sündmuste juures vabatahtlikuna osalemisel. Inimese tasandil kombineeruvad funktsioonid omavahel, mõned on olulisemad kui teised, samuti võib inimese enda jaoks mingitel hetkedel olla üks või teine funktsioon olulisem. Funktsioonide olulisus on erinev ka tegutsemisvaldkondades, näiteks uurimused on näidanud, et kaitsefunktsioon ei ole oluline sündmustega seotud vabatahtlikkuse juures ja erilise kogemuse funktsioon nn klassikalise vabatahtlikkuse juures (Güntert jt, 2022).

Vabatahtlike motivatsiooni funktsioone on kombineeritud enesemääratluse teooriaga, et seletada erinevate funktsioonide korrelatsioone. Enesemääratluse teooria kohaselt on iga psühholoogiline baasvajadus (autonoomia, kompetentsus ja seotus, täpsemalt Decy, Ryan, 2000) võrdselt oluline psühholoogilise heaolu jaoks.

Vabatahtlike motivatsioonis saab enesemääratluse teooria kohaselt eristada **enesemääratletud ja väljastpoolt kontrollitud motivatsiooni** (Güntert jt, 2022, Ryan, Decy, 2000). Selles käsitluses kuuluvad enesemääratletud motivatsiooni alla sisemine motivatsioon ning omaksvõetud väline motivatsioon, väljastpoolt kontrollitud motivatsiooni alla välisest motivatsioonist tulenev sisemine surve ja väline regulatsioon. Välise

motivatsiooni omaksvõetud reeglid, sisemine surve ja väline regulatsioon moodustavadki selles käsitluses välise motivatsiooni.

Sisemine motivatsioon (*intrinsic motivation*) on enesemääratletud motivatsioon, see tähendab, et tegevus on ise tasu, sellise domineeriva motivatsiooniga vabatahtlikud ei vaja täiendavat tasu, et tegevustes osaleda. Selle motivatsiooniga inimesi motiveerivad tegutsema optimaalsed väljakutsed ning isiklik areng. Kui nad kogevad nõudmisi, mis tunduvad ülemäärased, siis on nad võimelised kohanema paremini kui palgalised töötajad, kes teevad sarnast tööd.

Omaksvõetud väline motivatsioon (*identified regulation of extrinsic motivation*) on teine liik enesemääratletud motivatsioonist. Seda iseloomustab vabadus ja valikuvõimalus. Enamasti seostatakse välist motivatsiooni surve ja kontrolliga, ent välisest motivatsioonist tulenev tegevus võib mõnikord olla instrumentaalne mõne eesmärgi jaoks ja seetõttu muutub see enesemääratletud motivatsiooniks.

Näiteks, loomade varjupaigas vabatahtlikuna tegutseva inimese jaoks on koertega jalutamine või kasside süles hoidmine see tegevus, mis ise ongi nõu tasu vabatahtliku tegevuse eest. Samal ajal võib loomade varjupaigas loomade eest hoolitsemine sisaldada ka muid tegevusi, nt puuride puhastamist, mis tegevusena ise ei pruugi olla rahuldust pakkuv, küll aga on see vajalik tegevus ning nõu instrumentaalne tegevus loomade heaolu ja loomade eest hoolitsemisest tuleneva heaolu tunde saavutamiseks.

Välisest motivatsioonist tulenev sisemine surve (*introjected regulation of extrinsic motivation*) tähendab, et tegevused, milles inimene osaleb, ei ole sellised, mis ühtiksid tema enda väärtustega, pigem on tegutsemine ajendatud süü- ja/või häbitundest või soovist käituda teistele inimestele meelepäraselt. Sellise motivatsiooniga vabatahtlikud küll teevad ära neile määratud ülesanded, ent osalemine ei anna neile sama kõrget rahulolun tunnet kui sisemise motivatsiooni ajal toimetamine.

Välisest motivatsioonist tulenev väline regulatsioon (*external regulation of extrinsic motivation*) tähendab kontrollitud motivatsiooni. See tähendab, et inimese vabatahtlik tegevus on ajendatud kas tegevuse eest saadava tasuga või siis karistusega, selline motivatsioon on väga sageli kontrollitud kellegi teise poolt. Vabatahtliku tegevuse kontekstis tähendab see kui vabatahtlikud on keskendunud otsesele kasule, mida tegevus neile annab, nt edenemine karjääris prestiiži vabatahtliku tegevuse abil ja vähem või üldse mitte isiklikust arengust jmt.

Üks olulisi aspekte kogu vabatahtliku tegevuse juures on vabatahtliku tegevuse kestlikkus. Ehkki ka spontaansel ja episoodilisel vabatahtlikkusel on oma roll ja väärtus, on regulaarne ja pikaajaline vabatahtlikkus oluline vabatahtlike kaasabil tehtavate ülesannete jätkusuutlikkuseks. Güntert jt (2022) järgi on üks edukaimaid võimalusi arvestada vabatahtlikkuse infrastruktuuri loomisel vabatahtlike motivatsiooni käsitlustega. Tsai jt, (2024) on leidnud, et erinevad **juhtimisviisid** aitavad toetada vabatahtlike erinevaid motivatsiooni funktsioone ning see võimaldab saavutada vabatahtlike pikaajalise tegutsemise. Üks viise vabatahtlike motivatsiooni toetamiseks on autonoomiat toetav juhtimine (Güntert). See tähendab, et juhivad näitavad üles huvi töötajate vastu, väljendavad kindlust ja usaldust nende võimete osas ja julgustavad küsima küsimusi ning olema iseseisvad. Vabatahtlike motivatsiooni toetab ka organisatsiooni poolne tunnustamine, samas, mõned vabatahtlikud ütlevad, et tunnustus on juba see kui neil lubatakse

valdkonnas toimetada. Ent, Güntert (2007 viidatud Güntert jt, 2022 järgi) ütleb, et tunnustamise süsteem võib vabatahtliku töö tegijas tekitada kohustuste tunde ning seeläbi hoopis vähendada motivatsiooni. Vabatahtlike motivatsiooni jällegi võib vähendada see, kui nad tunnevad, et neid nähakse eelkõige riigi teenuste asendajatena (Boss, Daru, 2012), see võib olla seotud sellega, et sellisel juhul muutub vabatahtlikus tegevuses osalemine kohustuseks ning võib väheneda sisemine motivatsioon tegutseda.

Vabatahtliku tegevuse valdkonnas peetakse oluliseks vabatahtlike püsivust tegevuste juures, sest niimoodi tekib kindlustunne ja stabiilsus, et tegevused ei jää ära. Viimaste aastate kriisid (põgenike kriis 2015, koroonapandeemia, Ukraina sõda) on näidanud, et kriisiolukorrad võivad tekitada spontaanse vabatahtlikkuse “purske” ning sellel ei ole seoseid riikliku infrastruktuuriga, samas, selliselt tekkinud vabatahtlikud tegevused ei ole pikaajalised (Meijs jt, 2021; Org, 2023).

Vabatahtliku tegevuse institutsionaalne kontekst

Vabatahtlike panustamisvalmidused ja -võimalused asetuvad konkreetse riigi laiemasse konteksti. Riigi kulutuste ja mittetulundus sektori ulatuse (tööhõive, kulutused ja vabatahtlike panus) kombinatsioonide alusel on loodud **mittetulundusrežiimide tüpoloogia**, mille järgi jaotatakse riigid riikliku, sotsiaaldemokraatliku, liberaalse ja korporatiivse mittetulundusrežiimiga riikideks (Salaman ja Anheier, 1998 viidatud Meijs jt 2021 järgi):

riigi sotsiaalkaitse kulutused	mittetulundussektori ulatus (tööhõive, kulutused, vabatahtlike panus)	
	väike	suur
madalad	riiklik	liberaalne
kõrged	sotsiaaldemokraatlik	korporatiivne

Selle tüpoloogia järgi on Holland korporatiivse mittetulundusrežiimiga ja Rootsi sotsiaaldemokraatlik. Post-kommunistlike riikide kohta öeldakse, et nende puhul on tegemist hübriidse mudeliga riiklikust ja sotsiaaldemokraatlikust režiimist, meie näitel kuuluvad sellesse kategooriasse Tšehhi ja Eesti.

Vabatahtliku tegevuse taristu (*volunteering infrastructure*) on ÜRO Vabatahtlike Organisatsiooni (UNV) raporti kohaselt “*soodustav keskkond, tegevusstruktuurid ja rakendus-suutlikkus vabatahtlikkuse edendamiseks, vabatahtlike mobiliseerimiseks ja nende töö toetamiseks. Soodustav keskkond hõlmab poliitikaid ja seadusi, mis kaitsevad vabatahtlikke ja pakuvad stiimuleid vabatahtlikuks tegevuseks. Tegevusstruktuurid hõlmavad skeeme, mille kaudu vabatahtlikke mobiliseeritakse, lähetatakse ja toetatakse. Rakendus-suutlikkus hõlmab vabatahtlike organisatsioonide funktsionaalseid ja tehnilisi ressursse, et kohaneda muutuvate oludega, toimida kõrgel tõhususstandardil ja saavutada tulemusi*”.

Vabatahtliku tegevuse taristu on suhteliselt uus kontseptsioon ning sellealaseid uurinuid on seni veel suhteliselt vähe. Rahvusvaheliselt kõige tuntum ja pikaajalisem uuring, mis suures osas vabatahtliku tegevuse taristu kontseptsiooniga kattub, on Ameerika Ühendriikide Arengukoostöö Agentuuri (USAID) initsiatiivil läbiviidav kodanikuühenduste elujõulisuse uuring, mille metodoloogiliseks aluseks on **vabaühenduste elujõulisuse indeks**, millel on seitse mõõdet/ komponenti: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, eestkoste ja poliitikate mõjutamine,

teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Igat komponenti mõõdetakse 7-pallisel skaalal, millest väärtus 1 tähistab väga arenenud kodanikuühiskonna sektorit, millel on kõrge jätkusuutlikkuse tase ja väärtus 7 näitab nõrka, mittejätkusuutlikku sektorit, mille tase on madal. Eestis on USAID-i partneriks Vabaühenduste Liit.

USAID-i viimane raport, mis põhineb 2021. aasta andmetel ning milles sisalduvad ka Eesti andmed avaldati 2022. aastal. Raporti kohaselt on Eesti vabatahtlikku tegutsemist võimaldav keskkond hea: Eesti asub analüüsis osalenud Kesk- ja Ida Euroopa riikide pingereas esimesel kohal (koondindeksi väärtus 2,1), kellele järgnevad Tšehhi Vabariik, Läti ja Leedu (kõigil võrdselt 2,5) ning indeksi väärtus on viimase paarikümne aasta jooksul olnud väga stabiilne. Indeksi komponentide löikes on vabaühenduste elujõulisus kõige suurem taristu ning eestkoste osas ning madalaim organisatsioonide tegutsemisvõime ja majandusliku elujõulisuse osas.

Vabatahtliku tegevuse mõõtmise võimalused

Riikide valitsused, valitsusvälised organisatsioonid ja kodanikuühendused on järjest enam rõhutanud vajadust omada selget ülevaadet kodanikuühiskonnas toimuvast. Globaliseeruv maailmas muutub järjest olulisemaks harmoniseeritud ja rahvusvaheliselt võrreldavate andmete olemasolu. Selleks on läbiviidud mitmeid rahvusvahelisi kvantitatiivseid uuringuid ning koostatud erinevaid metodoloogilisi soovitusi nende uuringute väljatöötamiseks ja läbiviimiseks (ILO 2011, 2022) ning loodud spetsiaalselt vabatahtlikule tegevusele keskenduvaid andmebaase (ILOSTAT).

LISA 2. KVALITATIIVUURINGU METODOLOOGILINE ÜLEVAADE

Kvalitatiivse uurimuse disain, sh andmekogumine ja andmeanalüüs lähtus kiirendatud kvalitatiivse analüüsi (ingl *rapid qualitative analysis*) põhimõtetest. Vindrola-Padros'e (2021) järgi on kiirendatud kvalitatiivne analüüs meetod, mis võimaldab süstemaatiliselt töödelda kvalitatiivseid andmeid, et tuvastada peamised mustrid ja teemad. Selle tugevus seisneb selges ja läbimõeldud uurimuse struktuuris, analüüsimeetod võimaldab kasutada erineval viisil kogutud andmete triangulatsiooni ning seda kasutatakse olukordades, kus andmete sõna-sõnaliste transkriptsioonide koostamine ei ole kas võimalik või otstarbekas. Analüüsiprotsessi selge ja läbimõeldud struktuur tagab analüüsi teadusliku usaldusväärsuse ja läbipaistvuse, vaatamata sellele, et kvalitatiivsete andmestikena käsitletakse intervjuude jm kohtumiste memosid ja kokkuvõtteid (Taylor jt, 2018). Kiirendatud kvalitatiivses analüüsis kasutatakse teadlikult uurimismeeskonnaliikmete tugevusi ning jagatakse selgelt nii andmete kogumise kui andmete analüüsimise rollid, iseloomulik on, et uurimismeeskonna liikmed kohtuvad regulaarselt, et arutada oma leide töös andmetega, uurimuste läbiviimisel kasutatakse iteratiivse tööprotsessi põhimõtteid (Vindrola-Padros, 2021). Selle meetodi puhul kaasatakse uuritava sihtrühma esindajad andmete analüüsimisse või analüüsi tulemuste valideerimise protsessi (Vindrola-Padros, 2021).

Lähtudes kiirendatud kvalitatiivse analüüsi põhimõtetest kasutasime uurimisküsimustele vastuste leidmiseks erinevaid andmekogumise viise: koosloometöötoad, eksperdiintervjuud, fookusgruupiintervjuud ja aruteluseminarid sihtrühma esindajatega. Koosloometöötoad ja eksperdiintervjuud olid plaanitud andmekogumise meetoditena projekti algusest peale, fookusgruupiintervjuud ning aruteluseminarid lisandusid tulenevalt koosloometöö tubade ja eksperdiintervjuude andmete esialgsest analüüsist ilmnenud vajadusest keskenduda eraldi vaimse tervise ja kohaliku omavalitsuse – kogukonna koostöö teemadele.

Koosloome töötoad³

Plaanisime viia läbi kuni kolm koosloome töötuba vabatahtliku tegutsemise erinevate valdkondade esindajatega, viisime läbi kaks. Koosloometöötoad toimusid 17.03.2025 ja 7.04.2025. Koosloome töötubadesse kutsusime osalejaid erinevatest vabatahtliku tegevuse valdkondadest, samuti jälgisime, et esindatud oleksid nii vabatahtlikuna tegutsevad

³ Koosloome töötuba (ingl *co-creation workshop*) kasutatakse kvalitatiivses lähenemises eesmärgiga luua osalejatele võimalus jagada oma kogemusi ja arvamusi ning ühiselt arutleda uuritava nähtuse üle. Töötuba lähtub põhimõttest, et iga osaleja on oma kogemuse ekspert, ning sellest kasutatakse loovust toetavaid tööriistu ja visuaalseid tehnikaid, et koguda mitmekesist sisendit edasiseks analüüsiks. Vt täpsemalt Sanders, E. B.-N., Stappers, P. J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign*, 4(1), 5–18; Barron, L., Zhu, Z., & Qin, S. (2024). Challenges in conducting co-creation workshops to study net zero understandings, initiatives and sustainable design futures with grassroots communities – A case study. *Procedia CIRP*, 128, 674–679. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2024.06.035>.

inimesed kui ka vabatahtliku tegevuse korraldamise ja koordineerimise kogemusega inimesed. Esimeses koosloometöötöas osalesid vabatahtlikuna tegutsevad inimesed (17 osalejat) ja teises, mis toimus 7.04.2025 (11 osalejat) vabatahtlike tegevuse korraldamise ja koordineerimisega tegelevad inimesed. Samas, selline osalejate jaotus on tinglik, sest väga sageli vabatahtlikus tegevuses osaleja ja koordinaatori rollid põimuvad nii nagu põimub omavahel ka erinevates valdkondades tegutsemine. Näiteks kutsusime esimesse koosloometöötuppa osalema külakogukonna vabatahtliku, arutelude käigus selgus, et ta on vabatahtlik ka peaasi.ee-s. Selliseid näiteid oli teisigi.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et koosloometöötubades olid esindatud järgmised valdkonnad: siseturvalisus (vabatahtlik pääste, abipolitseinikud), riigikaitse (Naiskodukaitse), humanitaarabi (Punane Rist), kultuuri- ja spordi valdkond, tudengiorganisatsioonid, keerulises olukorras olevate inimeste toetamine (Peaasi, vabatahtlikud seltsilised, ohvriabi, kriminaalhooldus, keelesõber, sõjapõgenikud), kogukondlikul tasandil tegutsevad inimesed (külakogukond, huvipõhine kogukond, algatuste kogukond), erialaorganisatsioonid ja kodanikuühiskonna organisatsioonid (KÜSK). Koosloometöötubade temaatilises ülesehituses oli erinevusi, ent mõlemas keskendusime üldjoontest järgmistele sarnastele teemadele:

- I. Vabatahtliku tegevuse mõtestamine ja vabatahtlikkuse mõiste;
- II. Vabatahtliku tegevuse reguleerimine, sh vajadus info ja andmete järele;
- III. Vabatahtlike toetamine ja koostöömudelid;
- IV. Vabatahtlikkuse kasud ja kahjud erinevatele osapooltele;
- V. Viie aasta muutused vabatahtlikkus tegevuses.

Koosloometöötubades kasutasime erinevaid meetodeid – sotsiomeetriat, maailmakohvikut, visualiseerimist ning erinevaid teisi loovuurimismeetodeid. Koosloometöötöad viisid läbi projekti meeskonnaliikmed Merle Linno, Kadi Kass, Ida Joao-Hussar ja Kristi Aav.

Ekspertiintervjuud

Perioodil mai 2025 – september 2025 viisime läbi 4 ekspertiintervjuud. Ekspertidena osalesid: Eha Paas (vabatahtliku tegevuse ja kogukondade valdkonnas pikaajalise tegutsemiskogemusega ekspert), Jaan Ulst (Tartu 2024 vabatahtlike valdkonna eestvedaja), Triin Toomesaar (Vabauhenduste Liidu juht) ja Anneli Vares (VATEK tegevjuht). Ekspertiintervjuude kava erines veidi tulenevalt ekspertide erinevast profiilist, ent üldine ülesehitus oli sarnane koosloometöötubades käsitletud teemadega: vabatahtliku tegevuse mõtestamine ja defineerimine, andmete kogumine vabatahtliku tegevuse kohta, vabatahtlike toetamine ja erinevate tasandite koostöömudelid, muudatused vabatahtliku tegevuse valdkonnas. Ekspertiintervjuudes küsisime osalejatelt koosloometöötubade analüüsist ilmnunud põhitulemustele kommentaare ning edasiarendusi, valideerides selliselt arutelude tulemusi. Ekspertiintervjuud viisid läbi Merle Linno, Kadi Kass ja Avo Trumm.

Fookusgrupiintervjuud

Täiendavalt viisime läbi 3 fookusgrupiintervjuud, et keskenduda eraldi kogukonna tasandi tegutsemisele, selle mõjule vabatahtlike vaimsele tervisele ja kogukonna toimepidevusele ning kogukonna ja kohaliku omavalitsuse erinevatele koostöömudelitele.

Esimene fookusgruupiintervjuu toimus kogukondade eestvedajate ja/või külavanematega (8 osalejat), teised kaks viisime läbi kohalikus omavalitsuses töötavate spetsialistidega, kelle tööülesannete hulka kuulub ka kogukondade tegevuse toetamine, nii põhitööna kui teiste ülesannete kõrval. Neis kahes fookusgruupiintervjuus osales kokku 8 spetsialisti. Fookusgruupiintervjuud KOViesindajatega viisime läbi Teams'i vahendusel, sest osalejad tegutsevad erinevates Eesti piirkondades (Jõgevamaa, Tartumaa, Pärnumaa, Viljandimaa, Järvamaa, Harjumaa, Hiiumaa). Fookusgruupiintervjuud viisid läbi Merle Linno, Kadi Kass, Ida Joao-Hussar ja Kristi Aav.

Aruteluseminarid

Lisaks koosloometöötubadele, eksperdi- ja fookusgruupiintervjuudele toimus 2 aruteluseminari kogukondade ja KOVide koostööst. Esimesel aruteluseminaril osalesid kogukondade arendamise ja sotsiaalse heaolu magistrandid ning Lääne-Virumaa kogukondade ja KOVide esindajad. Teisel arutelul osalesid kogukondade ja KOVide esindajad Lõuna-Eestist.

Mõlema seminari kokkukutsumise eesmärk oli veidi erinev uurimisprojekti eesmärgist, ent kuna mõlema seminari läbiviimist korraldasid uurimisrühma liikmed, oli võimalik nendel arutleda juba läbiviidud andmete analüüsist ilmnenuid tulemuste üle, keskendudes kogukondade ja KOVide koostööle, kui ühele olulisele elemendile kogukonna tasandi vabatahtliku tegevuse toetamise. Selline andmete valideerimine on kooskõlas Vindrola-Padros, (2021) väljatoodud kiirendatud kvalitatiivse andmeanalüüsi põhimõtetega, mille järgi on õigustatud uuritava sihtrühma kaasamine analüüsi tulemuste valideerimise protsessi ning valideerimise tulemuste lisamine andmestikku. Aruteluseminarid viisid läbi Merle Linno, Kadi Kass, Avo Trumm ja Kairi Kasearu.

Nii koosloometöötubades osalejate, eksperdiintervjuude kui fookusgruupiintervjuude puhul kasutasime osalejate kutsumisel uurimisrühma liikmete valdkondlikke võrgustikke ning lumepalli meetodit. Kvalitatiivse uurimuse eesmärk ei ole anda representatiivne ülevaade vabatahtliku ja kogukonna tasandi toimimisest Eestis, vaid avada sellel väljal tegutsejate erinevaid kogemusi.

Andmete analüüs

Analüüsitava andmestiku moodustavad erineval moel kogutud andmete memod. Memode koostamiseks leppisime kokku ühtse struktuuri: panna kirja enim kõlama jäänud seisukohad, aga samuti ka tuua välja erinevaid seisukohti ja arvamusi. Kuna andmekogumine toimus väikestes meeskondades, siis arutasid meeskonnaliikmed omavahel memod läbi ning vajadusel täiendasid neid.

Analüüsimisel kasutati temaatilise analüüsi põhimõtteid, analüüsi meeskonda kuulusid Merle Linno, Kadi Kass, Ida Joao-Hussar ja Kristi Aav. Andmed, mida analüüsida, jagati meeskonnaliikmete vahel. Iga meeskonnaliige määratles andmetes uurimisküsimustega seotud olulised teemad, samuti ka need teemad, mis väljusid uurimisküsimuste piiridest, ent avasid olulisi aspekte teema kohta. Viimati mainitu võimaldabki selles vahearuandes keskenduda eraldi KOVi ja kogukonna koostööle, mis selliselt sõnastatuna ei olnud uurimisküsimus ja mõtestada kogukondade tegevust vaimse tervise toetamise kontekstis. Kõik uurimisrühma liikmed ei töötanud kõigi andmetega, sest kiirendatud kvalitatiivne

analüüs ei pea oluliseks kodeerijate kooskõla⁴, vaid julgustab korraldama meeskonna tööd selliselt, et erinevaid andmetega töötavaid meeskonnaliikmeid töötavad erinevate andmetega, et niimoodi avastada andmetes mitmekesisust ja erinevusi.

⁴ Kodeerijate kooskõla (ingl *inter-coder reliability*) on positivistlikus paradigmas üks kvalitatiivse analüüsi usaldusväärsuse mõõdikuid, mida kasutatakse eelkõige standardiseeritud kontentanalüüsis ja mõnikord ka suunatud sisuanalüüsis, kus analüüsi usaldusväärsust (ehk et andmetest nõ õige avastamist) seostatakse erinevate kodeerijate sarnase kodeerimisega. Sellises analüüsis töötavad kõik meeskonnaliikmed sama andmestikuga.

LISA 3. EESTI TÖÖJÕU-UURINGU 2021.-2024. A ANDMETEL PÕHINEV VABATAHTLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS

Sissejuhatus

Vabatahtliku tegevuse määratlemise keerukuse heaks näiteks on ÜRO Peaassamblee resolutsioon (2002), mis defineerib vabatahtliku tegevusena "laia valikut tegevusi, traditsioonilisi vastastikuse abistamise vorme ja eneseabi, ametlikku teenuste osutamist ning muid kodanikuosaluse vorme, mis põhinevad vabal tahtel, mida tehakse üldsuse huvides ning kus rahaline tasu ei ole peamine motiveeriv tegur"⁵. Kuna vabatahtliku tegevuse keskne mõte on tegevus, mis põhineb vabal tahtel ja soovil panustada ilma selget ja otsest isiklikku kasu saamata, siis sellise tegevuse defineerimine, mõõtmine ja ka mõtestamine on tugevalt enesehinnanguline ja sellest tulenevalt ka teataval määral subjektiivne. Lihtsustades öeldes võib üks ja sama tegevus olla erinevas kontekstis või erinevate inimeste jaoks erineva tähendusega – rohkem või vähem vabatahtliku tegevuse alla liigitatav. Sellest hoolimata peetakse vabatahtlikku tegevust oluliseks kodanikuühiskonda iseloomustavaks näitajaks, mille praktiline sotsiaalmajanduslik panus ühiskonna toimimisse on oluline. Käesoleva aruanne selgitab välja Eesti elanikkonna osalemismäär vabatahtlikus tegevuses, viimaste aastate dünaamika ning vabatahtliku tegevuse levimuse erinevates elanikkonna rühmades, tuvastades tegevust soodustavad ja takistavad tegurid ning sellest tulenevalt tuues välja vabatahtlikus tegevuses osalejate profiilid.

Tulenevalt vabatahtliku tegevuse defineerimise ja kontseptualiseerimise keerukusest, on väljakutseks ka tegevuse mõõtmine ehk operatsionaliseerimine. Nii on vabatahtlikus tegevuses osalemise määra välja selgitamiseks erinevaid lähenemisi. Käesolev analüüs tugineb Eesti Tööjõu-uuringu andmetele⁶, kus on rakendatud tegevuspõhist lähenemist, mille kohaselt ankeetküsitlusele vastajad saavad valida etteantud nimekirjast kõik need tegevused, milles nad on vabatahtlikult viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud. Selline lähenemine, läbi erinevates tegevustes osalemise kaardistamise, tagab vabatahtliku tegevuse mitmekesisuse parema kaetuse, kuid ei anna koheselt ja konkreetset kätte vabatahtlikus tegevuses osalemise määra.

⁵ United Nations Volunteers (UNV) programme (2021). 2022 State of the World's Volunteerism Report. Building equal and inclusive societies. Bonn.

⁶ Tööjõu-uuringu andmete kasutamiseks sõlmiti Statistikaameti ja Tartu Ülikooli vahel leping nr 1.8-3/24/101(5-7/25/073). Kokkuvõtte on koostatud Statistikaameti RDP kaugtöölaua kaudu Eesti tööjõu-uuringute andmetel (<https://stat.ee/et/toojou-uuring>). Indiviidide arvud (N) näidatakse kaalutuna kogurahvastikule laiendamise kaalude abil.

Eesti tööjõu-uuringu valim koostatakse 15-aastaste ja vanemate Eesti alaliste elanike seast juhuvaliku teel. Andmeid kogutakse veebi ja telefoni teel kogu aasta jooksul ning esitatakse nii kvartaalsete kui aasta andmetena. Statistikaameti poolt on arvatud kaalud, mille alusel on võimalik tulemused laiendada Eesti kogurahvastikule (alates 15- eluaastast). Seetõttu toome ka edasises analüüsis ära, kui suure osa vastav grupp rahvastikus moodustab.

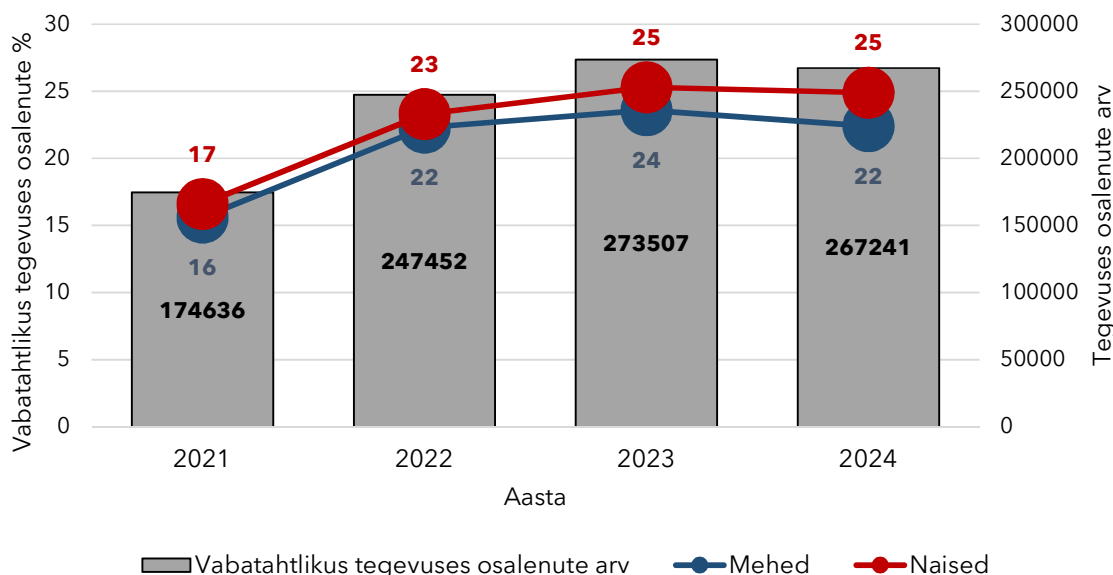
Eesti tööjõu-uuringus on vabatahtliku tegevusega seoses ära toodud 14 tegevust, mille puhul inimesed saavad vastata, kas nad on viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud vastavas tegevuses või mitte:

- Osalenud heakorratöödel, koristustalgutel, ehitustalgutel, teinud remonditöid
- Pakkunud transpordiabi, nt kolimisel, näituse ülesseadmisel jms
- Osalenud hoolekogu töös, nt lasteaias, koolis lapsevanemate, laste või õpilaste esindajana
- Osutanud abivajajale teenuseid, nõustamist ja tuge, nt olnud tugiisik, hooldaja, pakkunud loomale hoiukodu jms
- Teinud teavitustööd, turundust, reklaami ühendustele, sh koostanud ja levitanud infomaterjale, jaganud ühenduse kohta infot messidel jm avalikel ürituse
- Aidanud korraldada erinevaid üritusi (nt väljasõite, konverentse, laagreid, festivale, võistlusi, õppekogunemisi)
- Aidanud korraldada ja läbi viia kampaaniaid, avalikke meelevaieldusi, allkirjade kogumist, annetuste jm vahendite kogumist
- Osalenud korrakaitstes (nt naabrivalves, abipolitseinikuna) või päästetöödel (nt tulekahju kustutamine, merehädaliste abistamine jne)
- Viinud läbi koolitusi, treeninguid või juhendanud inimesi, sh hobiringide tegevus, mentorlus
- Esindanud teatud sihtgrupi huve avalikkuse ja/või otsustajate ees, teinud nn lo-bitööd, huvikaitse ja eestkoste tegevusi
- Kogunud esemelisi annetusi (nt toitu, mööblit, riideid, raamatuid jms) või müü- nud kaupu ühendusele tulu teenimiseks
- Teinud administratiivset või kontoritööd, nagu raamatupidamine või veebilehe haldamine, kirjutanud või aidanud koostada projekte, aruandlust jms
- Osalenud ühenduse juhtimises või olnud nõukogu või komisjoni liikmeks
- Muu

Vabatahtlikus tegevuses osalemise dünaamika aastatel 2021-2024

Esmalt anname ülevaate vabatahtlikus tegevuses osalemisest viimaste aastate lõikes. Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr on leitud järgneva põhimõtte järgi: vähemalt ühes vabatahtlikus tegevuses osalenud indiviidide osakaal 15-aastase või vanemast rahvastikust. Võrreldes 2021. aastaga, mil vabatahtlikus tegevuses osales ca 16% elanikkonnast, on kahel viimasel aastal osalemismäär tõusnud veerandini elanikkonnast (vt joonis 1). Üldjoontes võib öelda, et naiste hulgas on vabatahtlik tegevus rohkem levinud kui meeste seas, samas ei ole tegemist väga suure erinevusega. Laiendades tegevuses

osalejate arvu kogurahvastikule, saame tuua esile, et 2024. aastal panustas vähemalt ühe korra vabatahtliku tegevusse 267241 inimest.

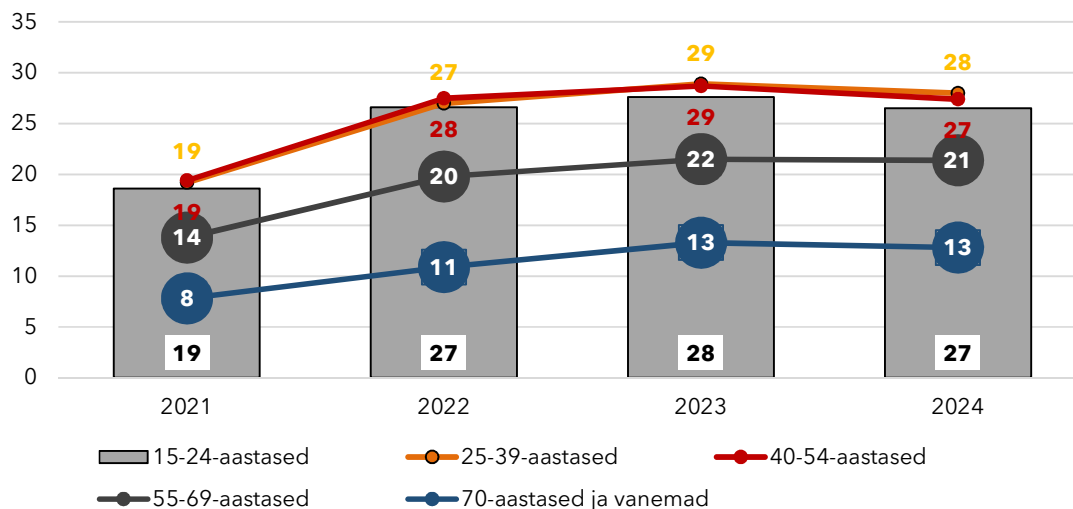

Joonis 1. Vabatahtlikus tegevuses osalenute määr soo lõikes (%) ja tegevustes osalenud indiviidide arv.

Vaadates aastate lõikes kuivõrd on muutunud vabatahtlikus tegevuses osalejate vanusprofiil, siis üldjoontes on muster suhteliselt sarnane. Aktiivsemad vabatahtlikus tegevuses osalejad on pigem noored ja 25–54-aastased inimesed ehk siis tööealine aktiivne elanikkond, kelle puhul võib öelda, et vabatahtlikus tegevuses osalemise määr on põhimõtteliselt sama ning osalemine väheneb 55-aastate ja vanemate inimeste seas ning veelgi vähem on vabatahtlikus tegevuses osalejaid 70-aastaste ja vanemate inimeste vanusrühmas. Siinkohal tuleb tulemuste tõlgendamisel kaaluda kolme võimalikku seletuse vahel: (1) vanaduspensionile jäämise ning tervisest tulenevate piirangute tõttu sotsiaalne panustamisvõimekus (osalus üritustel, sotsiaalse võrgustiku olemasolu) väheneb ehk tegemist on nii-öelda individuaalse vananemise efektiga; (2) põlvkondade erinev arusaam vabatahtlikust tegevusest tulenevalt erinevast sotsialiseerimise kontekstist ehk erinevad arusaamad panustamisest: vabatahtlik tegevus vs ühiskondlik töö; (3) ühiskondlik kontekst ja võimalused vabatahtlikus tegevuses osalemiseks ehk kuivõrd erinevas vanuses inimesed on oodatud vabatahtlikku tööd tegema, milline on konkreetsel hetkel vastav vajadus ja millised on piirangud (nt COVID-19 piirangutest tulenev kogunemiskeeld ja ürituste korraldamises vabatahtlikuna osalemine).

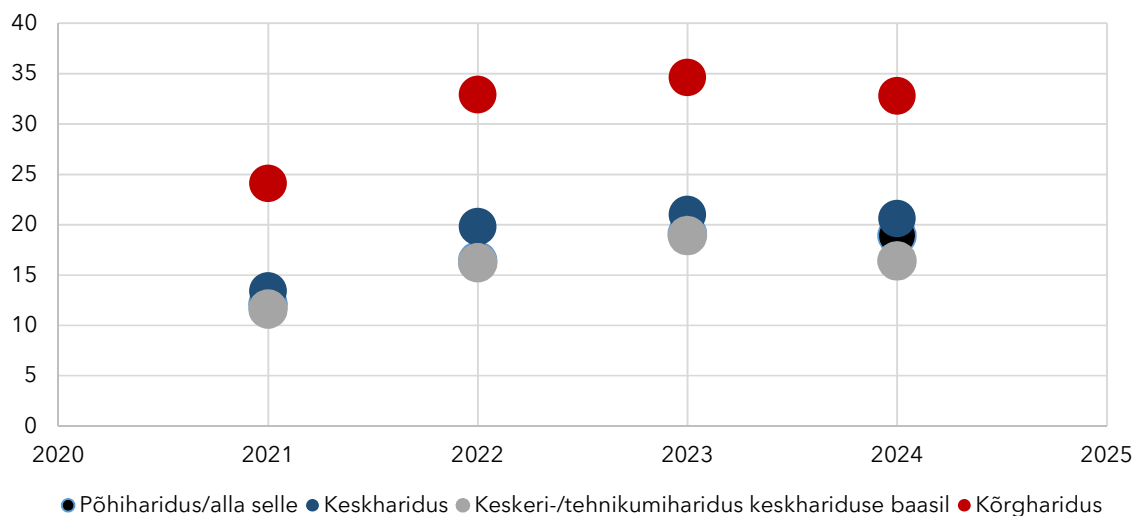
Vabatahtlikus tegevuses osalemise kasv võrreldes 2021. aastaga on kõigis vanusrühmades sarnane, seega ei saa tuua esile, et viimase nelja aasta jooksul oleks ühes või teises vanuses inimeste puhul märgata keskmisest kiiremat vabatahtlikus tegevuses osalemise kasvu. Kõigis vanusrühmades on tegevustes osalejate osakaal kasvanud, samas vanusrühmade vahelised erinevused on säilinud.

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Joonis 2. Vabatahtlikus tegevuses osalenute määr vanusrühmade lõikes (%).

Joonisel 3 on esitatud vabatahtlikus tegevuses osalemise määr hariduse järgi. Üldjoontes tuleb esile, et vaatlusaluse perioodi jooksul on vabatahtlikus tegevuses osalejate määr kõrgeim kõrgharidusega elanikkonnas, kuni 35% osaleb vabatahtlikus tegevuses, teiste haridusrühmade puhul on osalusmäär suhteliselt sarnane (vt joonis 3), vähene diferentsseerumine on märgatav 2024. aasta puhul, kus keskhariduse ja keskeri-/tehnikumiharidusega elanikkonna hulgas vabatahtlikus tegevuses osalemise määr varieerub 4 protsendipunkti võrra.

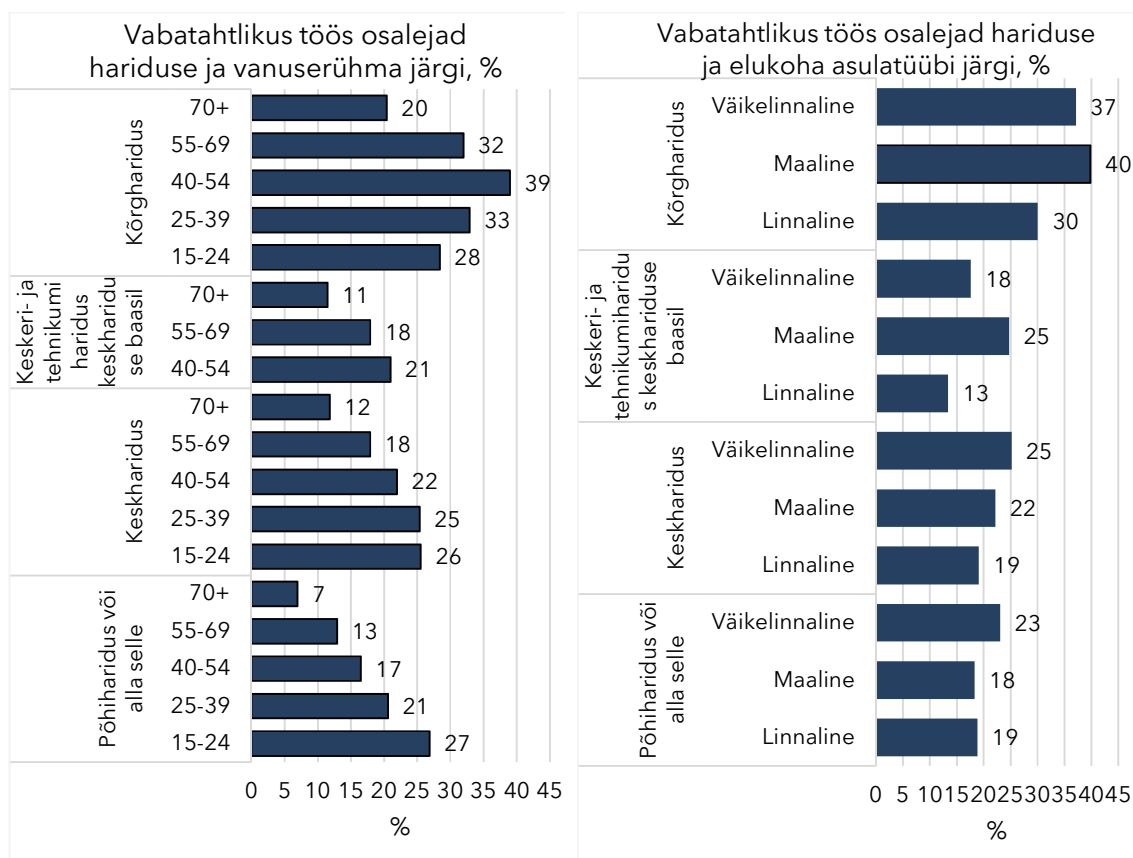

Joonis 3. Vabatahtlikus tegevuses osalenute määr haridusrühmade lõikes (%).

2024. aasta ETU andmetel analüüsisime lähemalt kuidas haridus ning vastaja vanus ja elukoha asumatüüp on seotud vabatahtlikus tegevuses osalemisega (joonis 4). Selle kaudu me kontrollime kuivõrd hariduse efekt on vanusrühmade lõikes universaalne ning millise haridustasemega elanikkonna rühmades on vanusest tulenevad erinevused vabatahtlikus tegevuses osalemises suuremad. Võttes vaatluse alla esmalt kõige noorema

vanusrühma – 15–24-aastased noored, siis on näha, et haridustase ei ole antud vanuses inimeste puhul määrav vabatahtlikus tegevuses osalemise teguri. Sõltumata haridusest, osaleb vabatahtlikus tegevuses 26–28% noortest. Järgmiste vanusrühmade puhul aga tuleb selgelt esile hariduse efekt ehk mida kõrgem haridus, seda enam on proportsionaalselt vabatahtliku tegevuses osalejaid. Samas näeme ka seda, et kui põhihariduse, keskkooli ja keskeriharidusega elanikkonna rühmades vanuse kasvades vabatahtlikus tegevuses osalemine väheneb ehk noored ongi kõige aktiivsemad, siis kõrgharidusega rahvastikus on vanus ja vabatahtlikus tegevuses osalemise seos teistsugune. Kõige rohkem on vabatahtlikus tegevuses osalejaid 40–54-aastaste kõrgharidusega inimeste seas – 39%, mis tähendab, et iga 2.–3. inimene osaleb vabatahtlikus tegevuses. Kõrgharidusega inimesed säilitavad oma aktiivse panustamise ka vanemas eas, nt 70-aastastest ja vanematest kõrgharidusega inimestest üks viiendik on vabatahtlikult panustanud, seevastu põhiharidusega üle 70-aastastest 7%.

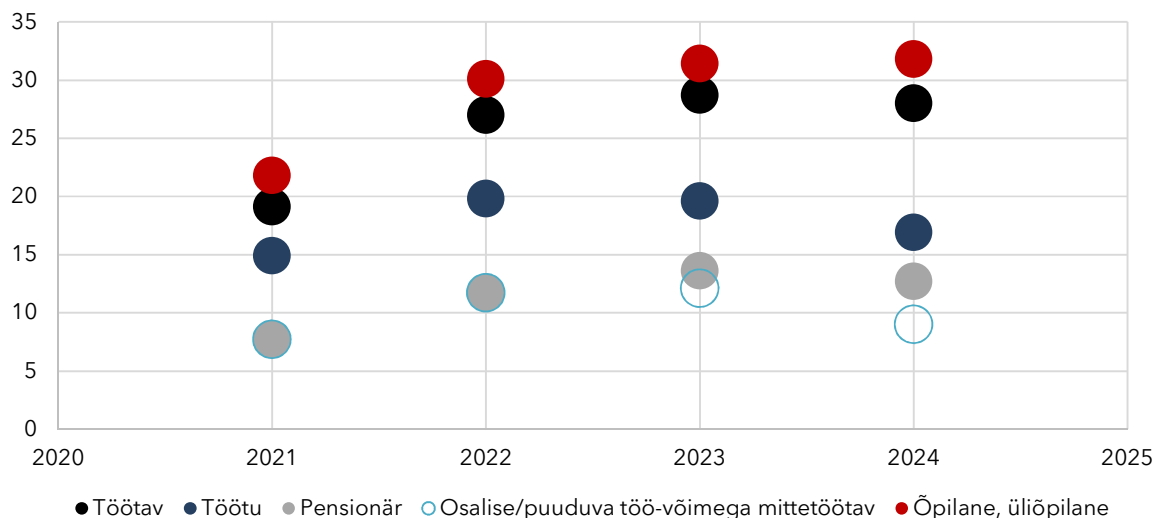
Vabatahtliku tegevuses osalemisel on kaks poolt, ühelt poolt enda ressursid, kuid teiselt poolt vajadus ning struktuursed toetavad võimalused vabatahtlikuna panustada. Seetõttu analüüsisime eraldi elukoha asulatüübi seost vabatahtlikus tegevuses osalemisega ning eristades taas elanikkonda haridustasemetega lõikes. Üldiselt tuleb ette, et väikelinnades elavad inimesed on aktiivsemad vabatahtlikuna panustama, nii on 28% nendest, kelle elukohaks on väikelinn, osalenud vabatahtlikus tegevuses, maa-asulates elavatest inimestest 25% ning aktiivsus on madalam linnades, kus 22% on osalenud vabatahtlikus tegevuses. Siinkohal tuleb võtta arvesse asulate rahvastikustruktuuri erinevused võivad tuleneda rahvastiku erinevast paiknemisest, nt mitte-eesti kodukeelega elanike suurem esindatus linnades võrreldes maapiirkondadega. Seetõttu vaatame järgnevalt, mil määral erineva haridusega inimesed, sõltuvalt oma elukohast osalevad vabatahtlikus tegevuses. Kui madalama haridustaseme puhul ei ole elukoha asulatüüp määrav tegur vabatahtlikus tegevuses osalemisel, siis keskeri- ja kõrgharidusega inimeste vabatahtlikkus tegevuses osalemine väljendub sõltuvalt asulatüübist erineval määral (joonis 4). Võib järeldada, et maaline keskkond on nii-öelda soodustav või vajadust tekitav faktor kõrgema haridustasemega inimeste puhul vabatahtlikus tegevuses osalemiseks. Analüüsisist tuleb esile, et kui kõrgharidusega inimene elab maal, siis tema osalusmäär on 40%, mis tähendab, et kaks viiendikku kõrgharidusega inimestest, kes elavad maal, teevad vabatahtlikku tööd ning nendest omakorda viiendik tegutseb vabatahtlikuna mitmes valdkonnas ning lisaks on viiendik vabatahtliku tegevuse korraldajad. Siinkohal markeerime lühidalt ära ka piirkondlikud eripärad, Lõuna- ja Lääne-Eestis on vabatahtlikus tegevuses osalejate määr keskmisest määrast 2–3 protsendi võrra kõrgem võrreldes üldise määraga, mis on 24% ning Kirde-Eestis 6 protsendi võrra madalam. Põhja- ja Kesk-Eesti näitajad jäävad üldise keskmise lähedale.

Joonis 4. Vabatahtlikus tegevuses osalejate % hariduse, vanuserühma ning asumatüübi lõikes (ETU 2024).

Kõige rohkem on vabatahtlikus tegevuses osalejaid õpilaste hulgas, neile järgnevad töötavad inimesed ning kolmandal kohal on töötud. Töövõimetud, puudega inimesed ja vanaduspensionäride hulgas on vabatahtlikus tegevuses osalemine harvamini esinev ning seda vaadeldud perioodi kõigil aastatel (vt joonis 5). Oluline on aga rõhutada, et aastate võrdluses tuleb esile suundumus polariseerumise suunas: vabatahtlik tegevus on püsivalt stabiilne õpilaste ja töötava elanikkonna hulgas, kuid väheneva trendina töötute ja osalise/puuduva töövõimega mittetöötavate hulgas.

Võrreldes vabatahtlikus tegevuses osalevaid töötavaid inimesi ametirühmade: valgekraed vs sinikraed võrdluses, siis ootuspäraselt on valgekraede hulgas kõigi vaadeldud aastatel tegevuses osalejate määr kõrgem, ulatudes 35%-ni. Sinikraedest osaleb vabatahtlikus tegevuses viiendik.

Joonis 5. Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr sotsiaalmajandusliku staatuse järgi (%).

Kuna analüüs põhineb tööjõu-uuringu andmetel, siis see võimaldas rohkem kaevuda küsimusse kuivõrd vabatahtlikus tegevuses osalemine varieerub vastavalt inimese tööalasele tegevusele. 2024. aasta andmetele tuginedes võrdlesime omavahel hõiveseisundi, tööalase seisundi, kõrvaltööde olemasolu, osaaajaga töötamise ning tööaja üle otsustamise vabaduse löikes vabatahtlikus tegevuses osalemist. Analüüsis eristasime hõiveseisundi puhul kolme staatust: hõivatud, töötu ja mitteaktiivne. Hõivatutest on viimase aasta jooksul vabatahtlikus tegevuses osalenud 28%, töötutest 19% ja mitteaktiivsetest 16%. Hõivatute hulgas on omakorda need, kes on tegelevad ettevõtlusega, kõige suuremad panustajad, nii on neist kolmandik osalenud vabatahtlikus tegevuses. Analüüsisides põhjalikumalt tööd iseloomustavaid tegureid, tuleb esile paindliku ajakasutuse toetav efekt vabatahtlikus tegevuses osalemisel. Kaugtööd tegevatest töötajatest osaleb vabatahtlikus tegevuses 2/5, samas kaugtöö mittetegijatest vaid 23% (vt joonis 6). Kaugtöö võimaluse olemasolu on aga määravam kui kaugtöö tegemise sagedus. Nii on mõnikord ja sageli kaugtööd tegevate inimeste seas vabatahtlikus tegevuses osalejate protsent suhteliselt sarnane (vastavalt 41% ja 39%). Ajakasutuse üle otsustamine toob samuti esile, et paindlikku töökorralduse raamistikus ise oma aja planeerimine on seotud ka suurema panustamisvõimalusega vabatahtlikkusse tegevusse.

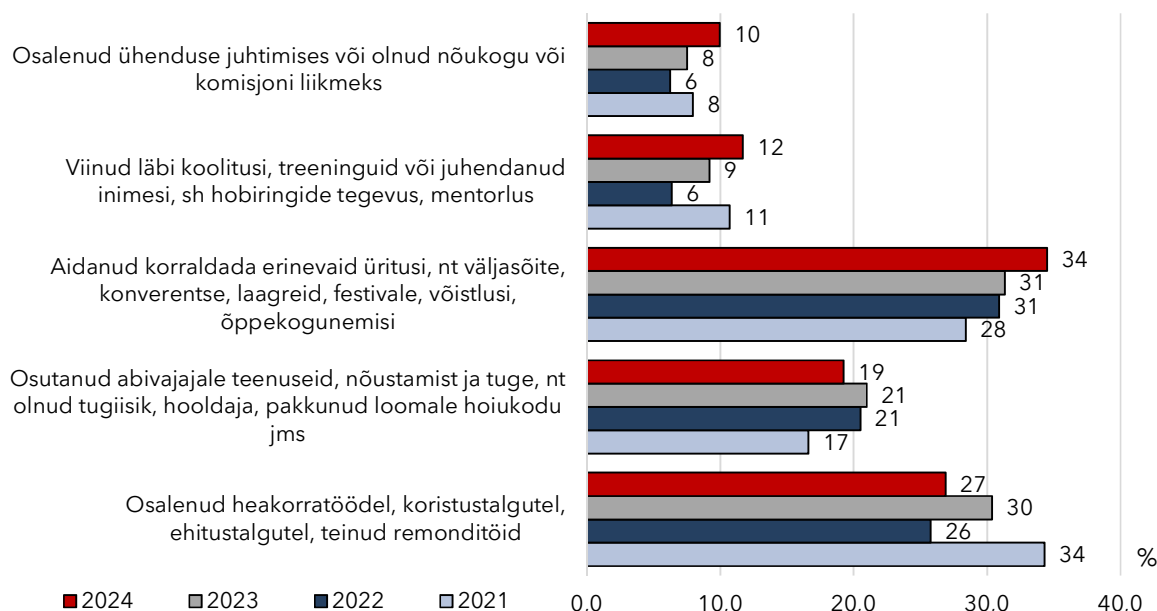
Joonis 6. Töökorralduse seos vabatahtlikus tegevuses osalemisega, % (ETU 2024).

Vabatahtlikus tegevuses osalemine on ilmselt ka osa aktiivseks kodanikuks olemisest ning enesearengust. Tuleb esile, et vabatahtlikus tegevuses osalemise protsent on tunduvalt kõrgem nende hulgas, kes osalevad ka elukestvas õppes – 37% kui mitteõppijate hulgas (20%).

Andmete tuginedes leiab kinnitust ka majandusliku kindlustatuse tees, nimelt kehtib selge seaduspära, mida suurem on leibkonna netosissetulek kuus, seda kõrgem on vabatahtlikus tegevuses osalejate protsent. Kui alla 750-eurose sissetuleku puhul osales vabatahtlikus tegevuses 15%, siis üle 1800-eurose sissetulekuga 34%. Toimetuleku hinnang on subjektiivsem ning ei diferentseeri nii selgest vabatahtlikus tegevuses osalemist kui seda netosissetulek, siiski ka siin on suundumus pigem samas suunas, leibkonna parem toimetulekuga kaasneb kõrgem vabatahtlikus tegevuses osalemise protsent. 16% nendest, kes hindasid oma pere majandusliku olukorra mittetoimetulevaks vs 25% nendest, kes hindavad toimetulevaks, osales vabatahtlikus tegevuses.

Järgnevalt vaatame lähemalt millised on enamlevinud vabatahtlikud tegevused ning kui võrd on aastate jooksul antud tegevustes osalemine varieeruv, ülevaade kõigist tegevuste jaotustest neljal uuringuaastal on esitatud lisas tabel 2. Joonisel 7 on esitatud viis enamlevinud tegevust. Selgelt eristuvad kaks tegevust: ürituste korraldamisele kaasaitamine ja osalemine erinevatel heakorratalgutel. Antud tegevuste kaudu panustatakse vabatahtlikult enam kui pooltel kordadel. Oluline on tuua esile, et kui 2021. aastal kolmandik vabatahtliku töö tegijatest on osalenud heakorratalgudes ja – talgutel, olles seega enimlevinud tegevus, siis 2024. aastal on selleks ürituste korraldamine. Siinkohal on oluline rõhutada, et vabatahtlik tegevus on teatud osas aja- ja ühiskonna tundlik. 2021. aastal toimus vabatahtlik tegevus COVID-19 raamistikus ning paljud tegevused, nt erinevad siseüritused, suuremate rahvakogunemiste korraldamine toimus piirangute tingimustes, millest tulenevalt vabatahtlikest tegevustest tõusis esile heakorratalgutel osalemine ehk peamiselt vabas õhus tehtavad tegevused. 2024. aasta puhul, kuigi me ei saa täpselt seda

kontrollida, siis ürituste korraldamise esiletõusu taga võib olla ka kultuuripealinna Tartu 2024 tegevused Lõuna-Eestis, mis lõi võimalusi vabatahtlikuna panustada erinevate kultuurisündmuste korraldamisesse. Kolmandale kohale asetseb aastate võrdluses vabatahtlikuna panustamine sotsiaalvaldkonnas: teenuste osutamine abivajajatele, nõustamine. Keskel läbi viiendik vabatahtlikus tegevuses osalejatest on seda teinud antud valdkonnas. Koolituste, treeningute läbiviimine ja inimeste juhendamine ning ühenduste juhtimine, nõukogude ja komisjonide töös vabatahtlikult osalemine on tegevused, mille kaudu ca viiendik vabatahtlikest panustab. Ülejäänud tegevuste puhul on esindatus juba tunduvalt madalam.

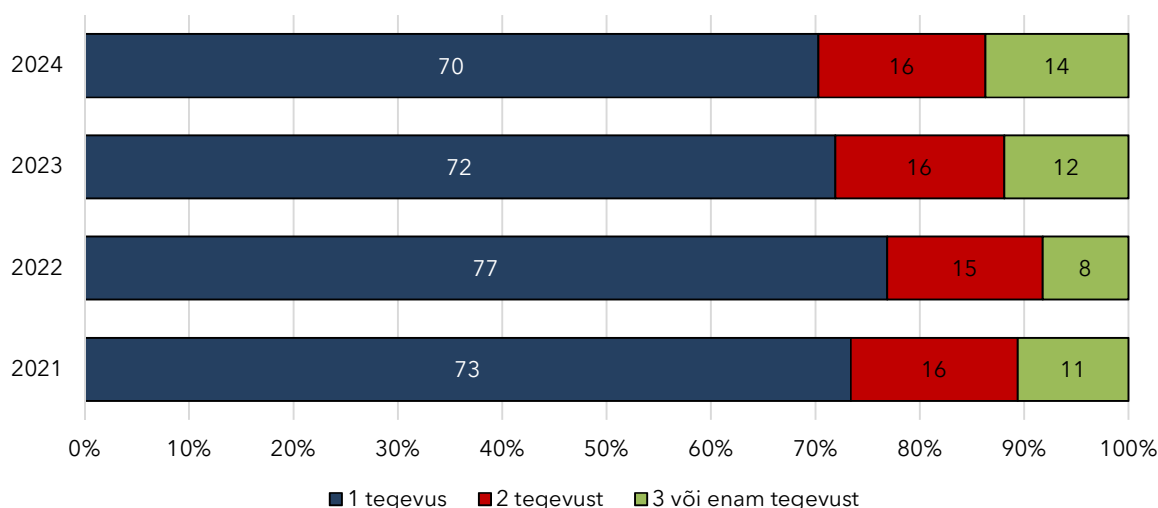

Joonis 7. Vabatahtlike osalemine viies kõige sagedasemas tegevuses aastatel 2021-2024, % kõigist vabatahtlikest, kes on vastavas tegevuses osalenud.

Vabatahtlikus tegevuses osalemise intensiivsuse all on järgnevalt analüüsitud kui mitmes vabatahtliku tegevuses üks inimene osaleb. Seega, me jätame kõrvale selle osa elanikkonnast, kes viimase aasta jooksul ei ole üheski tegevuses osalenud ning võtame vaatluse alla need, kes on osalenud vähemalt ühes tegevuses. Vabatahtlikus tegevuses osalejad jagunevad kolme rühma: (1) need, kes on osalenud ainult ühes tegevuses; (2) need, kes on osalenud kahes tegevuses ning (3) need, kes on osalenud kolmes või enamas tegevuses. Üldiselt võib öelda, et vaatlusalusel perioodil ei ole toimunud väga märgatavaid muutusi vabatahtlikus tegevuses. Kõigist vabatahtlikus tegevuses osalenud inimestest on enam (sõltuvalt aastast 70–76%) seda teinud ühes tegevusraamistikus ehk nad on panustanud ühes kindlas valdkonnas (tegevuste ülevaade on esitatud järgmises peatükis). 15–16% on panustanud kahes erinevas valdkonnas ning mitmekülgsele vabatahtlikule tegevusele pühendunuid oli 2024. aastal 14%. Kui võrrelda 2022. aastaga, siis viimase kahe aasta puhul võiks nentida kerget suundumust vabatahtliku tegevuse mitmekesistumise suunas (joonis 8).

Järgnevalt kontrollisime, kui võrd aastate võrdluses tuleb esile, et mõne elanikonnarühma vabatahtlikus tegevuses osalemise muster on muutunud rohkem kui mõnel teisel. Vabatahtlikus tegevuses osalemise protsendid tegevuste arvu järgi erinevates

sotsiaaldemograafilistes rühmades on toodud lisa tabelis 3. Naiste ja meeste võrdluses võib tuua esile, et on väike kalduvus naiste mitmekülgsema tegevuse suunas, kuid ei saa kinnitada seda, et meeste ja naiste erinevused vabatahtlikus tegevuses osalemise intensiivsuses oleksid aastate lõikes väga palju suurenenud või vähenenud. Vanusrühmade lõikes eristub kõigil aastatel 40–54-aastased, kelle puhul võib öelda, et kui vabatahtlikus tegevuses osaletakse, siis võrreldes teiste vanusgruppidega on nende hulgas mõned protsendid rohkem neid, kes panustavad kolme või enamasse tegevusse. Kuigi vanemaealiste hulgas on vabatahtlikus tegevuses osalejaid tunduvalt vähem kui nooremates, siis vabatahtlikus tegevuses osalejate seas nii suuri erinevusi esile ei tule, nt 2024. aastal oli vabatahtlikus tegevuses osalevate 70-aastaste ja vanemate inimeste hulgas 26% neid, kes tegid vähemalt kahte tegevust, 40–54-aastaste seas oli sama näitaja 33% ning 15–24-aastaste seas 25%. Suundumusena võib veel esile tuua, et kõrgharidusega inimeste seas on aasta-aastalt väga selgesti kasvanud kolmes või enamast tegevuses osalejate osakaal, aastal 2024 19% vabatahtlikus tegevuses osalevatest kõrgharidusega inimestest panustab kolme või enama erineva tegevusega.

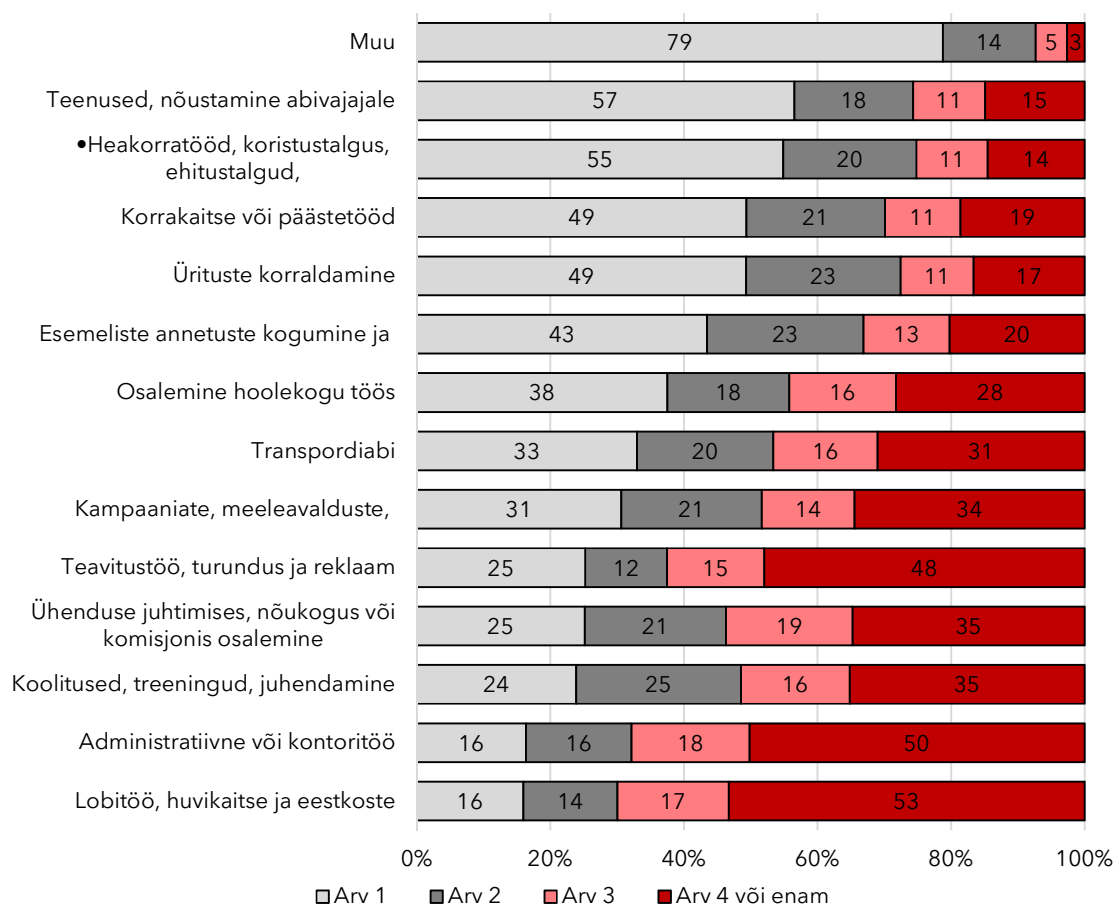
Joonis 8. Vabatahtlikus tegevuses osalejate jaotus vastavalt tegevuste arvule, %.

Vabatahtliku tegevuse valdkonnad

Järgnevas alapeatükis, tuginedes 2024. aasta andmetele, analüüsime süvitsi vabatahtliku tegevuse valdkondi, vabatahtlike profiile ning tegevuse tüpoloogiat.

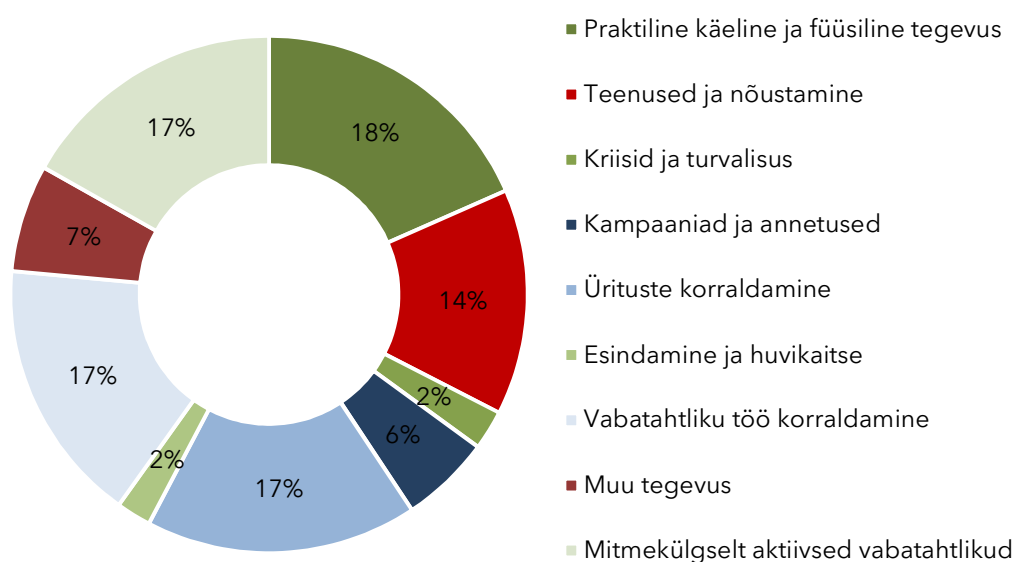
Vabatahtlik tegevus on paljuski kombineeritud tegevus. Kuigi enamus vabatahtlikus tegevuses osalenutest on teinud seda peamiselt ühes valdkonnas ehk ühe tegevusena, tuleb andmetele tuginedes esile, et on tegevusvaldkondi, millesse panustamisega käib käsikäes ka valmidus panustada teiste tegevustega. Joonisel 9 on esitatud vabatahtlike tegevuste profiilide kirjeldus vastavalt tegevuste arvule. Nii tuleb esile, et vabatahtlikuna lobitööd, huvikaitset, administratiivtööd tegevad inimesed panustavad lisaks veel teiste vabatahtlike tegevustega (ligikaudu pooled osalevad lausa neljas tegevuses ning ainult 16% piirduvad konkreetselt lobitöö, huvikatise või administratiivtööga. Seevastu heakorratööde tegijatest, koristustalgutel osalejatest 55% piirduvki ainult selle tegevusega. Selgelt on see

märk vabatahtliku tegevuse väga suurest heterogeensusest ning seda nii tegevuste amp-luua laiahaardelisusest kui tegevuste kombineerimise võimalustest tulenevalt.

Joonis 9. Vabatahtlike tegevuste lõikes erinevates tegevustes osalemise jaotus, %.

Mõtestamaks paremini lahti vabatahtliku tegevuse erinevaid tahke ning tegevuste läbi-põimitust, koondasime analüüsi käigus neliteist eespool kirjeldatud tegevust üheksasse valdkonda (vt tabel 4 lisas): praktiline käeline ja füüsiline tegevus; teenused ja nõustamine; kriisid ja turvalisus; kampaaniad ja annetused; ürituste korraldamine; esindamine ja huvikaitse; vabatahtliku tegevuse administreerimine, koordineerimine ja juhtimine ning eraldi veel kategooria „muu“. Lisaks eristasime eraldi kategooriana need vabatahtlikud, kes on mitmekülgset aktiivsed ehk panustavad rohkem kui ühte tegevusse. Antud jaotuse koostamise põhimõtteks oli 1) eristada tegevuste alusel ning 2) eristada aktiiv-suse alusel. Esile tuleb neli suhteliselt ühe suurust valdkonda (vt joonis 10).

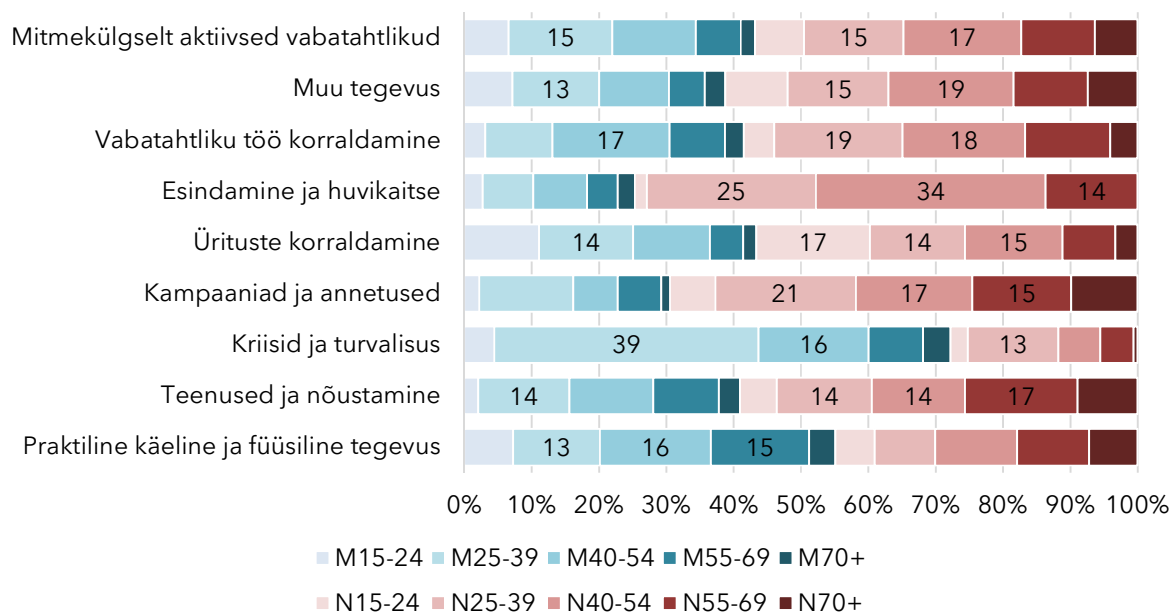
Joonis 10. Vabatahtliku tegevuse valdkonnad, % (ETU 2024).

18% panustab praktiliste käeliste ja füüsiliste tegevustega ehk panustavad vabatahtlikult tegevustesse, mille tulemusel saab midagi kiiresti ja koheselt tehtud. Sellesse kategooriasse kuuluvad näiteks ka osalemised „Teeme ära!“ kampaaniates või näiteks ühine metssaistutamine. 17% on esindatud valdkonnad: ürituste korraldamine, vabatahtliku töö korraldamine ning mitmekülgne aktiivne vabatahtlik tegevus. Kui ürituste korraldamises osalemine võib tähendada ka konkreetset ja ajaliselt piiritletud tegevust, nt piletite kontrollimine või parkimise korraldamine, siis vabatahtliku töö korraldamine ning mitmekülgne aktiivne vabatahtlik tegevus eeldavad suuremat pühendumist ja planeerimist ehk antud panustamisvormi võib nimetada läbimõtestatud vabatahtlikuks tegevuseks. Kui arvutada antud osakaalud ümber rahvastikule, siis meil on ca 45 000 inimest, kes on mitmekülgsest aktiivsed vabatahtlikud ning sama palju on ka neid, kes koordineerivad ja veavad vabatahtliku tegevust eest. Siinkohal on oluline rõhutada, et eestvedamine võib tähendada nii väikese külakoosoleku kokku kutsumist kui suurüritusel vabatahtlike meeskonna koordineerimist.

Huvipakkuv on ka see, et kuivõrd vabatahtliku tegevuse valdkonnad eristuvad vastavalt selles valdkonnas tegutsejate sotsiaaldemograafilise profiilile. Joonisel 11 on esitatud vabatahtliku tegevuse valdkondade lõikes tegutsejad vastavalt nende soole ja vanusele. Joonise lihtsamaks lugemiseks võiks lähtuda sellest, et kõigist vähemalt ühe tegevuse markeeritud inimestest 44% olid mehed ja 56% naised. Seega kui eeldada meeste ja naiste võrdset esindatust kõigis tegevusvaldkondades, siis peaks naiste osakaal jääma 56% juurde.

Meeste esindatus on suurem ainult kriiside ja turvalisuse (72% valdkonnas tegutsevatest vabatahtlikest on mehed) ning praktiliste käeliste ja füüsiliste tegevuste valdkonnas (55% on mehed), mis peegeldab väga selgelt ka antud valdkondade üldist maskuliinset suunitlust. Naised on seevastu tugevalt üleesindatud esindamise ja huvikaitse (75%) ning kampaaniate ja annetuste valdkonnas (69%). Kusjuures, naiste puhul tuleb veel

esile varieeruvus haridustasemetel lõikes, esindamine ja huvikaitse eest seisavad vabatahtlikult pigem kõrg- ja keskeriharidusega naised (vt joonis 11). Teistes valdkondades jäävad sugupoolte lõikes proportsioonid ligilähedale üldiselt vabatahtlikus tegevuses osalemise jaotusele. Lisades siis veel vanuse vaate, siis ühe selge erisusena tuleb esile kriiside ja turvalisuse valdkonda, kus vabatahtlikuna tegutsejatest 39% on 25–39-aastased mehed, naiste puhul on selline suurema osakaaluline esindatus esindamise ja huvikaitse valdkonnas, kus 34%-ga domineerivad 40–45-aastased naised.

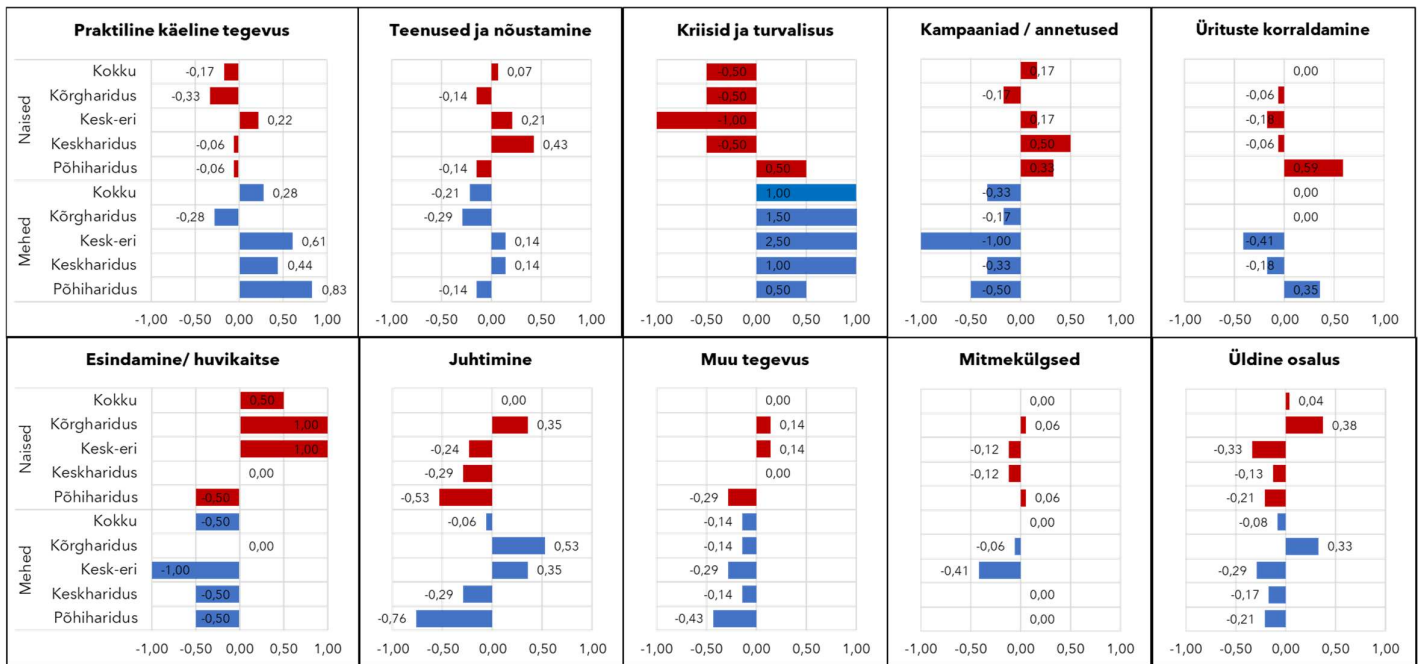
Joonis 11. Vabatahtliku tegevuse valdkondades osalemine vastavalt soole ja vanusrühmale, % (ETU 2024).

15–24-aastased panustavad keskmisest enam ürituste korraldamisesse, antud tegevusvaldkonna vabatahtlikest moodustavad noored 28%, samas kui vabatahtliku tegevuse tegijate seas on noori üldiselt 14%. Noorte jaoks mitte nii atraktiivsed tegevused on esindamine ja huvikaitse, kriisid ja turvalisus, teenused ja nõustamine ning vabatahtliku töö korraldamine. Vanema elanikkonna osalus vabatahtlikust tegevuses on samuti valdkondade lõikes erinev. 55-aastased ja vanemad panustavad vähem ürituste korraldamisesse ning kriiside ja turvalisusega seonduvatesse tegevustesse.

Kui vanus ja sugu on peamised sotsiaalsed kategooriad, mille alusel eristatakse elanikkonna aktiivsust, siis sisuliselt oluline on ka haridus. Kuna eelnevast analüüsist selgus, et kõrgharidusega inimeste seas on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr kõrgem (vt joonised 3 ja 4), siis võib eeldada, et haridus diferentseerib ka vabatahtliku tegevuse

valdkondi. Haridustase peegeldab ressursside olemasolu, mida on võimalik üle kanda ning rakendada vabatahtlikus tegevuses osalemise otstarbel.

Joonisel 12 on esitatud vabatahtliku tegevuse valdkondade lõikes meeste ja naiste haridusrühmade võrdluses osalemise „kordajad“ võrreldes üldkeskmisega. Praktilise käelise tegevuse puhul kinnitub selgelt, et tegemist on meeste valdkonnaga, kuid siinkohal eristuvad kõrgharidusega mehed, kes võrreldes oma sookaaslastega panustavad sellesse valdkonda vähem. Teenused ja nõustamine on kesk- ja keskeriharidusega naiste pärusmaa ning kriiside ja turvalisuse ning kampaaniate ja annetuste puhul näeme väga tugevat soolist eristumist, kuid haridustasemetel lõikes pigem vähem, erandiks on siin põhiharidusega naised, kes võrreldes oma sookaaslastega panustavad rohkem kriiside ja turvalisuse valdkonda. Ürituste korraldamises domineerivad põhiharidusega inimesed, mis tegelikult peegeldab vanuse efekti, kuna tegemist on peamiselt noortega, kes on alles keskkaridust omandamas. Juhtimine on nii meeste kui naiste seas pigem kõrgema haridusega inimeste viis osaleda vabatahtlikus tegevuses. Mitmekülgse vabatahtliku profiili puhul aga ei saa tuua esile väga tugevat haridusliku tausta lõikes eristumist, seega mitmekülgne vabatahtlik, kes panustab erinevate tegevuste kaudu vabatahtlikuna ei sõltu nii väga formaalhariduslikust taustast.

Joonis 12. Vabatahtliku tegevuse valdkondades osalemine hariduse ja soo lõikes (ETU 2024).

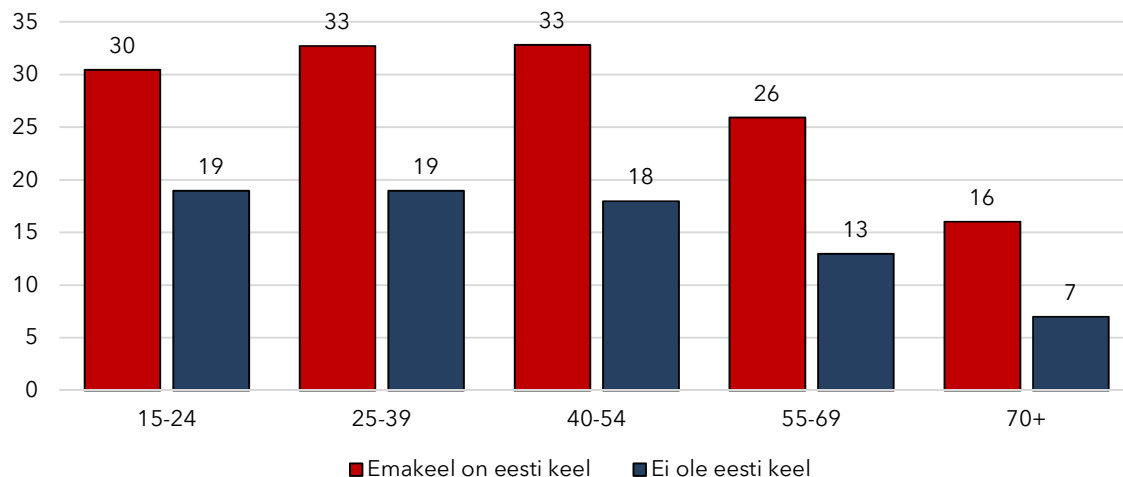
Kui vanus ja sugu on peamised sotsiaalsed kategooriad, mille alusel eristatakse elanikkonna aktiivsust, siis sisuliselt oluline on ka haridus. Kuna eelnevast analüüsist selgus, et kõrgharidusega inimeste seas on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr kõrgem (vt joonised 3 ja 4), siis võib eeldada, et haridus diferentseerib ka vabatahtliku tegevuse valdkondi. Haridustase peegeldab ressursside olemasolu, mida on võimalik üle kanda ning rakendada vabatahtlikus tegevuses osalemise otstarbel. Joonisel 12 on esitatud vabatahtliku tegevuse valdkondade lõikes meeste ja naiste haridusrühmade võrdluses osalemise „kordajad“ võrreldes üldkeskmisega. Praktilise käelise tegevuse puhul kinnitub selgelt, et tegemist on meeste valdkonnaga, kuid siinkohal eristuvad kõrgharidusega

mehed, kes võrreldes oma sookaaslastega panustavad sellesse valdkonda vähem. Teenused ja nõustamine on kesk- ja keskeriharidusega naiste pärusmaa ning kriiside ja turvalisuse ning kampaaniate ja annetuste puhul näeme väga tugevat soolist eristumist, kuid haridustasemetel löikes pigem vähem, erandiks on siin põhiharidusega naised, kes võrreldes oma sookaaslastega panustavad rohkem kriiside ja turvalisuse valdkonda. Ürituste korraldamises domineerivad põhiharidusega inimesed, mis tegelikult peegeldab vanuse efekti, kuna tegemist on peamiselt noortega, kes on alles keskharidust omandamas. Juhtimine on nii meeste kui naiste seas pigem kõrgema haridusega inimeste viis osaleda vabatahtlikus tegevuses. Mitmekülgse vabatahtliku profiili puhul aga ei saa tuua esile väga tugevat haridusliku tausta löikes eristumist, seega mitmekülgne vabatahtlik, kes panustab erinevate tegevuste kaudu vabatahtlikuna ei sõltu nii väga formaalhariduslikust taustast.

Vabatahtlik tegevus etnilistes rühmades

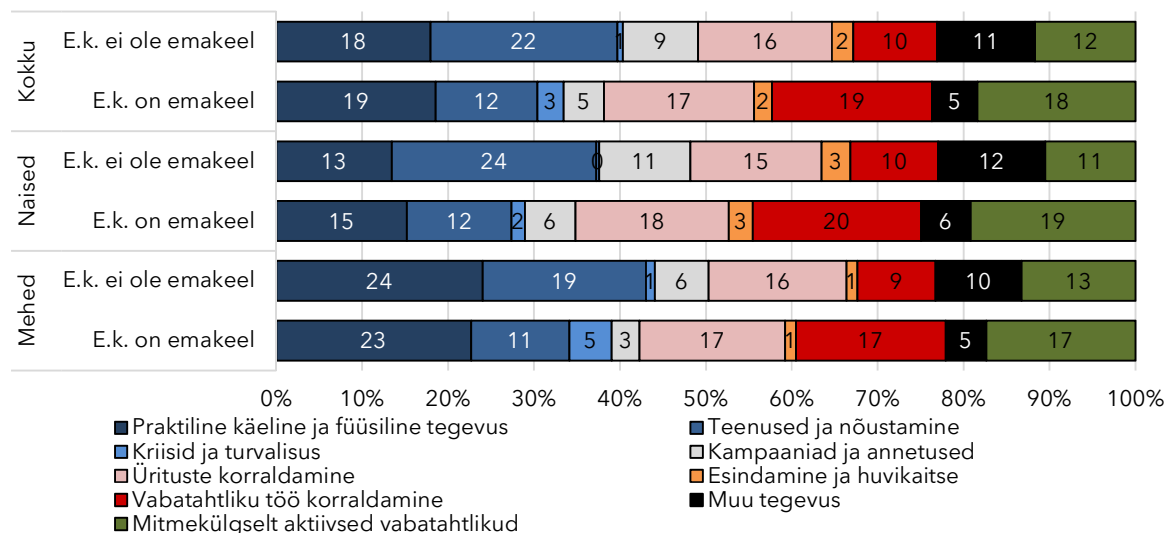
Vabatahtlikus tegevuses osalemine ning selle võrdne jaotumine erinevates rahavastikurühmades, on üks hästitoimiva kodanikuühiskonna näitaja. Vabatahtliku tegevuse kaudu on võimalik toetada lõimumist, koondades ja tuues kokku erineva taustaga inimesi. Üldjoontes saab tuua esile, et eesti emakeelega vastajate hulgas on vabatahtlikus tegevuses osalejaid rohkem – 28% eesti emakeelega elanikkonnast. Mitte-eesti emakeelega elanikkonna seas on vabatahtlikult panustajaid 16%. Vanusrühmade võrdluses tuleb samuti esile, et kõigis vanusrühmades on eesti kodukeelega inimeste seas vabatahtlikust tegevuses osalejaid proportsionaalselt rohkem kui seda mitte-eesti kodukeelega isikute seas (vt joonis 13). Sõltumata kodusest keelest on nooremaelaste hulgas vabatahtlikus tegevuses osalejaid rohkem kui kahes vanemas vanusrühmas. Vanusrühmade siseselt tuleb etniline vabatahtlikus tegevuses osalemise lõhe tugevamalt esile, kui seda nooremates rühmades. Kui noorimas vanusrühmas on vabatahtlikuna tegutsenud 30% eesti kodukeelega ja 19% mitte-eesti kodukeelega noortest, siis vanimas vanusrühmas on erinevus enam kui kahe kordne. Hariduse efekt vabatahtlikus tegevuses osalemisele on erineva kodukeelega elanikkonna rühmades sarnane – kõrgharidusega inimesed on need, kes panustavad vabatahtlikult rohkem võrreldes madalama haridusega inimestega ning seda sõltumata etnilisest kuuluvusest, samas etnilised erinevused siiski säilivad, kui eesti kodukeelega kõrgharidusega inimestest 38% on osalenud vabatahtlikus tegevuses, siis mitte-eesti kodukeelega kõrgharidusega inimeste puhul on vastav näitaja 22%, mis jääb samale tasemele põhiharidusega eesti kodukeelega vastajate näitajaga (21%), kuid on tunduvalt kõrgem mitte-eesti kodukeelega põhiharidusega inimeste osalusprotsendist (14%).

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Joonis 13. Vabatahtlikus tegevuses osalejad emakeele lõikes, % (ETU 2024).

Lisaks erinevale osalusaktiivsusele, on tegevusprofiilid kodukeele alusel eristatud rahvastikurühmades erinevad. Eesti kodukeelega vastajate seas moodustavad kõige suurema rühma need vabatahtlikud, kes korraldavad vabatahtliku tööd või panustavad praktilise ja käelise tegevuse kaudu ning samuti on mitmekülgsete vabatahtlike osakaal kõrgem kui seda mitte eesti kodukeelega ajateenijate seas, kelle puhul on enimesindatud vabatahtlikuks tegevuseks teenused ja nõustamine (vt joonis 14). Seega üldistatult võib öelda, et intensiivselt vabatahtlikus tegevuses osalejad, kes korraldavad vabatahtliku tööd või panustavad korruga mitme erineva tegevuse kaudu, on peamiselt eesti kodukeelega (37%).

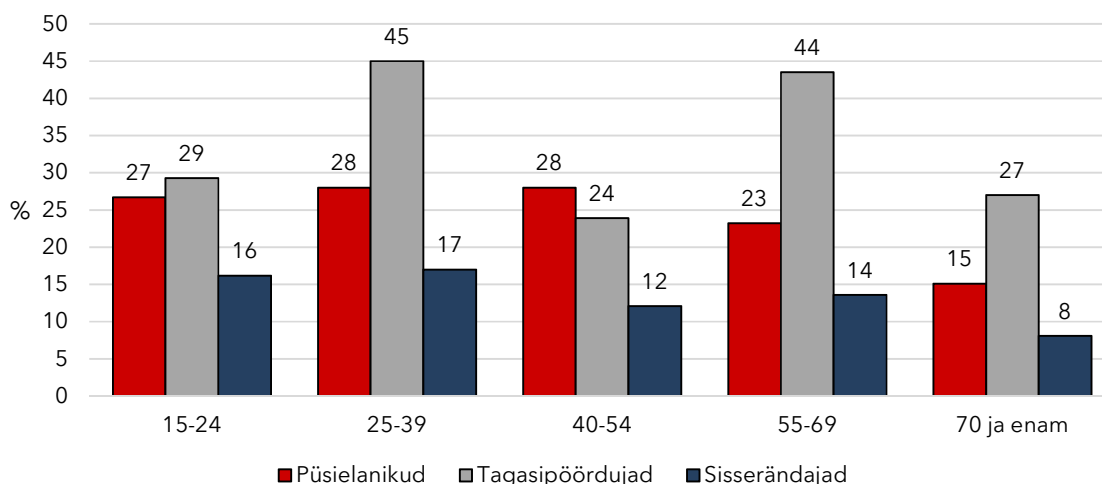

Joonis 14. Vabatahtliku tegevuse valdkondade jaotus emakeel ja soo lõikes, % (ETU 2024).

Eraldi uurimisküsimuseks oli uussisserändajate esindatus vabatahtliku tegevuse maastikul. ETU andmete põhjal kasutasime paiksuse määramiseks järgmisi tunnuseid: (1) kas olete Eestist eemal viibinud enam kui aasta; (2) mis aastal kolisite Eestisse, (3) kus olete sündinud (Eestis, mujal). Nende tunnuste alusel on moodustatud kolm paiksuse tüüpi:

- 1) Eestis sündinud ja elanud, 75%, n = 850781 (kaalutult), püsielanikud
- 2) Eestis sündinud, siit lahkunud ja tagasi tulnud, 8%, n = 86784, tagasipöördujad
- 3) väljaspool Eestit sündinud ja Eestisse kolinud, 17%, n=197717, sisserrändajad

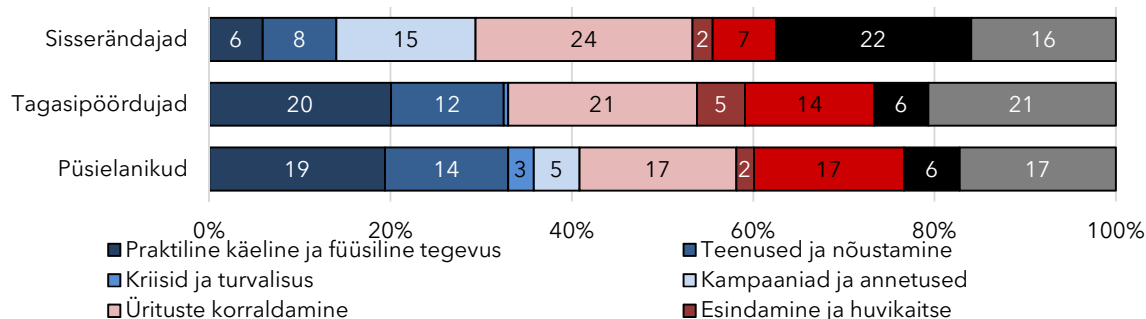
Nendes kolmes rühmas on vabatahtlikus töös osalus vastavalt 25%, 32% ja 15%. Sellest sisulise järeltule tegemisel peab arvestama nende rühmade erisugust vanuselist jm struktuuri, nt sisserrändajatest 56% on vanemad kui 55-aastased ehk nad on elanud Eestis juba aastakümneid. Seetõttu võtsime täpsemalt vaatluse alla uussisserrändajad ehk aastatel 2020–2024 Eestisse elama asunud⁷. Joonisel 15 tuleb esile, et aastatel 2020–2024 Eestisse naasnud tagasipöördujate hulgas on vabatahtlik tegevus levinud ning seda isegi enam kui Eestis sündinud ja siin paikselt elanud inimeste seas. Samas, uussisserrändajate osalus vabatahtlikus tegevuses on kõigis vanusrühmades madalam kui seda püsielanike seas. Aastatel 2020–2024 moodustasid uussisserrändajatest suurima rühma Ukrainast saabunud, kellest 12% osaleb vabatahtlikus tegevuses.

Joonis 15. Vabatahtlikus töös osaluse protsent püsielanikel ja aastatel 2020–2024 Eestisse tulnutel vanuserühmiti, % (ETU 2024)

Tegevuste profiili erinevuse toome välja joonisel 16. Tagasipöördujate ja püsielanikkonna vabatahtlikus tegevuses osalejate jaotus tegevustüüpide alusel on suhteliselt sarnane, kuid selgelt eristuvad uussisserrändajad. Uussisserrändajate puhul tuleb selgelt esile suurem panustamine kampaniate ja annetuste korraldamises osalemisele (15%), samas kui püsielanike seas on see 5% ning tagasipöördujate seas vähem kui 1%. Uussisserrändajatest ligi veerand on panustanud ürituste korraldamisesse ning viiendik on oma vabatahtliku tegevuse liigitanud muu tegevuse alla. Üllatavalt madal on ka praktilise käelise ja füüsilise tegevuse esindatus uussisserrändajate seas.

⁷ Aastatel 2020–2024 Eestisse uussisserrändajana saabunutest 2/3 tuli aastal 2022.

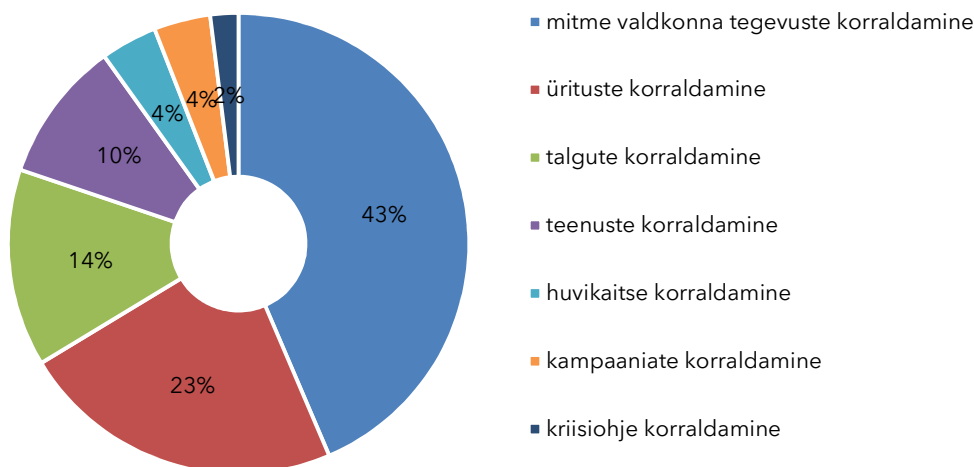

Joonis 16. Püsielanikud ja Eestisse aastail 2020-2024 saabunud, jaotus vabatahtliku töö liigi alusel vabatahtliku töö tegijate seas, % (ETU 2024)

Kokkuvõtlikult saame tuua esile, et Eestisse naasnud ehk tagasipöördunud on oluline ressurss vabatahtliku tegevuse valdkondades. Kuigi ETU andmed ei võimalda seda kinnitada, kuid ilmselt on tegemist aktiivsete, ettevõtlike ja keskmisest kõrgema toimevõimega inimestega. Uussisserändajate hulgas domineerivad täiemahulise sõja alguse tagajärjel Ukrainast Eestisse asunud ning nende selge vabatahtliku tegevuse suunitlus on paljuski vabatahtlikuna oma kodumaa ja kaasmaalaste toetamisel – annetuste ja kampaaniate tegemine, ürituste korraldamine.

Vabatahtliku tegevuse korraldajad ja mitmekülgsed vabatahtlikud

Eelnev analüüs tõi esile, et vabatahtlik tegevus on mitmepalgeline, erinevad elanikkonna rühmad panustavad erinevalt. Kindlasti on aga üks tegevusvaldkond, mille eeldatav mõju vabatahtliku tegevuse kujunemisel ja suunamisel võib olla suurem kui seda teiste puhul. Seetõttu analüüsime järgnevalt vabatahtliku tegevuse korraldajate profiili. Vabatahtliku tegevuse koordinaatoreid ja eestvedajaid on hinnanguliselt natuke alla 20 000 inimese ning nendest kaks viiendikku veavad eest mitut vabatahtliku tegevust (vt joonis 17). Järgnevad ürituste korraldustes koordineerivad ja juhtivad täitvad vabatahtlikud, keda on liigemale veerand ning selgelt eristuvad ka need, kes korraldavad ning veavad eest erinevaid talguid. Ülejäänud tegevuste puhul on tegemist juba väiksema esindatusega. Kui vastata lühidalt, et kes on siis suurema tõenäosusega vabatahtliku tegevuse korraldaja ja eestvedaja, siis võib öelda, et ta on suurema tõenäosusega kõrgharidusega ja eesti emakeelega. Nii on kõigist korraldajatest 62% kõrgharidusega, kui üldiselt vabatahtlikult tegutsejate seas on kõrgharidusega inimeste osakaal 38%. 86% korraldajatest on eesti emakeelega, samas kui vabatahtlikus tegevuses üldse osalejatest on eesti emakeelega 75%. Samuti on eestvedajaid proportsionaalselt rohkem esindatud aktiivses tööeas inimeste hulgas. Ta saab oma põhitöökohal ise oma tööaja ja -koha üle otsustada ning haruldane ei ole ka kõrvaltööde tegemine, näiteks nendest, kes teevad kõrvaltöid kolmandik veab eest ja korraldab vabatahtlike tegevusi. Kõrgema sissetulek ehk kuulumine kahte ülemisse sissetuleku kvintiili tähendab ka suuremat tõenäosust vabatahtliku tegevuse koordineerimiseks ja korraldamiseks. Nii kuulub ülemisse kvintiili 40% ja neljandasse kvintiili veerand vabatahtliku tegevuse korraldajatest.

Joonis 17. Vabatahtliku tegevuse korraldajate tegevusvaldkonnad, % (ETU 2024)

Vabatahtliku tegevuse korraldajate kõrval vaatame korraks lähemalt ka mitmekülgseid vabatahtlike ehk neid inimesi, kes panustavad vabatahtlikult mitme erineva tegevuse kaudu, kuid samas nad ise midagi eest ei vea ega koordineeri. Mitmekülgne tegevus ise loomustab maa ja väikelinna elanikke enam kui ülejäänuid. Mitmekülgne vabatahtlik tegevus on rohkem levinud piirkonniti Lõuna- ja Kesk-Eestis ning tagaplaanil on Kirde-Eesti (tulenevalt ka mitte-eesti emakeelega rahvastikust) ja Põhja-Eesti kui selgelt linnalisem piirkond. Hariduslikud erinevused ei ole suured ja vanuselisel tõmbutakse 55-aastaselt mitmekülgsest mõnevõrra tagasi. Mitmekülgsus on teistest enam omane õpilastele-üliõpilastele ja taas neile, kel on paindlikud tööaja kasutamise võimalused. Nii nagu korraldajate puhul, jõukus ja subjektiivselt hea toimetulek soosivad mitmekülgset tegevust.

Kokkuvõtteks

Vabatahtlikus tegevuses osaleb ligemale veerand elanikkonnast, 2021. aasta madalamat näitajat võib selgitada koroonapandeemia mõjuga, mille tõttu näiteks kehtisid piirangud ühistegevusele. Seda kinnitab ka jaotus erinevate tegevuste vahel, kui 2021. aastal oli esikohal talgute korraldamine ja neil osalemine, siis 2024. aastal on selleks ürituste korraldamine. Aastate võrdluses ei saa tuua esile ka suuri muutusi vabatahtlike panustajate profiilides. Üldjoontes saab tuua esile seaduspära, mille kohaselt kõrgem haridus, majanduslik kindlustatus ning tööaja kasutuse vabadus soosivad nii vabatahtlikus tegevuses osalemist kui selle eestvedamist ja koordineerimist. Nii osaleb iga kolmas kõrgharidusega isik vabatahtlikus tegevuses, ülejäänute seas maksimaalselt iga viies. Seega analüüsid selgelt kinnitavad, et vabatahtlikus tegevuses osalemiseks peavad olemas olema kolm ressursi: aeg, majanduslik kindlustatus ning sotsiaalne võrgustik, kapital ja oskused.

Eestisse tagasipöördujad on oluline ressurss vabatahtlikku tegevusse panustamisel, ilmset on siin taga kaks võimalikku selgitust. Esiteks on tegemist agentsemate ehk toimevõimeliste aktiivsete inimestega, keda iseloomustab suurem ettevõtlikkus ja

panustamisvalmidus. Teiseks võib tegemist vabatahtliku tegevuse kaudu taasühiskonnastumise protsessiga ehk siis vabatahtlikus tegevuses osalemine aitab luua uusi sotsiaalseid kontakte või taastada vanu ning sulanduda paremini ühiskonda, samuti võib olla ka määrav soov panustada ühiskonda. Uussisserändajate puhul, kellest suur osa on tulnud Eestisse Ukrainast pärast täiemahulise sõja algust, on täheldatav suurem soov panustada annetuste korjamisse ja kampaaniate korraldamisesse kui seda ülejäänud elanikkonna puhul.

Lisamaterjal 1. Vabatahtlike tegevuste statistiline kokkuvõte ETU 2021–2024. a andmetel

Tabel 1. Vabatahtlikes tegevustes osalemise määr isiku sotsiaal-majandusliku tausta järgi moodustatud rühmades, %, 2021-2024. a.

	2021			2022		
	Osalusmäär, %	Rühma osakaal, %		Osalusmäär, %	Rühma osakaal, %	
		küsitletute seas	tegevustes osalejatest N=174636		küsitletute seas	tegevustes osalejatest N=247452
Üldiselt	16,1			22,8		
Sugu						
Mehed	15,6	47	45	22,3	47	46
Naised	16,6	53	55	23,3	53	54
Vanuserühm						
15-24-aastased	18,6	11	13	26,6	11	13
25-39-aastased	19,2	25	30	27,0	25	29
40-54-aastased	19,4	25	29	27,5	25	30
55-69-aastased	13,8	23	20	19,8	23	20
70-aastased ja vanemad	7,8	16	8	10,9	16	8
Elukoha tüüp						
Linnaline	13,9	61	53	21,7	61	58
Maaline	19,8	31	37	24,5	30	32
Väikelinnaline	18,4	8	10	24,9	9	10
Töötaja ametirühm						
Valgekrae	24,7	54	70	33,1	54	66
Sinikrae	12,7	46	30	20,1	46	34
Üldiselt (töötavad)	19,2			27,1		
Sotsiaal-majanduslik staatus						
Töötav	19,1	61	73	27,0	63	73
Töotu	14,9	4	4	19,8	4	4
Ajateenija, asendusteenistuja	9,2	<1	<1	18,9	<1	<1
Pensionär ¹	7,7	23	11	11,7	22	11
Osalise/puuduva töövõimega mittetöötav ²	7,7	4	2	11,7	3	2
Õpilane, üliõpilane	21,8	8	10	30,1	8	10
Haridustase (ISCED 2011 järgi neljal tasemel)						
Põhiharidus/allaselle	12,1	18	14	16,4	18	13
Keskharidus	13,4	47	39	19,8	46	40
Keskeriharidus keskhariduse baasil	11,6	6	4	16,2	6	4
Kõrgharidus	24,1	29	43	32,9	30	43

¹ Vanadus-, painedlikul/ennetähtaegsel või sooduspensionil; ² endine töövõimetuspensionär.

Tabel 1 (järg). Vabatahtlikes tegevustes osalemise määr isiku sotsiaal-majandusliku tausta järgi moodustatud rühmades, %, 2021-2024. a.

	2023			2024		
	Osalus- määr, %	Rühma osakaal, %		Osalus- määr, %	Rühma osakaal,%	
		küsitletute seas	tegevustes osalejatest N=273507		küsitletute seas	tegevustes osalejatest N=267241
Üldiselt	24,5			23,7		
Sugu						
Mehed	23,6	47	45	22,4	48	44
Naised	25,3	53	55	24,9	52	56
Vanuserühm						
15-24-aastased	27,6	12	13	26,5	12	14
25-39-aastased	28,9	25	29	28,0	24	28
40-54-aastased	28,7	25	29	27,4	25	29
55-69-aastased	21,5	22	20	21,4	23	20
70-aastased ja vanemad	13,3	16	9	12,8	16	9
Elukohta tüüp						
Linnaline	23,5	61	59	22,4	62	58
Maaline	25,6	29	30	25,1	29	31
Väikelinnaline	28,2	10	11	28,4	9	11
Töötaja ametirühm						
Valgekrae	35,3	54	67	35,1	53	67
Sinikrae	20,7	46	33	20,1	47	33
Üldiselt (töötavad)	28,6			28,1		
Sotsiaal-majanduslik staatus						
Töötav	28,7	63	73	28,0	62	73
Töotu	19,6	4	3	16,9	5	4
Ajateenija, asendustee- nistuja	5,1	<1	<1	11,1	<1	<1
Pensionär ¹	13,6	22	12	12,7	22	11
Osalise/puuduva töövõi- mega mittetöötav ²	12,1	3	2	9,0	3	1
Õpilane, üliõpilane	31,4	8	10	31,8	8	11
Haridustase (ISCED 2011 järgi neljal tasemel)						
Põhiharidus/allaselle	19,1	18	14	18,9	18	15
Keskharidus	21,0	46	39	20,6	46	39
Keskeriharidus keskha- riduse baasil	18,9	6	5	16,4	6	4
Kõrgharidus	34,6	30	42	32,8	30	42

¹ Vanadus-, paindlikul/ennetähtaegsel või sooduspensionil; ² endine töövõimetuspensionär.

Tabel 2. Kas olete viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud järgmistes vabatahtlikes tegevustes? 2021-2024. a.

	Vabatahtlikus töös osalejate seas, %				Küsitletute seas, %			
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
Osalenud heakorratöödel, koristustalgutel, ehitustalgutel, teinud remonditöid ¹	34,3	25,8	30,4	26,9	5,5	5,9	7,4	6,4
Pakkunud transpordiabi, nt kolimisel, näituse ülesseadmisel jms	7,9	4,5	8,5	9,6	1,3	1,0	2,1	2,3
Osalenud hoolekogu töös, nt lasteaias, koolis lapsevanemate, laste või õpilaste esindajana	5,7	4,5	4,9	4,4	0,9	1,0	1,2	1,1
Osutanud abivajajale teenuseid, nõustamist ja tuge, nt olnud tugiisik, hooldaja, pakkunud loomale hoiukodu	16,6	20,5	21,0	19,3	2,7	4,7	5,1	4,6
Teinud teavitustööd, turundust, reklaami ühendustele, sh koostanud ja levitanud infomaterjale, jaganud infot messidel jm avalikel üritustel	4,2	2,5	4,4	5,2	0,7	0,6	1,1	1,2
Aidanud korraldada erinevaid üritusi, nt väljasõite, konverentse, laagreid, festivale, võistlusi, õppekogunemisi	28,4	30,9	31,3	34,5	4,6	7,1	7,7	8,2
Aidanud korraldada ja läbi viia kampaaniaid, avalikke meelevaldusi, allkirjade kogumist, annetuste jm vahendite kogumist	4,7	4,1	5,2	5,1	0,8	0,9	1,3	1,2
Osalenud korrakaitstes (nt naabrivalves, abipolitseinikuna) või päästetöödel (nt tulekahju kustutamine, merehädaliste abistamine jne)	5,2	4,3	4,4	5,0	0,8	1,0	1,1	1,2
Viinud läbi koolitusi, treeninguid või juhendanud inimesi, sh hobiringide tegevus, mentorlus	10,7	6,4	9,2	11,7	1,7	1,5	2,3	2,8
Esindanud teatud sihtgrupi huve avalikkuse ja/või otsustajate ees, teinud nn lobitööd, huvikaitse ja eestkoste tegevusi	2,9	1,7	3,0	3,3	0,5	0,4	0,7	0,8
Kogunud esemelisi annetusi (nt toitu, mööblit, riideid, raamatuid jms) või müünud kaupu ühendusele tulu teenimiseks	9,8	15,0	8,9	8,8	1,6	3,4	2,2	2,1
Teinud administratiivset või kontoritööd (raamatupidamine, veebilehe haldamine, kirjutanud või aidanud koostada projekte, aruandlust jms)	4,9	3,8	6,0	6,3	0,8	0,9	1,5	1,5
Osalenud ühenduse juhtimises või olnud nõukogu või komisjoni liikmeks	7,9	6,2	7,5	10,0	1,3	1,4	1,8	2,4
Muu vabatahtlik tegevus	6,2	7,7	7,0	8,5	1,0	1,8	1,7	2,0
Arv	174636	247452	273507	267241	1084078	1083599	1114617	1126112

Tabel 3. Jaotus vabatahtliku töö tegevuste arvu järgi, milles isik osaleb, 2021-2024. a (% vabatahtlikus töös osalejate seas)

	2021			2022			2023			2024		
	Tööde arv			Tööde arv			Tööde arv			Tööde arv		
	1	2	3 ja enam	1	2	3 ja enam	1	2	3 ja enam	1	2	3 ja enam
Üldiselt	73,4	16,0	10,6	76,9	14,9	8,2	71,9	16,2	11,9	70,3	16,0	13,7
Sugu												
Mehed	75	16	9	80	13	7	75	14	11	71	16	13
Naised	72	16	12	74	16	10	69	18	13	69	16	15
Vanuserühm												
15-24-aastased	81	12	7	77	16	7	72	16	12	75	16	9
25-39-aastased	76	14	10	77	14	9	72	16	12	69	17	14
40-54-aastased	67	19	14	73	16	11	69	17	13	67	17	16
55-69-aastased	73	16	11	79	15	6	71	17	12	72	14	14
70-aastased ja vanemad	77	16	7	85	11	4	82	12	6	74	16	10
Elukoha tüüp												
Linnaline	75	15	10	77	15	8	73	16	11	71	16	13
Maaline	70	19	11	77	15	8	71	16	13	71	15	14
Väikelinnaline	77	13	10	72	16	12	70	17	13	67	18	15
Töötaja ametirühm												
Valgekrae	70	17	13	70	18	12	66	18	16	65	18	17
Sinikrae	73	18	9	83	11	6	79	14	7	77	13	10
Üldiselt (töötavad)	71	17	12	75	15	10	70	17	13	69	16	15
Sotsiaalmajanduslik staatus												
Töötav	71	17	12	75	15	10	71	16	13	69	16	15
Töotu	81	9	10	79	15	6	72	18	10	77	12	11
Pensionär ¹	78	16	6	87	10	3	83	11	6	78	12	10
Osalise/puuduva töövõimega mitte-töötav ²	89	10	1	90	7	3	79	13	8	70	24	6
Õpilane, üliõpilane	80	13	7	78	17	5	68	18	14	73	17	10
Haridustase (ISCED 2011 järgi neljal tasemel)												
Põhiharidus/allaselle	81	14	5	85	12	3	78	13	9	77	14	9
Keskharidus	76	15	9	81	13	6	75	16	9	74	16	10
Keskeri- või tehnikumiharidus	69	19	12	78	16	6	78	14	8	72	14	14
keskhariduse baasil												
Kõrgharidus	69	17	14	70	18	12	66	18	16	64	17	19

¹ Vanadus-, paindlikul/ennetähtaegsel või sooduspensionil; ² endine töövõimetuspensionär.

Tabel 4. Vabatahtliku töö tüübid ja osakaal tööjõu-uuringu 2024. a andmetel

Tegevus	Vabatahtliku töö tüüp	Osakaal, % vabatahtlikus töös osalejatest	küsitletute seas
Osalenud heakorratöödel, koristustalgutel, ehitustalgutel, teinud remonditöid	Praktiline käeline ja füüsiline tegevus	18,5	4,4
Pakkunud transpordiabi, nt kolimisel, näituse ülesseadmisel			
Osutanud abivajajale teenuseid, nõustamist ja tuge, nt olnud tugiisik, hooldaja, pakkunud loomale hoiukodu	Teenused ja nõustamine	14,1	3,4
Viinud läbi koolitusi, treeninguid või juhendanud inimesi, sh hobiringide tegevus, mentorlus			
Osalenud korrakaitstes (nt naabrivalves, abipolitseinikuna) või päästetöödel (nt tulekahju kustutamine, merehädaliste abistamine)	Kriisid ja turvalisus	2,5	0,6
Aidanud korraldada ja läbi viia kampaaniaid, avalikke meeleavaldusi, allkirjade kogumist, annetuste jm vahendite kogumist	Kampaaniad ja annetused	5,6	1,3
Kogunud esemelisi annetusi (nt toitu, mööblit, riideid, raamatuid jms) või müünud kaupu ühendusele tulu teenimiseks			
Aidanud korraldada erinevaid üritusi, nt väljasõite, konverentse, laagreid, festivale, võistlusi, õppekõnemisi	Ürituste korraldamine	17,0	4,0
Osalenud hoolekogu töös, nt lasteaias, koolis lapsevanemate, laste või õpilaste esindajana	Esindamine ja huvikaitse	2,2	0,5
Esindanud teatud sihtgrupi huve avalikkuse ja/või otsustajate ees, teinud nn lobitööd, huvikaitse ja eestkoste tegevusi			
Teinud teavitustööd, turundust, reklaami ühendustele, sh koostanud ja levitanud infomaterjale, jaganud infot messidel jm avalikel üritustel	Vabatahtliku töö korraldamine	16,6	3,9
Teinud administratiivset või kontoritööd (raamatupidamine või veebilehe haldamine, kirjutanud või aidanud koostada projekte, aruandlust)			
Osalenud ühenduse juhtimises või olnud nõukogu või komisjoni liikmeks			
Muu vabatahtlik tegevus	Muu tegevus	6,7	1,6
Mitu vabatahtlikku tööd, va vabatahtliku töö korraldamisega seotud tegevused	Mitmekülgselt aktiivsed vabatahtlikud	16,8	4,0
Ei osale vabatahtlikus tegevuses			76,3
Arv		267241	1126114

LISA 4. VABATAHTLIKU TEGEVUSE TÜÜBID: PROFIILID JA PERSOONAD

1. Vabatahtliku tegevuse korraldaja

Tüüpiline profiil

Tüüpiline vabatahtliku tegevuse korraldaja on küpse kogemusega, majanduslikult kindlustatud ja enesekindel eestvedaja, kes töötab sageli mitmel rindel ning otsustab oma tööaja üle ise. Ta valdab projektijuhtimist ja digivahendeid, koondab inimesi ning leiab ressursse, mis aitavad ideed kiiresti teoks teha.

Ta elab sageli väikelinnas Lõuna- või Lääne-Eestis, on vanuserühmas 40–54 ja räägib emakeelena eesti keelt. Kaugtöö, kodus töötamine ja iseseisev ajajuhtimine on tema töö lahutamatuks osaks, ametipositsioonilt on ta pigem keskastme juht või spetsialist, valgekrae või tegutseb hoopis väikeettevõtjana. Majanduslik kindlustatus ja elukestvas õppes osalemine annavad talle enesekindluse võtta vastutust ja vedada kogukonnaalgatusi algusest lõpuni.

Illustratiivne persoona: Marika – kogukonna eestvedaja

Marika (47) elab Lõuna-Eesti väikelinnas koos abikaasa ja kahe teismelise lapsega. Tal on kõrgharidus ning ta töötab projektijuhina, lisaks haldab väikest konsultatsioonifirmat. Marika teeb sageli kaugtööd, otsustab tööaja üle ise ja osaleb elukestvas õppes. Tal on korralik regulaarne sissetulek ning ta ei pea oma pere sissetuleku pärast muretsema. Seega on tal nii piisavalt aega kui vahendeid, et täita ka kogukondlikke juhtimisrolle.

Marika tööülesanded kogukonna eestvedajana on mitmekülgsed: e-kirjad, koosolekud, talgupäeva eelarve koostamine, kooli hoolekogu koosolek, vallavolikogu istung, kogukonna sotsiaalmeedia haldamine ja lihtsalt inimestega suhtlemine.

Marikat käivitab reaalne tulemus – „Kui näen, et plats sai puhtaks ja inimesed on rõõmsad ja tänulikud, siis see on päriselt see, mille pärast ma kõike seda teen.“ Marikale meeldib eesmärgipärane organiseerimine ja inimeste kokkutoomine.

Marika võiks teha enamgi veel, aga aega ei jagu, korraga tuleb olla mitmel pool ja teha erinevaid asju; iga pisikese tegevuse jaoks tuleb kirjutada projekt ja pärast põhjalik aruanne. Bürokratiat kurnab ja väsitab. Ta tunneb, et tal võiks olla rohkem formaalset autoriteeti ning ka tehtu märkamist ja tunnustamist võiks rohkem olla.

2. Vabatahtlik üritustekorraldaja

Tüüpiline profiil

Tüüpiline ürituste korraldaja on noor ja energiline projektitegija, kes otsib nii sisulist kui ka formaalset töökogemust. Ta õpib sageli paralleelselt, töötab osaajaga, kasutab digivahendeid ning liigub rollilt rollile, kasvatades vastutust – registreerimisest tiimijuhini ja programmi koordinaatorini.

Elukoht on tihti väikelinn (nt Lõuna-Eestis), elustiil on paindlik ning sissetulek mitmest allikast. Teda motiveerivad reaalsed kogemused, kontaktid ja tõendid/soovitused, mis aitavad karjääri ehitada.

Illustratiivne persoona: Liis - noor korraldustiimi koordinaator

Liis (23) õpib kultuurikorraldust, elab LõunaEesti väikelinnas ja teeb osaajaga veebiasistendi tööd. Tal on paindlik graafik, ta osaleb elukestvas õppes ja nokitseb kõrvaltöid. Ta on vallaline, sotsiaalselt aktiivne ja teksti- ja pilditöötlus, failijagamine, küsitlused ja sotsiaalmeedia haldus on tema jaoks enesestmõistetavad töövõtted.

Tema teekond ürituseni algas sotsiaalmeedia postitusest, kus otsiti vabatahtlikku „produktiiooniassistenti“. Liis vastas pakkumisele ning tema esimeseks ülesandeks oli konverentsi registreerimislauas osalejatele materjalide jagamine. Hilisemad ülesanded on olnud järjest keerukamad ja vastutusrikkamad ning täna on tema CV-s kirjas nii „vabatahtlike tiimijuht“, „programmi koordinaator“ ja mitmeid olulisi soovituskirju.

Liisi motiveeribki soov päriselt midagi teha ja saada vajalikke teadmisi, oskusi ja kogemusi. Iga uus töö ja kogemus on osa tema tulevasesest töökarjäärist. Liis unistab, et tal oleks võimalik rohkem erinevaid rolle ja ülesandeid proovida ja nende vahel valida. Kui oleks rohkem aega ning keegi kompenseeriks vabatahtlikuks olemisega ja üritustega seotud transpordi- ja elamiskulud, oleks Liis valmis veel rohkem panustama.

3. Teenuseosutaja ja juhendaja

Tüüpiline profiil

Tüüpiline teenuseosutaja ja juhendaja on empaatiline ja usaldusväärne panustaja, kes tegutseb kahes suunas: (1) pakub isiklikku tuge ja nõustamist (tugiisik, hooldus, asjaajamise tugi, teenuste/soodustuste selgitamine, vormide eeltäitmine, saatmine, igapäevaoskuste õpetamine) või (2) juhendab ja õpetab (treeningud, koolitused, hobiringid, mentorlus).

Töövorm on paindlik: sageli osaajaga, kodu- ja kaugtöö osakaal on kõrge ning tegutsetakse FIE või pereettevõtte raamides. Profiilis on üle keskmise 55–69-aastaseid naisi, üheliikmelisi leibkondi ja Kirde-Eesti elanikke; elukestev õpe on harjumuspärane ning osa ajast otsustatakse ise oma töökorraldus.

Illustratiivne persona: Külli – hooliv tugiisik

Küllil (59) elab KirdeEestis, on lahutatud ja elab üksi. Ta on FIE, osutab tugiisiku ja hoolusteenust. Enamasti tasu eest, aga pahatihti ja olude sunnil ka vabatahtlikult ja ilma rahata. Lisatulu saamiseks juhendab ta aeg-ajalt kodualevi hobiringi.

Küllil töö tugiisikuna on mitmekesine ja sõltub klientide vajadustest. Tema roll on eelkõige juhendada, motiveerida ja jõustada, et klient tuleks igapäevaelus iseseisvamalt toime: Küllil selgitab teenuste ja toetuste võimalusi, aitab vormide eeltäitmisel, saadab asjaajamisel ning õpetab igapäevaoskusi (nt toiduvalmistamise ja kodukorrastuse planeerimist). Püsivad kodutööd või hooldustoimingud korraldatakse vajadusel koduteenuse kaudu. Vajaduse korral tasub Küllil arveid koos kliendiga (või volituse alusel), jälgides andmekaitse nõudeid ja kliendi otsustusõigust.

Kuna Küllil ei ole hooldusalast eriharidust, kasutab ta iga võimalust eneseharimiseks ja koolitustel osalemiseks. Kuigi tugiisikuks olemine on füüsiliselt ja vaimselt väsitav ning selle eest saadav napp tasu ei kata iga kord tehtud kulusidki, ei plaani Küllil sellest loobuda, sest teiste abistamine on Küllil jaoks tähtis ning klientide usaldus ja tänu annab energiat ja motivatsiooni jätkata.

Küllil teab, et professionaalsetele hooldustöötajatele pakutakse võimalust superviisiooniks ning tööd on võimalik kolleegidega jagada, kuid temal sellist võimalust ei ole. Seetõttu ta leiab, et ka vabatahtlikel on tarvis professionaalset tuge ja toetust.

4. Praktiline füüsilise töö tegija

Tüüpiline profiil

Tüüpiline praktilise füüsilise töö tegija on “käed-külge” tegutseja: enamasti 40–69-aastane mees, maa- või väikelinnataustaga (eriti Lääne-Eestis). Sageli tegutseb ta väikeettevõtjana või pereettevõttes ning on püsivalt hõivatud ja majanduslikult kindlal järjel.

Ta eelistab selgeid, ajaliselt piiritletud ülesandeid, kus on kirjas mida, kus ja kui kaua teha ning kas tööriistad on kohapeal või toob ta need ise. Transpordi- ja kütusekulude katmine ning minimaalne bürokraatia on talle oluline; kohapealne tänu ja nähtav tulemus hoiavad motivatsiooni.

Illustratiivne persona: Jaan – „käed-külge” kogukonnakaaslane

Jaan (52) on ettevõtlik ja töökas mees, kes elab Lääne-Eestis ning toimetab edukalt oma pere talus. Tema jaoks on tema kodukandis toimuv väga oluline ning ta on alati valmis oma õla alla panema, et kohalik elu edeneks ja inimestel oleks parem elada. Jaanil on kuldsed käed, kaubik, traktor ja vajalikud tööriistad. Nii ei jää ükski töö tegemata.

Jaan ei ole ise tegevuste algataja ja korraldaja, ta ootab konkreetset sõnastatud ülesandeid, mida täita ning seejärel oma tegemiste juurde naasta. Jaan eelistab toimetada rohkem omaette, pikad jutud ja arutelud ning avalik tähelepanu talle ei meeldi. Talle piisab lihtsalt aitäh-sõnast ning teadmises, et jälle sai mingi asi tehtud.

5. Vabatahtlikus tegevuses mitteosaleja

Tõenäoline profiil

Tüüpiline vabatahtlikus tegevuses mitteosaline on vanemaealine mees, kes elab Kirde-Eestis ning kelle emakeel ei ole eesti keel. Ta elab üksi (lahutatud või lesk), on mitteaktiivne või pensionil, sissetulek on keskmisest madalam ja majanduslik toimetulek keeruline. Tema vähene keeleoskus ja digipädevus ning süvenevad terviseprobleemid tekitavad suhtlusbarjääre ja võõrandumist sotsiaalsest elust.

Illustratiivne persona: Viktor - eemalejäänud senior

Viktor on 72-aastane pensionär, kes elab Kirde-Eesti linnas üksi. Pikaajased tervisemured on vähendanud tema tegutsemisvõimet ja väike pension seab igapäevaelu rahalised piirid. Viktori emakeel on vene keel ning suhtlus eesti keeles tekitab ebakindlust. Aja jooksul on side endiste kolleegide ja tuttavatega hõrenenud; keelebarjäär, piiratud digioskused ja tervisepiirangud on vähendanud tema sotsiaalset ringi ja osalemisjulgust.

Viktor ütleb vahel endamisi, et tal „pole enam energiat” ja et „nooremad saavad paremini”. Ta eelistab hoida madalat profiili ning vältida olukordi, kus kardab mitte hakkama saada – olgu selleks võõrkeelne suhtlus, arvutitega seonduv või võõras keskkond.

LISA 5. VABAÜHENDUSTE PROFIIL JA SELLE MUUTUS

Sissejuhatus

Vabaühendus ehk kodanikuühendus on üksikisikute või rühmade poolt asutatud organisatsioon, mis tegutseb mittetulunduslikel eesmärkidel (Lagerspetz 2007:9) ja nende tegevus ja administratsioon ei sõltu avalikust võimust ja äriettevõtetest. Lagerspetz (2007:18) sõnul kuuluvad kõne all olevasse ühendusse seltsingud, mittetulundusühingud, sihtasutused ja nende katusorganisatsioonid juhul, kui and ei täida avaliku võimu või äriettevõtte poolt määratletud ülesannet. Seega liigituvad vabaühendused kasumitaotluseta ühingute sekka. Käesolevas vabaühenduste ülevaates uurime lähemalt mittetulundusühinguid (edaspidi MTÜ).

Vabaühenduste profiili analüüsimise aluseks on peamiselt Äriregistri andmed ja Maksu- ja Tolliameti kvartaalsed avaandmed tasutud maksude, käibe ja töötajate arvu kohta. Vabaühenduste tegevuse analüüsimisel registriandmete põhjal on mitmeid piiranguid. Esiteks, registriandmetele tuginedes on võimalik kaardistada formaliseeritud tegevust ehk juriidilise staatusega ühenduste profiili, samas kõrvale jäävad kõik isikute omavaheliste kokkulepete alusel loodud ühingud ja koostöömimise üksused, nt seltsingud, kogukonnapõhised organiseeritud algatused jne. Lähtudes kirjanduseülevaatest ja Eesti seadusandlusest on formaalsed juriidilise staatusega vabaühendused MTÜ-d ja sihtasutused ehk kasumitaotluseta üksused. Samas ei saa tõmmata võrdusmärki MTÜ-de, sihtasutuse, kasumitaotluseta üksuste ja vabatahtliku tegevuse vahel.

Mittetulundusühingute seaduse (RT I 1996, 42, 811) kohaselt on mittetulundusühing isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla majandustegevuse kaudu tulu saamine, tulu võib kasutada üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks ja kasumit ei või jaotada oma liikmete vahel. Sellisest määratlusest tulenevalt on MTÜ-de profiil ja haare väga erinev ning keeruline on hinnata vabatahtlikkusse tegevusse panustamise määra, siiski MTÜ-de ja SA-de arenguhooni saab kirjeldada analüüsidest nende arvu, ametlike töötajate arvu, juhatuse liikmeskonda ja tegevusvaldkondade jaotust (üldist ülevaadet pakub ka äriregistri statistiline töölaud). Äriregistri majandusaasta aruannete tegevusaruannetes kirjeldavad MTÜ-d oma aasta tegevusi, mis paremini toovad esile vabatahtlikku tegevuse olemuse, kuna puudub etteantud formaat ja täpsemad nõuded, on tegevusaruanded väga erineva fookuse ja sisukusega, lisaks on tegemist tekstidega, mis eeldavad kodeerimist ja arvandmete kujule viimist. Seega on analüüsis lähtutud EMTAK 2008 aasta tegevusvaldkondade määratlusest. Samas ei ole EMTAK koodide alusel võimalik eristada valdkonnas teenuse pakkumist täielikult vabatahtlikust tegevusest.

Äriregistri ning Maksu- ja Tolliameti avaandmed

Äriregister loodi 1995. aastal ning sellest ajast alates on just sealne andmestik parim allikas teabe saamiseks Eestis tegutsevate juriidiliste isikute vanuse ja tegutsemisaja kohta ning peamine andmeallikas vabaühenduste esialgse olukorra kaardistamiseks.

Äriregistrist saab alla laadida äriühingute, mittetulundusühingute, sihtasutuste ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste avalikke andmeid. Tegemist on avaliku juurdepääsuga andmetega, mis annavad põhjaliku ülevaate Eesti ettevõtluskeskkonnast. Uurimisprojekti ülesannete täitmise eesmärgil laadisime äriregistri avaandmebaasist alla äriühingute registriandmed (nimi, registrikood, aadress, staatus, õiguslik vorm, asutamise ja lõpetamise aasta, tegevusala kood ehk EMTAK⁸) ja detailsemad majandusaasta aruanded (raha, käibevara kokku, põhivara kokku, varad, lühiajalised kohustised, pikaajalised kohustised, omakapital, müügitulu (äriühingutel), tulu ettevõtluselt (mitte äriühingutel), tööjõukulud, põhivara kulum ja väärtuse langus, ärikasum, aruande aasta kasum, töötajate arv taandatud täistööajale, eelmiste perioodide jaotamata kasum (vt lisamaterjal 1 Avaandmete käsitlemisviis). Registriandmed ja majandusaasta aruannete andmefailid liideti ning analüüs teostati koondfaili põhjal (vt lisamaterjal 2 R kood). Siinkohal on oluline rõhutada avaandmete eripära – tegemist on pidevalt muutuvate ja täienevate andmetega.

Analüüside teostamise ja andmefailide ühendamiseks tuli andmed alla laadida, mistõttu peab arvestama sellega, et analüüsi tulemused kehtivad konkreetse ajamomendi kohta. VABU uurimisprojekti tegevuste ajaplaanist lähtuvalt analüüsiti registriandmeid perioodil november 2024 kuni aprill 2025. Arvestama peab lisaks sellega, et ühingutel on kohustus esitada majandusaasta aruanded järgneva aasta 30. juuniks ning selle analüüsi teostamise perioodil ei olnud seega 2024. aasta majandusaasta aruanded veel esitatud⁹ ja põhjalikumad analüüsid MTÜ-de tulude ja varade kohta on teostatud 2023. aasta andmetele tuginedes. Samas, jooksvast statistikast, mida on võimalik kõigil kergesti jälgida äriregistri töölaual (<https://ariregister.rik.ee/est/statistics>) oleme lõpparuande esitamiseks toonud välja olulisemad näitajad 2026. aasta veebruarikuu seisuga.

Äriregistri avaandmete vaade registrisse kantud ja tegutsevate MTÜ-de ja SA-de kohta seisuga veebruar 2026

2026. aasta kohta tehtud kiire ülevaade näitab, et äriregistri andmetel on MTÜ-sid ja SA-sid kokku 24 347, neist 1532 on lisandunud alates 01.01.2025 ehk viimase 13 kuu jooksul (seisuga 16.02.2026). MTÜ-d ja sihtasutused moodustavad kõigist äriregistrisse kantud ühingutest 8,4%. Äriregistris registreeritud ja tegutsevatest MTÜ-dest kõige vanemad on asutatud 1990ndatel, kus suurem MTÜ-de registreerimislaine jäi 1998 ja 1999ndasse aastatesse, mil asutati seni tegutsevatest MTÜ-dest 14% (joonis 1). Euroopa Liiduga liitumise aastat iseloomustab järgmine suurem MTÜ-de loomise laine ning samuti on näha tõusu viimasel kolmel aastal. Samas on aga siinkohal oluline rõhutada, et

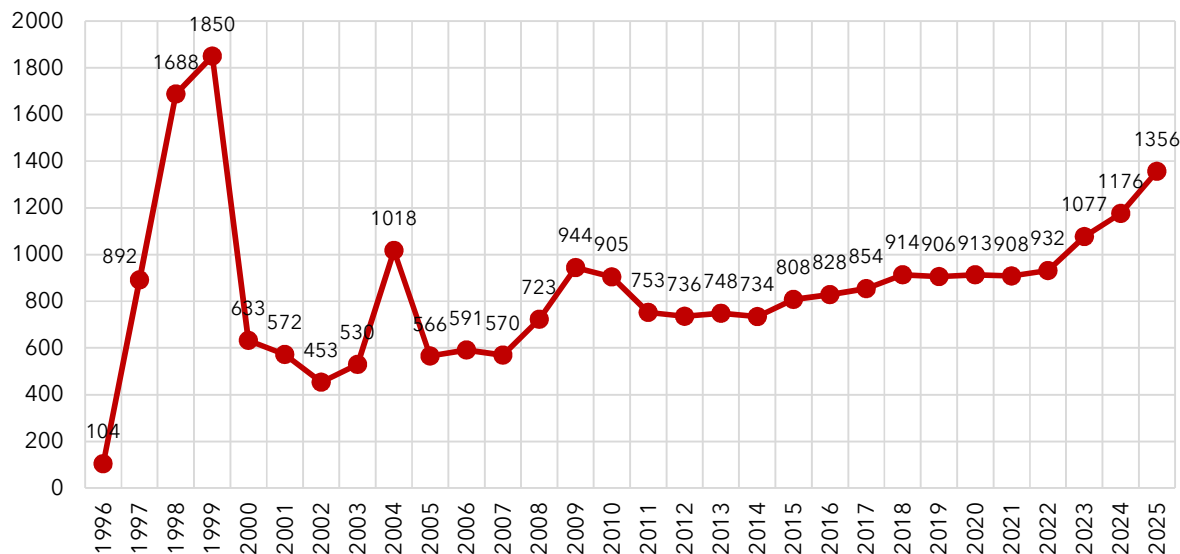
⁸ EMTAK on rahvusvaheliselt ühtlustatud klassifikaatori NACE Eesti rahvuslik versioon, mis teeb majandusstatistika eri üksuste vahel võrreldavaks ning sellealased andmekogud kergesti tõlgendatavaks. 1. jaanuarist 2025 hakkas kehtima uus Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator EMTAK 2025.

Sellest tulenevalt said ettevõtjad, kes asutavad uue ettevõtte või esitavad majandusaasta aruandeid, kasutada 2025. aastast tegevusala valimisel uut klassifikaatori versiooni (E-äriregister 2026).

Olemasolevate ettevõtjate puhul jäävad tegevusalad esialgu samaks, kuid koodide korrigeerimine toimub järkjärgult vastavalt majandusaasta aruannete esitamisele.

⁹ Õigeaegselt esitas majandusaasta aruanded 70% MTÜ-dest, 18% esitas hilinemisega ning 12% MTÜ-dest on seisuga 16.02.2026 2024. aasta majandusaasta aruanne endiselt esitamata.

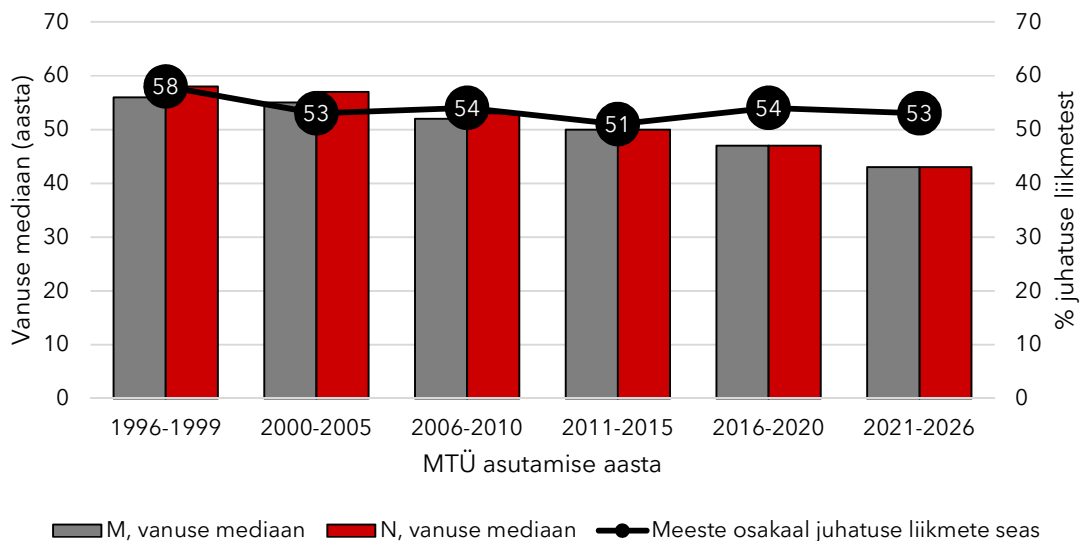
tegemist on tegutsevate MTÜ-dega ning need MTÜ-d, mis on likvideeritud ja registrist kustutatud ei kajastu joonisel toodud statistikas. Tegutsevate MTÜ-de keskmine vanus on 14,8 aastat, samas kui kõigi tegutsevate juriidiliste isikute keskmine vanus 10,5 aastat.

Joonis 1. Registreeritud ja tegutsevate MTÜ-de arv asutamise aasta lõikes (seisuga 16.02.2026).

2026. aasta veebruarikuu seisuga on keskmiselt MTÜ juhatus 2,5-liikmeline, veerand kõigist MTÜ-dest on üheliikmelise juhatusena, 35% 2-liikmelised ning 21% 3-liikmelised. Seega on nelja või enama juhatuse liikmega MTÜ-sid 17%. Kui MTÜ-de puhul on suurimaks grupiks 2-liikmelised juhatused, siis sihtasutused on selgelt 1-liikmelise juhatusena (70%). Tegevus-ala vaates on viimase aasta jooksul enim lisandunud spordiklubid, piirkondlikku/kohalikku elu edendavaid ja toetavaid ühendusi ning MTÜ-sid, kes tegutsevad kunsti, spordi või vaba aja valdkonnas ning on enda tegevusalaks märkinud mujal liigitamata lõbustus- ja vaba aja tegevused. Uute lisandunud MTÜ-de juhatustes on kokku 3178 juhatuse liikme kohta, mis on 52% ulatuses täidetud meestega ning 46% naistega, 2% kohtadest on hetkel täitmata. Keskmine vastloodud MTÜ juhatuse liige on 42-aastane ning seda nii meeste kui naiste puhul. Kui aga tuua siia kõrvale kõigi MTÜ-de ja SA-de juhatuse liikmete profiil, siis 57 000 juhatuse liikme kohast on 54% täidetud meeste ning 46% naistega, juhatuste liikmete keskmine vanus on ümardatult 51 eluaastat. Joonisel 2 on esitatud MTÜ juhatuse liikmete jaotus vastavalt soole ja naisning meesliikmete mediaanvanused vastavalt MTÜ asutamise aastale.

Võib öelda, et sõltumata asutamisaastast on juhatuste liikmete hulgas mehi rohkem kui naisi. 1990ndatel asutatud MTÜ-de puhul on meeste osakaal kõrgem, ca 58% juhatuse liikmetest, viimastel aastatel asutatud MTÜ-de puhul 53%. Juhatuse liikmete vanuse mediaanväärtus on seotud MTÜ asutamise aastaga, mida noorem on MTÜ, seda nooremad on juhatuse liikmed ehk teisisõnu öeldes, MTÜ juhatus vananeb koos MTÜ-ga, see võib viidata MTÜ-de juhatuste koosseisude suhtelisele püsivusele.

Joonis 2. MTÜ-de juhatuste liikmete jaotus soo (%) ja mediaanvanuse lõikes vastavalt MTÜ-de asutamise aastale (seisuga veebruar 2026).

MTÜ-de ja SA-de profiili muutus perioodil 2019-2023¹⁰

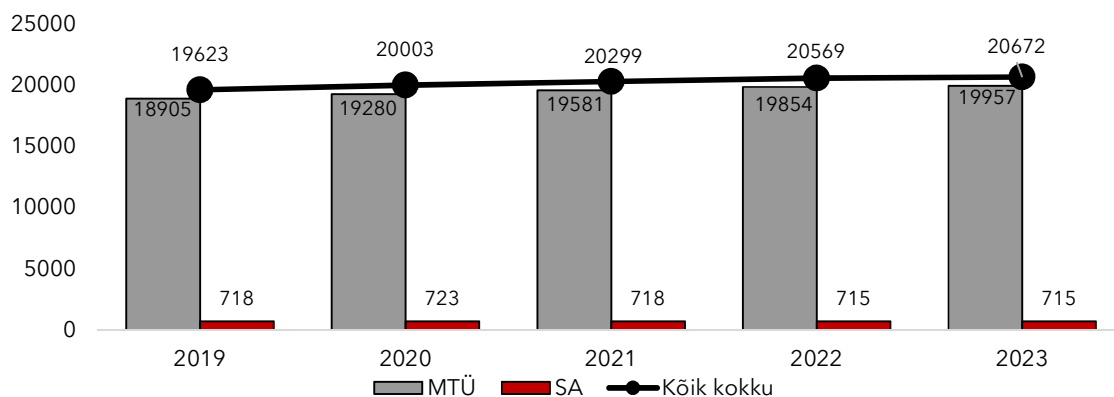
Järgnev analüüs põhineb Äriregistris esitatud majandusaasta aruannete andmetel. Joonisel 3. on esitatud Äriregistrisse kantud majandusaasta aruannete lõikes unikaalsete MTÜ-de ja SA-de arv. Viimase viie aasta jooksul on sihtasutuste arv püsinud suhteliselt stabiilsel tasemel, varieerudes vaid 3-5 sihtasutuse võrra. Mittetulundusühingute puhul on aga märgata väikest kasvutrendi.

Oluline on siinkohal rõhutada, et joonisel olevad arvud esindavad neid MTÜ-sid, kes on esitanud majandusaasta aruanded seisuga märts 2025 ning ei kajasta kõiki vastaval aastal registris olevaid MTÜ-sid, nt kui MTÜ on alles loodud või majandusaasta aruanne on esitamata. Lisaks on osa ühinguid läbimas pankroti, likvideerimis- või äriregistrist kustutamise protsessi. Kuna viimastel aastatel on uute juriidiliste isikute loomine ületanud nende arvu, kes on tegevuse lõpetanud, on tegutsevate juriidiliste isikute koguarv aastate jooksul pidevalt kasvanud¹¹. 2025. aasta märtsikuu Äriregistri lihtandmete seisuga oli registrisse kantud 21631 MTÜd ja 736 SA-d. Likvideerimisel oli 1084 MTÜd ja pankrotis 6. Sihtasutuste puhul oli likvideerimisel 45 ja pankrotis 1.

¹⁰ Alapeatükk põhineb Katariina Mälli magistritööl „Eesti mittetulundusühingute profiil ja selle muutus 5 aasta jooksul“, mille ta koostas antud uurimisprojekti raames 2025. aasta kevadel.

¹¹ Kustutamised ja ennistamised | e-Äriregister

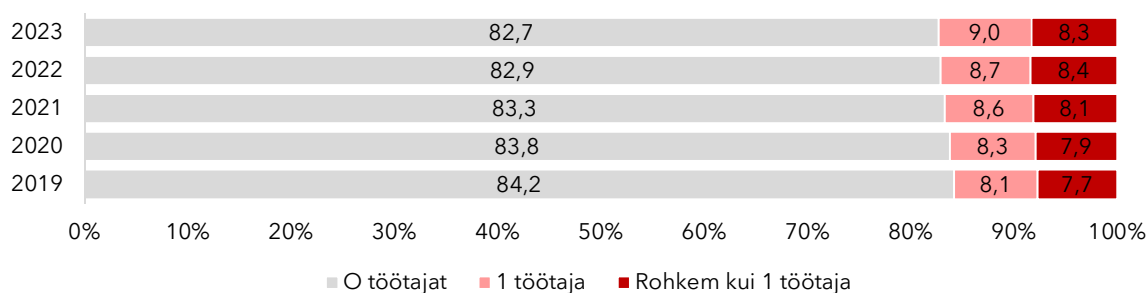
Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Joonis 3. MTÜ-d ja SA-d arvu dünaamika 2019-2023 esitatud majandusaasta aruannete alusel. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded.

Üldse on MTÜ-de puhul pankrotijuhtumid väga harva esinevad ning pigem langevad perioodi, mil ühiskonnas on toimunud suuremad muutused, nt majandussurutise perioodil (2008-2010) pankrotistus 10 MTÜ-d, koroonakriisi (2019-2021) ajal 7. 2023. ja 2024. aastal ei deklareeritud ühegi MTÜ pankroti. Samas võib märgata trendi, et ebastabiilsetel perioodidel lähevad pankrotti ka mittetulundusühingud, kuigi üldiselt on nende kestlikkus suurem kui osühingutel või aktsiaseltsidel. Kahjuks ei võimalda Äriregistri avaandmed eristada, kui paljud ettevõtted on end ise registrist kustutanud.

Iga-aastastest majandusaasta aruannetest on võimalik saada kätte juriidiliste isikute töötajate arv. Eestis tegutseb ligi 60% juriidilistest isikutest ilma töötajateta ja ühe töötajaga juriidilisi isikuid on viiendik¹². MTÜ-de majandusaasta aruannetest tuleb välja, et ilma töötajateta MTÜsid on üle 80%, ühe töötajaga ligikaudu 9% ning kahe või enama töötajaga 8% (joonis 4). Viie aasta lõikes ei ole toimunud väga märgatavaid muutusi töötajate arvu registreerimisel, kuigi võime täheldada väikest suundumust ilma ühegi töötajata MTÜ-de osakaalu vähenemise suunas. Siiski tuleb aga nentida, et Eestis tegutsevad MTÜ-d pigem tegutsevad valdavalt ilma palgaliste töötajateta ehk tegevus on paljuski viidud läbi vabatahtlikkuse alusel. 2023. aastal oli MTÜ-des hõivatuid kokku 3472 ja ilma töötajata ühendusi 14949.

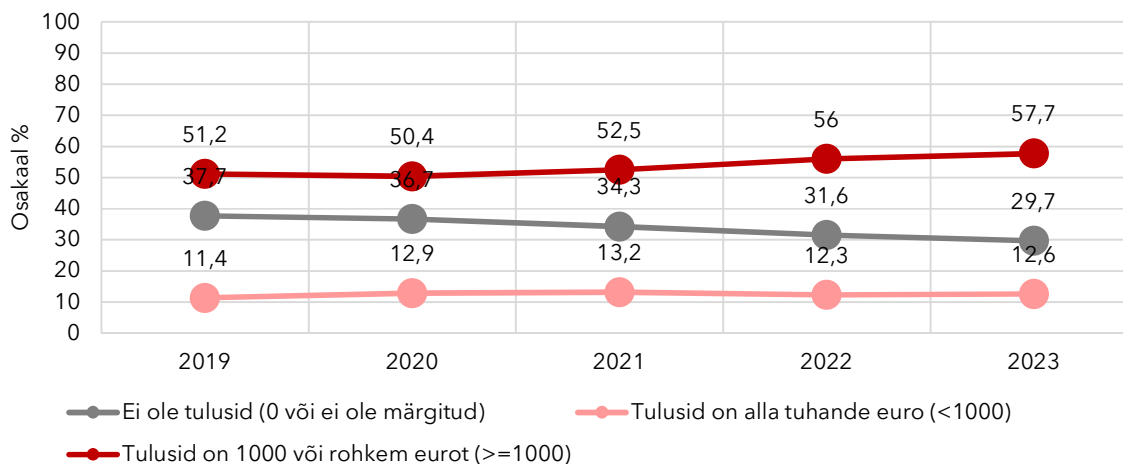

Joonis 4. Töötajate arvu alusel MTÜ-de jaotus, %. 2019-2023. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded.

Kuigi MTÜ-dest vaadeldud perioodil ligikaudu kolmandik ei ole deklareerinud tulusid, siis selgelt on näha siin trendi ilma tuludeta MTÜ-de osakaalu vähenemise suunas. Kui 2019. aastal tegutses 38% MTÜ-dest ilma tuludeta, siis 2023 aastal on selliseid MTÜ-sid

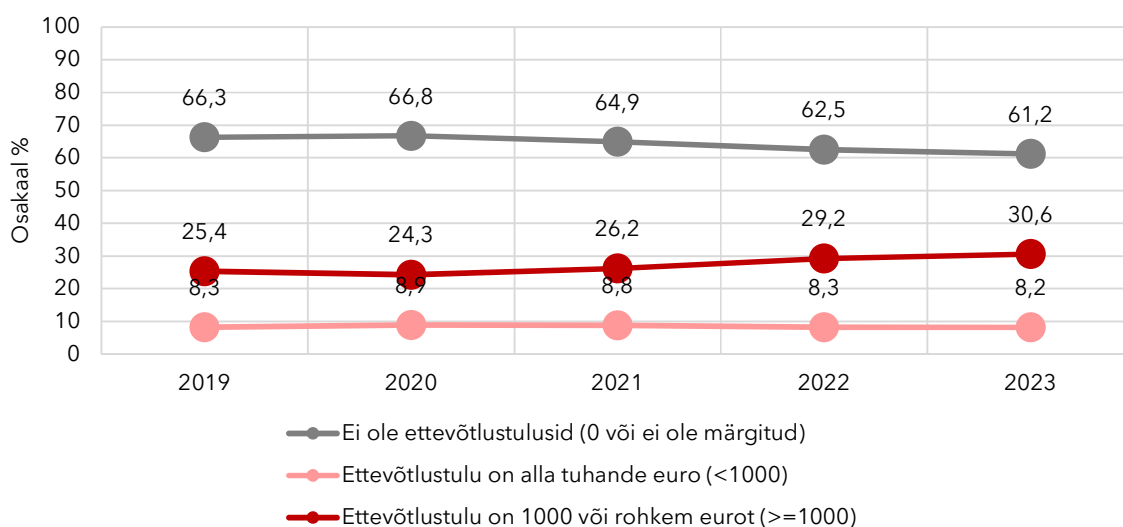
¹² Töötajate arv | e-Äriregister

30% (vt joonis 5). Suhteliselt stabiilne on alla 1000 eurose tuluga MTÜ-de osakaal, jäädes vaadeldud perioodil 11-13% juurde. Kasvanud on enam kui 1000 eurost tulu teenivate MTÜ-de esindatus. Seega ilma tuludeta MTÜ-de proportsionaalne vähenemine tuleneb peamiselt üle 1000 eurost teenivate MTÜ-de arvu kasvust.

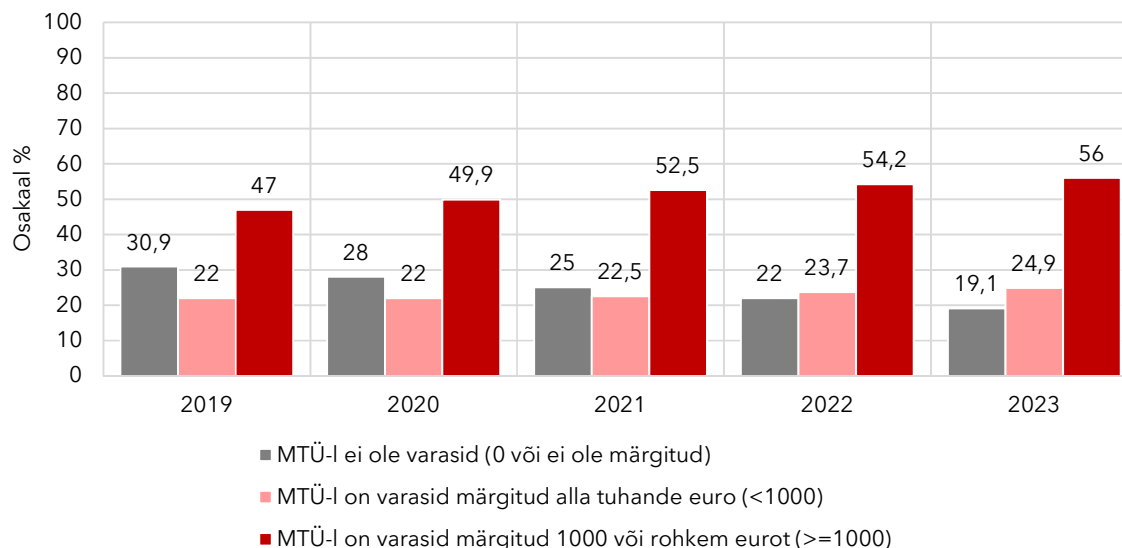
Joonis 5. MTÜ-de tulude profiil 2019-2023 majandusaasta aruannete alusel, %. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded.

Tulude alla koonduvad nii ettevõtlustulu kui saadud annetused ja toetused. Seega järgmise sammuna vaatame ettevõtlustulude olemasolu. Ettevõtlustulu puudub (märgitud 0 eurot või ei ole üldse märgitud majandusaasta aruandes) ligemale kahel kolmandikul MTÜ-dest, kuid ka siin on selgelt märgatav trend, et MTÜ-de osakaal, kes teenivad ettevõtlustulu on vaadeldud viie aasta jooksul kasvanud ning kasv tuleneb peamiselt 1000 või rohkem eurot teenivate MTÜ-de arvu kasvust (vt joonis 6). 2023. aastal 31% MTÜ-dest teenis ettevõtlustulu 1000 eurot või rohkem. 2023. aasta andmetele tuginedes võib lisaks tuua esile, et ca 1/5 MTÜ-dest puudus nii ettevõtlustulu kui annetused, samas 10% MTÜ-de ettevõtlustulu on 42 000 eurost kõrgem ning 10% MTÜ-de annetuste ja muude tulude suurus ületas aastas 81 900 euro piiri.

Joonis 6. MTÜ-de ettevõtlustulude osakaal 2019-2023 majandusaasta aruannete alusel, %. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded.

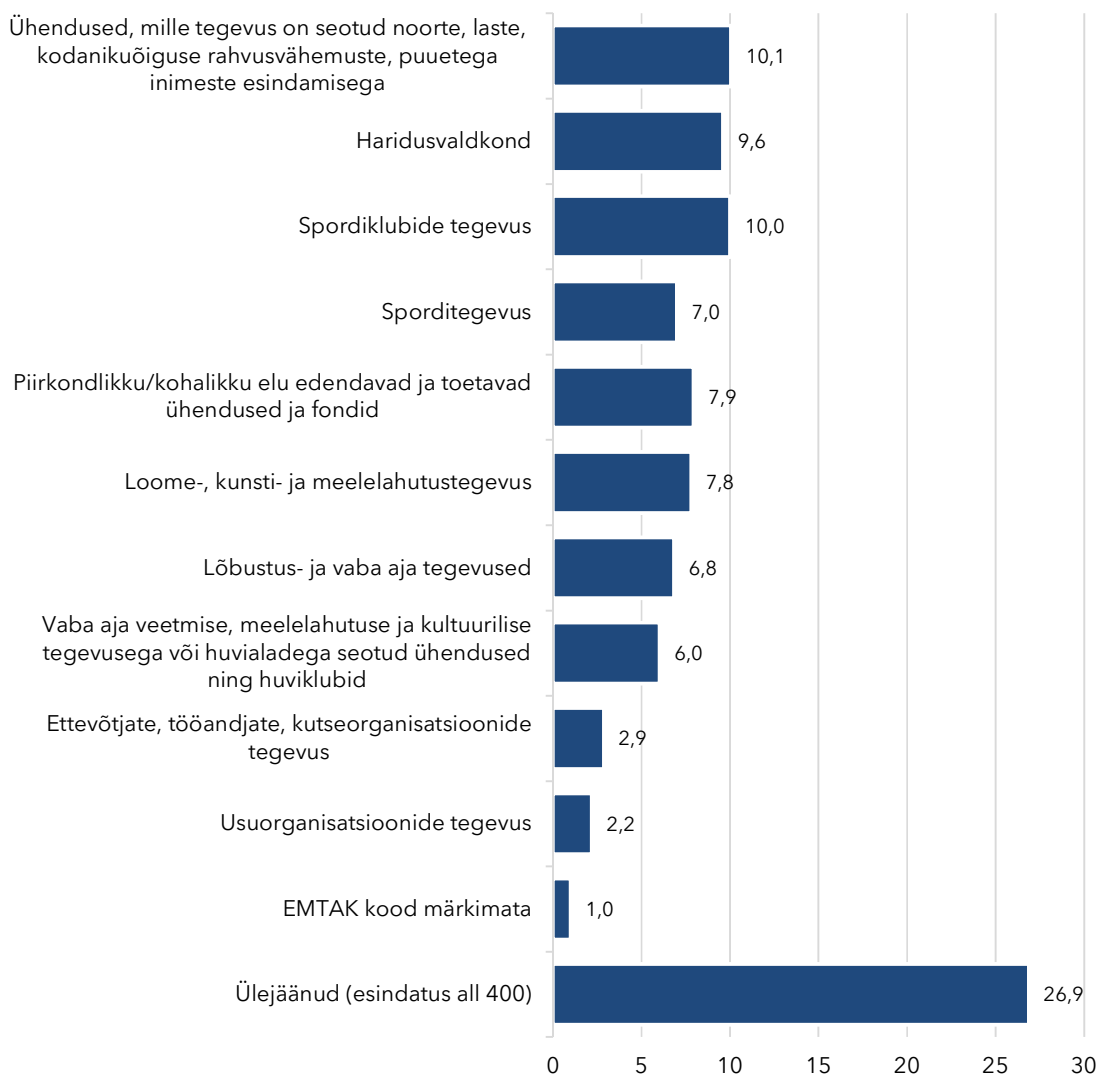
Sarnaselt ettevõtlustulu suurenemisega, on kasvanud ka MTÜ-de osakaal, kel on varasid 1000 või rohkema euro väärtuses. Ka siin näeme sarnast trendi, et alla tuhande euro väärtuses varasid omavate MTÜ-de osakaal on aastate lõikes suhteliselt stabiilne, varieerudes 3% võrra, siis üle tuhande euro väärtuses varasid omavate MTÜ-de osakaal on kasvanud 47%-ilt 56-le (joonis 7).

Joonis 7. MTÜ-de varade Äriregistrisse märkimiste osakaal 2019-2023 majandusaasta aruannete alusel, %. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded.

MTÜ-de tegevusprofiil

Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaatori (EMTAK 2008) alusel jaotuvad MTÜ-d 402 erineva EMTAK koodi alla. Võttes aluseks 2023. aasta majandusaasta aruanded (väljavõtte äriregistri andmetest seisuga 30.04.2025, registris 20302 MTÜ-d, kellest 19668 2023. aasta majandusaasta aruanne esitatud) tuleb esile, et kõige enam tegutsevad mittetulundusühinguna spordiklubid (kood 93121), piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid (94992), vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevusega või huvialadega seotud ühendused ning huviklubid (94995), muud mujal liigitamata lõbustus- ja vaba aja tegevused (93299) ning kunstialased loometegevused (90031). EMTAK koodide hierarhia ja koodide esinemissageduse alusel koondasime MTÜ-d suurematesse kategooriatesse, mis on esitatud joonisel 8.

Joonis 8. MTÜ-de jaotus EMTAK 2008 alusel, %. Allikas: Äriregister, 2023 aasta andmed.

Ühingu asutamisel tuleb määratleda enda põhitegevus ning valida vastav tegevusala ehk EMTAK-i kood. Tegevusalade analüüs tõi esile suure varieeruvuse ning täpsusastme EMTAK koodide valimisel, nt on MTÜ-sid kes on oma tegevuse määratlenud hästi üldisena valides näiteks kahe või kolmekohalise koodi, mis näitab ära väga laia tegevusvaldkonna, kuid ka MTÜ-sid, kes määratlevad tegevuse viiekohalise koodi kaudu, mis annab tunduvalt täpsema ja sisulisema ülevaate MTÜ põhitegevusest. Seega on koondamise aluseks ühelt poolt EMTAK koodide hierarhia, kuid sõltuvalt MTÜ-de arvust on ühe valdkonna all toodud välja ka eraldi madalamad kategooriad, nt EMTAK kood 94 ehk „Muud teenindavad tegevused: organisatsioonide tegevus“, kuna sinna kuulub 27% kõigist MTÜ-dest, on eraldi eristatud ja joonisel välja toodud: piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ja toetavad ühendused ja fondid (EMTAK 94992); vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevusega või huvialadega seotud ühendused ning huviklubid (94995), usuorganisatsioonide tegevus (9491).

Kategooriasse ülejäänud MTÜ-d liigitasime need ühendused, mille arv jäi alla 400 ehk alla 2% kõigist MTÜ-dest. Antud 27% hulka kuuluvad ka need MTÜ-d keda oli esindatud ühe koodina vähem kui 10 ning selliseid erinevaid koode kokku oli 207. Seetõttu keskendusime sisulisemate ja suuremate tegevusalade esile toomisele. Kõigist MTÜ-dest on 10% neid, kes tegelevad noorte, laste, kodanikuõiguste, rahvusvähemuste või puuetega inimeste esindamise ja huvikaitsega. 10% MTÜ-dest on tegusad haridusvaldkonnas. Järgmise suurema grupi moodustavad spordivaldkonnas tegutsevad MTÜ-d: 10% on määratlenud oma põhitegevuseks spordiklubi tegevuse ning lisaks 7% laiemalt sporditegevuse. Seega võib öelda, et MTÜ-de seas on proportsionaalselt enim esindatud tegevusvaldkond sport (kokku 17% MTÜ-dest on tegevad antud valdkonnas). 8% MTÜ-dest on määratlenud oma tegevuseks piirkondlikku ja kohalikku elu edendamise, samas suurusjärgus on esindatud ka loome-, kunsti- ja meelelahutustegevused (8%). Lõbustus- ja vaba aja tegevused (EMTAK 932) ning vaba aja veetmise, meelelahutuse ja kultuurilise tegevuseva või huvialadega seotud ühendused ja huviklubid (EMTAK 94495) moodustavad kokku 13% kõigist MTÜ-dest. Väiksemal määral on esindatud MTÜ-d, kelle põhitegevuseks on ettevõtjate, tööandjate ja kutseorganisatsioonide tegevus (3%) ja usuorganisatsioonid (2%). Eraldi markeerime ära ka MTÜ-d, kellel EMTAK kood andmetes puudus, neid oli 1% kõigist MTÜ-dest.

Tabelis 1 on esindatud enimesindatud tegevusvaldkondade lõikes kolm MTÜ-sid iseloomustavat näitajat: MTÜ-de vanuse mediaan, töötajateta ning ettevõtlustuluta MTÜ-de osakaal.

Ilmneb, et MTÜ-de tegevusaastad varieeruvad tegevusvaldkondade lõikes. Eristub kaks valdkonda, kus MTÜ-de vanuse mediaan on 22 aastat ehk antud EMTAK koodiga MTÜ-dest pooled on tegutsenud kauem kui 22 aastat. Nendeks on ettevõtjate, tööandjate ja kutseorganisatsioonidega seotud MTÜ-d ning usuorganisatsioonid. Vanuse mediaani järgi on nii-öelda nooremapoolsed haridusvaldkonnas, loome-, kunsti- ja meelelahutusvaldkonnas ning sporditegevusega tegelevad MTÜ-d, siin on mediaanvanuseks 13 aastat ehk nad on üldisest keskmisest näitajast, milleks on 16 aastat, kolme aasta võrra nooremad. Veelgi selgemad erinevused tegevusvaldkondade vahel tulevad esile MTÜ-de võimekuses ja vajaduses palgata töötajaid. 92% piirkondlikku/kohalikku elu edendavatest ühendustest tegutsevad ilma palgaliste töötajateta, samas kui usuorganisatsioonide seas on antud näitaja 57% ehk siis 43% MTÜ-dest on palgalised töötajad. Ettevõtjate, tööandjate ja kutseorganisatsioonide ning spordiklubide puhul on töötajatega MTÜ-de osakaal ca 30%.

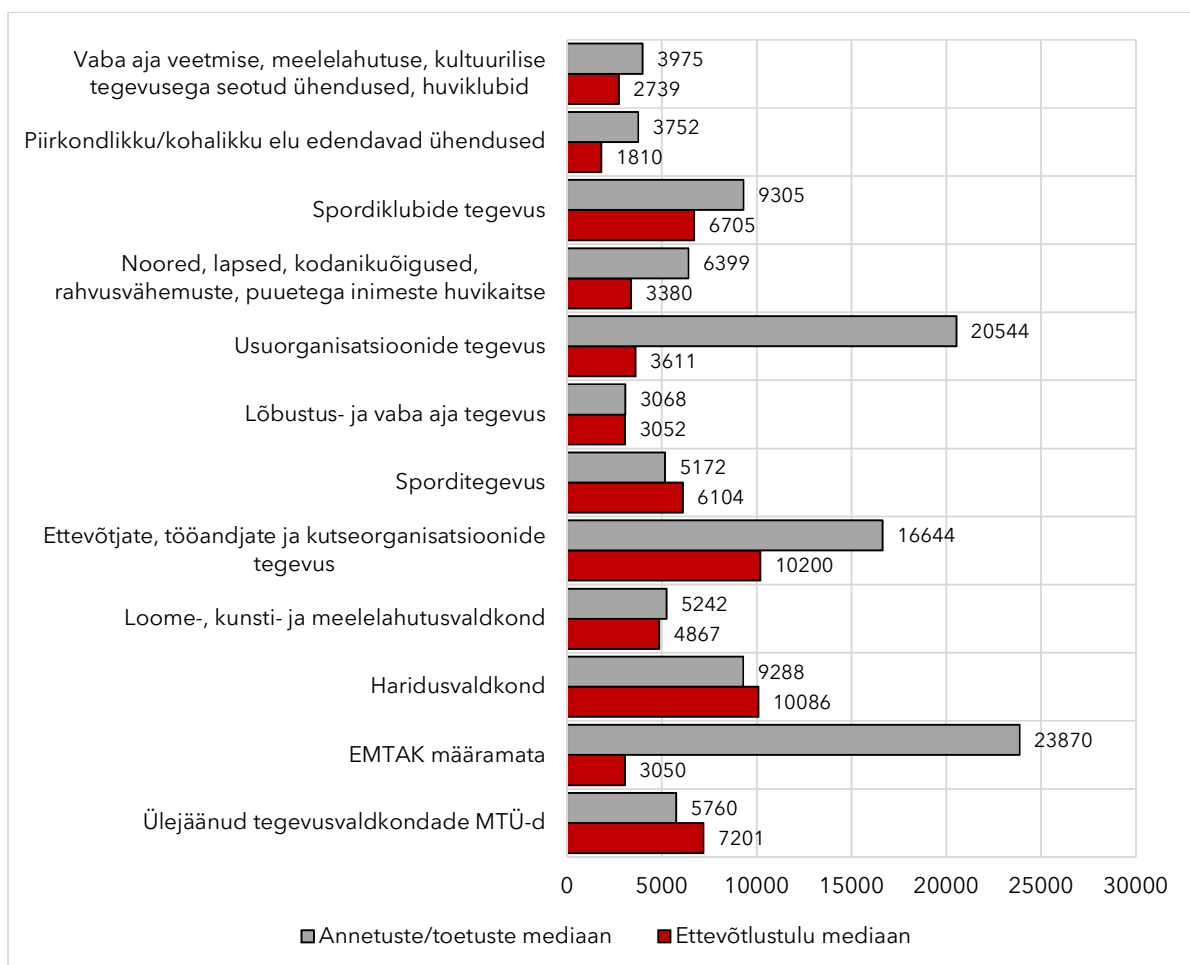
Tabel 1. MTÜ-de mediaanvanus ja töötajateta ning ettevõtlustuluta MTÜ-de % enimesindatud tegevusvaldkondade lõikes

	MTÜ mediaanvanus aastates	Ilma töötajateta MTÜ-de %	Ettevõtlustuluta MTÜ-de %
Haridusvaldkond	13	66,5	50,2
Loome-, kunsti- ja meelelahutusvaldkond	13	84,4	47,6
Ettevõtjate, tööandjate ja kutseorganisatsioonide tegevus	22	70,9	62,8
Sporditegevus	13	81,1	52,3
Lõbustus- ja vaba aja tegevus	15	89,8	61,8

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Usuorganisatsioonide tegevus	22	56,7	63,9
Noored, lapsed, kodanikuõigused, rahvusvähemuste, puuetega inimeste huvikaitse	16	81,3	70,5
Spordiklubide tegevus	17	70,8	54,5
Piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ühendused	17	91,6	64,7
Ülejäänud EMTAK koodidega MTÜ-d	16	80,1	63,7
EMTAK määramata	14	57,9	62,5
<i>Kõigi MTÜ-de keskmised näitajad</i>	<i>16</i>	<i>79,5</i>	<i>59,9</i>

Töötajate olemasolu on selgelt seotud MTÜ-de tuludega. Joonisel 9 on esitatud MTÜ-de tegevusvaldkondade lõikes ettevõtlustulu ja annetuste/toetuste mediaanid (välja on jäetud o tuluga MTÜ-d, vaata ülevalde tabelis 1). Annetuste mediaanväärtuste leidmisel on võetud aluseks ainult nende MTÜ-de andmed, kes oli 2023. aasta jooksul saanud annetusena/toetusena vähemalt ühe euro. Selliseid MTÜ-sid oli majandusaasta aruande esitanud MTÜ-dest 35%.

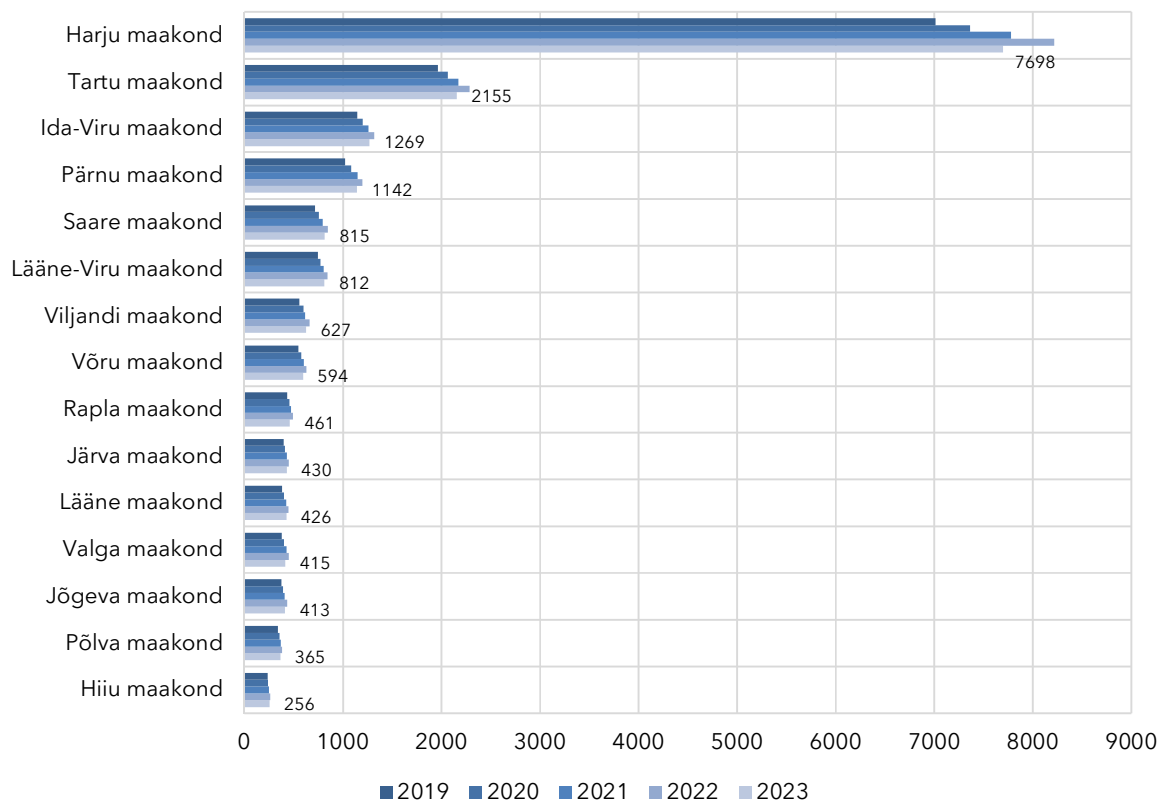
Joonis 9. Enimesindatud tegevusvaldkondade lõikes MTÜ-de saadud annetuste/toetuste mediaan ja ettevõtlustulu mediaan. Allikas: Äriregister, 2023 aasta majandusaasta aruanne.

Ettevõtlustulu mediaan on kõrgeimad haridus- ja ettevõtjate, tööandjate ja kutseorganisatsioonide tegevusvaldkondades, kus ettevõtlustulu mediaanväärtus ületab 10000 euro piiri. Usuorganisatsioonide puhul on ootuspäraselt kõrge annetuste/toetuse mediaan –

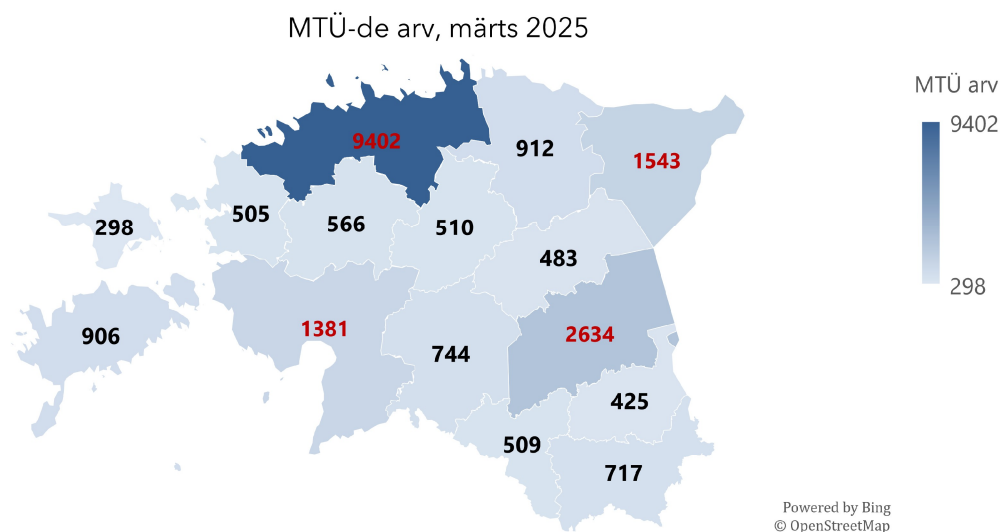
20544 eurot, samuti eristuvad annetuste ja toetuste kõrge mediaanväärtuste poolest MTÜ-d, kelle puhul oli EMTAK kood määramata. Spordivaldkonnas on annetuste/toetuste ja ettevõtlustulude mediaanväärtused suhteliselt sarnased, sama kehtib ka vaba aja tegevuste ning loome-, kunsti- ja meelelahutusvaldkonna puhul. Tulubaas on üks väiksemaid aga piirkondlikku/kohalikku elu edendavate ühenduste puhul.

Piirkondlik vaade

Esitatud majandusaasta aruannete andmetele tuginedes on järgnevalt toodud esile MTÜ-de jaotus maakondade lõikes aastatel 2019-2023 (joonis 10). Siinkohal on oluline rõhutada, et tegemist on majandusaasta aruande esitanud MTÜ-de maakondliku jaotusega, seega ei kajastu antud joonistel nende MTÜ-de andmed, kes ei ole majandusaasta aruannet esitanud. Üldiselt joonistub välja ootuspärane muster, MTÜ-de arv on suurim Harjumaal ja Tartumaal ning arvuliselt kõige vähem MTÜ-sid on Hiiumaal. Seega proportsionaalselt 43% kõigist MTÜ-dest on registreeritud Harjumaal ning 12% Tartumaal, antud protsendid on aastate lõikes muutumatud. Toome siinkohal võrdluseks 2025. aasta märtsikuus tehtud väljavõtte Äriregistri lihtandmetest (registris olevad MTÜ-d, sõltumata majandusaasta aruande esitamisest/mitteesitamisest, joonis 11), mis kinnitab sarnast proportsionaalset jaotust maakondade lõikes: 44% MTÜ-dest on Harjumaal, 12% Tartumaal ning järgnevad Ida-Virumaa (7%) ja Pärnumaa (6%). Seega võib esmapilgul tekkida arusaam, et mittetulundusühingute tegevuses ollakse kõige aktiivsem just eelpooltoodud maakondades. Seetõttu leidsime MTÜ-de suhtarvu 1000 elaniku kohta vastavas maakonnas. Suhtarvu arvutamise aluseks on võetud rahvastikuregistrist andmed maakonna rahvaarvu kohta.

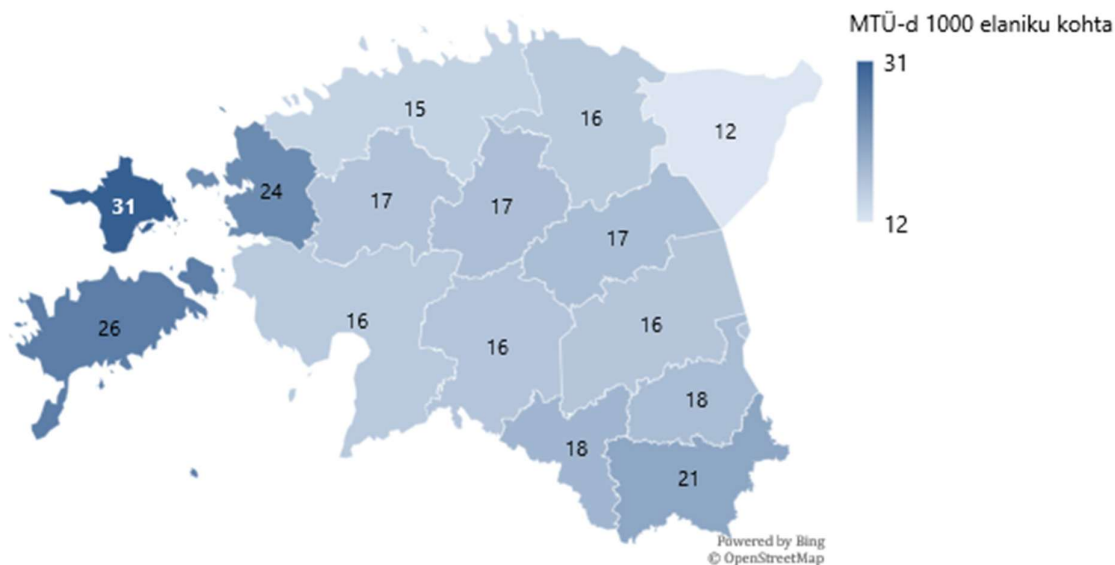
Joonis 10. Mittetulundusühingute jaotus maakonniti 2019-2023. Allikas: Äriregister, majandusaasta aruanded. Joonisel on arvuliselt kuvatud 2023.aasta MTÜ-de arv.

Joonis 11. MTÜ-de jaotus maakondade lõikes. Allikas: Äriregister, lihtandmed.

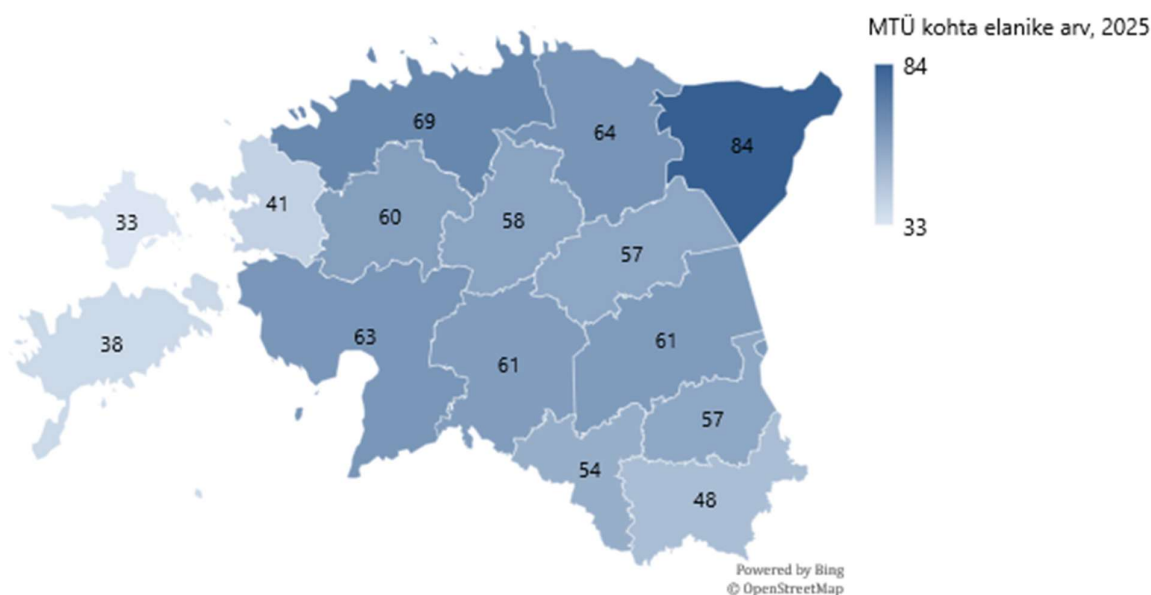
Võttes arvesse maakonna elanike arvu, saame tuua esile, et aktiivsemad maakonnad, kus MTÜ-de suhtarv elanike arvu suhtes on kõrgeim. Nendeks on Hiiumaa, Saaremaa, Läänemaa ja Võrumaa (vt joonis 12). Madalaim on aga näitaja Ida-Virumaal, kus on 1000 elaniku kohta 12 MTÜ-d ning Harjumaal, kus on MTÜ-de suhtarv elanikkonda 15.

Pärnumaa, Viljandimaa ja Tartumaa ja Lääne-Virumaa moodustavad MTÜ-de suhtarvu järgi ühtse grupi, kus keskmiselt on 1000 elaniku kohta 16 MTÜ-d. Ühe MTÜ võrra on näitaja aga kõrgem Raplamaal, Järvamaal ja Jõgevamaal.

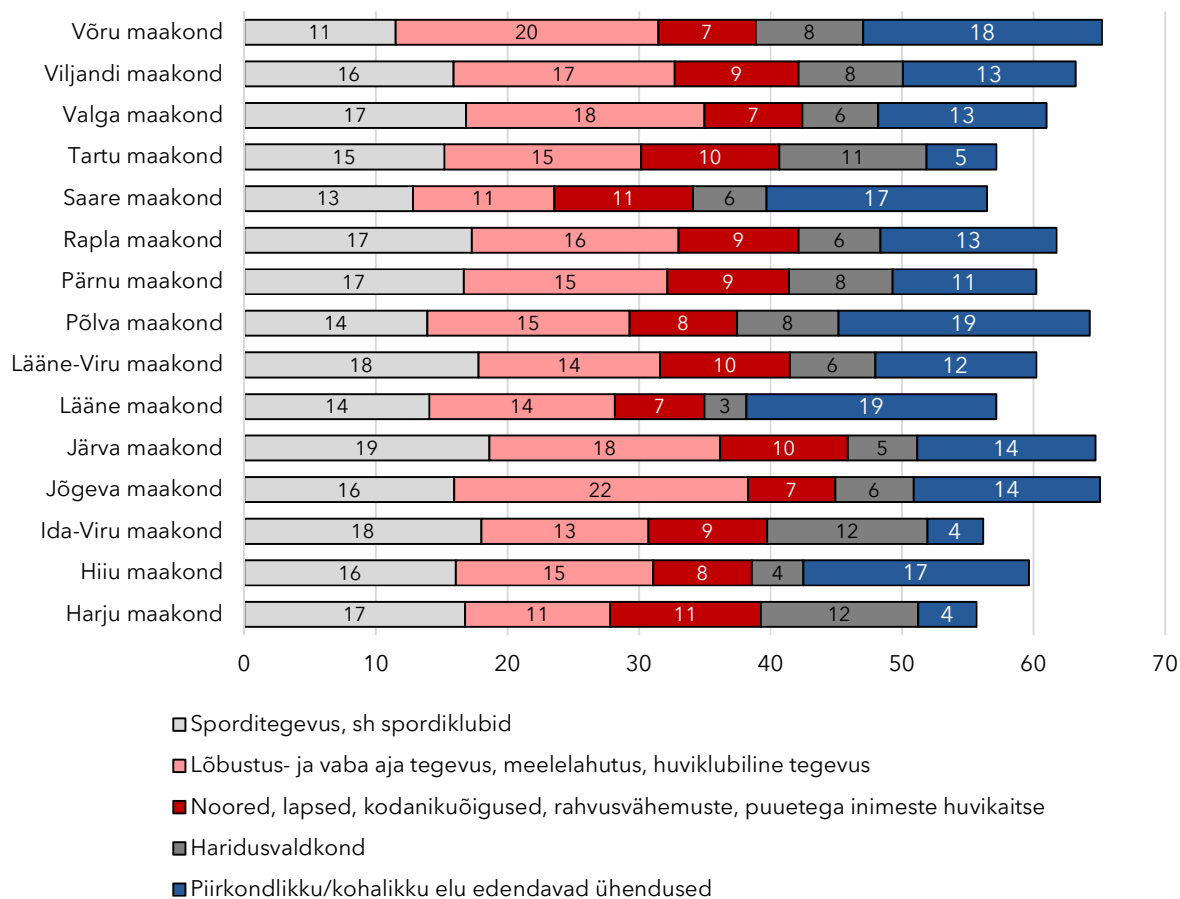
Joonis 12. Äriregistri 2025.aasta märtsikuu andmetel MTÜde arv tuhande elaniku kohta 2024. Allikas: Äriregistri lihtandmed, Rahvastikuregister.

Lihtsustamaks veelgi ülevaadet piirkondlikest eripäradest on joonisel 13 esitatud elanike arv ühe MTÜ kohta. Põhimõtteliselt, kui me jagaksime kõik elanikud MTÜ vahel ära ehk nad oleksid MTÜ-de liikmed, siis Hiiu maakonnas oleks ühes MTÜ-s 33 liiget, seevastu Ida-Virumaal oleks liikmeid 2,5 korda rohkem ehk 84.

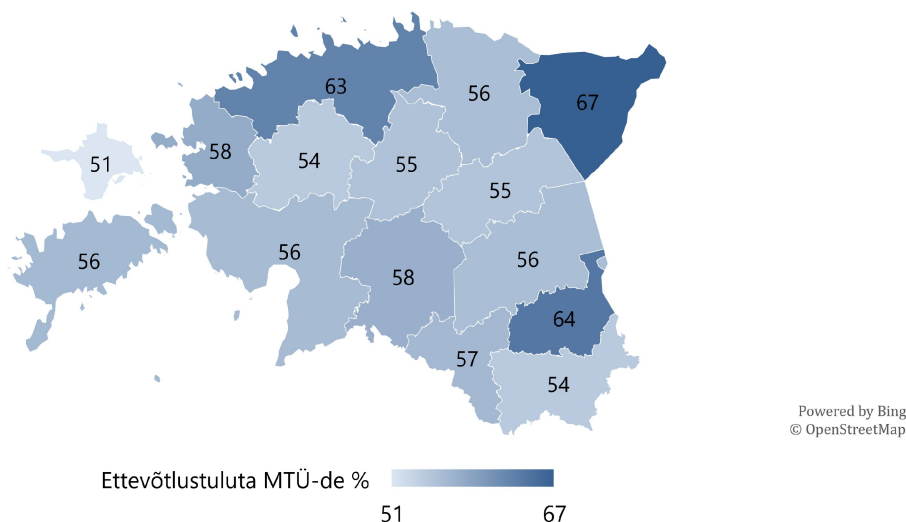
Joonis 13. Elanike arv ühe mittetulundusühingu kohta 2025. Allikas: Äriregistri lihtandmed, Rahvastikuregister.

Seega joonistuvad välja selgelt piirkondlikud erinevused mittetulundusühingute loomise ja tegutsemise aktiivsuses. Mittetulundusühingute loomine ja tegevus on aktiivsem Lääne-Eesti saartel ning Kagu-Eestis. Teatavad piirkondlikud erinevused tulevad esile ka MTÜ-de tegevusvaldkondade alusel. Võtsime vaatluse alla enimesinenud tegevusvaldkonnad (vt joonis 8) ning koondasime sisuliselt sarnasemad tegevusvaldkonnad kokku. Joonisel 14 on esitatud viis valdkonda: sporditegevus, sh spordiklubi; lõbustus- ja vaba aja tegevused, meelelahutus; erinevate sihtrühmade esindamine ja huvikaitse, haridusvaldkond ning piirkondliku/kohaliku elu edendamine. Kõigis maakondades moodustavad antud valdkonnas tegutsevad MTÜ-d enam kui poole kõigest MTÜ-dest. Suurimad erinevused maakondade lõikes tulevad esile piirkondlikku/kohaliku elu edendavate ühenduste esindatusest. Antud tegevusvaldkonnas tegutsevaid MTÜ-sid on proportsionaalselt rohkem esindatud Võru, Saare, Põlva, Lääne ja Hiiu maakondades ehk maakondades, kus MTÜ-de suhtarv elanikkonna suhtes on keskmisest kõrgem. Harju, Ida-Viru ja Tartu maakonnas antud valdkonnas tegutsevate MTÜ-de osakaal enam kui kolm korda madalam. Saare, Võru ja Põlva maakondades on omakorda aga madalam sporditegevuse valdkonnas tegutsevate MTÜ-de osakaal. Samuti tulevad esile maakondade lõikes suhteliselt suured erinevused haridusvaldkonnas tegutsevate MTÜ-de proportsioonides, kui Lääne maakonnas on ainult 3% MTÜ-dest oma tegevusvaldkonnas märkinud hariduse, siis Harjumaal on see näitaja 12%. Seega võime nentida, et maakonnad on oma vabauhenduste profiili poolest eriilmelised.

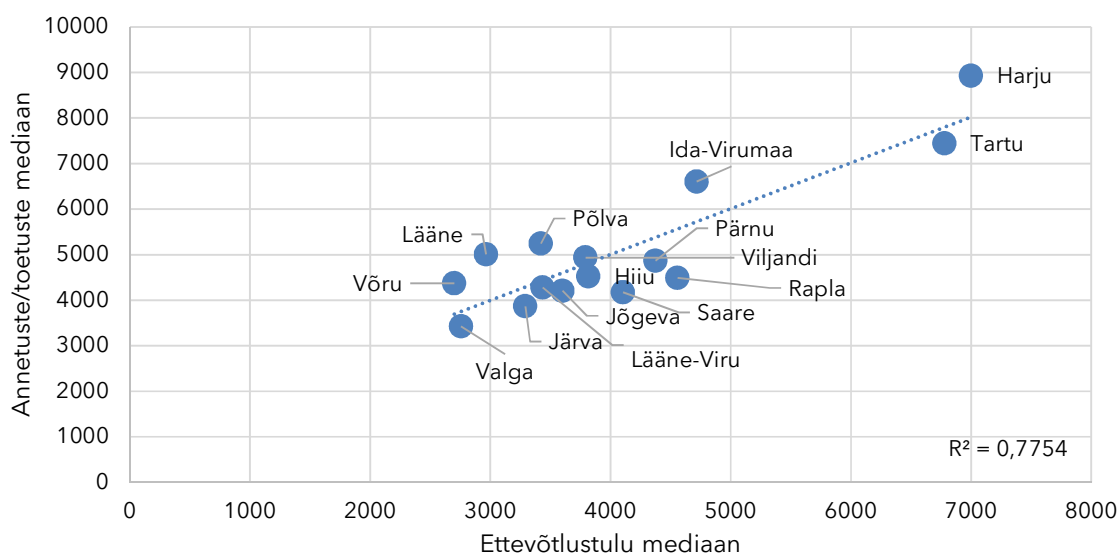

Joonis 14. MTÜ-de jaotus tegevusvaldkondade alusel maakondade lõikes. Allikas: Äriregister, 2023 aasta majandusaasta aruanne.

Tulenevalt tegevusvaldkondade varieeruvusest maakondade lõikes ning omakorda MTÜ-de tulubaasi varieeruvusest tegevusvaldkondade lõikes, võisime eeldada ka maakondade vaates MTÜ-de tulubaasis erinevusi. Maakondade lõikes tuleb esile, et ettevõtlustuluta MTÜ-de osakaal on kõrgem Ida-Viru, Harju ja Tartu maakonnas, kus üle 60% MTÜ-dest ei ole deklareerinud majandusaasta aruannetes ettevõtlustulu. Hiiu maakonna MTÜ-de seas on ettevõtlustulu teenijaid ja mitteteenijaid pooleks (joonis 15). Joonisel 16 on esitatud maakondade lõikes nende MTÜ-de, ettevõtlustulu mediaan ning annetuste/toetuste mediaan. Arvesse on võetud MTÜ-d, kes on vähemalt ühe euro vastavas tulugrupis deklareerinud. Siin joonistub välja, et kuigi Harju ja Tartu maakondades oli ettevõtlustuluta MTÜ-de osakaal kõrgem, siis tulu olemasolu korral on selle mediaanväärtus antud maakondades kõrgem kui teistes (joonis 16).

Joonis 15. Ettevõtlustuluta MTÜ-de %. Allikas: Äriregister, 2023 aasta majandusaasta aruanne.

Joonis 16. MTÜ-de annetuste/toetuste ja ettevõtlustulu mediaanväärtused maakondade lõikes. Allikas: Äriregister, 2023 aasta majandusaasta aruanne.

Üldjoontes joonistub välja selge korrelatsioonseos, mida kõrgem on ettevõtlustulu mediaan, seda kõrgem on vastavas maakonnas ka annetuste/toetuste mediaan. Seega joonistuvad välja piirkondlikud erinevused. Harju ja Valga maakonnas tegutsevate MTÜ-de sissetulekute mediaanid eristuvad ligemale kolm korda. Seda saab muidugi selgitada erinevat tüüpi MTÜ-de esindatusega ühes või teises maakonnas.

Kokkuvõtteks

Eesti vabaühenduste sektor on viimastel aastatel mõõdukalt kasvanud ning välja on kujunenud suhteliselt püsiv profiil: enamik organisatsioone on väikesed ja tegutsevad vabatahtlikkuse alusel. 2026. aasta alguses oli Eestis üle 24 000 MTÜ ja SA, mille keskmine vanus oli ligi 15 aastat. Uusi ühendusi tekib pidevalt, kuid suuremad MTÜ-de asutamised jäid 1990. aastate lõppu ja Euroopa Liiduga liitumise aega.

MTÜ-de juhatused on enamasti 2–3-liikmelised ning sooliselt tasakaalus. Juhatuste vanus kasvab koos organisatsiooni vanusega, mis näitab juhatuse koosseisu püsimist. Enamik MTÜ-dest – üle 80% – tegutseb ilma palgaliste töötajateta, mis rõhutab vabatahtliku panuse keskset rolli.

Majandusnäitajad peegeldavad sektoris kerget professionaalsemaks muutumist. Ilma tuludeta MTÜ-de osakaal on vähenenud, tõusnud on üle 1000-eurose tulu ja ettevõtlustulu teenivate ühenduste hulk ning samuti on suurenenud MTÜ-de varaline võimekus. Samas üle kahe kolmandiku MTÜ-dest ettevõtlustulu siiski ei teeni.

Tegevusvaldkondade lõikes domineerivad sport, kohalikku kogukonda toetavad algatused, loome- ja vaba aja valdkonnad ning laste, noorte ja erinevate sihtrühmade huvikaitse. Tegevusvaldkondade vahel esineb märkimisväärseid erinevusi nii organisatsioonide vanuse, tulude kui ka töötajate olemasolu poolest.

Piirkondlikult on kõige aktiivsemad väiksemad maakonnad – Hiiumaa, Saaremaa, Läänemaa ja Võrumaa –, kus elanike kohta on MTÜ-sid rohkem kui mujal. Suurimad erinevused tulevad esile just kohaliku elu edendamise MTÜ-de osakaalus, mis on Lääne- ja Kagu-Eestis oluliselt kõrgem kui Harju- või Ida-Virumaal. Maakondlik tulupilt on samuti ebahütlane: Harju- ja Tartu maakonnas on tulude mediaan kõrgem, kuigi tuluta MTÜ-sid on võrreldes teiste maakondadega proportsionaalselt rohkem.

Kokkuvõttes on Eesti vabaühenduste sektor ühtaegu mitmekesine ja jätkusuutlik, samas valdavalt väikese mahuga ning tugevalt vabatahtlikul tegevusel põhinev. Sektoris on näha aeglast, kuid püsivat liikumist suurema majandusliku võimekuse suunas.

Lisamaterjal 1. Avaandmete käsitlemisviis projektis

Peamiselt kasutame projektis Äriregistrit ja Maksu- ja Tolliamet (EMTA) avaandmeid ehk tegemist on sekundaarandmetega. Äriregistrit peab Tartu Maakohtu registriosakond, mis tegutseb Justiitsministeeriumi haldusalas. Registriosakonna ülesandeks on kanda registreeritud uusi juriidilisi isikuid, kustutada tegevuse lõpetanud ettevõtted ning tagada, et kõik Eestis tegutsevad juriidilised isikud järgiksid kehtivaid seadusi ja reegleid. Maksu- ja Tolliametile esitavad ettevõtted info selle kohta, kui palju nad kvartali jooksul makse maksid, kui suur oli nende käive ja kui palju töötajaid neil oli. Seejärel koondab EMTA andmed kokku ja teeb need avalikuks oma kodulehel masinloetavas formaadis.

Analüüsimiseks kogutud ja kokku koondatud andmeid kvantitatiivselt statistikaprogrammides R ja SPSS. Majandus-statistilise esmaanalüüsi koostamiseks kasutame kirjeldavat statistikat, tuues välja üldised trendid aastate lõikes ja valitud näitajate osakaalud (vabühenduste valdkondlik jaotus, ettevõtete arv, töötajate arv, toetuste osakaal, kasum jne).

Äriregistri avaandmed on kättesaadaval kõigile soovijatele, Ettevõtete ja organisatsioonide kohta kogutud avalikku teavet saab taaskasutada uue väärtuse loomiseks nii äriilistel kui ka mitteäriilistel eesmärkidel. Antud avaandmete kasutamisel tuleb lähtuda isikuandmete kaitse üldmäärusest ehk ei tohi kahjustada füüsiliste isikute eraelu puutumatust. Äriregistri avaandmed on kasutamiseks antud digitaalsed masinloetavas formaadis ning neil puuduvad kasutamist ja levitamist takistavad piirangud¹³. Seega saab äriühingute, mittetulundusühingute, sihtasutuste ning riigi- ja kohalike omavalitsuste andmeid alla laadida JSON (JavaScript Object Notation), XML (eXtensible Markup Language) ja CSV (Comma-Separated Values) formaatides. Äriregistri andmeid uuendatakse kord päevas ning need failid sisaldavad vaid e-äriregistris avalikke andmeid registreeritud juriidiliste isikute kohta, kelle staatus on kas registreeritud, likvideerimisel või pankrotis¹⁴. Äriregistri lihtandmed fail sisaldab kõige põhilisemaid juriidiliste isikute andmeid nagu juriidilise isiku nimi, registrikood, õiguslik vorm ja alaliik, kmkr number, juriidilise isiku staatus registris (ainult staatusega registreeritud, likvideerimisel ja pankrotis), esmakande kuupäev, aadressi. Äriregistri üldandmete failid sisaldavad järgnevat andmeid: juriidilise isiku sisemine id, raamatupidamiskohustuslase info, kinnisajad, kapital, nimiväärtusteta aktsiad, õigusjärglused, majandusaasta aruannete loetelu, põhikirjade loetelu, asutamise aeg (ettevõtteregistris), sidevahendid, tegevusalad ja registrikaartide loetelu.

Majandusaasta aruannete andmefailid sisaldavad kolme majandusaasta aruannete esitamise üldstatistikat ja ettevõtte olulisimaid andmeid. Aruannete faile uuendatakse kord kuus ning kõik failid on ühendatavad aruande id tunnuse alusel. Majandusaasta aruannete andmekomplekt on jagatud neljaks failiks Äriregistri avaandmete kodulehel¹⁵ ja on kirjeldatud järgnevalt:

- (1) aruannete esitamist kirjeldav üldinfo, milles on nimekiri esitatud aruannetest koos olulise infoga: registrikood, nimi, õiguslik vorm, juriidilise isiku staatus,

¹³ Kasutustingimused | Registrate ja Infosüsteemide Keskus

¹⁴ Avaandmete allalaadimine | e-äriregistri avaandmed

¹⁵ Avaandmete allalaadimine | e-äriregistri avaandmed

- millal esitatud, mis perioodi kohta, aruande kategooria, kas auditeeritud ning kui on siis, selle teadmisel, ka otsuse tüüp ning võimaliku modifikatsiooni tunnus(ed) jne;
- (2) müügitulu jaotus EMTAK alusel (ainult äriühingute kohta). Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator (EMTAK) on rahvusvaheliselt ühtlustatud klassifikaatori NACE Eesti rahvuslik versioon. EMTAK 2008 on oma ülesehituselt hierarhiline, jagunedes viieks tasemeks. Neli esimest taset vastavad NACE-le ning viies tase on rahvuslik, mille loomisel on arvestatud Eesti majanduse eripära ning vastavat seadusandlust; 1. jaanuarist 2025 hakkas kehtima uus Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator EMTAK 2025. Sellest tulenevalt saavad ettevõtjad, kes asutavad uue ettevõtte või esitavad majandusaasta aruandeid, kasutada 2025 aastast tegevusala valimisel uut klassifikaatori versiooni. Olemasolevate ettevõtjate puhul jäävad tegevusalad esialgu samaks, kuid koodide korrigeerimine toimub järkjärgult vastavalt majandusaasta aruannete esitamisele.
 - (3) müügitulu jaotus geograafiliste piirkondade lõikes (ainult juriidiliste isikute kohta, kes on täitnud vastava lisa müügitulu täitmisel);
 - (4) esitatud aruannete põhinäitajad (ainult aruande põhiperioodi kohta): raha, käibevara kokku, põhivara kokku, varad, lühiajalised kohustised, pikaajalised kohustised, omakapital, müügitulu (äriühingutel), tulu ettevõtluselt (mitte äriühingutel), tööjõukulud, põhivara kulum ja väärtuse langus, ärikasum, aruande aasta kasum, töötajate arv taandatud täistööajale, eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)“.

Maksu- ja Tolliamet avaldab järgnevaid andmeid nagu maksude laekumine ettevõtetest, maksu laekumine kohalikele omavalitsusele, maksuvõlad ja statistika ettevõtluse kohta omavalitsuste kaupa, tollistatistika, impordi- ja ekspordistatistika jt. Käesoleva uuringu vaates on kasutatud faile, mis hõlmavad endas ettevõtete ülest tasutud maksude, käive ja töötajate statistikat kvartalite kaupa. Maksu- ja Tolliamet (edaspidi EMTA) on avalikustanud andmed alates 2020.aastast ning on kodulehel välja toonud klausli, et antud andmete pealt ei saa arvutada keskmist palka. EMTA on kirjeldanud oma kodulehel tasutud maksude, käive ja töötajate arvu andmefailide andmete olemuse, et aidata kasutajatel mõista andmete dünaamikat. EMTA kodulehel on kirjas nii, et „andmed avaldatakse järgmiste isikute kohta: kõik juriidilised isikud ja füüsilisest isikust ettevõtjad (FIE), kes on kvartali jooksul tasunud riiklikke makse; kõik juriidilised isikud ja FIE-d, kes on esitanud vähemalt ühe käibedeklaratsiooni, mille esitamise tähtpäev oli vastavas kvartalis; kõik juriidilised isikud ja FIE-d, kes on registreerinud kvartali viimase kuupäeva seisuga töötamise registris vähemalt ühe kehtiva kandega tööd tegeva isiku (v.a kande liigid, mis on seotud juhtimis- ja kontrollorgani liikmega); kõik juriidilised isikud ja FIE-d, kes on andmete avaldamise seisuga käibemaksukohustuslased.“ Veel on täpsustatud EMTA kodulehel (2025)¹⁶ jagatud, et andmefailides esinevad null ja tühjad väärtused järgnevalt: „kui isik ei ole makse tasunud või isikule tagastatud summa ületab tasutud summat, siis kuvatakse tasutud summana 0. Tabelites on välja väärtus „0“ (null) ja tühi üldiselt erineva tähendusega: arv „0“ – alusandmete (vastavad deklaratsioonid, töötamise register jne) põhjal on vastava välja väärtuseks saadud null; tühi – vastava välja väärtuse

¹⁶ Statistika ja avaandmed | Maksu- ja Tolliamet

leidmiseks alusandmed puuduvad, nt vastavad deklaratsioonid on esitamata või neid deklaratsioone ei peagi esitama (nt need ettevõtted, kes kuuluvad käibemaksugruppi ja seetõttu esitavad koos ühise käibedeklaratsiooni).“ EMTA (2025) toob välja, et antud failides olevad käibe andmed ei ole võrreldavad maksukohuslaste majandusaasta aruannete andmetega. (Eesti Maksu- ja Tolliamet, 2025).

Tabelites 1 ja 2 on kuvatud käesolevas projektis kasutatavad Äriregistri ja Maksu- ja Tolliameti avaandmed. Need avaandmed võimaldavad luua juba kogutud andmete põhjal majandus-statistilist vaadet Eestis tegutsevate mittetulundusühingute kohta. Kirjeldatud on need andmed, mida kasutatakse projektis ülevaate loomisel.

- Lihtandmed võimaldavad teha lihtanalüüsi, näiteks leides ettevõtete arvu õigusliku vormi alusel, aitab vastata küsimusele, palju ettevõtteid on tegutsevad ning paljud on likvideerimisele või kustutatud. Esmakande kuupäev alusel saab arvutada välja ettevõtte vanuse ja aadressi põhjal saab luua piirkondliku jaotuse.
- Majandusaasta aruannete üldinfo fail annab sama ülevaate, mis lihtandmete fail, aga annab võimaluse ühendada andmeid järgnevate Äriregistri avaandmete portaalis toodud avaandme tabelitega: EMTAK müügitulu jaotus, müügitulu geograafiline jaotus ja majandusaasta aruannete põhinäitajad. Valdavalt on neil kõigil failidel üks ühendav ja unikaalne viide, kas report ID või registrikood. Käesolevas töös ei analüüsita faili „müügitulu geograafiline jaotus“.

Tabel 1. Äriregistrist kasutatavate andmete ülevaade. Allikas: Äriregistri avaandmed, 2025¹⁷.

Andmealikas/ faili nimi	Muutuja	Kirjeldus	Tüüp	Projekti- kasu- tata- v
Lihtand- med	Juriidilise isiku nimi	Tekstiline nimi	Unikaalne, tekstiline	+
	Registrikood	Unikaalne kood registris	Arvuline, unikaalne	+
	Õiguslik vorm ja alaliik	Ettevõtlusvorm ja/ või täpsem alaliik - Osühing - Aktsiaselts - Täisühing - Usaldusühing - Tulundusühistu - Ametiühing - Erakond - Mittetulundusühing - Sihtasutus - jt.	Kategoriaalne	+
	KMKR number	Tegemist on käibemaksukohuslase registreerimise numbriga. Ei kasuta andmeanalüüsis.	Tekstiline, unikaalne	-
	Juriidilise isiku staatus registris	Aitab tuvastada, palju on tegevaid ettevõtteid, millised on kustutamisel ja millised on pankrotis.	Kategoriaalne (registreerimisele kantud, likvideerimisel, pankrotis)	+
	Esmakande kuupäev,	Organisatsiooni registreerimise kuupäev	Kuupäev	+
	Aadress	Kuvatud ettevõtte aadress, kuhu on registreeritud. Võib olla registris tühi väli. Võimalik näha asukohta	Kategoriaalne (võimalik maakonna kauparistada)	+

¹⁷ [Avaandmete allalaadimine | e-äriregistri avaandmed](#)

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

		täpsema tekstina kui ka normaliseeritud maakondlikule tasandile.		
Majandusaasta aruannete üld-andmed	Report ID	Ainulaadne kood aruande eristamiseks	Arvuline, unikaalne	+
	Registrikood	Unikaalne kood registris	Arvuline, unikaalne	+
	Nimi	Tekstiline nimi	Unikaalne, tekstiline	+
	Õiguslik vorm	Ettevõtlusvorm ja/ või täpsem alaliik <ul style="list-style-type: none"> - Osühing - Aktsiaselts - Täisühing - Usaldusühing - Tulundusühistu - Ametiühing - Erakond - Mittetulundusühing - Sihtasutus jt.	Kategoriaalne	+
	Juriidilise isiku staatus	Aitab tuvastada, palju on tegevaid ettevõtteid, millised on kustutamisel ja millised on pankrotis.	Kategoriaalne (registreeritud, likvideerimisel, pankrotis)	+
	Aruande aasta	Failis on aruanded aastast 2019-2025. Näitab tegutsemist.	Kategoriaalne, arvuline	+
	Aruande esitamise kuupäev			-
Aruande esitamise periood ehk majandusaasta periood			-	
Müügitulu jaotus EMTAK alusel	Report ID	Ainulaadne kood aruande eristamiseks. Vajalik erinevate andmetabelite liitmiseks ja ühiseks analüüsiks.	Arvuline, unikaalne	+
	EMTAK	Tegevusala kood, selleks, et eristada, mis valdkonnas ettevõtte tegutseb.	Kategoriaalne, arvuline	+
	Jaotatud müügitulu ¹⁸	Saadud müügitulu konkreetsest tegevusalast. Kui müügitulu on aruandeperioodil null on ettevõttel kaks valikut, kas märkida „majandustegevust ei toimunud“ või „tegutsev ettevõtte, kuid ei saanud müügitulu“.	Arvuline	+
	Põhitegevusala	Ettevõttele määrab endale EMTAK põhjal põhitegevusala.	Kategoriaalne/ binaarne (Jah/ei)	-
	EMTAK versioon	Käesolevas andmestikus on kasutatud EMTAK määratlust, mis on rakendatud 2008. Äriregistris on saadaval ka uus EMTAK 2025, mida käesolevas töös ei arvestata.	Kategoriaalne	-
Esitatud aruannete põhinäitajad 2019-2024.	Report ID	Aruande unikaalne kood	Arvuline ja unikaalne	+
	Registrikood	Unikaalne kood registris	Arvuline, unikaalne	+
	Õiguslik vorm	Ettevõtlusvorm ja/ või täpsem alaliik lühendina <ul style="list-style-type: none"> - AMETÜ - AS - EMÜ - ERAK 	Kategoriaalne	+

¹⁸ 5.11 Müügitulu jaotuse täitmine (äriühing) | Abiinfo

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

		<ul style="list-style-type: none"> - KÜ - MPÜ - MTÜ - OÜ - SA - SCE - SE - TÜ - TÜH - UÜ 		
		jt.		
	Staatus	Aitab tuvastada, palju on tegevaid ettevõtteid, millised on kustutamisel ja millised on pankrotis.	Kategoriaalne (registreeritud, likvideerimisel, pankrotis)	+
	Aruande aasta	Kuvab aruande aasta pikas andmetabelis	Kategoriaalne (2019-2024)	+
	Tööjõukulud	Kuvab tööjõukulud	Arvuline	+
	Käibevarad	Kuvab käibevarad	Arvuline	+
	Varad	Kuvab varad	Arvuline	+
	Ärikasum (kahjum)	Kuvab ärikasumi ja kui on negatiivne siis kahjumi.	Arvuline	+
	Müügitulu	Kuvab müügitulu	Arvuline	+

Tabel 2. Maksu- ja Tolliameti arvandmed ettevõtete tasutud maksude, käibe ja töötajate arvu kohta.

Muutuja	Kirjeldus	Tüüp	Projektis kasutatav
Nimi	Ettevõtte nimi	Unikaalne, tekstiline	+
Registrikood	Unikaalne kood registris	Arvuline, unikaalne	+
Liik	Ettevõtlusvorm ja/ või täpsem alaliik <ul style="list-style-type: none"> - Eestis asuv rahvusvaheline organisatsioon - FIE - Mitteresident - Mittetulundusühing - Sihtasutus - Valitsus- ja riigiasutus - Äriühing 	Kategoriaalne	+
Käibemaksukohuslane ¹⁹	Aitab tuvastada, kas on käibemaksukohuslane. Vabahendused ei ole valdavalt käibemaksukohuslased, sest nende maksustatav väärtus ei ületa 10000 eurot.	Kategoriaalne/ binaarne tunnus (Jah, Ei)	+
EMTAK	Üldisem tegevusalakood tekstina: <ul style="list-style-type: none"> - avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus - ehitus - eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus - elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine - finants- ja kindlustustegevus - haldus- ja abitegevused 	Kategoriaalne	+

¹⁹ Käibemaksukohustuslasena registreerimine | Maksu- ja Tolliamet

	<ul style="list-style-type: none"> - haridus - hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont - info ja side - kinnisvaraalne tegevus - kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupad - kunst, meelelahutus ja vaba aeg - kutse-, teadus- ja tehnikaalne tegevus - majutus ja toitlustus - muud teenindavad tegevused - mäetööstus - põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük - tervishoid ja sotsiaalhoolekanne - töötlev tööstus - veevarustus; kanalisatsioon; jäätme- ja saastekäitlus - veondus ja laondus - tühjad väljad 		
Maakond	Detailne maakonna vaade ettevõtte asukohast (maakond ja omavalitsusüksus, näit): <ul style="list-style-type: none"> - Harju (Anija vald) - Harju (Harku vald) - Harju (Jõelähtme vald) - 	Kategoriaalne	+
Riiklikud maksud	Kuvatud riiklikud maksud kvartalis.	Arvuline	+
Tööjõumaksud	Kuvatud tööjõumaksud kvartalis	Arvuline	+
Käive	Kuvatud käive käibedeklaratsiooni alusel. Käibedeklaratsiooni esitavad ettevõtted, kes on käibemaksukohuslased. Käibedeklaratsioon sisaldab ²⁰ : <ul style="list-style-type: none"> - Maksustatav käive (20% ja 9%) - Maksuvaba käive - Käibemaks, mida ettevõtte soovib tagasi arvestada - jne 	Arvuline	+
Töötajad	Töötajate arv kvartalis	Arvuline	+
Aasta	Esitamise aasta	Kategoriaalne (2020-2024)	+
Kvartal	Esitamise kvartal	Arvuline, kategoriaalne (1-4)	+

Äreregistri ja Maksu- ja Tolliameti avaandme failide analüüsil eristatakse kitsamad ettevõtlus liigid, mis on vajalikud käesoleva projekti lähteülesande täitmiseks. Seega on moodustatud avaandmefailidest uued analüüsi failid, kus on eristatud sihtasutused ja mittetulundusühendused.

Mõned näitajad ei ole Äreregistri ja EMTA andmetes võrreldavad, näiteks on Äreregistri andmetes toodud välja täpsed ja detailsed EMTAK koodid, samas EMTA andmetes on üldisemad ja liidetud tegevusvaldkonnad.

²⁰ Käibedeklaratsiooni ja aruannete esitamine | Maksu- ja Tolliamet
Käibemaksuseadus–Riigi Teataja


```
# Mis andmed on olemas MTÜ-del, kes on registreeritud, likvideerimisel ja kustutatud?

# 1) Sagedustabel MTÜ-de kohta, staatuse kaupa (Registrisse kantud, Kustutatud, Likvideerimisel) aastatel 2019-2023
mtu_staatused <- kogu_andmestik %>%
  filter(`õiguslik vorm` == "MTÜ", staatus %in% c("Registrisse kantud", "Kustutatud", "Likvideerimisel"), aruandeaast %in% 2019:2023) %>%
  count(staatus, aruandeaast) %>%
  arrange(aruandeaast, desc(n))
print(mtu_staatused)

# head(mtu_detailandmed, 20)

# Lisan kogu andmestikku uue veeru maakonna järgi, mille saan ettevõtte aadressist
kogu_andmestik <- kogu_andmestik %>%
  mutate(maakond = ifelse(grepl("maakond", asukoha_ahak_tekstina),
    sub(".*?, ([^,]*maakond)$", "\\1", asukoha_ahak_tekstina),
    "Määramata"))

# Veendus, et tasub analüüsida edasi registrisse kantud ühinguid, aga võtan kaasa ka likvideerimisel olevad.
# Filtreerin ainult MTÜ ja SA ning staatused
mtu_sa_andmestik <- kogu_andmestik %>%
  filter(`õiguslik vorm` %in% c("MTÜ", "SA"), staatus %in% c("Registrisse kantud", "Likvideerimisel"))

# Andmete kontroll 1.
head(mtu_sa_andmestik, 20)
colnames(mtu_sa_andmestik)

# Andmed excelsisse
write_csv(mtu_sa_andmestik, "MTU_SA_andmed.csv")
```

LISA 6. VABATAHTLIKKUS EUROOPA LIIDU LIIKMESRIIKIDES

Käesolevas osas analüüsime, kuidas Eesti positsioneerub Euroopa Liidu liikmesriikide vabatahtliku tegevuse ja kodanikuaktiivsuse maastikul. Analüüsi aluseks on Euroopa Liidu sissetulekute ja elutingimuste statistika (EUSILC) erimoodul „Sotsiaalne ja kultuuriline osalus” (onlinekood `ilc_scp19`), mis mõõdab vabatahtlikus tegevuses osalemist kolmes erinevas vormis – formaalne ja mitteformaalne vabatahtlikkus ning aktiivne kodanikuosalus, kasutades selleks järgmisi standardseid küsimusi:

- *Kas Te tegite viimase 12 kuu jooksul mingeid tasustamata, mittesunduslikke töid mõne organisatsiooni, formaalse rühma või klubi heaks või nende kaudu? (formaalne vabatahtlik tegevus).*
- *Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegelenud vabatahtliku tegevusega, mis ei ole olnud ühegi organisatsiooni korraldatud? Silmas on peetud inimeste (kellega Te koos ei ela) või kodutute loomade aitamist või muud vabatahtlikku tööd (nt metsa või ranna koristamine). (mitteformaalne vabatahtlik tegevus).*
- *Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegelenud mõne ühiskondlikult aktiivse tegevusega, näiteks osalenud mõne poliitilise partei või kohaliku huvigrupi tegevuses, avalikus arutelus, rahumeelses meelevalduses, petitiooni allkirjastamises, demonstratsioonil, kirjutanud kirja poliitikule või meediale? (aktiivne kodanikuosalus)*

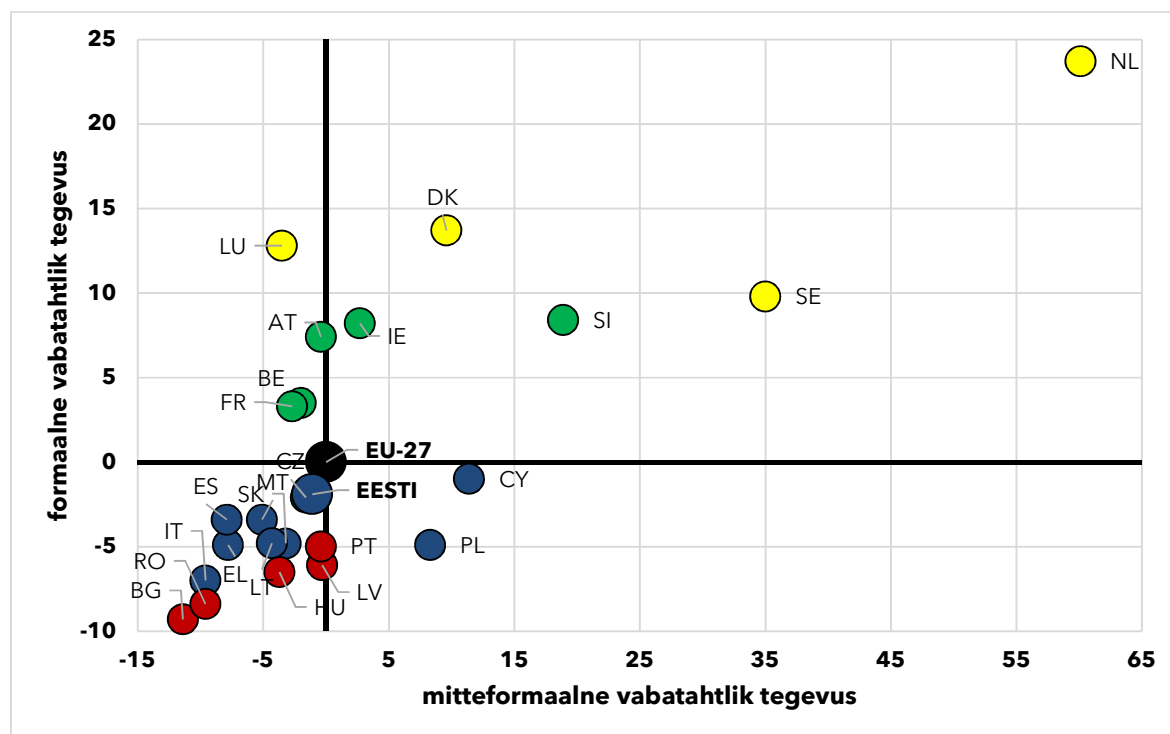
Uuringu üldkogumiks on üle 15-aastane rahvastik ning näitajad avaldatakse protsendina soo, vanuserühma ja haridustaseme (ISCED) lõikes. Moodulit rakendati 2015. ja 2022. aasta küsitlustes ning alljärgnevalt analüüsitakse 2022. aasta küsitlusvooru andmeid, mis on avaldatud Eurostati kodulehel (https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_scp19__custom_19904094/default/table). Analüüsis vaadeldakse erinevate vabatahtliku tegevuse vormide üldmäära ning varieeruvust soo, vanuse ja haridustaseme lõikes (sooline, vanuseline ja hariduslik lõhe) Ülevaade andmetest on toodud tabelis 1.

Eesti vabatahtliku tegevuse tase Euroopa Liidu liikmesriikide taustal

Andmed näitavad, et vabatahtliku tegevuse tase Euroopa Liidus keskmiselt on suhteliselt madal – nii formaalse kui mitteformaalse tegevuse määr on pisut üle 10% ning kodanikuosaluse määr jääb isegi alla 10% (tabel 1). Vabatahtlik tegutsemise määr on riigiti üsna erinev ning osalusmustreid tugevalt üldistades võib öelda, et Põhja- ja Lääne-Euroopas on vabatahtlikkusel keskmisest suurem roll ning tähendus ja Lõuna- ja Ida-Euroopas keskmisest väiksem.

Andmeid analüüsid suhestasime omavahel formaalse ja mitteformaalse tegevuse määrad Euroopa Liidu keskmisest lähtuvalt. Selle tulemusena tekkiv teljestik eristab neli “vabatahtliku tegevuse tüüpi või režiimi vastavalt sellele, kui kõrge on osalus formaalsetes (organiseeritud) ja mitteformaalsetes (võrgustikupõhistes) vormides (joonis 1).

Põhjamaades kattuvad enamasti mõlemad – nii formaalne kui mitteformaalne osalus on kõrged; Lõuna- ja Ida-Euroopas jäävad need sageli mõlemad alla EL keskmise; osal Kesk-Euroopa riikidest on tugevam just formaalne dimensioon, teisel on elavam mitteformaalne abistamine kui liitumine organisatsioonidega. ja Ida-Euroopas jäävad need sageli mõlemad alla EL keskmise; osal Kesk-Euroopa riikidest on tugevam just formaalne dimensioon, teisel on elavam mitteformaalne abistamine võrreldes organisatsioonipõhise vabatahtliku tegutsemisega. ja Ida-Euroopas jäävad need sageli mõlemad alla EL keskmise; osal Kesk-Euroopa riikidest on tugevam just formaalne dimensioon, teisel on elavam mitteformaalne abistamine.

Joonis 1. Euroopa Liidu liikmesriikide paiknemine formaalse ja mitteformaalse vabatahtliku osalemise teljestikul ning riikide vabatahtliku tegevuse klastrid (EUSILC) erimooduli „Sotsiaalne ja kultuuriline osalus“ 2022.a. andmete põhjal (riikide rühmad (klastrid) on joonisel tähistatud eri värvidega).

Need erinevused koonduvad geograafiliselt ja on kooskõlas tuntud heaolurežiimide ja usalduse käsitlustega: seal, kus riik, ühendused ja kogukonnad on ajalooliselt koos arenenud, on ka osalus laiapõhjalisem; seal, kus institutsionaalne usaldus on õhem või ühenduste „taristu“ nõrgem, jääb osalus madalamaks või kandub mitteametlikesse võrgustikesse. (EspingAndersen, 1990; Putnam, 2000; Salamon & Anheier, 1998; Uslander, 2002; vt ka Reher, 1998; Saraceno & Keck, 2010; Andersen, 1990; Putnam, 2000; Salamon & Anheier, 1998; Uslander, 2002)

Sellel pildil paikneb Eesti ELi keskmise lähedal, ent üldtasemelt veidi allpool ning teiste Kesk/Ida-Euroopa- ja Ida-Euroopa riikidega üsna sarnasel positsioonil. Näeme, et Eesti asend ei ole äärmuslik ega erandlik ning vabatahtlikkuse “muster” haakub riikidega, kus

organiseeritud vabatahtlikkuse traditsioon on lühema ajalooga ja mitteformaalne abi-valmidus olemas, kuid mitte väga kõrge.

Vabatahtlikkuse sotsiodemograafiline profiil ja osaluslõhed

Vabatahtlikkuse sotsiaaldemograafilist profiili analüüsid keskendusime peamiselt vabatahtliku panustamise ebavõrdsusele, mis seostub indiviidi soo, vanuse ja haridusega. Peamisteks agregeeritud näitajateks on nn osaluslõhed. Vabatahtlikkuse osaluslõhe näitab, kui suur on erinevus konkreetse tunnuse kategooriate (nt soo-, vanuse- või haridusgruppide) vahel, mõõtes maksimaalse ja minimaalse osalusmäära suhet kordades. Suur osaluslõhe tähendab, et vabatahtlik tegevus on üksikute sotsiaaldemograafiliste rühmade privileeg (või ka kohustus) ning ülejäänud elanikkonnal pole osalemiseks sobivat võimalust (või ka huvi või vajadust). Väike osaluslõhe näitab, et vabatahtlik tegevus on suhteliselt võrdselt levinud kõikides sotsiaalsetes rühmades.

Eli andmed näitavad (tabel 1), et Euroopa Liidu üldpildis on haridus kõige tugevam eristaja: mida kõrgem haridus, seda tõenäolisem on osalus nii formaalses kui mitteformaalses vabatahtlikkuse tegevuses. See seaduspära kehtib kõikides riikides ning kinnitab, et vabatahtlik tegevus vajab nii kultuurilist normi kui ka „oskuste ja ressursside kriitilist piiri”, mis kasvab haridusega.

Hariduslik lõhe on suurim aktiivse kodanikuosaluse ja väiksem formaalse vabatahtliku tegevuse puhul. See tulemus kinnitab seisukohta, et isiklikul initsiatiivil panustamine nõuab suuremat agentsust ja inimkapitali. Riikide võrdluses on hariduslikud lõhed suuremad mitmes Ida-Euroopa postsotsialistlikus riigis (LV, LT, PL) ja Lõuna-Euroopas (CY, PT) ning eriti teravad siis, kui need kaks tegurit kombineeruvad (BG, RO). Eestis on hariduslik osaluslõhe Euroopa Liidu keskmisest pisut väiksem.

Vanuseline osaluslõhe on riigiti rohkem varieeruv: enamikes riikides osalevad eakamad teiste vanusrühmade taustal harvem, kuid kõrgema aktiivsuse tase jaguneb vanusrühmade vahel erinevalt: osades riikides on kõige aktiivsemad noored (vanuses 16–34), osades aga pigem “küpsemas eas” (55–64) inimesed, kel on rohkem aega, raha ja kogemust vabatahtlikuks panustamiseks, kuid kõigi liikmesriikide koondpildina koondub aktiivsus pigem nooremaste keskikka (35–54). Vanuselised erinevused riikides ei moodusta selgeid riikideüleseid regionaalseid või sotsiaalmajandusliku ja -kultuurilise keskkonnaga haakuvaid mustreid, vaid tulenevad pigem kohalikust kontekstist. Eestis on vanuseline osaluslõhe Euroopa Liidu keskmisest märgatavalt suurem ning see on tingitud eelkõige vanemaealiste väga madalast osalustasemest.

Soolised erinevused vabatahtlikus osalemises on Euroopas suhteliselt väikesed ja erisүүлalised. Üksikutes riikides on vabatahtlikult aktiivsemad mehed (CY, MT), kuid üldiselt kaldub aktiivsuse kaalukauss naiste kasuks. Sarnaselt teiste Balti ja Kesk- ja Ida-Euroopa postsotsialistlike riikidega on Eestis naised märgatavalt aktiivsemad meestega võrreldes.

Vabatahtliku tegevuse “režiimid” Euroopas

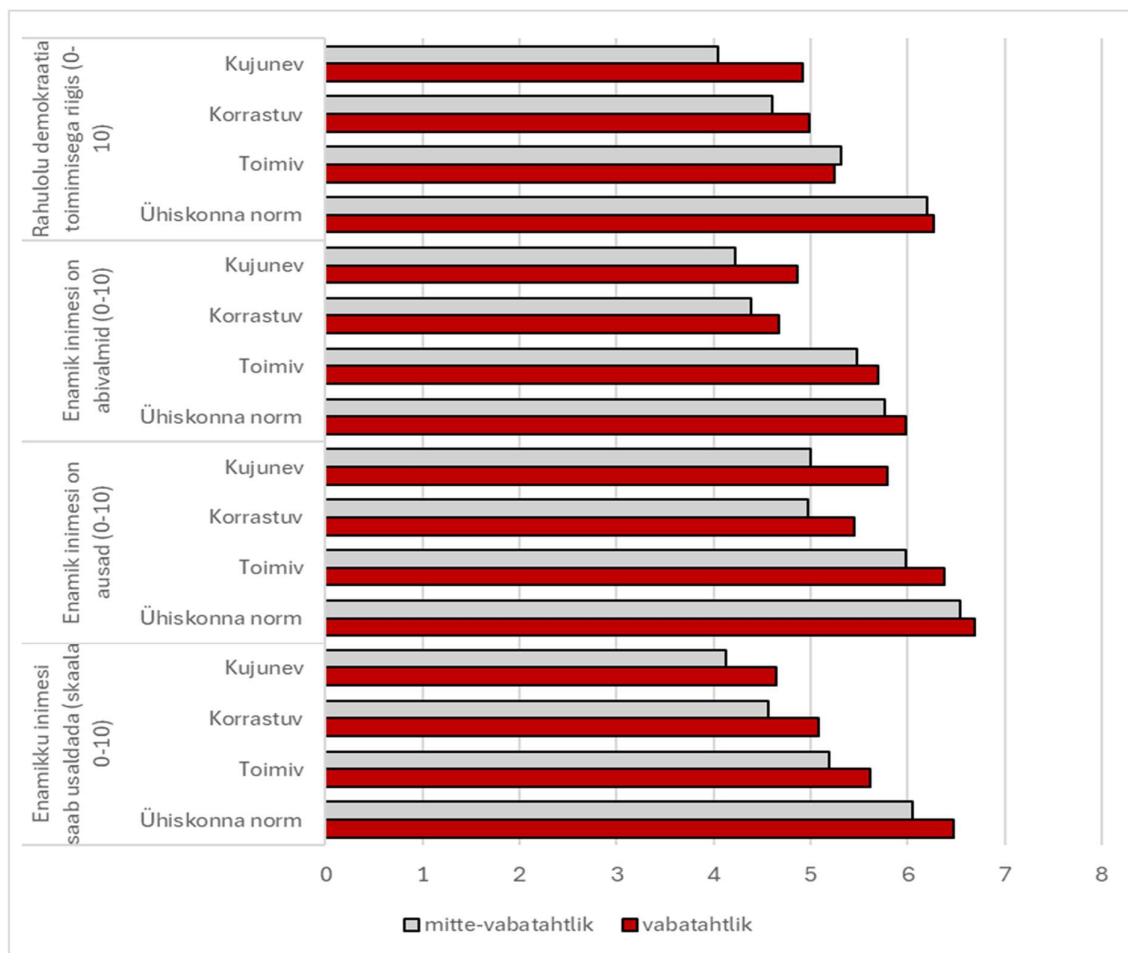
Analüüsi viimase etapina üritasime Euroopa riike rühmitada, võttes arvesse nii vabatahtliku tegevuse üldist taset kui ka osalemise ebavõrdsust. Selleks kasutasime klasteranalüüsi k-keskmiste meetodil. Analüüsis oli kokku 12 tunnust (iga vabatahtliku tegevuse

vormi (kokku 3) kohta üldine osalemismäär ning sooline, vanuseline ja hariduslik lõhe) ning 25 riiki (puuduvate väärtuste tõttu jäid välja DE ja FI). Sisukama tulemuse huvides eelnevalt väärtused logaritmiti, et pehendada äärmuslike väärtuste mõju. Analüüsi tulemusena saadi neli eristuvat rühma (klastrit).

- **Riigid, kus vabatahtlikkus on “ühiskondlik norm”:** Taani, Luksemburg, Holland ja Rootsi. Selle rühma riikides on vabatahtlik osalus kõrge ja laiapõhjaline; selle erinevatesse vormidesse, mis üksteist täiendavad, panustavad ühiskonnaliikmed sõltumata vanusest, soost või haridustasemest. Üldiselt kõrge sotsiaalse kapitali tase ning toimivad usaldus ja võrgustikunormid muudavad panustamise „iseenesest mõistetavaks“.
- **Toimiva küpse vabatahtlikkuse ökosüsteemiga riigid:** Belgia, Iirimaa, Prantsusmaa, Malta, Austria, Sloveenia. Neid riike iseloomustab vabatahtlikkuse mõõdukalt kõrge tase, kus sotsiaalsete rühmade vahelised osalemis- ja panustamiserinevused on väikesed. Ühiskondlikul tasemel toimib vabatahtlikkuse ökosüsteem hästi, kuid suurema mõju ja kandepinna saavutamiseks tuleb leida viise panustamisvalmiduse ja panustamisvõimaluste suurendamiseks”.
- **Korrastuva vabatahtlikkuse “maastikuga” riigid:** Tšehhi, Eesti, Kreeka, Hispaania, Horvaatia, Itaalia, Küpros, Ungari, Poola, Slovakkia. See on üsna heterogeenne Kesk-, Ida- ja Lõuna-Euroopa riikide rühm, kus vabatahtlikus tegevuses osalemise määr on keskmine, kuid osalemise ja panustamise koormus langeb peamiselt nooremate, haritumate ja sageli ka naiste õlgadele, kes panustavad erinevates vormides ja valdkondades ning on mitmekülgset aktiivsed. Vabatahtlikkuse taristu on ebaühtlane ja toetusmehhanismid kohati lünklikud ja fragmentaarsed. Vaatamata sellele on vabatahtlikkuse ühiskondlik mõju suur ning ka toetuspind laienemas.
- **Kujuneva vabatahtlikkusega riigid:** Bulgaaria, Läti, Leedu, Portugal ja Rumeenia. Neid riike eristab teistest riikidest eelkõige suur ebavõrdsus vabatahtlikus osalemises, mis näitab, et vabatahtlikkus seostub pigem väikese osaga ühiskonnas ja püsib tänu üksikute entusiastide aktiivsusele. Vabatahtliku tegevuse üldine tase on keskmisest madalam, mis näitab, et vabatahtlikkus sotsiaalse praktikana ei ole leidnud laiemat järgimist ning ka ühiskondlike struktuuride tegevus panustamisvõimaluste avardamiseks ei ole selgestimärgatavaid tulemusi andnud. Siiski tuleb mainida, et selle riikide rühma võib sisemiselt jaotada kaheks alarühmaks – Läti, Leedu ja Portugal, kus üldine osalemise tase on EL-keskmisest vaid pisut madalam ning Bulgaaria ja Rumeenia, kus vabatahtlikus tegevuses osaleb vaid 2–3% elanikkonnast.

Vabatahtliku tegevuse konteksti saab kirjeldada lisaks osalusmäärade ja -lõhedele ühiskonna üldist sidusust ning inimestevahelist usaldust iseloomustavate näitajate kaudu. Tuginedes Euroopa Sotsiaaluuringu 2024 aasta andmetele joonistub välja, et neli vabatahtliku režiimi klastrit eristuvad väga selgelt tajutud inimeste vahelise usalduse, abivalmiduse, aususe ning demokraatia toimimise alusel. Riikides, kus vabatahtlik tegevus on ühiskonna norm, hinnatakse kõrgemalt inimestevahelist usaldust, ausust, abivalmidust ning ollakse rohkem rahul demokraatia toimimisega riigis. Keskmised hinnangud on kõige madalamad aga kujuneva vabatahtlikkusega riikides. Lisaks üldisele taseme varieeruvusele nelja vabatahtlikkuse režiimi vahel, tuleb veelgi olulisemana esile varieeruvus vabatahtlikus tegevuses osalejate ja mitte-osalejate hinnangutes. Kui riikides, kus vabatahtlikkus on ühiskonna norm, erinevused vabatahtlike ja mitte-vabatahtlike

hinnangutes on marginaalsed, siis korrastuva ja kujuneva vabatahtlikkuse režiimiga riikides on märkimisväärne erinevus. Vabatahtlikkus tegevuses osalejad usaldavad teisi inimesi rohkem, on veendunud teiste inimeste aususes ja abivalmidusest ning on rohkem rahul demokraatia toimimisega. Võib öelda, et kujuneva vabatahtlikkuse režiimiga riikides on vabatahtlikel suurem roll kodanikuühiskonna ja sotsiaalse sidususe eestvedamisel.

Joonis 2. Sotsiaalse sidususe hinnangud nelja vabatahtlikkuse režiimi lõikes (ESS 2023/2024 andmed).

Kokkuvõttes ja uurimuse teoreetilisest raamist lähtuvalt näitab tüpologia, et: vabatahtliku osaluse tase ja lõhed sõltuvad nii ühiskonnaliikmete panustamisvalmidusest (tahe, oskused, aeg) kui ka ühiskondlike struktuuride panustamisvõimalustest. Väljakujunenud ja küpsetes vabatahtlikkuse ökosüsteemides on need kaks poolt omavahel tasakaalustatud ja süsteemselt koordineeritud, kujunevates ja tasakaalu otsivates süsteemides on see kooskõla alles ebakindel. On selge, et vabatahtlikkuse edendamisel tuleb võrdväärselt tähelepanu pöörata nii motivatsiooni ja oskuste parandamisele kui ka tugi- ja toetusvõrgustike süsteemsele väljaarendamisele.

Tabel 1. Vabatahtlikkuse osalusmäärad ja -lõhed Euroopa Liidu liikmesriikides 2022.a. andmetel. Allikas: (EUSILC) erimooduli „Sotsiaalne ja kultuuriline osalus“ andmed.

	Formaalne vabatahtlikkus				Mitteformaalne vabatahtlikkus				Aktiivne kodanikuosalus			
	üldine määr	vanuseline lõhe	sooline lõhe	hariduslik lõhe	üldine määr	vanuseline lõhe	sooline lõhe	hariduslik lõhe	üldine määr	vanuseline lõhe	sooline lõhe	hariduslik lõhe
EU-27	12,3	1,73	1,03	2,95	13,8	1,96	0,94	2,38	7,2	2,47	0,99	4,26
BE	15,8	1,86	1,01	2,74	11,8	1,28	0,91	1,81	5,4	2,62	0,98	3,23
BG	3	2,67	0,61	5,67	2,4	4,25	0,66	5,00	1,9	3,71	1,00	4,00
CZ	10,2	2,89	1,16	2,29	12,2	4,44	0,98	2,36	5,2	2,52	1,10	3,52
DK	26	1,20	1,12	1,50	23,4	1,51	1,02	1,30	9,9	1,67	0,95	1,92
DE	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
EE	10,4	4,78	0,78	2,42	12,7	4,31	0,92	1,44	7,7	4,30	0,87	2,40
IE	20,5	2,03	1,06	1,96	16,5	2,29	0,81	1,67	7,5	2,54	0,95	4,46
EL	7,4	1,65	0,94	2,14	6	3,12	0,85	2,39	6,3	5,11	1,21	2,61
ES	8,9	1,75	0,82	2,52	5,9	1,89	0,81	2,28	5,6	3,00	1,00	3,58
FR	15,6	1,65	1,07	2,56	11,1	1,84	0,78	1,86	11,9	2,39	0,99	4,43
HR	8,8	4,03	1,06	2,07	9,1	4,50	1,00	2,35	2,9	3,55	1,52	2,87
IT	5,3	2,30	1,00	2,44	4,2	2,59	0,85	2,46	2,2	2,80	1,14	3,15
CY	11,3	4,08	1,08	4,51	25,2	2,47	1,12	2,81	2,1	3,11	1,73	6,60
LV	6,2	3,15	0,70	3,16	13,5	2,97	0,65	5,18	3,3	4,58	0,89	5,67
LT	7,5	2,77	0,56	2,87	9,5	4,47	0,71	3,79	5,7	5,53	0,84	5,56
LU	25,1	1,67	1,16	1,79	10,3	1,29	0,71	1,59	21,6	1,45	1,06	1,18
HU	5,8	3,93	0,98	1,98	10,1	3,02	0,86	1,74	3,6	2,58	1,06	7,36
MT	8,9	1,74	1,27	2,57	8,7	2,14	1,14	2,37	9	1,78	0,97	0,77
NL	36	1,70	0,94	1,82	73,9	1,63	1,04	1,29	18,1	2,00	0,88	2,94
AT	19,7	2,21	1,39	2,49	13,4	1,99	0,96	2,20	12	5,63	0,84	3,55
PL	7,4	2,34	0,72	3,81	22,1	3,41	0,96	2,50	3,6	3,54	1,09	5,21
PT	7,3	4,03	0,80	3,65	13,4	2,63	0,76	2,56	9,3	4,43	0,98	4,16
RO	3,9	13,14	0,81	3,16	4,2	15,17	0,95	3,00	3,1	6,71	1,07	3,24
SI	20,7	1,60	1,37	1,89	32,7	2,26	1,06	1,73	7,7	2,64	1,04	6,10
SK	7,5	3,63	0,85	2,49	10,6	3,40	0,81	2,52	4,1	2,89	1,18	2,43
FI	23,9	2,23	0,98	1,94	–	–	–	–	–	–	–	–
SE	22,1	1,60	1,29	1,74	48,8	1,43	1,12	1,09	20,2	1,73	0,82	2,24

LISA 7. HOLLANDI, ROOTSI JA TŠEHHI PRAKTIKATEST VABATAHTLIKU TEGEVUSE TOETAMISEL

Sissejuhatus

Erinevate riikide vabatahtlikku tegevust raamistab riigi laiem kontekst, mille võrdlevaks kirjeldamiseks kasutatakse mittetulundusrežiimide tüpoloogiat. Selles eristatakse riiklikku, sotsiaaldemokraatlikku, liberaalset ja korporatiivset režiimi vastavalt riigi kulu- tuste ja mittetulundussektori ulatuse (tööhõive, kulutused ja vabatahtlike panus) kombinatsioonidele (Salamon ja Anheier, 1998 viidatud Meijs jt, 2021 järgi). Selle tüpoo- logia järgi on Holland korporatiivse mittetulundusrežiimiga ja Rootsi sotsiaaldemokraat- lik, Tšehhi ja Eesti kvalifitseeruvad hübriidiks riiklikust ja sotsiaaldemokraatlikust re- žiimist. See tähendab, et erinevate riikide vabatahtliku töö peamised tegevusvaldkonnad ning ka tegevuse korraldus on erinev.

Lisaks mittetulundusrežiimide järgi riikide jaotamisele toovad rahvusvahelised analüü- sid välja Euroopa riikide vabatahtlikkuse korralduslike **valitsemisloogikate** (Hustinx jt, 2022) paiknemise kahe põhisuuna vahelisel skaalal (Pick, Holmes, & Brueckner, 2011). Skaala ühes otsas on vabatahtlikkuse **seadusepõhine** korraldus, kus riik raamib organi- seeritud vabatahtliku tegevuse või teenistuse juriidiliselt (nt defineerib põhimõisted, va- batahtliku ja riigi õigused ja kohustused, vabatahtliku kuluhüvitiste ja/või kindlustuse maksmise süsteemi, määratleb selge piir palgatööga). Selliste riikide hulka kuuluvad muu hulgas Tšehhi, Austria, Saksamaa, Prantsusmaa, Hispaania, Itaalia, Belgia, Läti, Leedu, Poola, Ungari, Sloveenia ja Rumeenia.

Skaala teises otsas on **strateegia ja rahastuspõhine mudel**, kus seadusandluse tasandil puudub üks ühte „vabatahtlikkuse seadus“, kuid toimivad grantid, riiklikud juhised ja toetavad koostööplatvormid ning peamine printsip on, et tasustamata panus ei asenda palgatööd, vaid teenib avaliku hüve ning täiendab professionaalseid teenuseid. Siia pai- gutuvad Rootsi, Soome, Taani, Norra, Holland, Iirimaa ning samuti Eesti.

Järgnevalt avame Hollandi, Rootsi ning Tšehhi vabatahtliku tegevuse korraldamise ja toetamise praktikaid ning nende tulemusi.

Meetod

Tšehhi, Rootsi ja Hollandi praktikatest ülevaate saamiseks viisime läbi kirjutus- lauauuringu. Lähtusime sissejuhatav kirjandusülevaate meetodi (ingl *scoping review*) põhimõtetest (sissejuhatava kirjandusülevaate kohta vt täpsemalt nt Arksey ja O'Mal- ley, 2005) kombineerides neid kaasaegsete tehisarutööriistadega. Sissejuhatava kirjan- dusülevaate meetodi eesmärk on kaardistada kiiresti ja süsteemselt mingi

uurimisvaldkonna põhilised iseärasused (põhimõisted, allikad, peamised tulemused jmt). Seda meetodit soovitatakse kasutada ülevaate saamiseks seni vähem uuritud valdkondadest. Selle meetodi tugevus on võimalus kaasata analüüsi ka nn halli kirjandust ehk veebilehekülgi, raporteid jmt, erinevalt süstemaatilise kirjanduse ülevaatest, kus materjali otsitakse ainult teadusandmebaasidest.

Alustasime laiade uurimisküsimustega Hollandi, Tšehhi ja Rootsi vabatahtliku töö kohta teadus- andmebaaside tehisarutööriistadega (Scopus AI, SciSpace, Elicit), sõelusime pakutud allikatest välja relevantseid ning analüüsisime kättesaadavaid täistekste. Üsna pea oli selge, et tulemused on seotud andmebaaside spetsiifikaga ning pigem analüüsivad erinevaid aspekte vabatahtliku töö korralduses, mille alusel on keeruline saada ülevaadet, milline on riikide vabatahtlikku tööd toetav taristu. Otsisime täiendavat materjali, kasutades lisaks veebiotsingutele ka üldotstarbelisi keelemudeleid, peamiselt Microsoft 365 Copiloti ja NotebookLM-i. Kasutasime neid lisaks materjali otsimisele ka tšehhi, rootsi ja hollandi keelsetest poliitikadokumentidest arusaamiseks.

Lisaks on siinses analüüsis kasutatud vestlusi teiste riikide kolleegidega. Dr Matthieu Branlat ja Dr Jacqueline Floch (kriisihalduse eksperdid ja kogukondliku kaasamise uurijad Norrast (SINTEF)) viisid 17.02.2026 Tartu Ülikoolis Horizon Europe SYNERGIES projekti raames läbi töötoa, milles analüüsiti läbi simuleeritud lauaõppuse erinevate riikide praktikaid ja struktuure kogukonna ja vabatahtlike kaasamisel kriisidega toimetulemisel. Kasutame järgnevas analüüsis nende poolt toodud näiteid Hollandi ja Rootsi kriisi-reageerimise valdkonnast.

Tulemused

Holland

Hollandi vabatahtlikku tööd toetav süsteem on ühiskonda ajalooliselt tugevalt juurdunud ning on viimastel aastatel liikunud detsentraliseerituse ning individuaalse vastutuse suurenemise suunas (European Commission, i.a) Süsteem toetub riigi, kohalike omavalitsuse ja katusorganisatsioonide omavahelisele koostööle. Riiklikul tasandil on peamine vastutaja Tervise-, hoolekande- ja spordiministeerium, mille ülesanne on koordineerida valdkondadeüleselt vabatahtlikku tegevust (Statistics Netherlands, 2025). Riiklikul tasandil tegutseb vabatahtlike organisatsioonide liit *Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk* (NOV), mis on katusorganisatsioon vabatahtlikku tegevust korraldavatele organisatsioonidele, tegutseb nende eestkõnelejana ning valdkonna koordineerijana, korraldades vabatahtlikku tööd korraldavate organisatsioonide kohtumisi, vastastikkust nõustamist jmt (Branden, Pape, 2015). Lisaks tegutseb riiklikul tasandil veel sotsiaalse arengu teadmiskeskus MOVISIE, mis pakub tõendus põhiseid teadmisi, nõustamist ja lahendusi sotsiaalsete probleemide ennetamiseks ning toetab nii professionaale, omavalitsusi kui ka vabatahtlike organisatsioone. Vabatahtliku töö toetamine vajaliku teadmusega on üks nende töö olulisemaid teemasid, mis on integreeritud laiema sotsiaalvaldkonna probleemistikuga tegelemisega, alates kogukonna tasandi tegevuste toetamisest vägivalla ennetuseni (About Movisie, i.a).

Vabatahtliku tegevuse korraldamise eest vastutab Hollandis kohalik omavalitsus, kelle käest inimesel on võimalik saada infot, millistes valdkondades vabatahtlike vajatakse, kohalikud omavalitsused korraldavad kohalike vabatahtlike keskuste tegevust (Doing voluntary work in Netherlands, i.a). Selline kohustus on kohalikel omavalitsustel alates 2007. aastast, mil riik detsentraliseeris vabatahtliku tegevuse rahastuse kohaliku omavalitsuse tasandile (Putters jt 2010, Dijkoff, 2014, European Commission, i.a).

Kohaliku omavalitsuse toetuseks tegutseb **provintsitasand** koordineeriva ja toetava tasandina, jagades infot, korraldades võrgustikupõhist koostööd vabatahtlike organisatsioonide vahel, pakkudes nõustamist ja tuge nii vabatahtliku töö organisatsioonidele kui kohalikule omavalitsusele (Policy on voluntary work, i.a, European Commission, i.a).

Hollandi vabatahtlikku tööd toetava nähtusena tuuakse välja ettevõtete sotsiaalne vastutus (ingl *corporate social responsibility*), mis on ettevõtte vabatahtlik ja strateegiline vastutus integreerida sotsiaalsed, keskkonna- ja majanduslikud kaalutlused oma põhitegevustesse, eesmärgiga luua väärtust nii ettevõttele kui ühiskonnale (Remme, 2015). Oluline on siinkohal, et Hollandis puudub seadusandlik kohustus ettevõtetele ühineda selle ettevõtmisega, ettevõtted valivad ise, kas ja kuidas nad osalevad ning samuti ei tohi nad sundida töötajaid vabatahtlikus töös osalema (European Commission, i.a). Ettevõtte sotsiaalse vastutuse kaudu muutub vabatahtlik töö töötajale lihtsaks, kättesaadavaks ning institutsionaalselt toetatuks, sest töötajatele antakse ametlikult kas vabad nn vabatahtliku päevad või siis vabastatakse tööaeg osaliselt, ettevõtted teevad koostööd mitetulundusühingute ja kogukondade organisatsioonidega, samuti rakendatakse selle raames üha enam paindlikke mudeleid, sealhulgas e-vabatahtlikkust ja hübriidlahendusi (Remme, 2015, European Commission, i.a). Ettevõtte jaoks on sotsiaalse vastutuse ettevõtmisega ühinemine oluline, sest see tõstab ettevõtte mainet ning suurendab usaldust, toimib talentide ligimeelitamisena ja võimaldab teha koostööd sidusrühmadega ning vastata nende ootustele (Remme, 2015, European Commission, i.a). Ettevõtete sotsiaalset vastutust toetatakse läbi spetsiaalse võrgustiku *MVO Nederland* tugistruktuuri, mis pakub nõustamist, koolitust jmt (Remme, 2015, European Commission, i.a, MVO Nederland, i.a). Ühe võimaliku viisina ettevõtete kaasamiseks vabatahtlikku tegevusse tuuakse välja nn turuplatsi päeva (ingl *Market Place Day*), kus vabaühendused jt vabatahtlike kaasajad selgitavad oma vajadusi ning ettevõtted saavad pakkuda, kuidas nemad ja nende töötajad saaksid oma oskuste või ressurssidega panustada (European Commission, i.a).

Vabatahtlike toetatakse koolituste, kulude hüvitamise ning usaldusisikute süsteemiga. Hollandi vabatahtliku tegevuse 2024. aasta uuringus (Statistics Netherlands, 2025) märgitakse, et sotsiaalse turvalisuse tagamiseks on veidi vähem kui pooltes organisatsioonides olemas usaldusisik. Usaldusisiku olemasolu peetakse oluliseks ebakindlate ja/või ohtlike olukordade lahendamisel, mis vabatahtliku töö käigus esile võivad tulla.

Dr Matthieu Branlat ja Dr Jacqueline Floch töid kriisireageerimise ja siseturvalisuse kontekstis hea praktikana esile Hollandi Ready2Help platvormi (<https://www.rodekruis.nl/wat-kun-jij-doen/steun-met-tijd/ready2help/>). Nende kirjelduse järgi on see on suur võrgustik inimestest, kes on valmis vajaduse korral aitama erinevates hädaolukordades (ühiskondlikud kriisid, evakuaatsioonid, põgenike vastuvõtt jne). Inimesed registreeruvad platvormil, nende andmed ja oskused salvestatakse ning kui tekib olukord,

kus abi vajatakse, saavad registreerunud teate e-posti või SMS-i kaudu ja võivad ise otsustada, kas nad soovivad appi tulla. Platvormi haldab Punane Rist. See mudel ei nõua inimestelt püsivat igapäevast kohustust, vaid annab võimaluse vastata konkreetsele üleskutsesele ning tegutseda koos ametlike teenustega, sealhulgas politsei ja kohalike omavalitsustega. 2023. aasta lõpuks kuulus võrgustikku üle 100 000 inimese. Platvorm toimib organisatsioonide ning kriiside ajal aktiveeruvate spontaansete vabatahtlike vahel vahendajana, muutes koostöö paindlikuks (Schmidt jt, 2017).

Hollandi vabatahtliku töö infrastruktuuri moodustavad riikliku tasandi erinevate sektorite koordineeritud koostöö, vabatahtlike organisatsioonide katusorganisatsioon eestkõneleja ja valdkonna suunajana ning valdkonna teaduspõhine monitoorimine ja arendamine spetsialiseerunud teadmuskeskuse MOVSIIE kaudu. Vastutus vabatahtliku töö korraldamise ja koordineerimise eest lasub kohalikul omavalitsusel, kelle tegevust toetavad provintsitasandi ja riigi tasandi tegevused. Provintsitasandil toetatakse ja koordineeritakse ka vabatahtlike organisatsioone. Lisaks toetab vabatahtlikus töös osalemist ettevõtete sotsiaalse vastutuse liikumine, mille kaudu luuakse inimestele võimalused oma aega panustada. Kogu tervikut toetavad ka paindlikud ja tehnoloogiapõhised lahendused, mis võimaldavad vabatahtlike kiiret kaasamist vastavalt olukorra vajadustele.

Rootsi

Rootsi vabatahtlikku tegevust ja selle rolli ühiskonnas iseloomustab pikaajaline stabiilsus, tugev seotus rahvaliidumiste (rootsi k *folkrörelser*) traditsiooniga ning spetsiifiline suhe heaoluriigiga, kus vabatahtlik sektor täiendab, mitte ei asenda riiklike teenuseid (Lundberg jt, 2025). Rahvaliidumiste traditsioon tähendab spetsiifilist organiseerumisi, kus rõhk on massilisel liikmelisusel, ühistel väärtustel ja aktiivsel osalusel (Jeppsson Grassman, Svedberg, 1996). Suur osa vabatahtlikust tööst tehaksegi Rootsis organisatsioonide kaudu (Study on Volunteering in the European Union, 2010) ning inimeste kuuluvus nendesse on kõrge. Rootsi vabatahtlikus tegevuses osalemise määr on aastaid püsinud stabiilselt kõrgena ning seda seostatakse sellega, et vabatahtliku tegevuse tase ei sõltu niivõrd indiviidide muutuvatest väärtustest, vaid tugevast organisatsioonilisest taristust, mis suudab pidevalt uusi liikmeid värvata ja tegevust stabiilselt toimimas hoida (Lundberg jt, 2025). Samas raportis tuuakse välja, et kuigi ühiskond on individualiseerumas, ei ole side liikmelisuse ja vabatahtliku töö vahel Rootsis oluliselt nõrgenenud. Rootsi vabatahtlikku sektorit iseloomustab ka suunatus vaba aja tegevustele ja huvikaitsele (sh sotsiaalvaldkonnas haavatavate sihtrühmade eestkõnelejatena), mitte niivõrd sotsiaalhoolekande korraldamisele nagu teistes Euroopa riikides (Jeppsson Grassman, Svedberg, 1996, Wijkström, 2000, Guler, 2022, Lundberg jt, 2025).

Rootsi sotsiaaldemokraatlikust kontekstist tulenevalt on inimeste heaolu toetavate avalike teenuste eest vastutus eelkõige riigil ja omavalitsusel, ehkki aastate jooksul on riigi osakaal teenuste tagamisel vähenenud. Kui Jeppsson Grassman ja Svedberg 1996. aastal toovad välja, et riik ja omavalitsus tagavad 90 % ulatuses tervishoiu, sotsiaalteenuste ja hariduse eest, siis Statistics Sweden (2025) raporti alusel oli erasektori osakaal selles sektoris 2023. aastal 18 %, mis tähendab, et riigi osakaal on 82 %. Riigi ja omavalitsuste roll on küll vähenenud, ent on endiselt kõrge. Sellest tulenevalt on ka vabatahtlikul sektoril mitte hädavajalike teenuste asendamise roll, vaid nende täiendamise ja ühiskondlikku sidusust tõstev roll. Sotsiaaldemokraatlik mittetulundusrežiim on loonud

vabatahtliku tegevuse jaoks partnerlusel põhineva konteksti, mitte hierarhiaal tugineva alluvussuhte (Narbutaite Aflaki, 2023), ja vabatahtlikku tööd korraldavate organisatsioonide toetamine toimub peamiselt kohaliku omavalitsuse tasandil. KOVid kaasavad vabatahtlikke nii sotsiaalhoolekandesse kui kriisiolukordade lahendamisse, pakuvad praktilist tuge, nagu madalad üürid seltsimajadele, administratiivne abi ja kohalikud kommunikatsioonikanalid (Lundeberg jt, 2025). Vabatahtliku töö maastikul tegutseb ka mitmeid vabaaühenduste katusorganisatsioone, mis sageli tegutsevad valdkonnapõhiselt. Enamik kohalikke ühendusi kuulub riiklikesse katusorganisatsioonidesse, mis annab neile tugeva struktuuri ja suutlikkuse osaleda avalikus diskussioonis (Jeppsson Grassmann ja Svedberg, 1996), kuid erinevalt Hollandist, iseloomustab Rootsit pigem mitme suure ja tugeva valdkondliku katusorganisatsiooni olemasolu, mis teevad omavahel koostööd (Lundberg jt, 2025), mitte üks keskne katusorganisatsioon.

Koostööks kolmanda sektoriga²¹ on alates 2010. aastast²² kasutusel väärtuspõhine avalik partnerlus (IOP – *Idéburet Offentligt Partnerskap*). See on koostöövorm avaliku ja kolmanda sektori vahel, mille eesmärk on saavutada ühine ühiskondlikult kasulik eesmärk, kusjuures mõlemad osapooled panustavad oma ressursidega. IOP kasutakse keeruliste ühiskondlike väljakutsete lahendamiseks, kus koostöö eri sektorite vahel annab parima tulemuse (Osman, 2023). Osmani (2023) koostatud ülevaate järgi eristab IOP-d riigihankest või projektitoetusest partnerluses osalevate osapoolte ressurside kasutamine, kusjuures ressursidena tõlgendatakse lisaks rahale ka ruumide, pädeva personali jmt olemasolu. Osapoolte panus ei pea olema täpselt võrdne, kuid nad peavad oluliselt panustama. Teine iseloomulik joon Osmani (2023) ülevaate järgi on osalejate ühine vastutus ja usaldus eesmärgi saavutamise nimel. IOP tugevusena nähakse kodanikuühiskonna tugevdamist ning kolmanda sektori unikaalsete kogemuste ja teadmiste teadlikku kasutamist, mis võimaldab jõuda oluliste haavatavate sihtrühmadeni, näiteks Ukraina sõjapõgenike kriisis osutus IOP sobivaks viisiks kiireks koostööks (Osman, 2023).

Kriisikontekstis töid Dr Matthieu Branlat ja Dr Jacqueline Floch hea struktureeritud koostöö näitena esile Rootsis vabatahtlike kaasamiseks loodud *Frivilliga Resursgruppen* (FRG), tõlkes vabatahtlik ressursigrupp (<https://frivilligaresursgruppen.se/>). See on formaalne koostöövorm, kus kohalik omavalitsus sõlmib lepingu vabatahtlike organisatsioonidega, et nende liikmeid saaks kutsuda appi siis, kui tavapäraseid ressursse ei jätku, näiteks suuremate katastroofide, pikemaajaliste hädaolukordade või oluliste ühiskondlike häirete puhul; vabatahtlike ressursigrupp on struktuur, mis on seotud tsiviilvalmiduse süsteemiga. Rootsi mudelis on vabatahtlikud tihedalt seotud ametlike kriisireageerimise kanalitega ning nende roll võib hõlmata evakueerimise toetust, teabe jagamist või esmavajaliku abi korraldamist. Mudel tugevdab kogukondade vastupanuvõimet ja soodustab ametiasutuste ning kohalike elanike koostööd. Vabatahtlike ressursigrupi liikmed on tavaliselt pärit erinevatest vabatahtlikest organisatsioonidest ning neil võib olla

²¹ Rootsi k *idéburen sektor*, sektor, mille hulka loetakse erinevas vormis organisatsioonid (mitte-tulundusühingud, sihtasutused, usuorganisatsioonid, ühistud, sotsiaalsed ettevõtted jne), mille tegutsemise eesmärgiks on mitte-kasumilikkus ja mingi ühiskonnaelu parandava missiooni ellu viimine ning mis ei tegutse turuloogika alusel.

²² Upphandlingsmyndigheten (i.a). *Idéburet offentligt partnerskap (IOP)*. Retrieved from <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/kunskapsbank-for-offentliga-affarer/samverkan-med-ideburna-aktorer-civilsamhallet-och-sociala-foretag/ideburet-offentligt-partnerskap-iop/>

mitmesuguseid oskusi, alates esmaabist kuni logistika või kommunikatsioonini. Vabatahtlike ressursigrupi tegevust toetab riiklik tsiviilkaitse ja valmisoleku amet (rootsi k *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap* (MSB)) ning neid organiseerib sageli vabatahtlike kaitseorganisatsioonide liit (*Sveriges Civilförsvarsförbund*), mis pakub vabatahtlike ressursigruppidele koolitusi ja tuge.

Rootsi vabatahtliku töö kirjeldustes tuuakse välja kodanikuühiskonna tuumikgrupi (rootsi k *kärntrupp*) problemaatika. Sellisena käsitletakse neid, kes panustavad pikaajaliselt ja kannavad põhivastutust organisatsioonide juhtimise eest, moodustades vabatahtlikest ligikaudu veerandi (Lundberg jt, 2025). Nende uurimuse kohaselt iseloomustab viimaste aastate trende vabatahtlikus töös Rootsis see, et tuumikgrupp teeb järjest suurema osa kogu vabatahtlikust tööst, samal ajal kui laiem elanikkond panustab vähem. Lundberg jt (2025) toovad välja erinevuse maapiirkondade ja suurlinnade elanike vabatahtliku motivatsiooni vahel – linnades on vabatahtlike motivatsioon sagedamini individualistlik (mis on kooskõlas üleilmsete trendidega vabatahtlikus töös), samal ajal kui maapiirkondades ja väikelinnades on inimeste jaoks olulisemad sotsiaalse heaolu toetamise motiivid ning seotus kohaliku kogukonnaga. Üldise trendina on pidev ja pikaajaline panustamine langustrendis, samas, kui ühekordsete ülesannete, nn episoodiline vabatahtlikkuse osakaal on tõusnud (Lundberg jt, 2025).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et Rootsi vabatahtlikku tööd toetav süsteem on ülesehitatud horisontaalsele koostööle, kus riik tagab ideoloogilise ja rahalise raamistiku ning omavalitsused loovad praktilised platvormid koostööks, säilitades sealjuures vabaühenduste iseseisvuse.

Tšehhi

Tšehhi Vabariik on olnud sunnitud oma vabatahtliku tegevuse raamistiku ja praktikad uuesti looma peale kommunistliku režiimi kokkuvarisemist 1989. aastal. Seda perioodi iseloomustab II maailmasõja eelsete suurte vabatahtlike organisatsioonide taastamine ning samuti kaasa saadud usaldamatus institutsioonide suhtes, kes on loodud tegelikult inimesi teenima, lisaks vastumeelsus kommunistliku režiimi aegse kohustusliku vabatahtliku tegevuse suhtes (Hyanek, Pospíšil, 2016). Viimastel kümnenditel on liigutud süsteemse professionaliseerumise ja riikliku koordineerimise suurendamise suunas. Kui varasemalt on vabatahtlikku tööd koordineerinud organisatsioon HESTIA, siis värske Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni 2024–2030 (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024) kohaselt on HESTIA positsioneeritud teadmus- ja ressursikeskuseks, kes jätkab aktiivset panustamist valdkonna arendamisse, ent vabatahtliku töö koordineerimise eest vastutab siseministerium.

Vastavalt arengukontseptsioonile on siseministerium küll vastutav ja koordineeriv, kuid tervishoiu-, hariduse- ja sotsiaalvaldkondade vabatahtlike tööd korraldavad riiklikul tasandil vastavad ministeriumid lisades vabatahtlikkuse oma strateegilistesse dokumentidesse ja luues spetsiifilisi toetusmeetmeid vastavalt sektori vajadustele. Vabatahtlik tegevus on olnud eelkõige suunatud haavatavate gruppide olukorra parandamisele ning selles valdkonnas tegutsevad organisatsioonid peavad taotlema vastavalt seadusele akrediteerimist (Brož jt 2012).

Tšehhis eristataksegi selgelt seadusega reguleeritud ja akrediteerimist vajavat vabatahtlikku tegevust ning laiemat, üldiste õigusaktide alusel toimuvat vabatahtlikku tegevust (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024). Tšehhi vabatahtlikkus on mitmekihiline: kui seadusega reguleeritud vabatahtlik tegevus on suunatud haavatavate gruppide olukorra parandamiseks tagab kvaliteedi ja riiklikud garantiid sotsiaal- ja tervishoiusektoris vabatahtlikele, siis vabatahtlikud tuletõrjujad ning spontaanne naabrusabi ja eksperdivabatahtlikkus on ühiskonna turvalisuse ja sidususe tagamisel samavõrd olulised osad (vt nt Dostal, Balarinova, 2013).

Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni 2024–2030 (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024) kohaselt seatakse eesmärgiks valdkonna killustatuse probleemiga tegelemine, selleks luuakse **valitsuse vabatahtliku tegevuse nõukogu**, mis tegutseb valitsuskabineti juures, nõukogu juhivad minister ja see on loodud spetsiaalselt “Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni 2024–2030” elluviimiseks. Vabatahtliku tegevuse nõukogu loomise eesmärk on toetada erinevate ministeeriumide vahelist info vahetamist, kogemuste jagamist ja menetluste ühtlustamist, see ei võta ministeeriumidelt ära nende seadusjärgset pädevust, vaid pakub platvormi valdkonnaüleseks koostööks ja strateegiliseks planeerimiseks.

Lisaks on riiklikul tasandil loodud **valitsuse mittetulundusühingute nõukogu**, mis tegeleb vabaihenduste rahastamise teemadega, samuti vabaihenduste tegutsemiseks soodsa keskkonna kujundamisega ning avaliku ja kolmanda sektori omavahelise koostööga (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024, Office of the Government of the Czech Republic, 2021). Nende kahe eraldiseisva institutsiooni tegevus on omavahel koordineeritud ja lõimitud, valitsuse mittetulundusühingute nõukogu toimib kui sektoriülene strateegiline katus, samas kui vabatahtliku tegevuse nõukogu on rakenduslik ja koordineeriv üksus just vabatahtliku töö valdkonnas (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024, Office of the Government of the Czech Republic, 2021). Nagu näha, on Tšehhis ministeeriumide koostöö institutsionaliseeritud valitsuse juures asuvate nõukogude kaudu, kus sisulist tööd juhitakse ühiste strateegiate ja tegevuskavadega.

Viimastel aastatel on tegeletud vabatahtliku tegevust toetavate regionaalsete tugistruktuuride – **regionaalsed vabatahtlike keskused** (RDC). Keskused loodi pilootprojektina 2020. aastal ja piloteerimise faas kestis kuni aprillini 2022. Pilootprojekti rahastati Euroopa Liidu vahenditest. Selles faasis opereerisid keskusi vabaihendused vastavalt riigihankelepingutele. Hindamine näitas, et RDC pilootprojekt oli edukas, mistõttu anti soovitus riikliku toetusega jätkata (ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, 2022). ACCENDO teadus- ja uurimiskeskus leidis oma hindamisuuringus 4 erinevat mudelit RDC osas ning tõi selgelt välja RDC positiivse ja toetava mõju piirkonna vabatahtlikule tegevusele. Esimesena nad kirjeldasid mudelit 0, kus maakonnas puudus regionaalne vabatahtlike keskus ning koostöö vabatahtlike organisatsioonidega oli vajadusepõhine. Selle mudeli eeliseks on, et ta ei nõua lisakulusid, kuid sellega kaasneb koordineerimata areng vabatahtlikus tegevus, nt võib tegevus koonduda suurlinnadesse ja võib esineda programmide dubleerimist. Mudel 1 on selline taristu, kus RDC rolli täidab vabaihenduste katusorganisatsioon, mis on maakonna valitsuse pikaajaline strateegiline partner. Tagatud on taristu stabiilsus, pikaajaline planeerimine ja tugev rahaline toetus, ent riskiks on liigne sõltuvus maakonna valitsuse poliitilisest tahtest ja valimistsüklist. Mudel 2 on selline taristu, kus RDC-d haldab üks tugev ja väljakujunenud vabaihendus, mis on

piirkonnas pikalt tegutsenud. See oli kõige levinum mudel. Selle mudeli tugevuseks on RDC-na tegutseva vabaühenduse sügav ekspertsus ning valmisolek nõustamiseks, riskina kirjeldati võimalust, et selline RDC võib eelistada oma valdkonda ja programmi ning teistel ühingutel on vähem võimalusi RDC tegevust mõjutada. Ja viimase mudelina (mudel 3) kirjeldati taristut, kus maakonnaavalitsus ise täidab keskuse rolli, delegeerides mõned ülesanded vabaühendustele. Selline mudel tagab koordineeritud arengu ja strateegilise toe, ent puuduseks on bürokraatlikud ja pikad otsustusprotsessid ning kaugenemise oht vabatahtlikust tööst.

Hindamisuuringu järeldus on, et kõige efektiivsem ja kestlikum on mudel 1 (regionaalne katusorganisatsioon), mida soovitataksegi rakendada edaspidi (ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, 2022). ACCENDO analüüsis Tšehhi ühiskonda viimastel aastatel mõjutanud kriisidega toimetulemist ning nimetab olulist kolm kriisi (COVID-19 pandeemia, Lõuna-Moraavia tornaado ja Ukraina põgenikekriis), mis tõid kaasa solidaarsuse puhangu ning suurendasid nende inimeste hulka, kes soovisid abistada. Suur osa spontaansest abist toimus ilma ametlike lepingute ja tegevuste registreerimiseta. Spontaansed vabatahtlikud eelistasid sageli kiiret tegutsemist ega soovinud olla osa jäikadest organisatsioonilistest struktuuridest. RDC-d näitasid oma mõjukust just seeläbi, et suutsid spontaanse abi muuta süsteemseks, koordineerituks ja turvaliseks. Kriiside mõju analüüsimine ACCENDO uuringus näitas, et ilma regionaalse koordineerimiseta on just spontaanne vabatahtlikkus vähe efektiivne, aruande kohaselt kasvas neis maakondades, kus tegutsesid RDC-d vabatahtlike arv 9 %, samal ajal kui neis maakondades, kus RDC-d ei tegutsenud, vabatahtlike arv samal perioodil langes 19 % (ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, 2022). Seega seati praegusesse „Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni 2024–2030“ üheks peamiseks eesmärgiks muuta RDC-de süsteem püsivaks ja üleriigiliseks.

Kohalikul tasandil tegutsevad vabatahtlike keskused (LDC), mida peetakse vabatahtliku süsteemi alustaladeks, mis tegutsevad nn rohujuuretasandil ning on ajalooliselt kõige varem välja kujunenud. Nende keskuste peamine eesmärk on vabatahtlikkuse idee propageerimine ja toetamine vahetult selle toimumise kohas – kogukonnas, organisatsioonides jne. Keskused toimivad lülina vabatahtlike ja abi vajavate asutuste vahel, eesmärgiga kaasata võimalikult palju kohalikke elanikke aktiivsesse kodanikuühiskonda. Kohaliku tasandi vabatahtlike keskustena võivad tegutseda nii mittetulundusühingud kui ka kohaliku omavalitsuse asutused, kasutatakse erinevad mudeleid. Sellest tulenevalt on ka praktikad erinevad ning seni on olnud nende keskuste üks suuremaid probleeme ebastabiilsus. „Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni 2024–2030“ üks suundi on keskuste stabiilsuse tagamine ja riikliku süsteemse toe pakkumine LDC-dele. Riik näeb LDC-sid kriitilise osana taristust, sest alles nende kvaliteetsele tööle on võimalik ehitada tugevaid regionaalseid ja riiklikke struktuure. Üheks mõõdikuks on seatud LDC-de ja RDC-de vahelise koostöö tihedus ning ühiste projektide arv (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024). Praegune strateegia näeb ette hierarhilist tuge, kus regionaalsed keskused (RDC) toetavad kohalikke keskusi (LDC), pakkudes süsteemseid meetodilist tuge ja nõustamist.

Tšehhi vabatahtlikus tegevuses teenuste kõrge kvaliteedi tagamiseks kasutatakse organisatsioonide akrediteerimist, akrediteering toimub kui kvaliteedimärk, olles kinnitus sellest, et organisatsioon suudab vabatahtlikke professionaalselt juhtida ja nende

turvalisuse ja õigused tagada. Samuti võimaldab see organisatsioonil taotleda toetust oma tegevustele. Akrediteeritud programmis osalemine annab vabatahtlikule olulisi majanduslikke ja sotsiaalseid eeliseid: riik tasub pikaajalise vabatahtliku eest ravikindlustust, akrediteeritud programmis osalemine loetakse tööstaaži hulka, vabatahtlikule tagatakse kindlustuskaitse ja kulude hüvitamine (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024).

Akrediteerimissüsteem on Tšehhi uue vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni lahutamatu osa, eesmärk on toetada ja stabiilselt edasi arendada olemasolevat süsteemi, sest analüüside kohaselt on akrediteerimissüsteem ennast tõestanud (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024). Strateegia seab eesmärgiks akrediteerimisprotsessi ja asjaajamise lihtsustamise vabauhenduste jaoks, et vähendada bürokraatlikku koormust ning akrediteerimise mõistet laiendatakse koolitustele, eesmärgiga tõsta vabatahtlike koordinaatorite professionaalsust läbi akrediteeritud koolitusprogrammide. See tähendab, et riik hakkab vastutama ja kontrollima vabatahtlike koordinaatorite väljaõppe kvaliteeti ja sisu. Väljaõpet ja koolituse hakatakse korraldama loodud ühtse vabatahtlike koordinaatorite kompetentside raamistiku alusel, raamistiku eesmärk on erisuste vähendamine ja üleriigiliselt tegevuste kvaliteedi tagamine (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024). Selle uuenduse laiem eesmärk on vabatahtlike ja koordinaatorite edasise professionaalse arengut ja karjääri toetamine ning ühtne süsteem vabatahtliku tegevuse tulemuste tunnustamiseks. Kokkuvõttes tagab Tšehhi akrediteerimissüsteem riiklikult vabatahtliku tegevuse kvaliteedi ja turvalisuse, olles samas vabauhendustele vältimatu eeltingimus riikliku rahastuse saamiseks. Uues strateegias nähakse selles süsteemis vabatahtliku tegevuse taristu stabiilsuse garantiid (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024).

Tšehhis toimib üleriigiline veebiportaal (dobrovolnictvi.net), mis jagab nii infot vabatahtlikus tegevuses osalemise võimaluste, heade praktikate kui ka juhendmaterjalide kohta (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024, Hruška jt, 2022). Allikate kohaselt haldab portaali siseministerium ning see töötati välja eelmise vabatahtliku tegevuse arengukontseptsiooni raames, praeguses kontseptsioonis on eesmärgiks portaali külastatavuse ja nähtavuse suurendamine. Veebiportaali kasutatakse RDC-de kohta info koondajana ja kõik RDC-d on kohustatud oma kodulehel veebiportaalile viit/ama. Veebiportaal toimib ka teavitustöö platvormina ning koondab olulise info nii vabatahtlikule kui vabatahtlikega töötavatele organisatsioonidele (Hruška jt, 2022a, Hruška jt 2022b).

Tšehhi vabatahtlikku tegevust toetav taristu on läbimas olulisi muudatusi, arengukava kohaselt tõhustatakse erinevate ministeriumite vahelist koostööd valitsuse juures tegutseva nõukogu kaudu ning jätkatakse pilootprojektis ennast õigustanud regionaalsete vabatahtlike keskuste rakendamisega. Samuti jätkatakse kvaliteedikontrolliga akrediteerimise kaudu ning lisatakse vajadus vabatahtlike koordinaatorite akrediteeritud koolituste järele.

Kokkuvõte

Hollandi, Rootsi ja Tšehhi vabatahtlikku tegevust toetava taristu võrdlus näitab, et vabatahtliku tegevuse edukas korraldus eeldab selget ja läbimõeldud ülesannete ning vastutuse jaotust erinevate tasandite toimijate vahel.

Hollandis vastutavad vabatahtliku tegevuse korraldamise eest kohalikud omavalitsused, mida toetatakse provintsis tasandil, selgelt on määratletud riiklikud tugifunktsioonid ning katusorganisatsioonide (nt NOV) ja teadmuskeskuse (nt MOVISIE) roll. Rootsis toimib koostöö horisontaalse partnerlusena: avalikke teenuseid tagavad valdavalt riik ja KOV, vabauhendused täiendavad neid teenuste osutamisel ning saavad oma tegevuseks (mis on suunatud eelkõige vaba aja tegevustele ja huvikaitsele, mitte niivõrd sotsiaalhoolekande teenuste osutamisele) omavalitsustelt praktilist tuge (nt ruum, administratiivne abi, kohalikud kommunikatsioonikanalid). Tšehhis on välja kujunemas kaheastmeline taristu, kus piirkondlikud vabatahtlike keskused (RDC) toetavad kohalikke keskusi (LDC) ning valdkondlik koordineerimine toimub riigi tasandil siseministerium ja valitsuse juurde loodav vabatahtliku tegevuse nõukogu kaudu.

Kvaliteedi ja turvalisuse tagamisel kasutavad riigid erinevaid meetmeid. Hollandis rõhutatatakse „pehmeid“ tugimeetmeid (juhendamine, kulude hüvitamine, vabatahtliku usaldusisikud organisatsioonis) ja töandjate rolli vabatahtliku osaluse soodustamisel (ettevõtete sotsiaalse vastutuse raames toimuvad nn vabatahtlike päevade ja „turupäeva“ formaadid). Rootsis kasutatakse avaliku ja kolmanda sektori koostöös väärtuspõhist avalikku partnerlust (IOP), kus avalik ja kolmas sektor panustavad kumbki oma ressursidega (mh ruum, inimesed, rahastus), et täita ühiseid eesmärgi. Tšehhis on kriitilise tähtsusega valdkondades (eelkõige sotsiaal ja tervisesfääris) organisatsioonide akrediteerimine, mis toimib kvaliteedimärgina, avab vabatahtlike ligipääsu riiklikele toetustele ning tagab vabatahtlikele kindlustuse ja muud garantiid; laiem kogukondlik vabatahtlik tegevus toimub samal ajal üldiste õigusnormide alusel.

Taristu ja teadmushalduse poolest toetub Holland riiklikele teadmuskeskusele ja tugevatele katusorganisatsioonidele, Rootsis tagab püsivuse ja järelkasvu eelkõige kõrge liikmelisus organisatsioonides ja tugevad valdkondlikud katusorganisatsioonid, kes teevad omavahel koostööd. Tšehhis on ennast tõestanud piirkondlikud vabatahtlike keskused (RDC), mille kaasabil saavutati kriisides spontaanset vabatahtlikkuse koordineeritus. Hollandis kasutatakse spontaansete vabatahtlike abi kasutamiseks kriisiolukordades veebipõhist platvormi Ready2Help. Rootsis toimub spontaansete vabatahtlike abi kasutamine kriisiolukordades läbi organisatsioonide, selleks on kohalikud omavalitsused sõlminud lepingud erinevate oma piirkonna organisatsioonidega, kelle liikmed tulevad appi kriisiolukordades. Kõigis kolmes riigis on kohaliku omavalitsuse tasand see, kus toimub vabatahtlike värbamine, vahendus ja praktiline toetus.

LISA 8. VABATAHTLIKES ORGANISATSIOONIDES OSALEMINE ESS ANDMETEL

Sissejuhatus

Alates Robert Putnami (1993, 2000) Itaalia ja Ameerika Ühendriikide ühiskondadele keskenduvatest sotsiaalse kapitali käsitlustest on sotsiaalse kapitali teooriates levinud lähtekoht, et hea ühiskond on selline, kus kodanikud osalevad vabatahtlikes organisatsioonides. Sellistes ühiskondades on inimesed rohkem rahul nii oma elu kui ka ühiskonnakorraldusega (Wallace & Pichler, 2009). Selles raportis käsitleti Eesti ühiskonna „headust“ analüüsidest Eesti inimeste vabatahtlikku panustamist organisatsioonidesse Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) andmetes.

Väga põhjalikult koguti Euroopa elanike kodanikuaktiivsuse – sh vabatahtliku tegevuse – kohta andmeid ESS esimeses andmekogumisvoorus 2002. aastal. Tol korral küsiti vastajatelt nii nende liikmelisuse ja vabatahtlikuna panustamise kohta väga erinevat tüüpi vabatahtlikes organisatsioonides kui ka vabatahtlikuna organisatsioonidesse panustamise olulisust. Paraku ei osalenud Eesti ESS esimeses andmekogumisvoorus ning kõnealust kodanikuaktiivsuse eriblokki ei ole hilisemates ESS voorudes kahjuks enam korratud. Edasistes ESS voorudes on vabatahtliku panustamise mõõtmisel piiratud ühe küsimusega, mis operatsionaliseerib vabatahtlikku tegevust vabatahtlikuna organisatsioonidesse panustamise kaudu. See on mõnevõrra erinev lähenemine kui näiteks Eesti Tööjõu Uuringus (ETU; vt Ave Kovaljovi koostatud raport), kus vabatahtlikuna panustamist mõeldakse erinevate tegevuste kaudu. Samas annab teatava kindluse, et need kaks uuringut ei mõõda vabatahtliku panustamisena siiski täiesti erinevaid nähtuseid, asjaolu, et mõlema uuringu andmetel panustas 2020-ndate aastate alguses erinevates organisatsioonides vabatahtlikuna umbes viiendik Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

ESS andmetele tuginedes on vabatahtliku tegevuse teemal ilmunud ligi paarsada artiklit, raamatupeatükki ja muud analüüsi; samas puuduvad andmed, et ESS andmetel oleks valminud mõni publikatsioon, mis käsitleks vabatahtlikku tegevust konkreetselt Eestis. Ka laiemalt Euroopa kohta käivate ESS publikatsioonidega lähemalt tutvudes selgub, et suurem osa neist ei käi tegelikult mitte niivõrd vabatahtliku tegevuse kohta, vaid käsitlevad oluliselt laiemalt eurooplaste kodanikuaktiivsust, sotsiaalset kapitali ning poliitilisi ja prosotsiaalseid hoiakuid, mis kahtlemata on vabatahtliku panustamisega seotud, kuid ei ole siiski päris sama asi. Alljärgnevalt annan väikese ülevaate, mida võimaldavad Euroopa elanikkonda laiemalt käsitlevad ESS andmetele tuginevad analüüsid öelda vabatahtlikuna panustavate inimeste iseloomustamiseks.

Vabatahtlikud varasemates ESS analüüsides

Kohe alustuseks tuleb rõhutada, et Euroopa elanikkonda laiemalt käsitlevad analüüsid on näidanud, et vabatahtlik panustamine erinevate poliitiliste või kodanikuühiskonna organisatsioonide kaudu ei ole eurooplaste jaoks samavõrra oluline kodanikuks olemise osa nagu näiteks Ameerika Ühendriikide kodanikele (Roßteutscher, 2004). Seetõttu tuleb arvestada, et alljärgnev ülevaade ei anna kindlasti päris ammendavat pilti sellest, millised on väga erinevatel viisidel vabatahtlikuna panustavad inimesed Euroopas, kuid võimaldab samas saada siiski teatava ettekujutuse sellest, millised inimesed kalduvad Euroopa riikides tegema vabatahtliku tööd just vabatahtlikes ja kodanikuühiskonna organisatsioonides.

Erinevad ühiskonnarühmad panustavad vabatahtlikusse töösse ja vabatahtlikesse organisatsioonidesse väga erineval määral. ESS andemetel põhinevad varasemad uuringud näitavad, et vabatahtlik panustamine erineb muuhulgas järgmiste tunnuste lõikes:

- sugu (Acik, 2013; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022);
- vanus (Acik, 2013; Guillen, Coromina & Saris, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009);
- kodakondsus (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011);
- elukoht (Acik, 2013; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009);
- perekonnaseis (Acik, 2013);
- haridustase (Acik, 2013; Guillen, Coromina & Saris, 2011; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022);
- sissetulek ja majanduslik kindlustatus (Acik, 2013; Detollenaere, Willems & Baert, 2017; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wiepking, Einolf & Yang, 2022);
- tegevusala ja tööturustaatus (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009);
- religioosus (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011);
- tervise enesehinnang (Detollenaere, Willems & Baert, 2017);
- sisserände taust (Voicu & Şerban, 2012);
- meediakasutus (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011);
- eluga rahulolu ja õnnelikkus (Howard & Gilbert, 2008; Wallace & Pichler, 2009);
- vaimne tervis (Santini jt, 2018);
- sotsiaalne kapital (Heitzmann jt, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022);
- üldistatud ja institutsionaalne usaldus (Howard & Gilbert, 2008; Kankainen, 2009; Sivesind, Pospíšilová & Frič, 2013);
- kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalus ning kodanikuaktiivsusega seotud hoiakud (Guillen, Coromina & Saris, 2011; Heitzmann jt, 2009; Howard & Gilbert, 2008; Rezniki, 2016);
- väärtushinnangud (Ariza-Montes jt, 2017; Radkiewicz, Zavala & Skarżyńska, 2008).

Peamised kahtlusalused inimese vabatahtliku tegevuse prognoosimisel on enamasti erinevad sotsiaaldemograafilised ja sotsiaalmajanduslikud tunnused. Nii on uuringutest hästi teada, et vabatahtlikes organisatsioonides kalduvad rohkem osalema haritumad,

paremal järjel, keskealised inimesed (nt Acik, 2013; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011). Perekonnaseisu lõikes on abielus inimesed tõenäolisemad vabatahtlikes organisatsioonides osalejad kui vallalised, lahutatud või lesestunud inimesed (Acik, 2013). Maapiirkondades elavad inimesed osalevad vabatahtlikes organisatsioonides tõenäolisemalt kui linnaelanikud (Acik, 2013). Samas leidub analüüse (nt Reznik, 2016), mille kohaselt inimese sotsiaalmajanduslik taust vabatahtlikuna panustamist ei prognoosinud.

Sisserändajate vabatahtlikesse organisatsioonidesse panustamise analüüsid viitavad, et vabatahtlik panustamine võib olla seotud sellega, kuivõrd tunneb inimene end kogukonna osana. On leitud, et sisserännanute vabatahtlik panustamine on seda suurem, mida kauem nad on uuel asukohamaal elanud, ning teise põlvkonna sisserändajad osalevad vabatahtlikena organisatsioonides samal määral vastuvõtva ühiskonna põliselanikkonnaga (Voicu & Şerban, 2012). Teine võimalik tõlgendus on see, et sisserändajate vabatahtlikesse organisatsioonidesse panustamine kasvab ajas, sest koos uues elukohariigis veedetud ajaga kasvavad ka nende sotsiaalsed võrgustikud. Sotsiaalse kapitali teooriate kohaselt tegutsevad suurema sotsiaalse võrgustikuga inimesed tõenäolisemalt vabatahtlikuna ning ka empiirilised analüüsid kinnitavad, et suurem kaasatus sotsiaalsesse võrgustikesse soosib vabatahtlikuna panustamist (Heitzmann jt, 2009).

Sotsiaalse kapitali teooria kohaselt viib vabatahtlik tegevus üldistatud sotsiaalse usalduse suurenemiseni ühiskonnas/kogukonnas (vt nt Putnam, 2000). Kirjandusest leiab aga ka vastupidist tõlgendust, et teisi inimesi rohkem usaldavad inimesed panustavad rohkem vabatahtlikena (Heitzmann jt, 2009). Mitmed empiirilised uuringud kinnitavad, et inimesed, kes on liikmed vabatahtlikes organisatsioonides (nt heategevusorganisatsioonides), kalduvad teisi inimesi üldiselt rohkem usaldama (Howard & Gilbert, 2008; Kankainen, 2009). Samas leidub ka uuringuid, kus on leitud, et vabatahtlikes organisatsioonides osalemine ning üldistatud ja institutsionaalne usaldus ei ole omavahel üldse seotud (Guillen, Coromina & Saris, 2011) ning sotsiaalse kapitali näitajad ei võimalda vabatahtlikuna panustamist prognoosida (Rezniki, 2016). Vastuokslikke tulemusi võib vast seletada sellega, et vabatahtliku panustamise ning üldistatud ja institutsionaalse usalduse seosed on riigiti ja piirkonniti erinevad. Sivesind, Pospíšilová ja Frič (2013) näitasid oma analüüsis, et vabatahtliku panustamise ning üldistatud ja institutsionaalse usalduse vahelised seosed sõltuvad sellest, kui hästi ja läbipaistvalt toimib riigiaparaat: hästi ja läbipaistvalt toimivate institutsioonidega ühiskondades viib vabatahtlik panustamine nii üldistatud kui ka institutsionaalse usalduse kõrgemate näitajateni, samas kui korrumppeerunud institutsioonide puhul võib vabatahtlik panustamine viia küll üldistatud usalduse mõningase kasvuni, kuid mitte institutsionaalse usalduse suurenemiseni.

Vabatahtlikes organisatsioonides osalejad on keskmisest kodanikust poliitiliselt aktiivsemad (Guillen, Coromina & Saris, 2011; Howard & Gilbert, 2008). Rezniki (2016) analüüs näitas koguni, et Euroopa riikides prognoosivad vabatahtlikuna panustamist kõige tugevamalt just üldine kodanikuaktiivsus ning poliitiline osalus. Heitzmann jt (2009) jõudsid aga järelduseni, et vabatahtlikuna panustamist soosivad juba positiivsed hoiakud seoses kodanikuaktiivsusega. See on selles mõttes ootuspärane tulemus, et inimese kodanikuaktiivsus ongi tihedasti tema hoiakute ja väärtustega seotud. Uuringud on näidanud, et nii kodanikuaktiivsus ja vabatahtlik panustamine kui ka see, millist eeskätt emotsionaalset kasu vabatahtlikud ise oma tegevusest saavad, on seotud Schwartzi alusväärtustega (Ariza-Montes jt, 2017; Radkiewicz, Zavala & Skarżyńska, 2008). Näiteks eakate

puhul on vabatahtlik panustamine seotud eneseületamise ja kogemustele avatuse väärtusdimensioonidega (Ariza-Montes jt, 2017).

Vabatahtlikes organisatsioonides osalejad on eluga üldiselt rohkem rahul (Howard & Gilbert, 2008) ja õnnelikumad (Wallace & Pichler, 2009). Analüüsid on näidanud seoseid vabatahtliku tegevuse ning erinevate heaolu tüüpide (sh eudaimoonilise ja sotsiaalse heaolu) vahel (Pavlova & Lühr, 2023). Vabatahtlike kõrgemal eluga rahuolul võib olla ühtteist tegemist sellega, et vabatahtlik panustamine tagavat suurema vaimse rahulolu ja parema vaimse tervise (Santini jt, 2018). Samas tuleb nentida, et uuringute tulemused on veidi vastuolulised selles osas, kas vabatahtlik panustamine ikka viib suurema eluga rahuloluni (Pavlova & Lühr, 2023). Lõppeks ei saa seoste suuna kohta midagi lõpuni kindlat väita, sest niisama tõenäoline kui see, et vabatahtliku töö tegemine viib kõrgema eluga rahuoluni, on see, et oma eluga rohkem rahul olevad inimesed teevad rohkem vabatahtlikku tööd.

Ühiskonnarühmade märkimisväärseid erisusi vabatahtlikesse organisatsioonidesse panustamisel on seletatud sellega, et vabatahtlikuna organisatsiooniga liitumine nõuab teadmiseid, oskuseid, raha ja aega (Acik, 2013). Nii juhtubki, et vabatahtlikes organisatsioonides on kõige aktiivsemad ka muudes inimtegevuse valdkondades kõige aktiivsemad ühiskonnaliikmed. Kuigi täiskohaga töö jätab suhteliselt vähem aega kõikvõimalikeks muudeks tegevusteks, sh vabatahtlikuna panustamiseks, kompenseerivad ajapudust töö käimisega tekkivad võimalused vabatahtlikuks panustamiseks, nt laiem tutvusringkond või vaba raha olemasolu (Acik, 2013). Samal ajal neil, kellel võiks olla rohkelt vaba aega (nt eakad või töötud), puuduvad muud ressursid (nt raha, mitmekesine võrgustik, eneseusk) vabatahtlike organisatsioonidega liitumiseks (Acik, 2013). Ingeni ja Meeri (2011) Euroopa riike võrdlev analüüs näitab, et heaoluriik saab vähendada eba-võrdsust vabatahtlikus panustamises läbi poliitikate, mis soodustavad vähemate võimalustega rühmade osalemist vabatahtlikes tegevustes.

Kuigi eelnev ülevaade on keskendunud individuaalsetele erinevustele vabatahtlikesse organisatsioonidesse panustamises, tahan lõpuks juhtida tähelepanu sellele, et vabatahtlik panustamine ei sõltu siiski ainult üksikindiviidi omadustest, vaid väga olulist rolli mängib ka riigi laiem sotsiaalne kontekst ning ajalooline ja põlvkondlik kogemus (Plagnol & Huppert, 2010; Reznik, 2016; Wallace & Pichler, 2009). Vast üht kõnekaimat näidet ühiskonnakorra kestvast mõjust vabatahtlikule panustamisele ja vabatahtlikes organisatsioonides osalemisele pakub teise maailmasõja järgne Saksamaa, kus pärast sunniviisilis-vabatahtlikku natsiorganisatsioonides osalemist igasugustes vabatahtlikes organisatsioonides osalemist laialdaselt välditi ning levinud suhtumine kodanikuühiskonna organisatsioonidesse oli „ohne mich“ („ilma minuta“; Offe & Fuchs, 2002). Eesti kontekstis on see näide jätkuvalt oluline seetõttu, et sarnane sunniviisilis-vabatahtlik „vabatahtlikes“ organisatsioonides osalemise kogemus on nõukogude ajast olemas ka meie vanemas keskes ja vanematel põlvkondadel.

Andmed

Euroopa Sotsiaaluuring (ESS, www.europeansocialsurvey.org) on akadeemiline sotsioloogiline uuring pikaajaliseks hoiakute ja käitumise muutumise uurimiseks Euroopa riikides. Uuring hõlmab küsimusi moraali ja väärtushoiakute, tervise ja heaolu, hariduse ja tööelu, sotsiaalse kapitali ja üldistatud usalduse, institutsioonide usaldusväärseuse,

elutingimuste, kodanikuosaluse (sh vabatahtliku tegevuse) ja demokraatia, sotsiaalse tõrjutuse, poliitiliste hoiakute ja poliitikas osalemise, rände, kuritegevuse ja vastaja sotsiaaldemograafilise tausta kohta. Andmeid kogutakse alates aastast 2002 kaheaastase vahega 15-aastastelt ja vanematelt inimestelt rohkem kui 30 riigis. Praeguseks on korraldatud üksteist küsitlust. Eesti liitus uuringuga 2004. aastal ning Eesti kohta käiv andmestik hõlmab hetkel andmeid kümnest andmekogumisvoorst. Värskeimad Eesti kohta käivad andmed pärinevad aastast 2024.

Tunnused

Analüüsis on kesksel kohal vabatahtlikus töös osalemise seosed teiste tunnustega nagu vabatahtliku sotsiaaldemograafiline profiil, eluga rahuolu, poliitilised hoiakud, agentsus ja väärtushoiakud.

Vabatahtlikus töös osalemist mõõtvad tunnused

Vabatahtlikus töös osalemist mõõdetakse ESS küsimustikus tunnustega (1) „Kas olete viimase 12 kuu jooksul töötanud mõnes muus organisatsioonis või ühingus?“ ja (2) „Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks?“. Esimest neist küsiti ESS küsimustikes kuni 2018 küsitlusvooruni (kaasa arvatud), kuid 2020/2021 küsitlusvooruks sõnastati küsimus ringi ning võeti kasutusele teine variant. Kahjuks muutis muudatus küsimuse sõnastuses mitmetes riikides (sh Eestis) oluliselt seda, kuidas inimesed küsimusest aru said, mistõttu on ajaliste trendide analüüsivõimalused mõnevõrra piiratud (vt täpsemat põhjendust koos joonistega tulemuste peatüki vabatahtlikus töös osalemise trende käsitlevas osas).

Teised analüüsi kaasatud tunnused

Vastaja sotsiaaldemograafiline profiil. Varasematest analüüsides on teada, et vabatahtlikes organisatsioonides panustavad ja mitte panustavad inimesed erinevad sotsiaaldemograafiliselt profiililt. Vabatahtlikes organisatsioonides osalemine erineb muuhulgas **soo** (Acik, 2013; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022), **vanuse** (Acik, 2013; Guillen, Coromina & Saris, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009), **kodakondsuse** (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011), **elukoha** (Acik, 2013; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009), **rände tausta** (Voicu & Şerban, 2012), **perekonnaseisu** (Acik, 2013), **haridustaseme** (Acik, 2013; Guillen, Coromina & Saris, 2011; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022), **sissetuleku ja majandusliku kindlustatuse** (Acik, 2013; Detollenaere, Willems & Baert, 2017; Ingen & Meer, 2011; Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wiepking, Einolf & Yang, 2022), **tegevusala ja tööturustaatus** (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011; Wallace & Pichler, 2009) lõikes.

Vabatahtlikes organisatsioonides panustajate sotsiaaldemograafilise profiili kaardistamisel olen analüüsil kasutanud järgmiseid tunnuseid:

- vanus (täisaastates, arvatud vastaja sünniaasta põhjal);
- sugu (mees/naine);
- kodakondsus (Eesti kodanikud / muu kodakondsusega isikud);
- sünniriik (Eestis/mujal sündinud isikud);

- elukoha asula tüüp (suur linn / suure linna eeslinn või ääreala / linn või väike linn / küla / talu või kodu maakohas);
- haridusaastate arv (täisaastates);
- kõrgeim lõpetatud haridustase (kuni põhiharidus / kutseharidus põhihariduse baasil / üldkeskharidus / kutseharidus keskhariduse baasil / bakalaureusekraad või rakenduskõrgharidus / magistri- või doktorikraad);
- peamine tegevusala (tasustatud töö / õpingud / töötu / püsivalt töövõimetu või puudega / pensionil / kodune);
- töökogemuse olemasolu (jah / ei);
- töösuhte iseloom (palgatöötaja / eraettevõtja);
- inimeste juhtimise kogemus (jah / ei);
- töötundide arv nädalas;
- vastaja perekonnaseis (ametlikult abielus / ametlikult lahutatud / lesk / vallaline);
- leibkonna suurus;
- vastaja leibkonnas kasvab või on kasvanud lapsi (jah / ei);
- leibkonna peamine sissetulekute allikas (palgad või töötasud / sissetulek eraettevõtjana / pensionind / sotsiaaltoetused või stipendiumid);
- leibkonna toimetulek (elan/elame mugavalt praeguse sissetuleku juures / saame hakkama praeguse sissetuleku juures / praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada / praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada).

Heaolu ja eluga rahulolu. Varasematest uuringutest on teada, et vabatahtlikes organisatsioonides panustavad ja mitte panustavad inimesed erinevad oma **sotsiaalsete võrgustike** (Heitzmann jt, 2009; Wiepking, Einolf & Yang, 2022), **meediakasutuse** (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011), **religioossuse** (Mascherini, Vidoni & Manca, 2011), **tervise enesehinnangu** (Detollenaere, Willems & Baert, 2017), **vaimse tervise** (Santini jt, 2018) ning **üldise eluga rahulolu ja õnnelikkuse** (Howard & Gilbert, 2008; Wallace & Pichler, 2009) poolest. Seega olen heaolu ja eluga rahulolu alapeatükis analüüsinud vastuseid järgmistele vastaja sotsiaalseid suhteid, enesetäiendamist, ekraaniaega, turvatunnet, grupikuuluvust, religioossust, tervist ja üldist heaolu puutuvatele küsimustele:

- Võrreldes oma eakaaslastega, kui tihti Te võtate osa seltskondlikest kohtumistest või üritustest? (5-punkti skaala: palju harvemini kui enamik eakaaslast / harvemini kui enamik eakaaslast / umbes sama tihti kui enamik eakaaslast / sagedamini kui enamik eakaaslast / palju sagedamini kui enamik eakaaslast);
- Kui tihti (kokku) kohtute/veedate aega sõprade, sugulaste või töökaaslastega? (7-punkti skaala: mitte kunagi / vähem kui kord kuus / kord kuus / mitu korda kuus / kord nädalas / mitu korda nädalas / iga päev);
- Kas Te olete oma tööalaste teadmiste või oskuste parandamiseks viimase 12 kuu jooksul osalenud mõnel kursusel, loengul või konverentsil? (jah / ei);
- Kui palju aega umbes veedate te tavalisel päeval arvutis, tahvelarvutis, nutitelefonis või muus seadmes interneti kasutades, olgu siis töö jaoks või isiklikuks otstarbeks? (minutites);
- Kui turvaliselt tunnete end – või tunneksite end – jalutamas üksinda oma kodu ümbruses pimedal ajal? (4-punkti skaala: väga turvaliselt / turvaliselt / mitte eriti turvaliselt / üldse mitte turvaliselt);

- Kas Te enda arvates kuulute mõnda gruppi, mida siin riigis diskrimineeritakse? (jah / ei);
- Kas tunnete, et olete samast rassist või rahvusest, mis enamik Eesti inimesi? (jah / ei);
- Olenemata sellest, kas olete teatud usu või usulahu tunnistaja, kui usklikuks Te ennast peate? (11-punkti skaalal, kus 0 – ma pole üldse usklik ... 10 – olen väga usklik);
- Kui tihti, kui üldse palvetate? (vähemalt kord nädalas / harvem kui kord nädalas / mitte kunagi);
- Kõrvale jättes erilised sündmused nagu näiteks laulatused ja matused, kui tihti käite käesoleval ajal usuga seotud teenistustel? (vähemalt kord kuus / ainult eriolulistel pühadel / veel harvem / mitte kunagi);
- Kas Te peate end mõne kindla usu või usulahu tunnistajaks? (jah / ei);
- Kas Te olete kunagi pidanud ennast mõne usu või usulahu tunnistajaks? (jah / ei);
- Üldiselt hinnates, milline on Teie tervislik seisund? (5-punkti skaala: väga hea / hea / rahuldav / halb / väga halb);
- Kas Teie igapäevased tegevused on mingil moel piiratud pikaajalise haiguse, puude või psüühilise tervishäire tõttu? (jah, suurel määral / jah, mõningal määral / ei);
- Kõike kokkuvõttes, kuivõrd rahul Te oma eluga üldiselt olete praegu? (11-punkti skaalal, kus 0 – üldse mitte rahul ... 10 – väga rahul);
- Kui õnnelikuks Te kõike kokku võttes end peate? (11-punkti skaalal, kus 0 – väga õnnetu ... 10 – väga õnnelik).

Ühiskondlikud ja poliitilised hoiakud. Mitmed varasemad uuringud on näidanud, et vabatahtlikes organisatsioonides osalemine on tugevalt seotud kodanikuaktiivsusega seotud hoiakute (Heitzmann jt, 2009) ning üldistatud ja institutsionaalse usaldusega (Howard & Gilbert, 2008; Kankainen, 2009; Sivesind, Pospíšilová & Frič, 2013). Ühiskondlike ja poliitiliste hoiakute alapeatükis olen analüüsinud vastuseid järgmistele rahulolu riigiinstitutsioonidega, sotsiaalset ja institutsionaalset usaldust ning rahvuslikku ja Euroopa identiteeti puudutavatele küsimustele:

- Üldiselt hinnates, kuivõrd rahul olete sellega, kuidas demokraatia Eestis toimib? (11-punkti skaalal, kus 0 – üldse mitte rahul ... 10 – väga rahul);
- Kuivõrd rahul olete üldiselt Eesti praeguse majandusliku olukorraga? (11-punkti skaalal, kus 0 – üldse mitte rahul ... 10 – väga rahul);
- Kui halb või hea on Teie arvates praegusel ajal hariduse olukord Eestis? (11-punkti skaalal, kus 0 – väga halb ... 10 – väga hea);
- Milline on Teie arvates praegusel ajal kogu tervishoiusüsteemi olukord Eestis? (11-punkti skaalal, kus 0 – väga halb ... 10 – väga hea);
- Kui rahul olete Eesti valitsuse tööga? (11-punkti skaalal, kus 0 – üldse mitte rahul ... 10 – väga rahul);
- Kas enamus inimesi püüaks Teid võimaluse korral ära kasutada või püüaksid nad käituda ausalt? (11-punkti skaalal, kus 0 – enamus inimesi püüaks mind ära kasutada ... 10 – enamus inimesi püüaks käituda ausalt);

- Kas enamuse ajast püüavad inimesed olla teiste suhtes abivalmid või hoolivad nad ennekõike iseendast? (11-punkti skaalal, kus 0 – inimesed hoolivad ennekõike iseendast ... 10 – inimesed püüavad enamasti teiste suhtes abivalmid olla);
- Kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada? (11-punkti skaalal, kus 0 – enamikku inimesi ei saa usaldada ... 10 – enamikku inimesi võib usaldada);
- Kuivõrd usaldate Euroopa Parlamenti? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Eesti õigussüsteemi? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Eesti politseid? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Eesti poliitikuid? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Eesti Riigikogu? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Eesti poliitilisi parteisid ja erakondi? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd usaldate Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei usalda üldse ... 10 – usaldan täielikult);
- Kuivõrd te tunnete ennast Eestiga emotsionaalselt seotuna? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei ole emotsionaalselt üldse seotud ... 10 – emotsionaalselt väga seotud);
- Kuivõrd te tunnete ennast Euroopaga emotsionaalselt seotuna? (11-punkti skaalal, kus 0 – ei ole emotsionaalselt üldse seotud ... 10 – emotsionaalselt väga seotud).

Ühiskondlik ja poliitiline aktiivsus ja agentsus. Üldine kodanikuaktiivsus ja poliitiline osalus on erinevates uuringutes üks tugevamaid vabatahtlikesse organisatsioonidesse panustamist prognoosivaid tegureid (Guillen, Coromina & Saris, 2011; Howard & Gilbert, 2008; Rezniki, 2016). Ühiskondliku ja poliitilise aktiivsuse ja agentsuse alapeatükis olen analüüsitud vastuseid järgmistele küsimustele, mis puudutavad vastaja usku enda võimesse ja võimalustesse midagi muuta, vastaja poliitilist aktiivsust viimase 12 kuu jooksul, huvi poliitika vastu ning erakondliku eelistuse selget olemasolu:

- Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel poliitikat mõjutada? (5-punkti skaala: üldse mitte / väga vähe / pisut / palju / väga palju);
- Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel valitsuse tegevuses kaasa rääkida? (5-punkti skaala: üldse mitte / väga vähe / pisut / palju / väga palju);
- Kui kindel Te olete oma võimes poliitikas osaleda? (5-punkti skaala: üldse mitte kindel / vähesel määral kindel / küllaltki kindel / väga kindel / täiesti kindel);
- Kui võimeline Te enda arvates oleksite võtma aktiivset rolli mõne poliitilise suunitlusega rühma tegevuses? (5-punkti skaala: üldse mitte võimeline / vähesel määral võimeline / küllaltki võimeline / väga võimeline / täiel määral võimeline);
- Kui huvitatud Te olete poliitikast? (4-punkti skaala: väga huvitatud / üsna huvitatud / vähe huvitatud / üldse ei tunne huvi);

- Kas tunnete mõne poliitilise partei/erakonna suhtes suuremat lähedust kui teiste suhtes? (jah / ei);
- Kui suurt lähedust Te selle partei suhtes tunnete? (4-punkti skaala: väga lähedane / üsna lähedane / mitte eriti lähedane / üldse mitte lähedane);
- Kas Teie osalesite viimastel Riigikogu valimistel 2019. aasta märtsis? (jah / ei / polnud valimisõigust);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul võtnud ühendust mõne poliitiku, valitsuse või kohaliku omavalitsuse ametnikuga? (jah / ei);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul kirjutanud alla palvekirjale (petitsioonile)? (jah / ei);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul kandnud kampaaniamärki või -kleebist? (jah / ei);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul boikoteerinud teatud tooteid? (jah / ei);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul võtnud osa avalikust demonstratsioonist? (jah / ei);
- Kas olete viimase 12 kuu jooksul postitanud või jaganud midagi poliitikateemalist internetis, näiteks blogides, e-posti teel või sotsiaalmeedias, näiteks Facebookis või Twitteris? (jah / ei).

Väärtushinnangud. Varasematest uuringutest on teada, et vabatahtlikes organisatsioonides panustavad ja mitte panustavad inimesed erinevad ka oma väärtushinnangute poolest (Ariza-Montes jt, 2017; Radkiewicz, Zavala & Skarżyńska, 2008). Seega olen vastaja väärtuste alapeatükis analüüsitud vastuseid järgmistele küsimustele, mis puudutavad vastaja hoiakuid sisserände, sissetulekute ebavõrdsuse ja homoseksuaalsuse aktsepteeritavuse suhtes ning vastaja väärtushinnanguid Schwartzi väärtuste skaalal:

- Üldiselt hinnates, kas see mõjub Eesti majandusele hästi või halvasti, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad? (11-punkti skaalal, kus 0 – mõjub majandusele halvasti ... 10 – mõjub majandusele hästi);
- Mida Te arvate, kas teistest riikidest inimeste Eestisse elama asumine pigem kahjustab või rikastab Eesti kultuurielu? (11-punkti skaalal, kus 0 – kahjustab kultuurielu ... 10 – rikastab kultuurielu);
- Kas Eesti muutuks elukoha mõttes halvemaks või paremaks paigaks, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad? (11-punkti skaalal, kus 0 – halvemaks elupaigaks ... 10 – paremaks elupaigaks);
- Mil määral peaks Eesti riik lubama enamiku Eestis elavate inimestega samast rassist või rahvusest inimestel siia elama tulla? (4-punkti skaala: lubama paljudel siia elama tulla / lubama mõnedel siia elama tulla / lubama väga vähestel siia elama tulla / üldse mitte lubama);
- Kuidas oleks aga nende inimestega, kes erinevad enamikust Eestis elavatest inimestest oma rassi või rahvuse poolest? (4-punkti skaala: lubama paljudel siia elama tulla / lubama mõnedel siia elama tulla / lubama väga vähestel siia elama tulla / üldse mitte lubama);
- Kuidas oleks aga väljaspool Euroopat asuvatest vaesematest riikidest pärit inimestega? (4-punkti skaala: lubama paljudel siia elama tulla / lubama mõnedel siia elama tulla / lubama väga vähestel siia elama tulla / üldse mitte lubama);

- Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tase-
mes. (5-punkti skaala: olen täiesti nõus / olen nõus / ei nõustu ega ole vastu / ei
ole nõus / ei ole üldse nõus);
- Homoseksuaalsetel meestel ja naistel peaks olema vabadus elada oma elu nii,
nagu nad soovivad. (5-punkti skaala: olen täiesti nõus / olen nõus / ei nõustu ega
ole vastu / ei ole nõus / ei ole üldse nõus);
- Homoseksuaalsetel paaridel peaks olema laste adopteerimiseks samad õigused
nagu heteroseksuaalsetel paaridel. (5-punkti skaala: olen täiesti nõus / olen nõus
/ ei nõustu ega ole vastu / ei ole nõus / ei ole üldse nõus);
- Schwartzi väärtuste skaala erinevaid väärtushinnanguid kandvate inimeste lühi-
kirjeldustega (6-punkti skaala: väga minu moodi / minu moodi / mõnevõrra minu
moodi / vaid pisut minu moodi / pole minu moodi / pole üldse minu moodi).

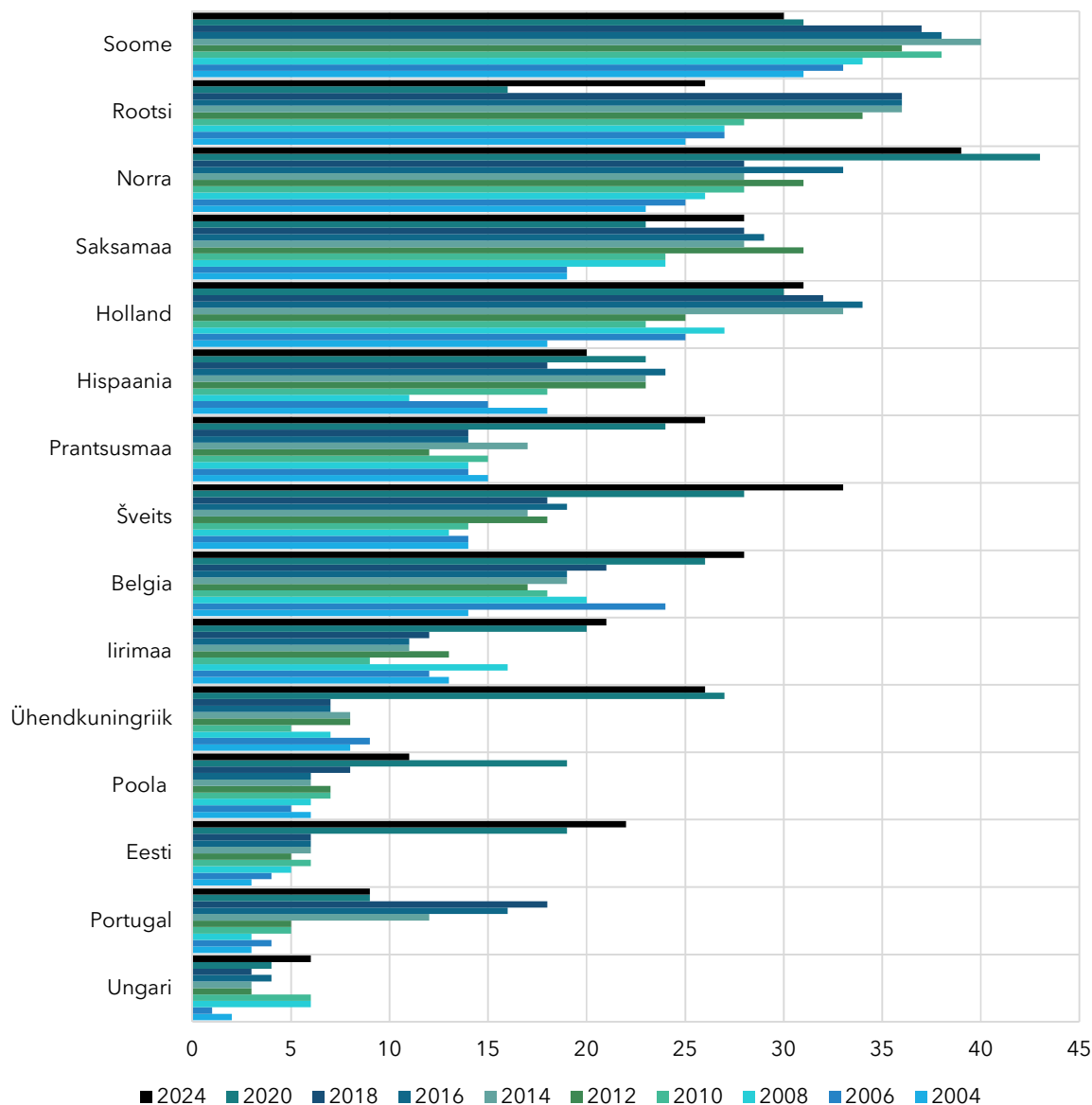
Analüüs

ESS andmestikus perioodist 2004–2024 on 433 889 vastaja andmed Belgiast, Eestist, Hispaaniast, Hollandist, Irimaalt, Norrast, Poolast, Portugalist, Prantsusmaalt, Rootsist, Saksamaalt, Soomest, Šveitsist, Ungarist ja Ühendkuningriigist. Need riigid said esialg-
sesse analüüsi valitud põhjusel, et nad on osalenud kõigis ESS küsitlusvoorudes perioodil
2004–2024. Analüüsi fookuses olevates ESS 2020. ja 2024. aasta andmestikes on vasta-
valt 1542 ja 1293 Eesti vastaja andmed. Andmete analüüsimisel on kasutatud kirjeldava
analüüsi võimalusi, peamiselt keskmiseid ja risttabeleid. Esitatud on statistiliselt oluli-
sed erinevused vabatahtlikuna tegutsenud ja mitte tegutsenud rühmade vahel. Tule-
muste esitamisel on tabelitele eelistatud jooniseid. Andmeanalüüsil on kasutatud jä-
relstratifikatsiooni kaale.

Tulemused

Vabatahtlikus töös osalemise trendid

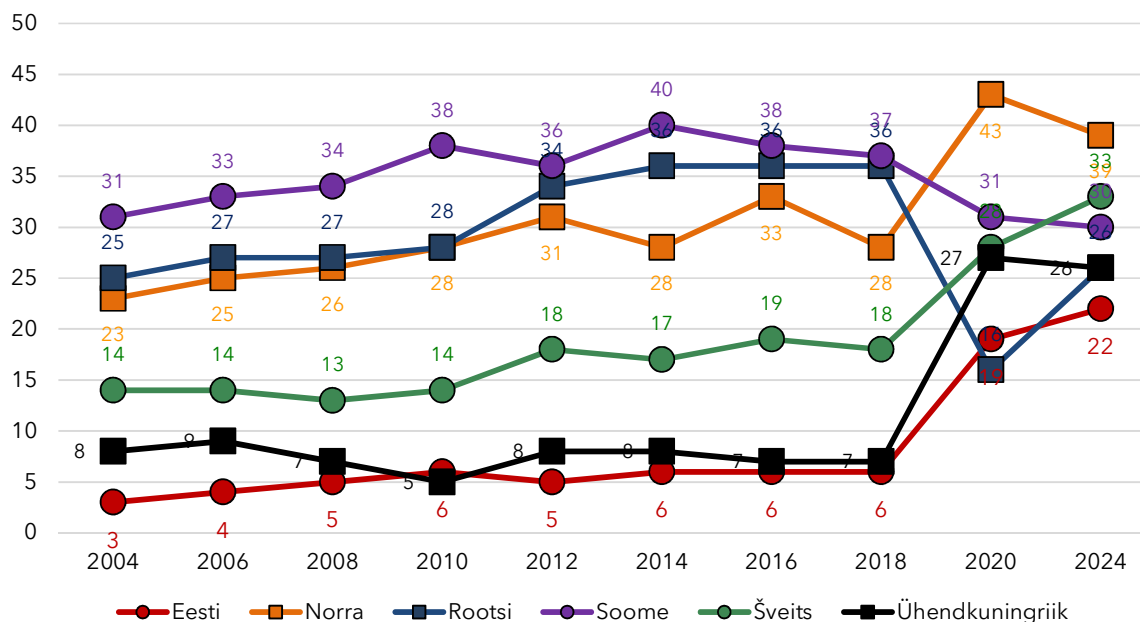
Kuni 2018 küsitlusvooruni (kaasa arvatud) mõõdeti vabatahtlikuna mõne organisat-
siooni tegevusse panustamist ESSis küsimusega „Kas olete viimase 12 kuu jooksul tööta-
nud mõnes muus organisatsioonis või ühingus?“, kuid 2020/2021 küsitlusvooruks sõnas-
tati küsimus ringi ning võeti kasutusele küsimus „Kas olete viimase 12 kuu jooksul te-
gutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks?“. Kahjuks näitas juba esialgne analüüs, et muudatus küsimuse sõnastuses muutis mitme-
tes riikides (sh Eestis) oluliselt seda, kuidas inimesed küsimusest aru said, mistõttu on
ajaliste trendide analüüsivõimalused mõnevõrra piiratud.

Joonis 1. ESS küsimustele „Kas olete viimase 12 kuu jooksul töötanud mõnes muus organisatsioonis või ühingus?“ (2004–2018 küsitlusvoorud) ja „Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks?“ (2020/2021–2023/2024 küsitlusvoorud) jaatavalt vastanud respondentide osakaal Euroopa riikides, mis on osalenud kõigis ESS andmekogumisvoorudes perioodil 2004–2024.

Joonisel 1 on kujutatud ESS küsimustele „Kas olete viimase 12 kuu jooksul töötanud mõnes muus organisatsioonis või ühingus?“ (2004–2018 küsitlusvoorud) ja „Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks?“ (2020/2021 ja 2023/2024 küsitlusvoorud) jaatavalt vastanud respondentide osakaal Euroopa riikides, mis on osalenud kõigis andmekogumisvoorudes perioodil 2004–2024. Jooniselt nähtub, et küsimuse muutmise järel on osades riikides (nt Norras, Šveitsis, Ühendkuningriigis, Prantsusmaal ja Eestis) vabatahtlikus töös osalenute osakaal hüppeliselt kasvanud, samas kui mõnedes teistes (nt Soomes, Rootsis ja Portugalis) kiiresti kukkunud. Nii järsud muutused mitmetes erinevates riikides viitavad

sellele, et nende taga ei pruugi olla mitte vabatahtliku tegevuse drastiline tõus või langus, vaid küsimuse sõnastusest tulenev efekt. Parema jälgitavuse huvides on joonisel 2 esitatud sisuliselt sama analüüs väiksema arvu valitud riikide – Eesti, Norra, Rootsi, Soome, Šveitsi ja Ühendkuningriigi – kohta.

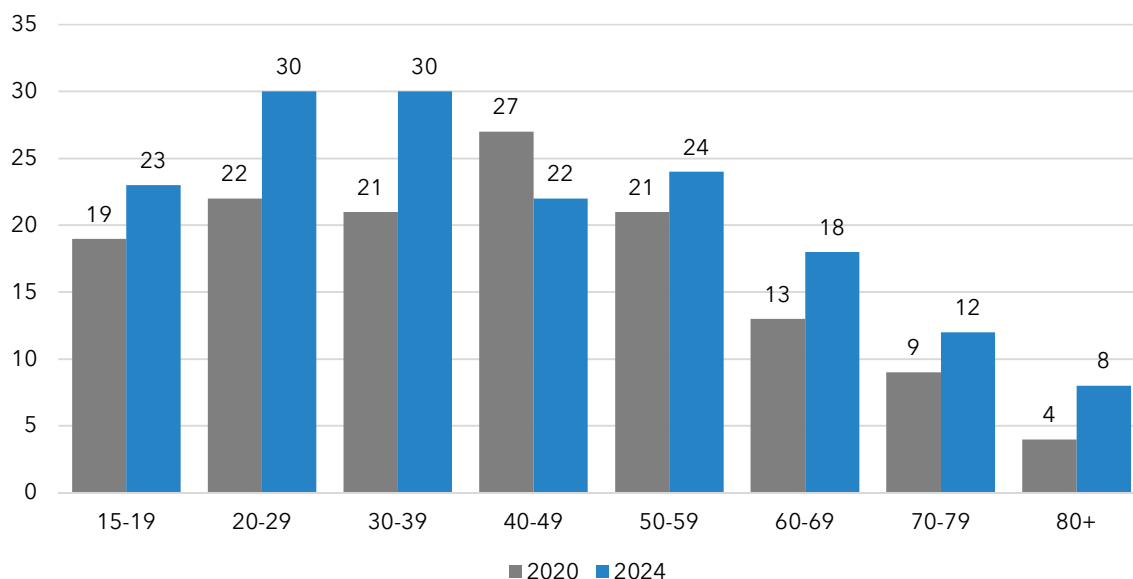
Joonis 2. ESS küsimustele „Kas olete viimase 12 kuu jooksul töötanud mõnes muus organisatsioonis või ühingus?“ (2004–2018 küsitlusvoorud) ja „Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks?“ (2020/2021–2023/2024 küsitlusvoorud) jaatavalt vastanud respondentide osakaal Eestis, Norras, Rootsis, Soomes, Šveitsis ja Ühendkuningriigis perioodil 2004–2024.

Vabatahtlike sotsiaaldemograafiline profiil

Kuivõrd vabatahtlikus tegevuses osalemise küsimus ESSi küsimustikus 2020/21 küsitlusvoorus muutus ning ESS küsitlusvoorude võrdlev analüüs näitas, et selle muudatuse tulemusena ei ole 2020/21 ja 2023/24 küsitlusvooru tulemused vabatahtlikus tegevuses osalemise osas varasemate küsitlusvoorudega võrreldavad, keskendun edasises analüüsis 2020/21 ja 2023/24 Eesti andemetele. Sellist valikut toetab ka asjaolu, et ESS 2020/21 küsitlusvooru andmed annavad ligikaudu samasuguse vabatahtlikuna mõne organisatsiooni heaks tegutsemise määra nagu Eesti Töäjõu Uuringu andmed samast perioodist (vt Ave Kovaljovi koostatud raport).

Aastal 2020 oli viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks tegutsenud Eesti 1542 vastajast 288, aastal 2024 oli seda Eesti 1293 vastajast teinud 287 inimest. Seega oli mõlemal korral vabatahtlikuna tegutsenud umbes viiendik vastajatest (vt ka joonis 2). Esmalt vaatan ESS andmetel vabatahtlikuna panustavate inimeste üldist sotsiaaldemograafilist profiili selliste taustatunnuste lõikes nagu vanus, sugu, elukoht, haridustase, tööturustaatus ja perekonnaseis.

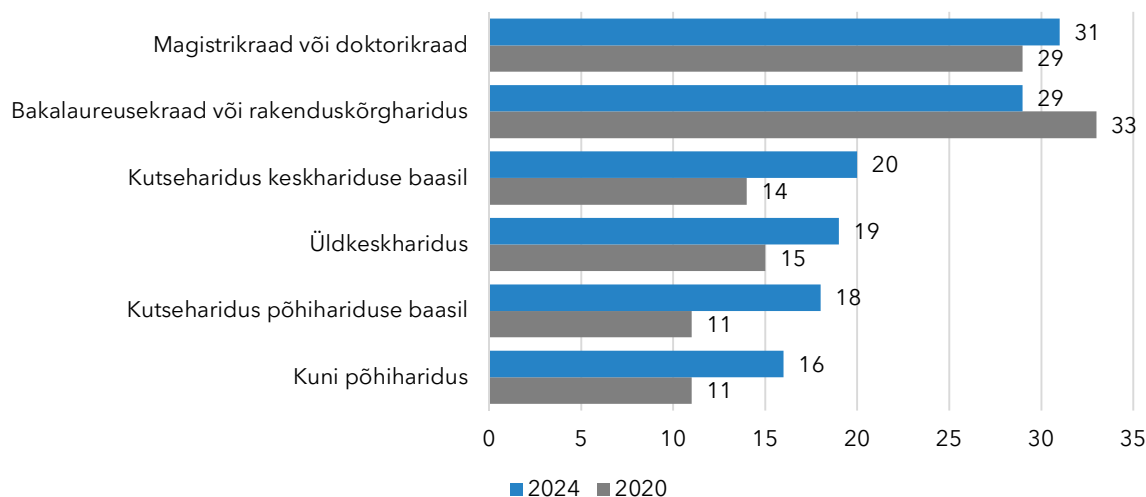
Aastal 2020 kogutud andmete põhjal tegutses vabatahtlikena kõige aktiivsemalt 40–49 aastaste vanuserühm (joonis 3). Aastal 2024 olid vabatahtlikena kõige aktiivsemad aga 20–29- ja 30–39-aastaste vanuserühmad. Mõlemas andmekogumisvoorus tegid vanemaalised võrreldes noorema- ja keskealiste vanuserühmadega vabatahtlikku tööd vähem. Vabatahtlike keskmine vanus oli nii 2020. kui 2024. aastal veidi madalam kui vabatahtlikuna mitte panustavate inimeste vanus, vastavalt 44 ja 50 aastat.

Joonis 3. Vabatahtlik panustamine vanuserühmade lõikes (% vanuserühma liikmetest, kes panustavad vabatahtlikuna). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

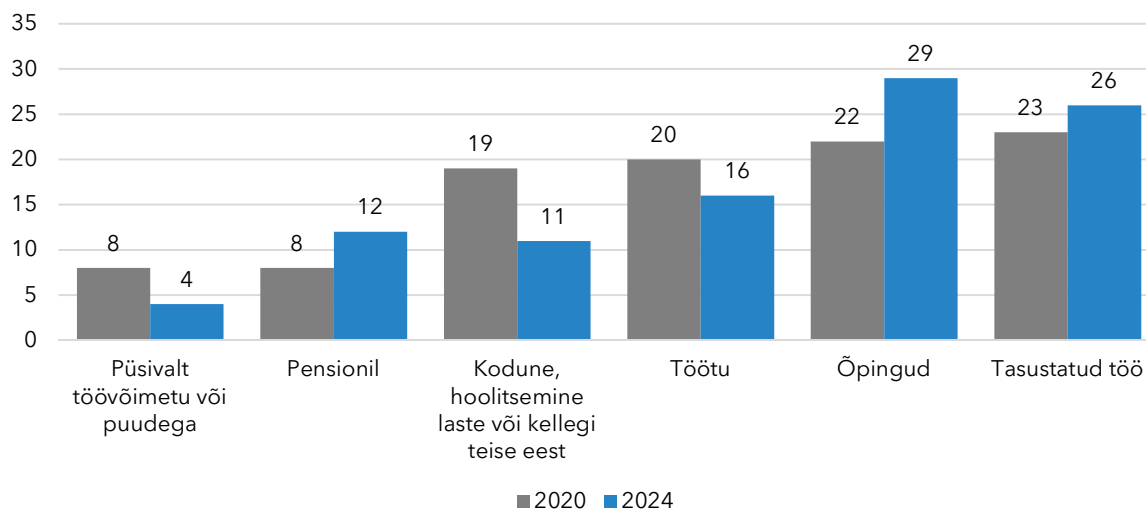
Soo lõikes vabatahtlikuna panustamises statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud. Ka inimese elukoha asula tüübi lõikes ei olnud 2020. aastal vabatahtlikus panustamises statistiliselt olulisi erinevusi, kuid 2024. aastal eristusid sagedasemate vabatahtliku töö tegijatena suure linna eeslinnas või äärealal elavad inimesed: neist oli vabatahtlikku tööd teinud 33%. Kui vaadata vabatahtlikke nende rahvuse ja kodakondsuse lõikes, siis panustasid vabatahtlikena rohkem Eestis sündinud inimesed võrreldes väljaspool Eestit sündinud inimestega (2020. aastal panustas vabatahtlikuna 20% Eestis sündinud ja 10% väljaspool Eestis sündinud inimestest, 2024. aastal vastavalt 23% ja 16%) ning Eesti kodanikud võrreldes mittekodanikega (2020. aastal panustas vabatahtlikuna 20% Eesti kodanikest ja 9% muu kodakondsusega inimestest, 2024. aastal vastavalt 23% ja 12%).

Pikem haridustee ja kõrgem haridustase soosivad vabatahtlikuna panustamist. Nii 2020. kui ka 2024. aasta küsitlusvoorus, olid viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud inimesed haridust omandanud keskmiselt veidi üle 15 aasta ja vabatahtlikuna mitte panustanud inimesed keskmiselt ligikaudu 13 aastat. Kõrgem tõenäosus vabatahtlikuna panustamiseks oli kõrgharidusega inimestel, samas kui kesk- või kutseharidus ning keskharidusest madalam haridustase olid seotud väiksema vabatahtliku panustamisega (joonis 4).

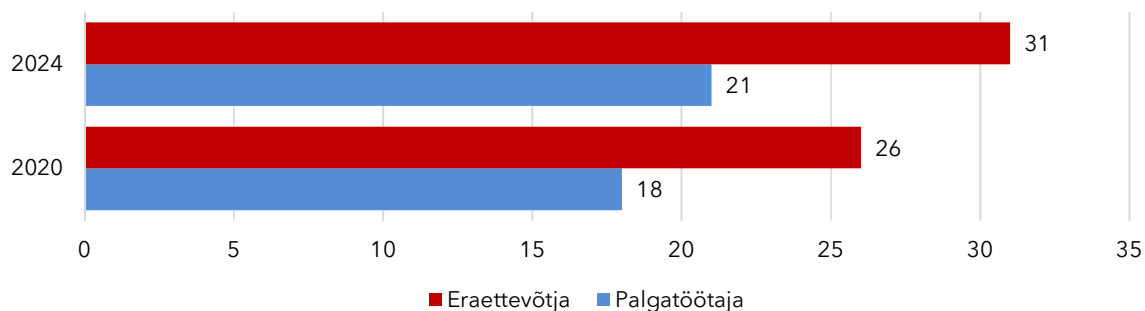

Joonis 4. Vabatahtlik panustamine haridustaseme lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikku tööd teevad sagedamini töötavad ja õppivad inimesed; vähem on vabatahtlikuna panustamist pensionäride ning püsivalt töövõimetute inimeste seas (joonis 5). 2020. aasta andmete põhjal panustasid inimesed, kes on kunagi palgatööd teinud (kuigi ei pruukinud seda enam või küsitluse ajal teha), vabatahtlikena sagedamini kui inimesed, kellel palgatöö tegemise kogemus puudus (vastavalt 11% ja 5%). 2024. aasta andmetes polnud tööturul osalemise kogemus aga statistiliselt oluline eristaja.

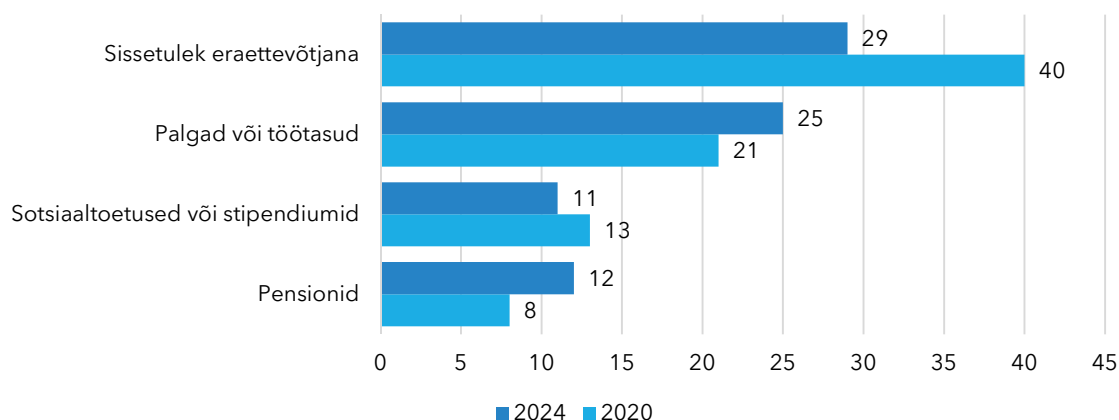
Joonis 5. Vabatahtlik panustamine viimase seitsme päeva põhitegevuse lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 6. Vabatahtlik panustamine töösuhte lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

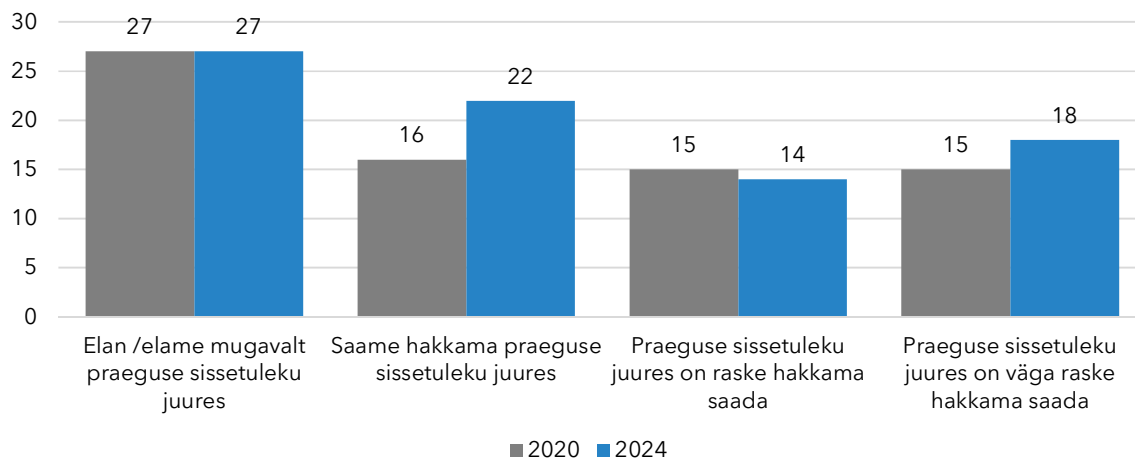
Ettevõtlikkus soosib vabatahtlikuna panustamist: viimase 12 kuu jooksul mõne mittetulus- või heategevusorganisatsiooni heaks vabatahtlikult tegutsemist tuli eraettevõtjatel ette rohkem kui palgatöötajatel (joonis 6). See tulemus on kooskõlas leiuga, et kõige suuremad vabatahtlikuna panustajad on inimesed, kelle leibkonna põhiline sissetulekuallikas on sissetulekud eraettevõtjana (joonis 7). Tagasihoidlikumalt panustasid inimesed, kelle põhiline sissetulek tuli pensionidest või sotsiaaltoetustest.

Vabatahtlike seas on proportsionaalselt ülesindatud inimesed, kelle tööülesannete hulka kuulub praegu või on kunagi kuulunud teiste inimeste juhtimine, võrreldes inimestega, kelle tööülesannete hulka inimeste juhtimine ei kuulu (-nud). Töötundide lõikes statistiliselt olulisi erinevusi välja ei tulnud: vabatahtlikuna panustavad inimesed töötasid keskmiselt umbkaudu sama palju tunde nädalas kui vabatahtlikuna mitte tegutsevad inimesed.

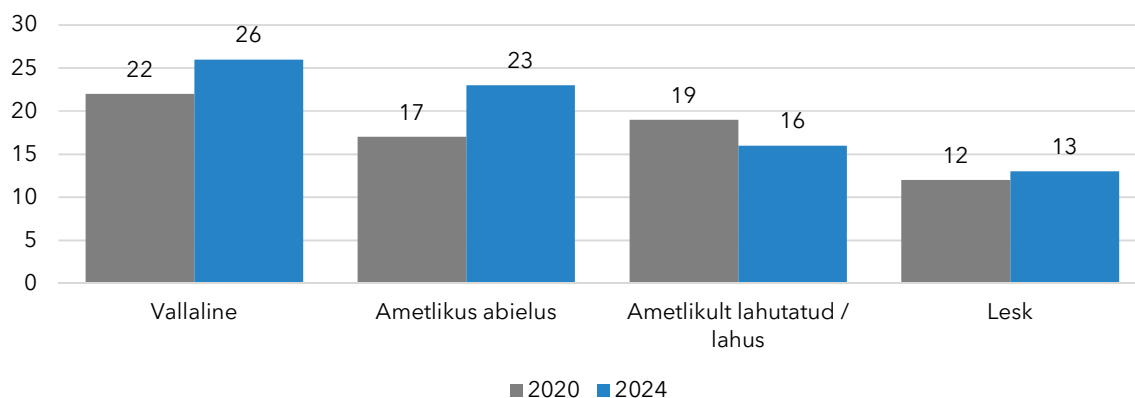
Joonis 7. Vabatahtlik panustamine leibkonna põhilise sissetulekuallika lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Leibkonna suuruse ja vabatahtlikuna panustamise vahel statistiliselt olulisi seoseid välja ei tulnud. Küll aga oli vabatahtlikuna panustamine positiivselt seotud sellega, milliseks hindab inimene oma leibkonna majanduslikku toimetulekut (joonis 8). Vabatahtlikuna panustamine oli kõrgeim inimeste seas, kelle leibkond elas nende hinnangul oma praeguse sissetuleku juures mugavalt.

Joonis 8. Vabatahtlik panustamine leibkonna toimetuleku lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikuna panustavad kõige sagedamini vallalised inimesed (joonis 9). Vähem panustavad vabatahtlikuna lesed. Ka see, kas inimesel on lapsi, on seotud vabatahtlikuna panustamisega: inimesed, kelle leibkonnas ei ole praegu ega ole kunagi olnud lapsi, panustavad vabatahtlikusse töösse sagedamini kui inimesed, kelle leibkonnas on praegu või on kunagi kasvanud lapsed (2020. aastal vastavalt 22% ja 14% ning 2024. aastal 26% ja 17%).

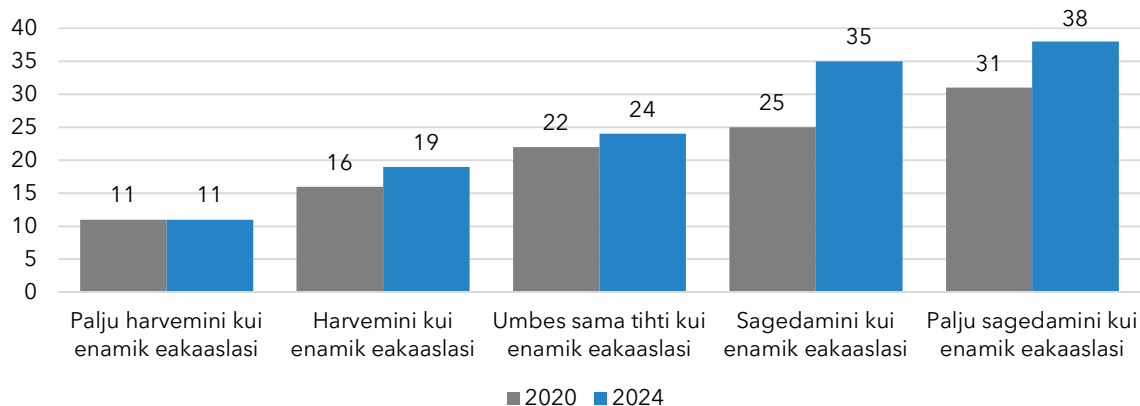
Joonis 9. Vabatahtlik panustamine perekonnaseisu lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlike heaolu ja eluga rahulolu

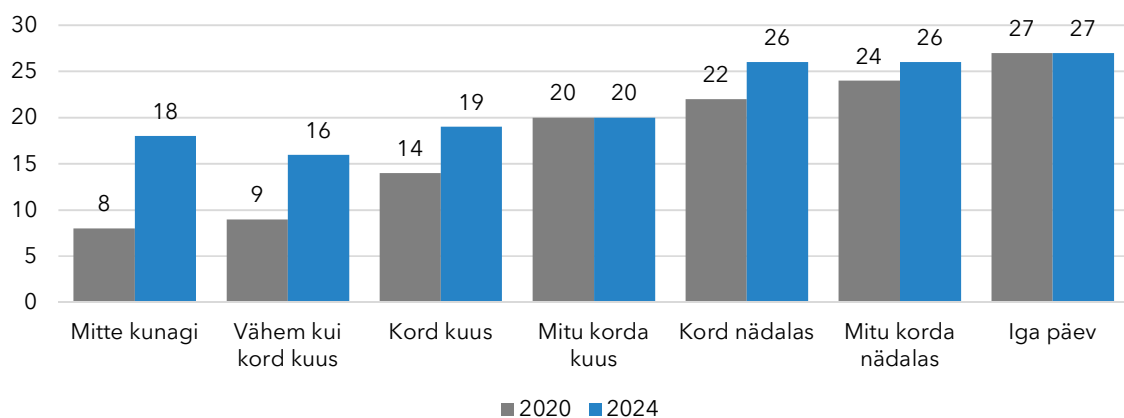
Järgmisena vaatan seda, millised on vabatahtlikuna panustavate inimeste sotsiaalsed suhted, eakraaniaeg, turvatunne, grupikuuluvus, religioosus, tervis ning üldine heaolu ja eluga rahuolu võrreldes inimestega, kes ei ole viimase 12 kuu jooksul vabatahtliku tööd teinud.

Vabatahtlikuna panustavad rohkem inimesed, kes on ka muidu sotsiaalselt aktiivsed. Inimesed, kes enda hinnangul võtsid seltskondlikest kohtumistest või üritustest osa rohkem kui nende eakaaslased, tegid tõenäolisemalt ka vabatahtlikku tööd kui inimesed, kes osalesid seltskondlikel üritustel enda hinnangul teistest harvemini (joonis 10). Samuti

tegutsesid vabatahtlikuna sagedamini inimesed, kes kohtusid sagedamini sõprade, sugulaste või töökaaslastega (joonis 11).

Joonis 10. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Võrreldes oma eakaaslastega, kui tihti Te võtate osa seltskondlikest kohtumistest või üritustest?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

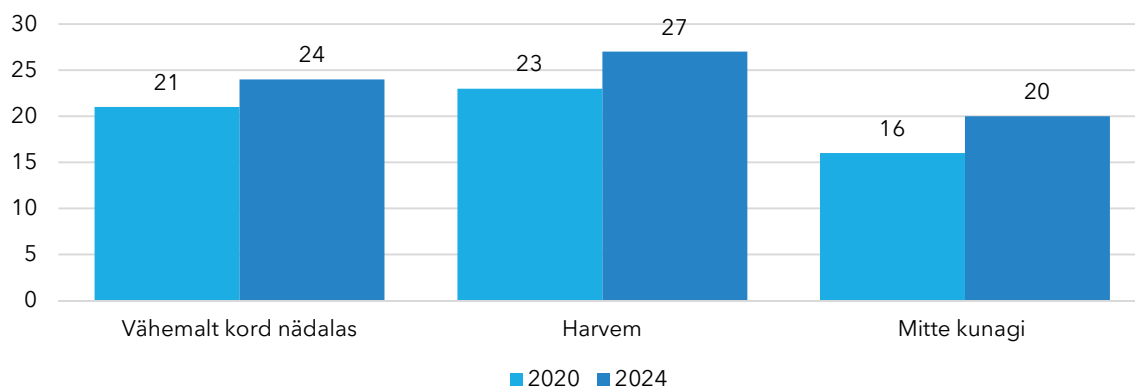
Joonis 11. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Kui tihti (kokku) kohtute/veedate aega sõprade, sugulaste või töökaaslastega?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Inimestest, kes olid oma tööalaste teadmiste või oskuste parandamiseks viimase 12 kuu jooksul osalenud mõnel kursusel, loengul või konverentsil, oli vabatahtliku tööd teinud 32% (nii 2020. kui ka 2024. aastal), samas kui tööalastel enesetäiendamist võimaldavatel üritustel mitte osalenutest oli vabatahtlikuna panustanud 11% 2020. aastal ja 14% 2024. aastal.

Kui muidu seostatakse pikemat ekraaniaega pigem negatiivsete tagajärgedega, siis vabatahtliku tegevuse puhul on seos positiivne: vabatahtlikuna tegutsenud inimesed veetavad tavalisel päeval arvutis, tahvelarvutis, nutitelefonis või muus seadmes internetti kasutades rohkem aega kui vabatahtlikuna mitte panustanud inimesed (2020. aastal vastavalt keskmiselt 314 ja 258 minutit ehk veidi üle viie tunni ja veidi üle nelja tunni päevas; 2024. aastal vastavalt keskmiselt 331 ja 265 minutit ehk umbes viis ja pool ning ligi neli ja pool tundi päevas).

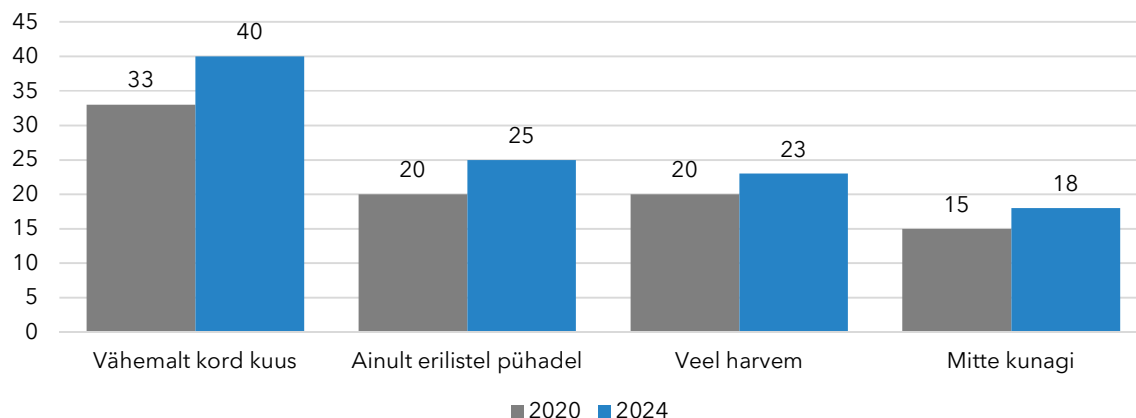
Vabatahtlikuna panustamine ei ole statistiliselt oluliselt seotud sellega, turvaliselt tunneb inimene end pimedal ajal üksinda koduümbruses liikudes. Samuti ei ole vabatahtlikuna panustamine statistiliselt oluliselt seotud sellega, kas inimene tunneb, et ta kuulub mõnda gruppi, mida Eestis diskrimineeritakse. Samas on vabatahtlikuna tegutsemine sagedasem inimeste seas, kes tunnevad, et on samast rassist või rahvusest, mis enamik Eesti inimesi, võrreldes inimestega, kes tunnevad end rassi või rahvuse poolest keskmisest Eesti inimesest eristuvat (2020. aastal vastavalt 19% ja 9%; 2024. aastal vastavalt 23% ja 14%). Selles lõigus esitatud tulemused tunduvad olevat veidi vastuolulised, kuid kahjuks ei ole siin võimalik erinevate diskrimineerimist tunnetavate gruppide lõikes väga palju täpsemat analüüsi teostada, sest end diskrimineerituna tundvate gruppide esindajaid on usaldusväärsete järelduste tegemiseks andmestikus liiga vähe. Kogu andmestikus oli 2020. aastal ühtekokku 113 ja 2024. aastal 119 inimest, kes vastasid, et tunnevad, nad kuuluvad mõnda gruppi, mida Eestis diskrimineeritakse.

Vabatahtlikuna panustanud inimesed peavad end keskmiselt veidike religioossemaks kui vabatahtlikuna mitte panustanud inimesed: vabatahtlike keskmine hinnang oma usklikeusele oli 11-pallisel skaalal 4,13 (2020) / 3,42 (2024) ja vabatahtlikuna mitte tegutsenutel 3,16 (2020) / 3,02 (2024). Inimesed, kes aegajalt palvetavad ja regulaarselt kirikus käivad, panustavad vabatahtlikuna tõenäolisemalt kui inimesed, kes kunagi ei palveta ja satuvad kirikusse harva või mitte kunagi (joonised 12 ja 13). Analüüsi tulemused on veidi vastuolulised selles osas, mis puudutab mõne kindla usu või usulahu tunnistajaks olemist. Välja ei tule statistiliselt olulist erinevust vastajate vahel, kes peavad end mõne kindla usu või usulahu tunnistajaks, ja kes ei pea. Kui aga võrrelda inimesi, kes on kunagi pidanud ennast mõne usu või usulahu tunnistajaks, inimestega, kes seda teinud ei ole, siis on esimesed suuremad vabatahtlikuna panustajad kui viimased (vastavalt 27% (2020) / 33% (2024) ja 17% (2020) / 21% (2024)).

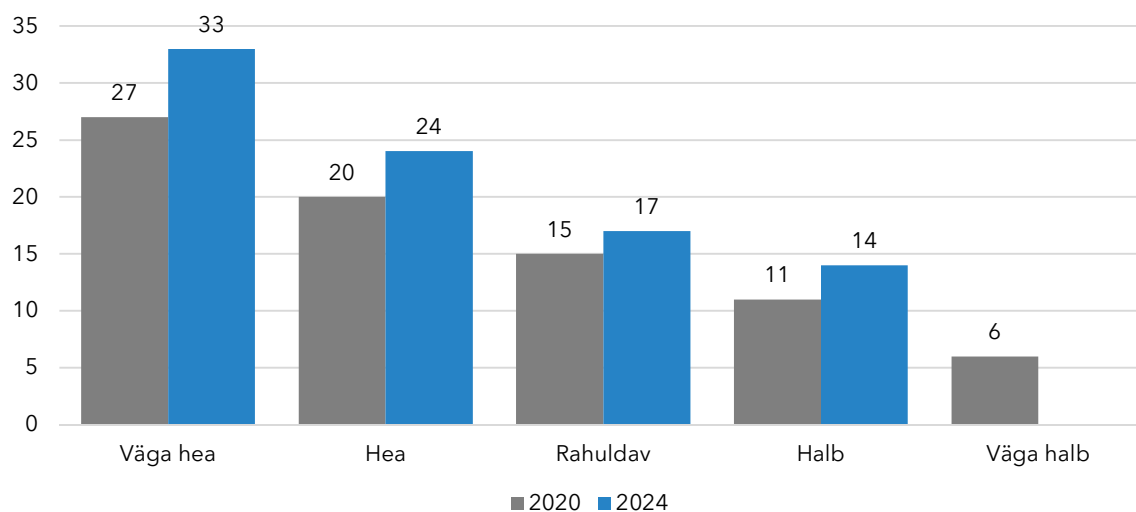
Joonis 12. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Kui tihti, kui üldse palvetate? (Ärge arvestage seejuures usuga seotud teenistustel viibimist.)“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

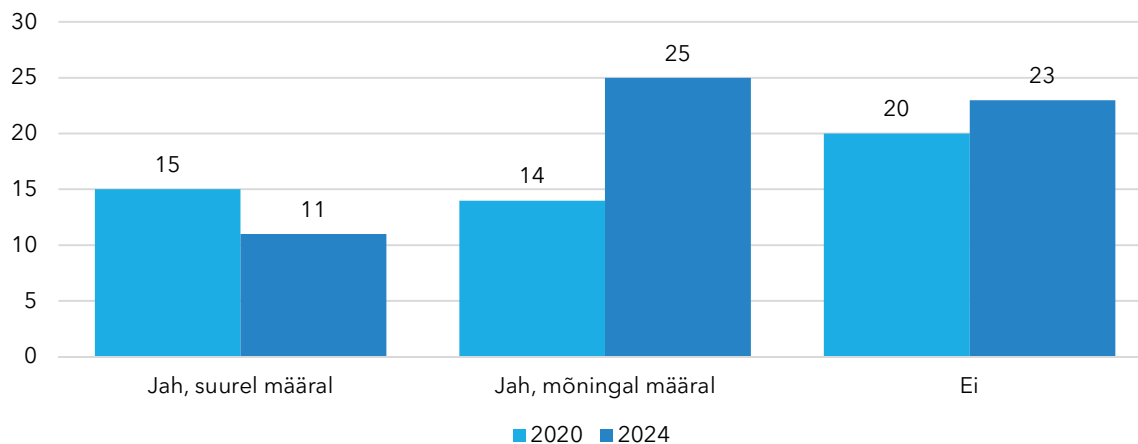

Joonis 13. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Kõrvale jättes erilised sündmused nagu näiteks laulatused ja matused, kui tihti käite käesoleval ajal usuga seotud teenistustel?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikku tööd kalduvad ootuspäraselt tegema rohkem inimesed, kes on hea või väga hea tervise juures, ning vähem need, kes hindavad oma tervislikku seisundit subjektiivselt kehvemaks (joonis 14). Vabatahtlikuna panustajate osakaal on mõnevõrra madalam nende inimeste seas, kelle igapäevased tegevused on suurel määral piiratud pikaajalise haiguse, puude või psüühilise tervisehäire tõttu (joonis 15). Samas väärib märkimist, et inimesed, kelle igapäevased tegevused on mingil moel piiratud pikaajalise haiguse, puude või psüühilise tervisehäire tõttu ei jää vabatahtlikuna panustamise aktiivsuses selliste piiranguteta inimestest märkimisväärselt maha.

Joonis 14. Vabatahtlik panustamine subjektiivse tervise enesehinnangu lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 15. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Kas Teie igapäevased tegevused on mingil moel piiratud pikaajalise haiguse, puude või psüühilise tervisehäire tõttu?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

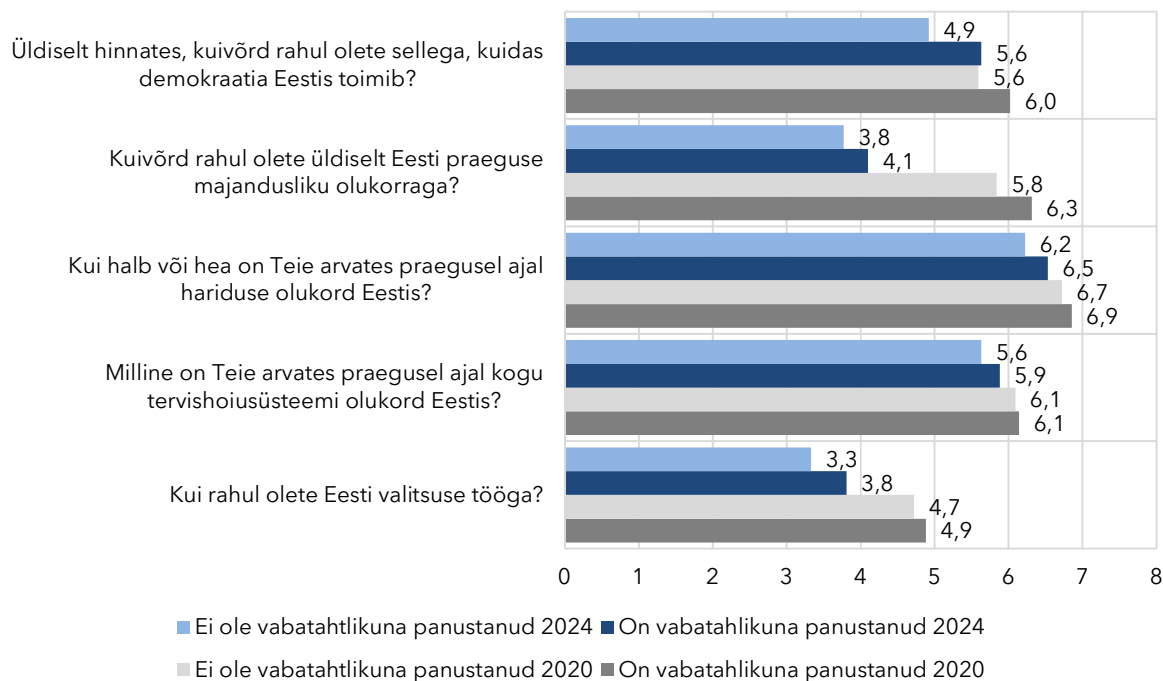
Vabatahtlikud on keskmiselt oma eluga veidi rohkem rahul ja natuke õnnelikumad kui mitte vabatahtlikud, aga erinevused kahe grupi vahel on väikesed. Vabatahtlike keskmine hinnang eluga rahulolule 11-punktsel skaalal on 7,82 (2020) / 7,30 (2024) ja õnnelikkusele 7,88 (2020) / 7,81 (2024), vabatahtlikku tööd mitte teinutel vastavalt 7,41 (2020) / 6,82 (2024) ja 7,46 (2020) / 7,18 (2024).

Vabatahtlike ühiskondlikud ja poliitilised hoiakud

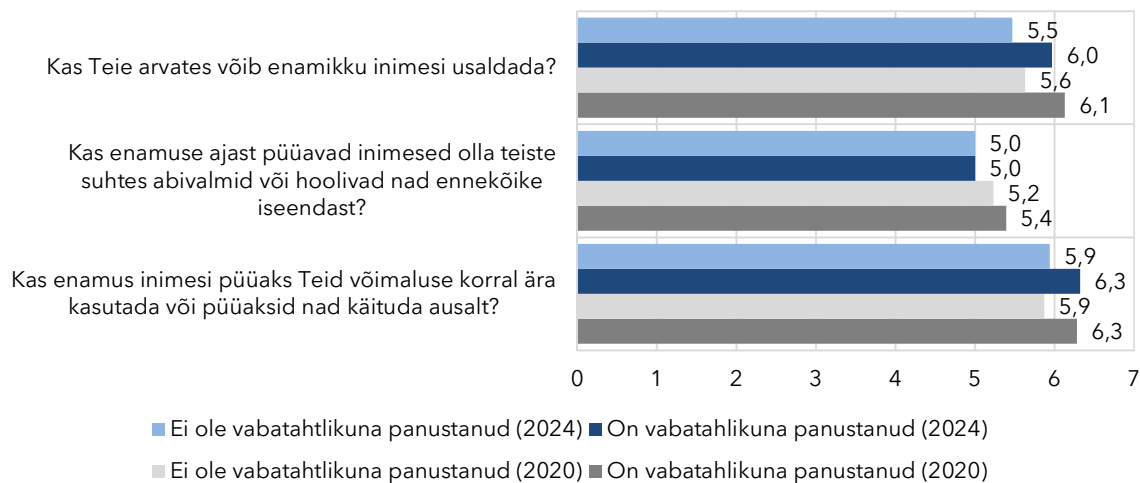
Selles alapeatükis võtan vaatluse alla selle, kas ja kuidas erinevad vabatahtlikuna panustanute ja mitte panustanute rahulolu riigiinstitutsioonidega, sotsiaalne ja institutsionaalne usaldus ning see, kuivõrd nad tunnevad end Eesti ja Euroopaga seotuna.

Viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud inimeste hinnangud demokraatia toimimisele, majanduslikule olukorrale, haridus- ja tervishoiusüsteemidele ja valitsuse tööle on keskmiselt veidi kõrgemad kui inimestel, kes samal perioodil vabatahtlikku tööd teinud ei ole (joonis 16). Samas tuleb rõhutada, et erinevused kahe grupi hinnangutes on väga väikesed ja mõnel juhul (nt hinnangud haridusele ja tervishoiusüsteemile) peaaegu olematud. Ühtlasi tuleb paraku nentida, et nii vabatahtlikuna panustavate kui ka mitte panustavate inimeste hinnangud demokraatia toimimisele, majanduslikule olukorrale, haridus- ja tervishoiusüsteemidele ja valitsuse tööle on 2024. aastal võrreldes 2020. aastaga langenud.

Kuivõrd võib eeldada, et inimeste valmidust vabatahtlikuna panustada mõjutab ka see, mida nad teiste inimeste usaldusväärsest, aususest ja abivalmidusest üldiselt arvavad, vaatame siinkohal ka inimeste hinnanguid üldistatud usalduse küsimustele. Ootuspäraselt annavad viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud inimesed võrreldes vabatahtlikuna mitte panustanutega teiste inimeste usaldusväärsele, abivalmidusele ja ausale käitumisele mõnevõrra kõrgemaid hinnanguid (joonis 17). Erandiks on 2024. aastal inimeste abivalmidusele antud hinnangud, mille puhul vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimeste hinnangud üksteisest üldse ei erine. Samas tuleb teistegi näitajate puhul rõhutada, et erinevused vabatahtlikku tööd teinute ja mitte teinute vahel on pigem tagasihoidlikud.

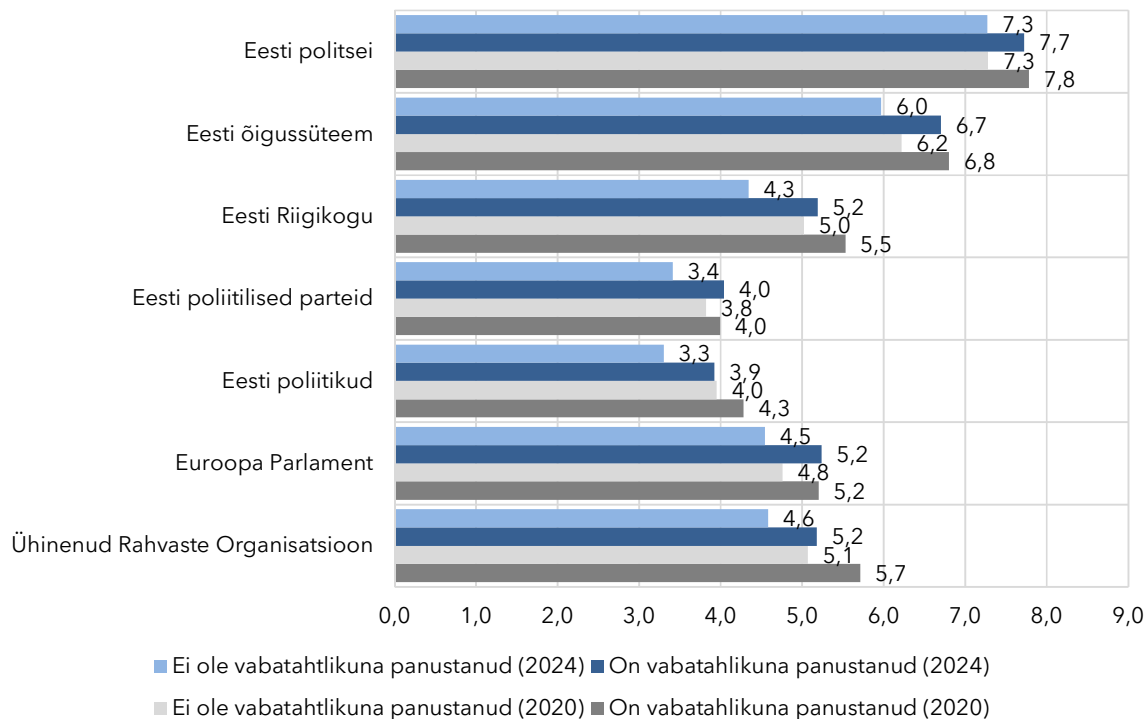

Joonis 16. Vabatahtlik panustamine demokraatia toimimisele, majanduslikule olukorrale, haridus- ja tervishoiusüsteemidele ja valitsuse tööle antud rahuloluhinnangute lõikes. Keskmised rahuloluhinnangud mõõdetuna 11-punktsel skaalal, kus 0=“Üldse mitte rahul“ ja 10=“Väga rahul“. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 17. Vabatahtlik panustamine üldistatud usalduse küsimuste lõikes. Keskmised hinnangud on mõõdetuna 11-punktsel skaalal, kus 0=“Enamikku inimesi ei saa usaldada“ / “Enamus inimesi püüaks mind ära kasutada“ / “Inimesed hoolivad ennekõike iseendast“ ja 10=“Enamikku inimesi võib usaldada“ / “Enamus inimesi püüaks käituda ausalt“ / “Inimesed püüavad enamasti teise suhtes abivalmid olla“. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikuna panustamine on seotud ka sellega, mida inimene arvab riigiinstitutsioonidest. Vabatahtlikuna panustavad inimesed ei usalda võrreldes vabatahtlikuna mitte panustanutega rohkem mitte üksnes teisi inimesi, vaid ka riigi- ja rahvusvahelisi institutsioone (joonis 18).

Joonis 18. Vabatahtlik panustamine erinevatele institutsioonidele antud usaldushinnangute lõikes. Keskmised usaldushinnangud mõõdetuna 11-punktilisel skaalal, kus 0=“Ei usalda üldse“ ja 10=“Usaldan täielikult “. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

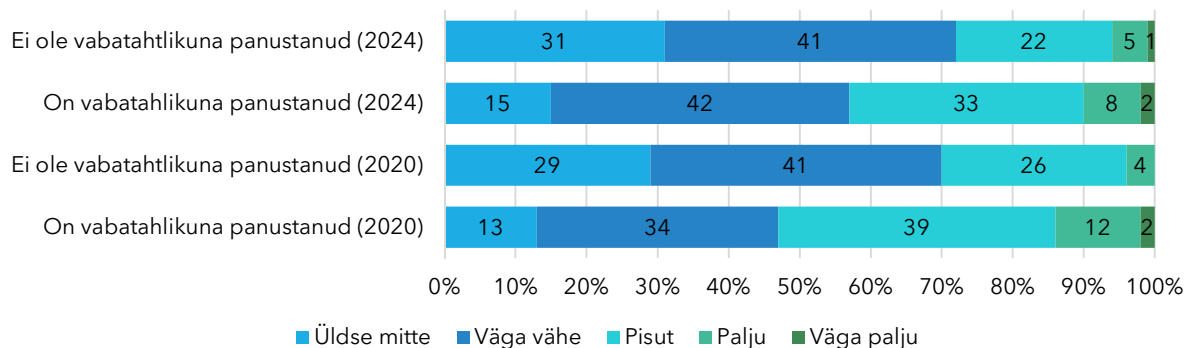
Vabatahtlikuna panustavad inimesed tunnevad võrreldes vabatahtlikuna mitte panustanutega ka veidi suuremat emotsionaalset seotust Eesti (11-punktilisel skaalal vastavalt 8,49 ja 8,07 aastal 2020, 8,07 ja 7,61 aastal 2024) ja Euroopaga (11-punktilisel skaalal vastavalt 6,18 ja 5,43 aastal 2020, 6,29 ja 5,44 aastal 2024).

Vabatahtlike ühiskondlik ja poliitiline aktiivsus ja agentsus

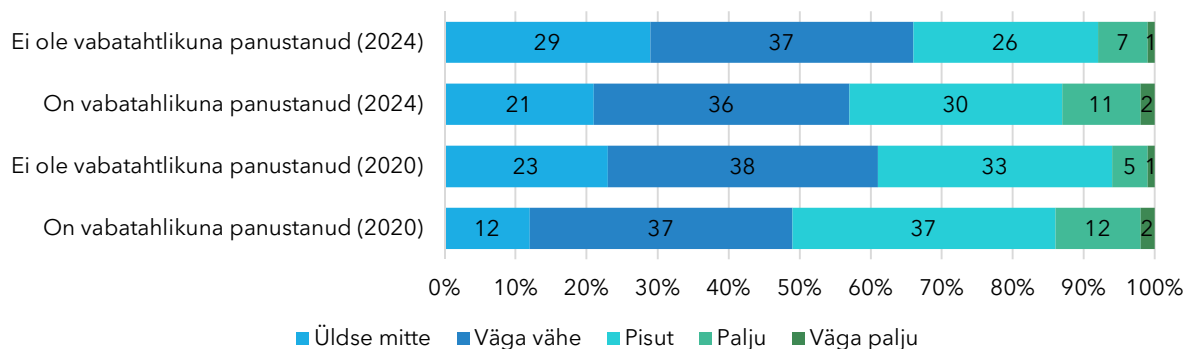
Järgnevalt analüüsin seda, kuidas erinevad viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud selle poolest, kuivõrd nad usuvad enda võimesse poliitikat mõjutada ja midagi muuta, kuivõrd nad huvituvad poliitikast ja neil on olemas kindel poliitiline eelistus ning milline on olnud nende poliitiline aktiivsus viimase 12 kuu jooksul.

Inimese usk sellesse, et poliitiline süsteem võimaldab inimestel üldiselt ja temal konkreetselt poliitikat mõjutada ja valitsuse tegevuses kaasa rääkida, soosib vabatahtlikuna panustamist. Vabatahtlikuna kalduvad rohkem panustama inimesed, kes usuvad rohkem, et Eesti poliitiline süsteem võimaldab nende sarnastel inimestel poliitikat mõjutada (joonis 19) ja valitsuse tegevuses kaasa rääkida (joonis 20) ning kes on kindlamad oma

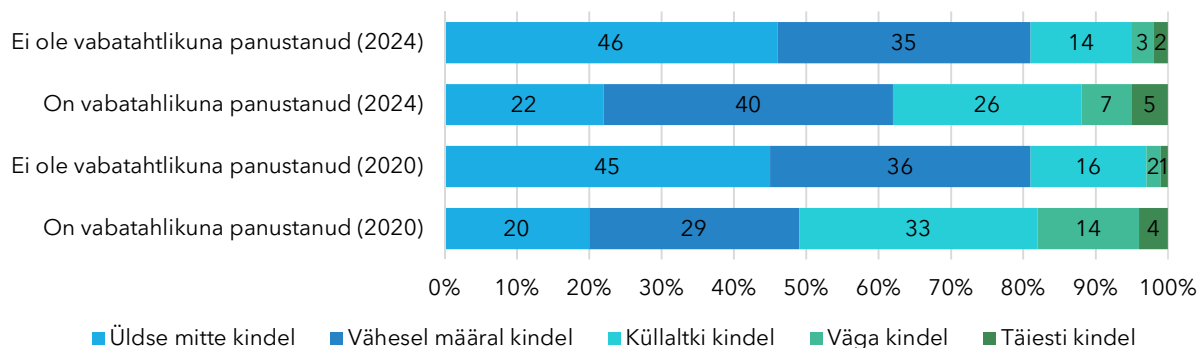
võimes poliitikas osaleda (joonis 21) ja oma suutlikkuses mõne poliitilise suunitlusega rühma tegevuses aktiivset rolli võtta (joonis 22).

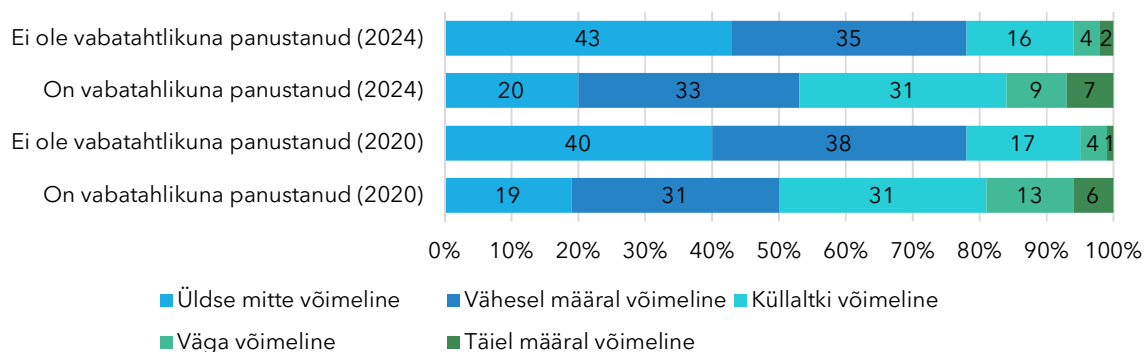
Joonis 19. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel poliitikat mõjutada?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 20. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel valitsuse tegevuses kaasa rääkida?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

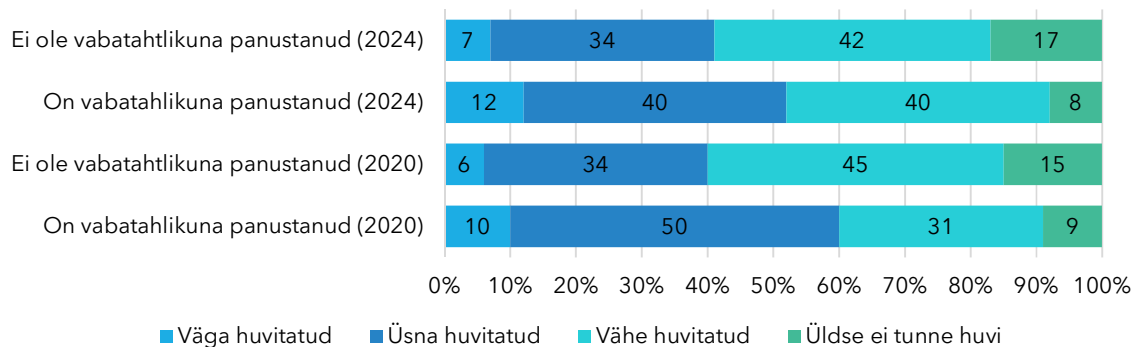

Joonis 21. Vabatahtlik panustamine „Kui kindel Te olete oma võimes poliitikas osaleda?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

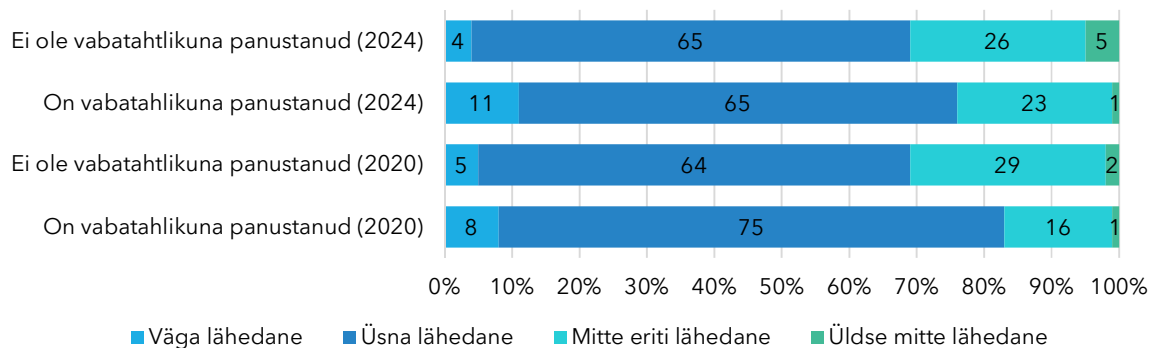
Joonis 22. Vabatahtlik panustamine „Kui võimeline Te enda arvates oleksite võtma aktiivset rolli mõne poliitilise suunitlusega rühma tegevuses?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Vabatahtlikuna panustavad inimesed kalduvad olema ka poliitikast rohkem huvitatud (joonis 23). Samuti tunnevad vabatahtlikuna panustavad inimesed võrreldes vabatahtlikuna mitte panustanutega mõne poliitilise partei/erakonna suhtes suuremat lähedust kui teiste suhtes veidi sagedamini (vastavalt 24% ja 15% kummastki rühmast aastal 2020 ning 27% ja 18% aastal 2024). Enda eelistatud poliitilise parteiga end lähedase või väga lähedasena tundvad inimesed kalduvad samuti vabatahtlikuna panustama rohkem inimestest, kes end enda eelistatud parteile eriti lähedasena ei tunne (joonis 24).

Joonis 23. Vabatahtlik panustamine „Kui huvitatud Te olete poliitikast?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Üldine poliitiline ja ühiskondlik aktiivsus käib tihtipeale käsikäes ka kõrgema vabatahtliku panustamisega. Inimestest, kes osalesid Riigikogu valimistel 2019. aasta märtsis, panustas samal aastal vabatahtlikuna 22%, valimistel mitte osalenud inimestest panustas samal ajal vabatahtlikuna 12%. Märtsis 2023 Riigikogu valimistel osalenud inimestest panustas vabatahtlikuna 26%, valimistel mitte osalenud inimestest panustas vabatahtlikuna 13%. Muude kodanikuosaluse tegevuste võrdluses on vabatahtlikud samuti mitte vabatahtlikest aktiivsemad (tabel 1).

Joonis 24. Vabatahtlik panustamine vastuste lõikes, kui lähedasena vastaja end eelistatud poliitilisele parteile tunneb (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Tabel 1. Vabatahtlikuna panustavate ja mitte panustavate inimeste võrdlus kodanikuosaluse tegevuste lõikes Euroopa Sotsiaaluuringu andmetel

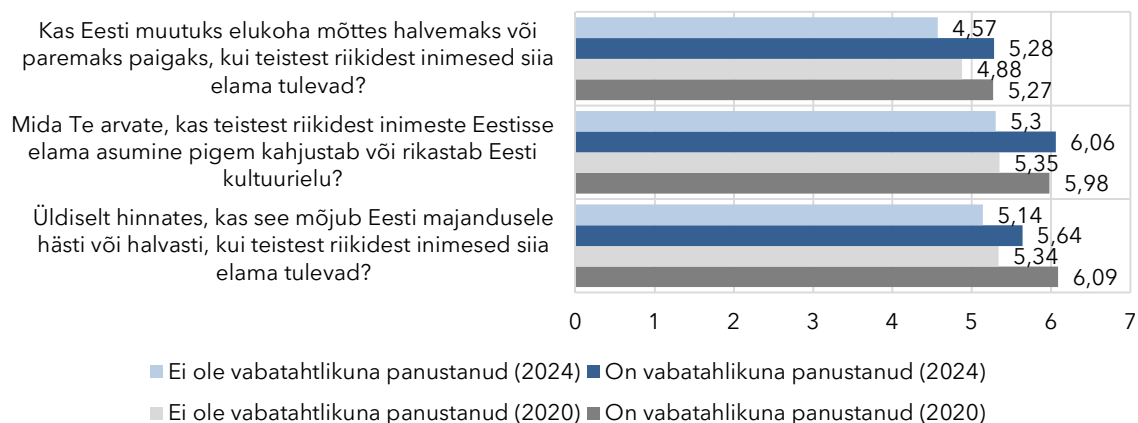
Kas olete viimase 12 kuu jooksul...		2020	2024
... kandnud kampaaniamärki või -kleebist?	Vabatahtlikest	12	10
	Mittevabatahtlikest	4	4
... boikoteerinud teatud tooteid?	Vabatahtlikest	22	32
	Mittevabatahtlikest	5	14
... võtnud ühendust mõne poliitiku, valitsuse või kohaliku omavalitsuse ametnikuga?	Vabatahtlikest	41	30
	Mittevabatahtlikest	12	13
... kirjutanud alla palvekirjale (petitsioonile)?	Vabatahtlikest	29	31
	Mittevabatahtlikest	8	11
... võtnud osa avalikust demonstratsioonist?	Vabatahtlikest	8	11
	Mittevabatahtlikest	2	2
... postitanud või jaganud midagi poliitikateemalist internetis, näiteks blogides, e-posti teel või sotsiaalmeedias, näiteks Facebookis või Twitteris?	Vabatahtlikest	32	30
	Mittevabatahtlikest	9	11

Vabatahtlike väärtushoiakud

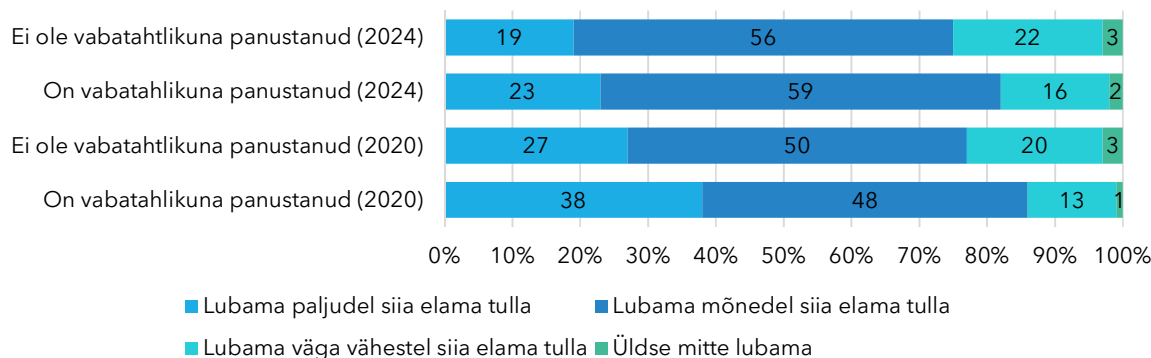
Viimaks käsitlem seda, kuidas erinevad viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud oma hoiakute poolest sisserändesse, sissetulekute ebavõrdsusse ja homoseksuaalsusse ning kas ja kui võrd lahknevad nende hoiakud Schwarzi alusväärtuste skaalal.

Vabatahtlikuna panustajad suhtuvad positiivsemalt sisserändajatesse kui need, kes vabatahtlikuna ei panusta, hinnates võrreldes vabatahtlikuna mitte panustajatega paremaks sisserändajate mõju nii Eestile elukohana, Eesti kultuurielule kui ka Eesti majandusele (Joonis 26). Inimesed, kelle arvates ei tohiks Eestisse sisserändajaid üldse lubada, on kõige vähem tõenäolised vabatahtliku töö tegijad (joonised 27, 28 ja 29).

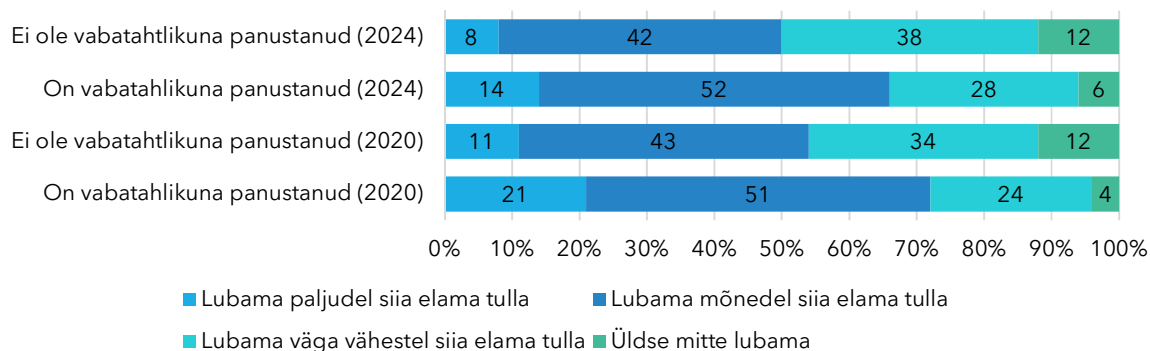
Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

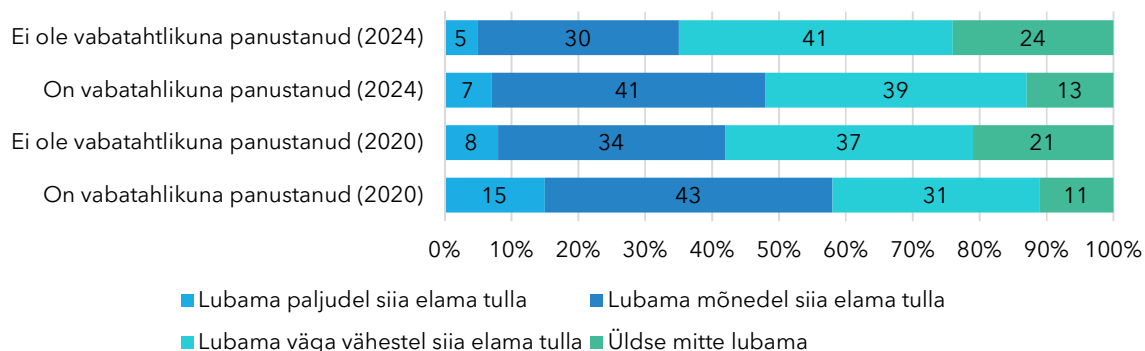
Joonis 26. Vabatahtlik panustamine vastuste lõikes sisserände mõju puudutavatele küsimustele. Keskmised hinnangud mõõdetuna 11-punktilisel skaalal, kus 0=“Halvemaks elupaigaks „ / “Kahjustab kultuurielu“ / “Mõjub majandusele halvasti“ ja 10=“Paremaks elupaigaks“ / “Rikastab kultuurielu“ / “Mõjub majandusele hästi“. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 27. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Mil määral peaks Eesti riik lubama enamiku Eestis elavate inimestega samast rassist või rahvusest inimestel?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

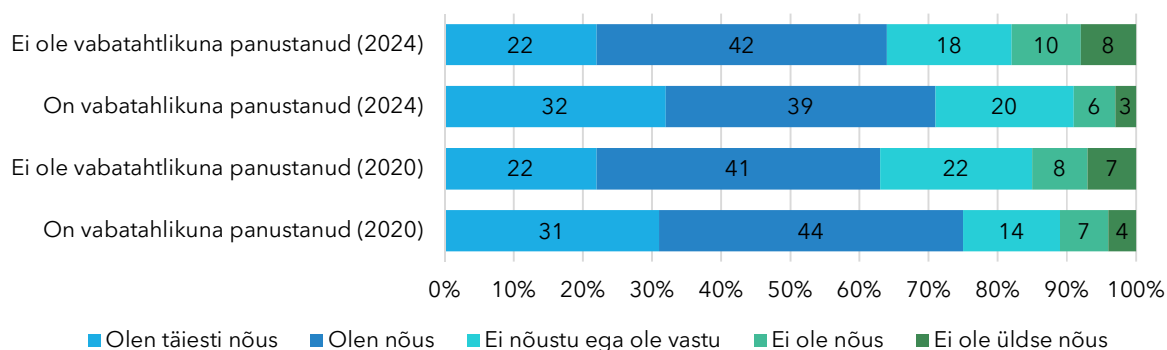

Joonis 28. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Mil määral peaks Eesti riik lubama inimestel, kes erinevad enamikust Eestis elavatest inimestest oma rassi või rahvuse poolest?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

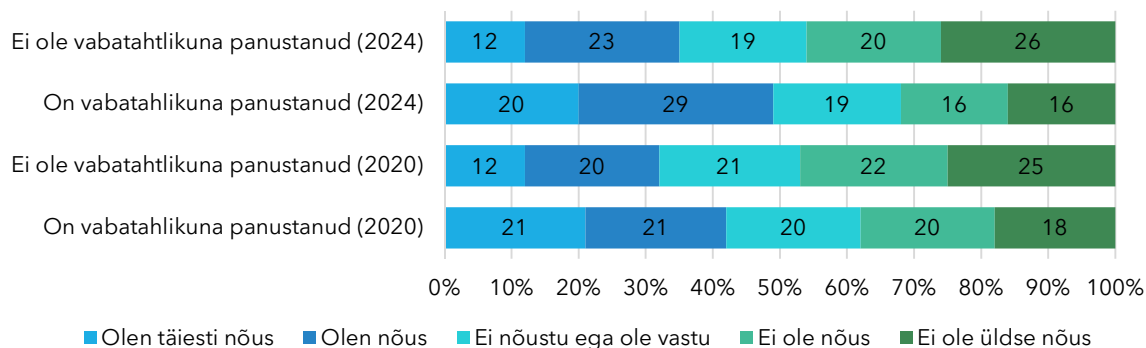

Joonis 29. Vabatahtlik panustamine küsimusele „Mil määral peaks Eesti riik lubama väljaspool Euroopat asuvatest vaesematest riikidest pärit inimestel siia elama tulla?“ antud vastuste lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Nii nagu sisserändesse tolerantsemalt suhtuvate inimeste seas on rohkem vabatahtliku töö tegijaid, on vabatahtlike osakaal kõrgem ka homoseksuaalsusse aktsepteerivalt suhtuvate inimeste seas võrreldes inimestega, kes on nendes küsimustes traditsioonilist hoiakutega (joonised 30 ja 31).

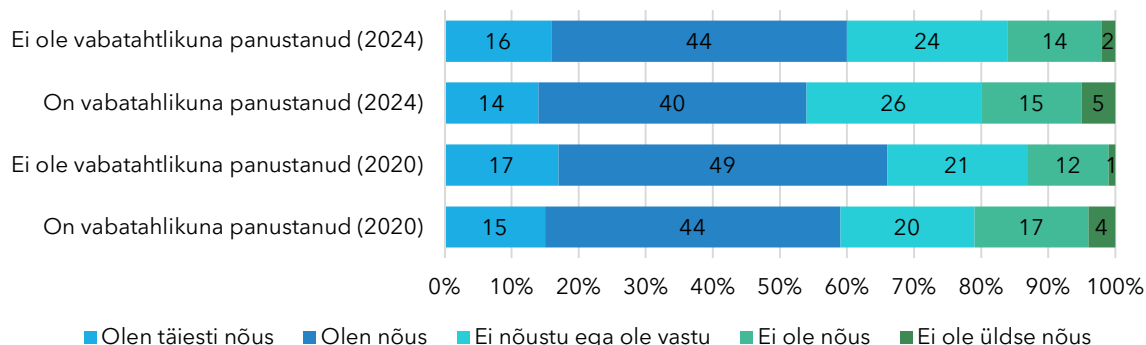

Joonis 30. Vabatahtlik panustamine väitega „Homoseksuaalsetel meestel ja naistel peaks olema vabadus elada oma elu nii, nagu nad soovivad“ nõustumise lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Joonis 31. Vabatahtlik panustamine väitega „Homoseksuaalsetel paaridel peaks olema laste adopteerimiseks samad õigused nagu heteroseksuaalsetel paaridel“ nõustumise lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Kui aga vaadata inimeste suhtumist vajadusse sissetulekuid ümber jagada, siis vabatahtliku tööd mitte teinud inimesed nõustuvad vabatahtliku töö tegijatest veidi sagedamini väitega, et valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes (joonis 32).

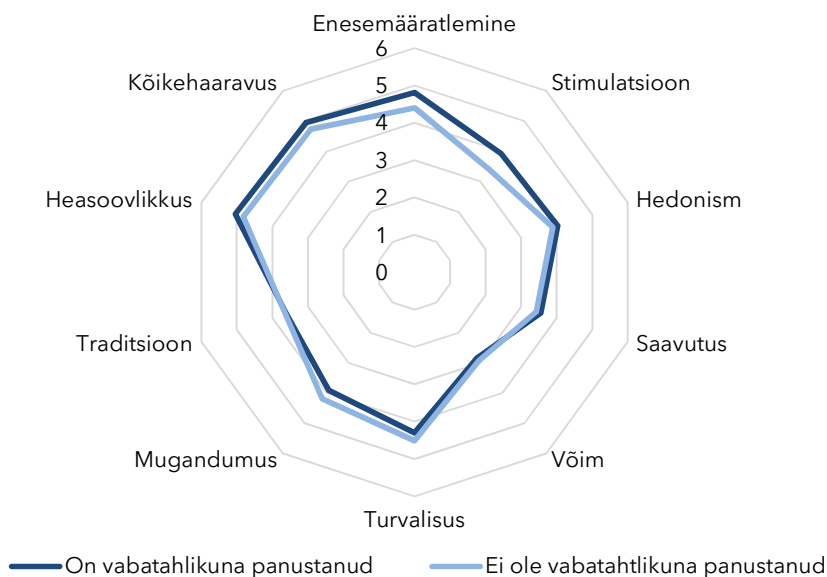
Joonis 32. Vabatahtlik panustamine väitega „Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes“ nõustumise lõikes (%). Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Lõpuks vaatan veel seda, millised on viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimesed oma alusväärtuste puhul. Alusväärtusi mõõdetakse ESS küsimustikus sotsiaalsühholoog Shalom Schwartzi alusväärtuste teooriast lähtudes. Schwartz eristab 10 alusväärtust, millest igauht iseloomustab üks keskne motiveeriv eesmärk ja mis peaksid katma kõik põhiväärtused kõigis kultuurides üle maailma (Cieciuch ja Schwartz 2012, Schwartz ja Bilsky 1990, Schwartz jt 2014, Vecchione jt 2015). Nendeks väärtusteks on:

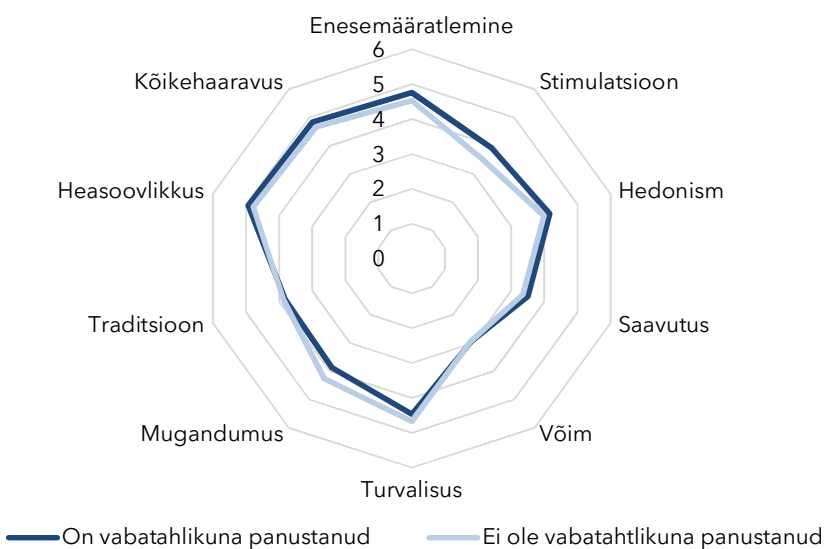
- **võim** (*power*) – rikkus, teiste endale kuuletuma panemine;
- **saavutus** (*achievement*) – edu, oskuste ja võimete näitamine;
- **hedonism** (*hedonism*) – mõnus aja veetmine, lõbutsemine;
- **stimulatsioon** (*stimulation*) – üllatused ja uued tegevused, seiklused ja risk;
- **enesesuunamine** (*self-direction*) – ise oma tegevuse üle otsustamine, loovus ja uued ideed;
- **kõikehõlmavus** (*universalism*) – võrdne kohtlemine, teiste ära kuulamine, loodusest hoolimine;
- **heasoovlikkus** (*benevolence*) – teiste aitamine, ustavus;
- **traditsioon** (*tradition*) – traditsioonide järgimine;
- **mugandumine** = konformsus (*conformity*) – tagasihoidlikkus ja vähenõudlikkus, korralik käitumine;
- **turvalisus** (*security*) – turvaline ümbrus ja valitsuse tagatud turvalisus.

ESS küsimustikus hindavad vastajad kuuepunktisel skaalal, kuivõrd nad sarnanevad erinevaid väärtushinnanguid kandvate inimeste lühikirjeldustega. Neid kirjeldusi on kokku 21 ja nende alusel moodustasin 10 summaindeksit vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimeste väärtushinnangute võrdlemiseks. (Vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimeste väärtuste võrdluse üksikküsimuste lõikes leiab selle dokumendi lisamaterjalist 1.)

Analüüs näitab, et Eestis vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimeste väärtushinnangutes suuri erinevusi ei ole (joonised 33 ja 34). Vabatahtlikuna panustanute jaoks on õige veidi olulisemad enesemääratlemine, stimulatsioon, heasoovlikkus ja kõikehaaravus, samas kui vabatahtlikuna mitte panustanutel olid veidi kõrgemad hinnangud turvalisusele ja mugandumisele. Traditsiooni, võimu, hedonismi ja saavutust väärtustavad vabatahtlikuna panustanud ja mitte panustanud inimesed aga võrdsel määral.

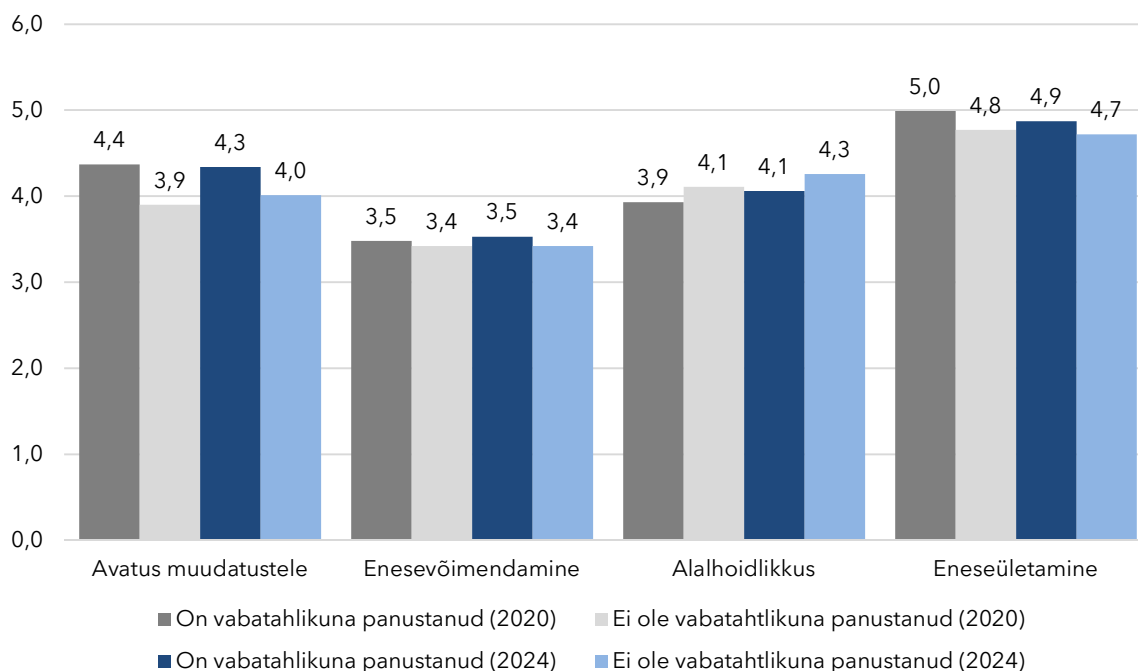
Joonis 33. Vabatahtlikuna panustavate ja mitte panustavate inimeste alusväärtused 2020. Kesk-mised väärtushinnangud on mõõdetud 6-punktsel skaalal, kus 6 = väga minu moodi, 5 = minu moodi, 4 = mõnevõrra minu moodi, 3 = vaid pisut minu moodi, 2 = pole minu moodi, 1 = pole üldse minu moodi. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring 2020.

Joonis 34. Vabatahtlikuna panustavate ja mitte panustavate inimeste alusväärtused 2024. Kesk-mised väärtushinnangud on mõõdetud 6-punktsel skaalal, kus 6 = väga minu moodi, 5 = minu moodi, 4 = mõnevõrra minu moodi, 3 = vaid pisut minu moodi, 2 = pole minu moodi, 1 = pole üldse minu moodi. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring 2024.

Konfliktid ja kokkulangevused kümne põhiväärtuste vahel loovad kaks väärtuste põhidimensiooni, milleks on avatus muutustele vs alalhoidlikkus ning eneseületamine vs enesevõimendamine. **Avatus muutustele** (*Openness to Change*) tähendab oma intellektuaalsete või emotsionaalsete eesmärkide poole püüdlemist olenemata sellest, kui ettearvamatud või ebakindlad on tulemused, samas kui **alalhoidlikkus** (*Conservation*) on status quo ja kindluse säilitamine, mida see pakub suhetes lähedaste, institutsioonide ja traditsioonidega. Vabatahtlikuna panustavad inimesed kalduvad olema muutustele veidi rohkem avatud kui vabatahtlikuna mitte panustanud inimesed, samas kui alalhoidlikkuse poolest vabatahtliku tööd teinud ja mitte teinud inimesed üksteistest suurt ei erine (joonis 35).

Eneseületamine (*Self-Transcendence*) tähendab oma isekate murede eiramist teiste (nii lähedaste kui ka kaugete) ja looduse heaolu edendamiseks, samas kui **enesevõimendamine** (*Self-Enhancement*) tähistab oma isiklike huvide edendamist (ka teiste arvelt). Eneseületamise–enesevõimendamise dimensioonis vabatahtlikuna panustavad ja mitte panustavad inimesed üksteisest ei erine (joonis 35). Antud raporti teemat arvestades väärib esile tõstmist, et nii vabatahtlikuna panustanud kui mitte panustanud inimesed Eestis tundsid oma väärtusi ära just eneseületamise dimensioonis, mis on seotud teiste heaolu edendamisega. See näitab, et üldise heaolu edendamine vabatahtliku tegevuse läbi on Eesti inimeste väärtustega väga heas kooskõlas.

Joonis 35. Vabatahtlikuna panustavad ja mitte panustavad inimesed alusväärtuste põhidimensioonide lõikes. Keskmised väärtushinnangud on mõõdetud 6-punktilisel skaalal, kus 6 = väga minu moodi, 5 = minu moodi, 4 = mõnevõrra minu moodi, 3 = vaid pisut minu moodi, 2 = pole minu moodi, 1 = pole üldse minu moodi. Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

Kokkuvõte

ESS 2020/21 ja 2023/2024 küsitlusvooru Eesti andmete analüüsist selgus, et Eesti vabatahtlikes organisatsioonides osalejate profiil on üsna sarnane teistes Euroopa riikides leitule. Vabatahtlikuna organisatsioonidesse panustavad inimesed kalduvad olema pigem haritumad, täiskohaga töötavad noored täiskasvanud ja keskealised inimesed, kes hindavad oma tervist heaks ning elavad praeguste sissetulekute juures mugavalt ära. Vabatahtlikuna tegutsevate inimeste seas leidub rohkem ka õpingutega hõivatud või eraettevõtjana tegutsevaid inimesi. Vabatahtlikuna tegutsevad pigem inimesed, kes on ka muidu sotsiaalselt aktiivsed, näiteks võtavad rohkem osa seltskondlikest üritustest, kohtuvad sagedamini sõprade, sugulaste või töökaaslastega, osalevad tihedamini usuga seotud teenistustel.

Vabatahtlikuna panustavad inimesed kalduvad olema poliitikast rohkem huvitatud. Samuti kalduvad nad olema rohkem rahul erinevate institutsioonide toimimisega ning usaldama rohkem nii riigiinstitutsioone kui ka teisi inimesi. Vabatahtlikuna tegutsevad rohkem inimesed, kes usuvad, et Eesti poliitiline süsteem võimaldab nende sarnastel inimestel poliitikat mõjutada ja valitsuse tegevuses kaasa rääkida ning kes on kindlad ka iseenda võimes poliitikas osaleda ja poliitilise suunitlusega rühma tegevuses aktiivset rolli võtta. Veelgi enam, nad mitte üksnes ei usu oma võimesse poliitikas kaasa rääkida, vaid üritavad ka seda teha: suurem vabatahtlik panustamine käib tihtipeale käsikäes suurema poliitilise ja ühiskondliku aktiivsusega. Vabatahtlikuna panustavate ja mittepanustavate inimeste väärtusprofiilid on üsna sarnased, kuid saab siiski välja tuua, et vabatahtlikuna panustavad inimesed kalduvad olema rohkem muutustele avatud ning tolerantsemad erinevate vähemuste suhtes.

Lisamaterjal 1.

Tabel 1. Vabatahtlik panustamine väärtusorientatsioonide lõikes. Keskmised hinnangud mõõdetuna 6-punktilisel skaalal, kus 1="Väga minu moodi" ja 6="Pole üldse minu moodi". Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring.

	On panustanud (2020)	Ei ole (2020)	On panustanud (2024)	Ei ole (2024)
Talle meeldivad üllatused ja ta otsib alati uusi tegevusi. Tema arvates on oluline tegeleda elu jooksul paljude erinevate asjadega.	4,31	3,77	4,24	3,82
Ta on sügavalt veendunud, et inimesed peaksid loodust hoidma. Looduse eest hoolt kanda on tema jaoks väga oluline.	5,13	4,97	4,95	4,83
Tema jaoks on oluline ise oma tegevuste üle otsustada. Talle meeldib olla vaba ja teistest mitte sõltuda.	5,05	4,88	4,98	4,94
Ta otsib mistahes võimalust, et lõbutseda. Talle on oluline teha asju, mis talle naudingut pakuvad.	3,53	3,46	3,83	3,57
Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.	2,68	2,76	2,94	2,88
Talle on oluline elada turvalises ümbruses. Ta väldib kõike, mis võiks teda ohustada.	4,2	4,53	4,35	4,65
Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usu- lisi traditsioone ja kombeid, mis kanduvad peres edasi põlv- vest põlve.	3,93	3,77	4,38	4,34
Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.	3,55	3,02	3,58	3,14
Tema jaoks on oluline alati korralikult (kombekalt) käituda. Ta püüab vältida tegevusi, mida teised võiksid pidada sobi- matuks.	4,06	4,21	4,18	4,35
Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.	4,57	3,91	4,55	4,11
Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid. Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused.	4,68	4,52	4,64	4,5
Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil käs- takse. Ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi.	3,28	3,48	3,26	3,38
Talle on oluline mõnusalt aega veeta. Talle meeldib endale midagi erilist lubada.	4,54	4,32	4,48	4,4
Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest.	4,84	4,65	4,75	4,55
Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele. Ta tahab pühenduda oma lähedastele inimestele.	5,24	4,99	5,11	5
Tema jaoks on oluline olla tagasihoidlik ja vähenõudlik. Ta püüab endale mitte tähelepanu tõmmata.	3,76	4,16	3,57	4,17
Talle on oluline, et teised inimesed kuuletuksid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.	3	3,1	2,92	2,93
Tema jaoks on väga oluline näidata teistele oma oskusi ja võimeid. Ta tahab, et inimesed imetleksid seda, mida ta teeb.	3,54	3,36	3,38	3,23
Talle on oluline, et valitsus tagab tema turvalisuse kõikide ohtude puhul. Ta tahab, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.	4,4	4,49	4,59	4,71
Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tun- nustavad tema saavutusi.	3,57	3,5	3,65	3,46

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada.	5,04	4,69	4,93	4,68
---	------	------	------	------

LISA 9. KOGUKONDLIKU VABATAHTLIKU TEGEVUSE SEOSED INIMESTE VAIMSE HEAOLU JA KOGUKONDADE TOIMEPIDEVUSEGA

Sissejuhatus

Lisa 9 on uuringu „Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs” teine vahearuanne, mis avab kogukonna tasandi vabatahtlikus töös: mõtestame kogukondliku vabatahtliku tegevuse mõju inimeste vaimsele heaolule ning analüüsime võimalikke seoseid kogukondade toimepidevusega. Selline vaimse tervise fookus on täpsustatud sotsiaalministeeriumiga 2025. aasta juunis.

Kvalitatiivsel uuringul oli viis uurimisküsimust:

1. Millisena kirjeldavad praegust vabatahtliku töö konteksti ja maastikku vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade esindajad?
2. Milliseid muutusi on vabatahtliku töö kontekstis ja maastikul toimetavad vabaühendused, vabatahtlikud ja kogukondade esindajad täheldanud viimase 5 aasta jooksul?
3. Kuivõrd ja milliseid kaasamistehnikaid vabaühendused ja kogukonnad rakendavad erinevate sotsiaalsete gruppide kaasamisel erinevatesse tegevustesse?
4. Millised on vabaühenduste, vabatahtlike ja kogukondade ettepanekud struktuurse toetuse korraldamiseks?
5. Millised suundumused (toimepidevus, kogukonna vaimne heaolu) on täheldatavad kogukondades vabatahtliku tegevuse tõhustumise tulemusel?

Siin keskendume peamiselt viimasele uurimisküsimusele, ent kuna kogukonna tasandil vabatahtlikuna tegutsemine on seotud ka koostööga kohaliku omavalitsusega ja erinevate teiste organisatsioonidega, avame aruandes osaliselt ka 2., 3. ja 4. uurimisküsimuse teemasid. Ülevaatliku vastuse kõigi uurimisküsimuste lõikes anname uuringu lõpparuandes.

Andmekogumise ja andmeanalüüsi meetodi osa on leitava aruande Lisas 2.

Tulemused

TÜ kogukondade uurimisrühma poolt läbiviidud kvalitatiivsete andmete sekundaaranalüüs näitas, et seoses viimaste aastate erinevate kriisidega Eesti ühiskonnas on selgelt täheldatav inimeste suurenenud aktiivsus osaleda vabatahtlikuna kogukonnatasandil. Sarnaseid muutusi töid välja uurimuses osalenud, kes tõdesid, et üks muutus, mis viimastel aastatel vabatahtliku tegevuse valdkonnas on toimunud, on just *kogukondade rolli*

ja nähtavuse suurenemine (koosloometöötuba 1, ekspert 1, ekspert 4). Samal ajal kogukondade aktiivsuse kasvuga tähtsustatakse Eestis aina rohkem vabatahtlikku tööd ja sidusa kogukonna olulisust nii kriisides toimetulemisel kui inimeste vaimse tervise toetamises. Nii nagu kirjutasime uuringu esimeses vahearuanandes, on vabatahtliku tegevuse realiseerumise aluseks on vabatahtlike panustamisvalmiduse (pakkumine) ja panustamisvõimaluste (nõudlus) omavaheline kokkusobivus. Kogukonna tasandi vabatahtlikus töös võib märgata nii pakkumise kui nõudluse suurenemist, mis loob head eeldused valdkonnas toimuva inimeste initsiatiivil põhineva vabatahtliku tegevuse realiseerumiseks, kuna laienuvad on ka võimalused kogukonnas tegutsemiseks.

Võtame selle vahearuande struktuuri aluseks vabatahtliku tegevuse realiseerumise raamistikku ning analüüsime kõigepealt vabatahtlikuna tegutsemisele iseloomulikke jooni ning seejärel vabatahtlikku tegevust toetavat koostööraamistikku kvalitatiivse uuringu andmete alusel. Keskendume eelkõige kogukonna tasandile, ent toome näiteid ka laiemalt vabatahtlikust tegevusest, näidates eelkõige vabatahtlikule tegevusele üldiselt omaiseid mustreid, mis ei sõltu tegutsemise kontekstist.

Vabatahtlike panustamisvalmidus - miks inimesed tegutsevad kogukonna tasandil vabatahtlikuna?

Vabatahtliku tegutsemise mõtestamine. Arutlesime nii koosloometöötubades kui ka intervjuudes osalejatega selle üle, mis on vabatahtlik tegevus nende jaoks. Andmete analüüsist on näha, et vabatahtlikku tegevust mõtestatakse eelkõige läbi selle tähenduslikkuse, mida tegevus inimesele pakub – see oli sarnane erinevates valdkondades tegutsevate vabatahtlike jaoks, nii organisatsioonide juures kui ka kogukonnas toimetavate inimeste jaoks.

„Vabatahtlikus tegevuses osalemine on hästi veedetud aeg. Ehk see aeg, millel on sisu ja tähendus ja see on kogukonna või siis laiemalt ühiskonna jaoks /.../, lihtsalt, et see ei ole mitte, et tasuta teen kuskil, vaid sellel on tähendus inimeste jaoks.“
(ekspert 1)

Vabatahtlikega läbiviidud koosloometöötoas rääkisid osalejad, et vabatahtlikus tegevuses osalemine võib olla inimese jaoks nii eneseareng kui ka eneseteostus, oluline on ka tegevuse laiem mõju: „*vähim, mida ma saan ühiskonnale tagasi anda*“, „*teadmine, et aitan kaasa valdkonna arengule ja kogukonna ning ühiskonna turvalisusele*“. Vabatahtliku tegevuse laiema ühiskondlik mõju ja oma tegevuse mõtestamine annab tunde kasulikuks olemisest ja seeläbi seotusest ühiskonnaga. Seotuse tunne on üks kolmest Ryani ja Deci (2000, 2020) isemääramisteoorias käsitletud psühholoogilistest põhivajadustest, mis tõstab vabatahtliku motivatsiooni vabatahtlikus tegevuses osalemiseks (vt Bidee jt 2017).

Vabatahtlikuna tegutsemine võib olla inimese jaoks vaheldus argirutiinile ja see „*pakub võimalust teha midagi muud kui igapäevane tegevus*“ (eestvedajad). Sarnast mõtet jagasid nii vabatahtlikud kui ka vabatahtlike koordinaatorid koosloometöötubades. Vabatahtlikuna tegutsemine saab anda inimesele olulise kompetentsuse tunde, kui ta kogeb, et saab talle usaldatud ülesannetega hakkama: „*Ma tean, et ma oskan, olen pädev ja selle enesekindluse pealt saan teha ka ettepanekuid, kuidas peaks mingeid tegevusi arendama*.“ (koosloometöötuba 1). Kompetentsuse tunne (lisaks seotuse tundele) on Ryani ja Deci

(2000, 2020) isemääramisteoorias käsitletud psühholoogiline põhivajadus, mille puhul on leitud selge seos pikaajaliselt vabatahtlikus tegevuses osalemisega (täpsemalt nt Fernandes ja de Matos, 2023).

Vabatahtlikus tegevuses osalemise mõtestamisel räägiti kuuluvustundest nii ajendina alustada vabatahtlikuna („*Inimene ikkagi otsib elu mõtet ja tähenduslikkust... mida ta ka sellest vabatahtlikust tööst saab.*“ (ekspert 2), „*Saada seda kuuluvustunnet, saada tunnet, et sa oled oluline, et sul on inimesi, kellega rääkida.*“ (ekspert 1) kui ka vabatahtliku tegevuse tulemusena tekkivast vaimset tervist toetavast fenomenist.

„Just ongi see, et see tunne, mis sul tekib nagu sellest koosolemise. Vabariigi aastapäevad, kui me hommikul seal lippu heiskame ja teeme seal oma võileiba ja torti sööme, see on nagu kuidagi nagu miski, et seal ei ole mitte midagi, noh, erilist, aga see tunne sellest koosolemise on nagu see, mis nagu toidab.“ (eestvedaja)

Kuuluvustunde olulisusest räägiti valdkondade üleselt, ka näiteks kultuurivaldkonna vabatahtlikuks olemise juures on uurimuses osalenud eksperdi sõnul tunne, et oled osa millestki inimeste jaoks see, millel põhineb inimeste pikaajaline pühendumine vabatahtlikuks tegevuseks.

Vabatahtlik tegevus ja kogukond. Analüüsisides vabatahtliku tegevuses osalemise kogemusi, kerkib selgelt esile kogukonna roll kui kõige esimene ja madala lävendiga koht, millest alustada. Ekspert 1: „*Kogukonnad on kõige lähem koht, kus sa vabatahtlikult saad panustada ja sellega [vabatahtliku tegevusega] alustada. /.../ Sest kui sa ei ole ennem näiteks vabatahtlik olnud, siis nii saad alustada - kes seal [koha peal] midagi teeb, nende juurde astuda ja toimetada.*“

Kuna kogukonna heaks tegutsemine on sageli seotud argieluliste toimetustega, siis on see inimestele enamasti kergesti ligipääsetav ega nõua spetsiifilisi oskusi ja ettevalmistust erinevalt siseturvalisuse valdkondades tegutsevatest vabatahtlikest näiteks abipolitseinik, vabatahtlik päästja.

„Ja ühingus, siis võib-olla jah, tihtipeale on seda ettevalmistust vaja. /.../ Et ühingu puhul alati ei pruugi nagu nii palju paindlikkust olla, noh näiteks abipolitseinikus, sul, sul siiski on päris selged raamid, mille sisse sa pead ennast mahutama.“ (ekspert 1)

Ekspert 1 rõhutas, et kogukonnas tegutsedes on inimestel rohkem võimalusi otsustada, mida nad teevad ja kui palju, nad sõltuvad vähem erinevatest reeglitest ja piirangutest ning saavad olla spontaansemad.

„Et, et võib-olla siis see kogukond sobib ka rohkem inimestele, kes otsivad seda iseseisvat [tegutsemist], mis võimaldab sul hästi palju ise otsustada ja panustada. /.../ kogukond jah, spontaansust [on] seal rohkem.“ (ekspert 1)

Oma tegevuste üle otsustamine rahuldab inimese autonoomsuse vajadust, mis on üks kolmest psühholoogilisest põhivajadusest Ryani ja Deci (2000, 2020) isemääramisteoorias. Selle teooriaga seletatakse sisemise ja välimise motivatsiooni toimimise mehhanisme. Vabatahtlike motivatsiooni uurimisel on leitud, et näiteks autonoomiat toetav juhtimine toetab vabatahtlike motivatsiooni. Lisaks on leitud uurimustes, et

autonoomial on väga selge seos vabatahtliku motivatsiooniga osaldeda vabatahtlikus tegevuses ning pikaajalise pühendumisega (nt Fernandes ja de Matos, 2023).

Kogukonna tasandil vabatahtlikuna tegutsemise puhul toodi tegevuse ajendina väga sageli välja just isiklikud vajadused: „*tahtsin teada, kes elab siinpool ja sealpool tänavat ja lihtsalt võib-olla, et kellega lapsed saavad mängida.*“ (eestvedaja), „*tahtsin, et see keskkond oleks tore ka minu lastele [nagu oli minu lapsepõlves]*“ (eestvedaja). Lisaks seostasid kogukonna eestvedajad, kes osalesid fookusgrupi intervjuus, oma tegutsemist vabatahtlikuna kogukonnas ka nõ sotsialiseerumisega, mitmel oli olemas eeskuju oma vanemate näol. Näiteks seletas üks eestvedaja oma aktiivsust selliselt:

„No ma arvan, et sügavam põhjus võib olla üldsegi lapsepõlves, kus ma nägin, kuidas minu ema oli külavanem./.../ ja siis ma mäletan, kuidas ema kutsus terve, minu meelest seal oli isegi kaks kõrvuti küla ja ta kutsus siis hästi palju inimesi, kes olid enamusele mulle kõik võõrad ja see oli päris põnev. Ja kõik need ühised mängud ja asjad. Aga siis ma kolisin ja siis olin aastaid sellisest külaelust eemal ja ma üldse justkui ei mõelnudki selle peale. Kuniks ma sain siis ise lapsed ja siis kuidagi noh, tekkis selline uudishimu ja huvi vahelduse või millegi huvitavama vastu ja niimoodi see läks.“

Sotsialiseerumine vabatahtlikuks ei ole iseloomulik ainult kogukonnas tegutsemisele. Koosloometöötubades osalenud vabatahtlikud jagasid sarnaseid tähelepanekuid, kuidas nad kas ise on näinud oma vanemaid, sugulasi, sõpru, tuttavaid jne tegutsemas vabatahtlikuna ning see on neidki innustanud. Nad on märganud, kuidas nende endi täiskasvanuks saanud lapsed peavad samamoodi vabatahtlikuna tegutsemist elu loomulikuks osaks. Sarnase seose on leidnud Hollandi teadlased uurides mitteformaalses vabatahtlikus tegevuses osalemise seoseid vanemate ja partnerite tegevuse, hoiakute ja väärtustega. Nende uurimuse tulemusena selgus, et just vanemate ja täiskasvanu eas partnerite praktiline tegutsemine vabatahtlikuna on suure mõjuga informaaalses vabatahtlikus tegevuses osalemisele, see mõju on suurem kui abstraktne väärtustele rõhumine, kampaaniad jmt (täpsemalt Ramaekers jt, 2022).

Kogukonnas tegutsemine ja vaimse tervise toetamine. Kogukonnas tegutsemine vabatahtlikuna on kogukonna eestvedajate jaoks, kes osalesid fookusgrupi intervjuus, selgelt positiivse mõjuga vaimsele tervisele. See on seletatav autonoomia, kompetentsuse ja seotuse tundega, mida käsitlesime alateemas „Vabatahtliku tegevuse mõtestamine“. Ka koosloometöötubades nimetasid nii vabatahtlikud kui vabatahtliku tegevuse koordinaatorid just positiivset mõju vaimsele tervisele ühelt poolt vabatahtlikus tegevuses osalemise põhjusena ja teisalt tagajärjena. Nad tõid näiteks, kuidas algne motivatsioon vabatahtlikuna tegutsemisel võis olla midagi muud, aga panustamise tulemusena märkasid vabatahtlikud tegevuse positiivset mõju oma vaimsele heaolule ning see omakorda motiveeris neid jätkama.

Vaimse tervise toetamise kontekstis räägiti kogukondade rolli esilekerkimisest ja tähtsustamisest. Seda peeti üheks olulise muutuseks vabatahtliku tegevuse maastikul nii erinevates koosloometöötubades kui ka intervjuudes. Vaimse tervise valdkonnas tegutsev ekspert rõhutas intervjuus, et „*kogukonnad on olulised igale inimesele, [need on] väga suur vaimse tervise riskide ennetamise kaitsetegur.*” Ja lisas, et „*kohalikul tasandil on kogukonnad olnud seni alakasutatud ressursid. Me ei ole piisavalt pööranud tähelepanu*

sellele ja võib-olla ka ei ole osanud mõelda, et kogukonnad on olulised igale inimesele oma vaimse tervise heaolu hoidmiseks.” Selle teadvustamisest tulenevalt on Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsiooni liikmetest ja välistest ekspertidest moodustatud töögrupp koostanud strateegilised soovitusel, kuidas vaimse tervise valdkonda kohalikul tasandil terviklikult arendada (VATEK 2025).

Järgnevalt keskendume eraldi sellele, mida ja kuidas just kogukonna tasandil tegutsemise puhul seostatakse vaimse tervise toetamisega.

Omavahelised suhted ja suhtlemine kogukonnas kui vaimset tervist toetav tegevus. Kogukonnas tegutsemine toetab inimeste kuuluvustunnet nagu kirjutasime ka alateemas „Vabatahtliku tegevuse mõtestamine“. Kuuluvustunne tugineb suuresti suhetele, mis kogukonnas ühise tegutsemise käigus tekivad. Kogukonnas koos tegutsemise tulemusena tekkinud suhted pakuvad inimestele abi ja tuge argielulistes olukordades („*Et sellised näited, et sa tead oma kogukonnas, kelle käest küsida, kas sul on puu otsas ploome või kellel on kopp, kellele ma helistan, kui mul on vaja kasvuhoone vundamenti teha. Või ülemise korruse remonti.*“ (eestvedajad)). Abi argielulistes olukordades omakorda vähendab stressi, suurendab turvatunnet ja tõstab kriisivalmidust, nagu rääkisid kogukondade eestvedajad. See kõik toetab inimeste vaimset tervist.

Vastastikkuse näitena rääkisid eestvedajate fookusgrupis osalejad, kuidas koolist kaugel elavad pered korraldavad ühiselt laste kooli viimist ja toomist, sõltudes niimoodi vähem kohalikest ühistranspordivõimalustest: „*meil on naabritega jagatud ära laste toomine [kooli], kuna naabripoised on kõik aastase vahega, ei ole ju kolmel autol ühest külast mõtet kihutada kella kaheksaks [kooli]. Et noh, siis olemegi nädalate kaupa ära jaganud, et kes kuna mingil nädalal siis toob.*“ (eestvedajad) Selline vanemate vaheline kokkulepe on näide kogukonna probleemide lahendamise võimest, mis tugineb inimeste toimevõimekusel ja mida lisaks muudele soodsatele teguritele on ilmselt võimestanud omavahelised suhted ja usaldus üksteise vastu.

Suhted kogukonnas loovad usalduse ja nähtava valmisoleku üksteise heaks tegutseda, mis lõppkokkuvõttes tõstab kõigi kogukonnaliikmete turvatunnet.

„Sa tunned juba neid masinaid, mis liiguvad, kui midagi sellist võõrast on, siis läheb kohe ühises grupis. Jah, et näed, siit läks mööda, kas ta on sinuni jõudnud, jah, ta jõudis siia, siit läks mööda, ei peatanud. Ühesõnaga, mingi selline turvatunne, noh, ikkagi see turvalisusega seotud on ka, et kui sa tunned naabreid, tead seda piirkonda, siis on, see annab sulle natuke seda julgust.“ (eestvedajad)

Eestvedajate intervjuus räägiti, kuidas kogukondlikud suhted hõlmavad ka lapsi ja lastega suhtlemist tõstes turvatunnet nii lastes kui nende vanemates.

„Mul oli lastega natuke aega tagasi selline juhtum, et väiksed lapsed, kuuene ja kolmene, millegipärast nad mossitasid seal, ja otsustasid nad siis õhtul, et nad panevad seljakoti selga ja lähevad kodust ära metsa. Ma küsisin, et kullakesed, kuhu te lähete, et kuhu te oskate minna - [külavanema nimi] juurde. See oli niivõrd oluline mulle teada, et okei, nüüd meil ongi see kogukond, et mu laps teab, et kui ta põgeneb kodust ära, et ta läheb külavanema juurde. Või et kui ema-isa ei tulegi koju, väljas on juba selline kella-aeg, et ta saab aru, et ta vähemalt teab, kuhu minna. Et ta teab,

*kuhu minna, kui tal on mure või abi nagu, see oli nii oluline kogukonna hetk mulle.“
(eestvedajad)*

Suhted, mis toetavad argitasandil toimetulemist ja tõstavad turvatunnet, on olulised ka toimetulemisel kriisidega: „*kui midagi juhtub, ma tean, kellele helistada või [kui ta ise ei tea, siis] tema teab, kelle käest küsida, kui midagi on vaja, et juhtus selline asi, kus on lähim mootorsaag, eks ju, millises talus või noh, mis iganes.*” (eestvedajad). ÜRO Vabatahtlike Organisatsiooni (UNV) 2018. aasta raportist ilmnes samuti, et kogukonna tasandil vabatahtlikuna tegutsenud inimesed pidasid kõige olulisemaks kasuks, mis nad vabatahtlikuna tegutsemisena said suhteid, mis neil selle tegevuse tulemusena tekkisid.

Vaimse tervise toetamise kontekstis on kogukonnaliikmete vahelised suhted olulised, siis ei jää nad kriisis üksi, vaid neil on kellele toetuda. Samavõrd oluline kui teadmine, kellele on kriisis toimetulekuks vajalikud vahendid on ka teadmine, et on olemas inimesed, kellele saab toetuda. Selle põhimõtte võtab kokku vaimse tervise valdkonnas tegutsev ekspert: *“Et see kogukond siis, kuhu ta kuulub, on tal seal olemas, on talle toeks ja see on juba tegelikult väga suur vaimse tervise riskide ennetamise kaitsetegur.”*

Suhted ja suhtlemine on need, mis toetavad inimeste vaimset tervist oli ka fookusgruupiintervjuus osalenud KOVi ametniku tähelepanek: *“Seesama kuuluvustunne ja side [inimeste vahel] ja suhtlemine on väga suured nii-öelda vaimse tervise toetajad.”* Kogukondadega töötavad ametnikud rääkisid ka, et suhete ja suhtlemise toetamine kogukonna tasandil on tegevus, mis vajaks teadlikku ja teadvustatud lähenemist just oma olulise mõju tõttu inimeste vaimsele tervisele:

„Võib-olla peaks mõtlema edasi nendest vaimse tervise kohvikutest ja nõustamistest mingeid võimalusi, kuidas inimestele vaimset tervist toetada, et tegelikult seesama kuuluvustunne ja side ja suhtlemine on väga suured vaimse tervise toetajad. Et tihti me ei teadvusta ka seda, et kui siin lihtsalt inimesed saavad koos käia, me tihti tahame, et kõigil asjal oleks eesmärk ja tulemus, lihtsalt koos käia, juttu rääkida, et [see] oleks nagu õhku jutustada, [peaks] omavahel kokku saada ja jutustada, et seda väärtustama kui vaimse tervise tegevust.“ (ametnikud)

Kokkuvõtvalt, omavahel suhtlev kogukond, kes muuhulgas leiab oma ressursidest lahendusi erinevates argielus ettetulevates olukordades, on lisaks oma liikmete vaimse tervise toetamise olulise allikana ka ilmselgelt kriisides toimepidevam. Seda on esile toodud erinevates uuringutes, nt Aldrich (2011) leidis, et kogukonna sotsiaalne kapital ja sidusus – võime kiiresti ja usalduslikult ühisteks tegevusteks koonduda – on kõige olulisem ja järjekindlam tegur, mis kiirendab taastumist pärast suurt hädaolukorda.

Erinevad rühmad kogukonnas ning nende vaimse tervise toetamine. Uuringus osalenud eestvedajad jagasid oma kogemusi, kuidas nende kogukondades on ühistegevuste ja sündmuste abil toetatud nn haavatavatesse gruppidesse kuuluvate inimeste vaimset tervist ja heaolu. Üks selline rühm, kellest räägiti, olid eakad. Eakate üksildustunne ning sellest tuleneda võiv vaimse tervise halvenemine on trend, millele on viidanud nii Eesti inimarengu aruanne 2023 ja ka teised erinevad uurimused, nt Reine jt 2019järgi on Baltimaades vanemate inimeste üksindustunne oluliselt kõrgem kui Põhjamaades. Austraalias läbiviidud uurimusest (Meehan jt, 2025) selgus, et tugevam sotsiaalne sidusus loob ühised normid ja usalduse, mis soodustab igapäevaseid kontaktivõimalusi ning vähendab

nii isolatsiooni kui ka üksinduse tekkimise tõenäosust, eriti vanemaealiste seas, kelle sotsiaalne võrgustik on sageli haavatavam.

Vaimse tervise valdkonnas tegutseva eksperdi sõnul on eakate üksildus Eestis probleem „*see on täpselt see koht, kus kogukondlik tegevus võiks olla toeks.*” Ilmnes, et tulenevalt suhetest kogukonnaliikmetega, oskavad kogukondade eestvedajad märgata neid rühmi kogukonnas, kelle olukord võib olla halvenenud, üks eestvedaja rääkis oma tähelepanekust:

„Ega väga palju noori ei ole külas, pigem on eakamad. Siis tekkis jälle mõte, et aga eakate vaimse tervise nimel tegelikult on vaja ka neid kuidagi ju kaasata või kuidagi neid kokku saada, nad olid kuidagi jäänud kodudesse kinni ja lõksu, ega nad ei tahtnud tulla sealt välja, ei julgenud enam suhelda inimestega.” (eestvedajad)

Kogukonna sündmuste korraldamise eesmärk ongi sageli soov pakkuda kogukonnas elavatele inimestele suhtlemise ja ajaveetmise võimalusi.

„Ja ma olen ikka külapidudel kuulnud, kui nad [eakad] ütlevad, et näed, tore oli sind näha, et me viimati jutustasime 30 aastat tagasi. Et nüüd nad tulevad uuesti küla vahele välja ja räägivad siis sellest, mis nende elus on olnud selle viimase mitmekümne aasta jooksul. Nad tulevad kodust välja ja saavad rääkida.“ (eestvedaja)

Positiivse näitena toodi fookusgrupi intervjuus välja väarikate kogu ja väarikate ülikooli ning pensionäride ühenduse, eakate ümarlaua toimimist.

„Sellised pisikesed tegijad on meil väarikate ülikool ja pensionäride ühendus, kes on väga aktiivsed.” (ametnikud)

Kogukonna sündmused, mis on korraldatud selliselt, et sinna on oodatud erinevad inimesed on ka kogukonna erinevate vanuserühmade liitjaks ja üleüldise kuuluvustunde tõstjaks. Eestvedaja: „*need [sündmused] kutsuvad siis neid eakaid osalema ja nende lood ja nende õpetused on lastele olnud hästi põnevad, et kui on sega üritus, kus on nii lapsi kui eakaid, siis teinekord mõni saab sihukese toreda info piirkonna ajaloo kohta või midagi sel-list.*“ Ühiste tegevuste või ühise tähtsündmuse tähistamise käigus tekivad osalejate vahel spontaansed arutelud ja vestlused, mis aitavad täita kõiki Ryani ja Deci (2000, 2020) isemääramisteooriast teada vajadusi: autonoomiat, kompetentsust ja ka seotuse vajadust ning seeläbi tõstavad inimeste heaolu.

Kui kogukonna sündmustel ja ühistegemistes tekivad inimeste vahelised suhted ja arutelud rohkem spontaanselt, siis kogukondlikku kuuluvustunnet ja erinevate rühmade sidusust saab toetada ka erinevate sellel eesmärgil korraldatud projektide või ettevõtmistega. Uurimuses osalenud KOV ametnikud rääkisid näiteks projektist, kus noored õpetavad vanematele inimestele digioskusi. Lisaks vanemate inimeste digipädevuste tõstmisele loob selline ettevõtmine suhteid erinevas vanuses inimeste vahel, muudab vanusest tulenevaid võimusuhteid ja hierarhiad, mis võimestavad noori, kes on õpetaja rollis. Uuringutest on leitud, et tähendusrikkad suhted kogukonnas toetavad ka noorte vaimset tervist ja heaolu (Breedvelt jt, 2022), ent kuna noortel (eriti vanuses, kus veel õpitakse) on rohkem erinevaid suhteid, siis on kogukonna sotsiaalse sidususe mõju vaimse tervise probleemide ennetamisele nende puhul veidi vähem oluline kui vanemate inimeste puhul, nagu selgus Austraalia uuringust (Meehan jt, 2025).

Vaimse tervise teemalised koolitused kogukondades. Kogukonna tasandil vaimse tervise toetamine toimub ka vaimse tervise teemaliste koolituste kaudu. Koolitustega on tõstetud inimeste teadlikkust, näiteks oli üheks teemaks, kuidas väärtustada suhteid, mis omakorda toetavad vaimset tervist.

“Et mitte ainult nagu väärtustada seda suhet enda partneriga, vaid sa väärtustad ka kõiki neid suhteid, mis sul on nagu üleaedsega ja, ja kõrvalmajaga või, või nii edasi, et see, et mida see sulle nagu annab“. (eestvedajad)

Koolitustel ja infopäevadel on käsitletud konkreetse grupi, näiteks eakate vaimse heaoluga soetud teemasid, mille puhul oluline mõju on esinema kutsutud ekspertidel: „*Head kõnelejad, see tõstis seda eakate vaimset tervist. Et selline loengute sari, mis on suunatud ennetavatele positiivsetele teemadele on äärmiselt populaarne*“ (ametnikud). Toodi näitena ka konkreetseid süsteemseid ja järjepidevaid kohaliku omavalitsuse toel ja kogukonnakeskuse initsiatiivil toimuvaid “*vaimse tervise teisipäevi*”, mis on suunatud laiale inimeste ringile, kus igakord käsitletakse erinevat teemat, mis on kuidagi seotud inimeste vaimse tervise toetamisega.

Lisaks kogukonna või omavalitsuse korraldatud vaimse tervise teadlikkuse tõstmise ettevõtmistele toodi ühes ametnike fookusgruupiintervjuus näitena noorte omaalgatus vaimse tervise koolituste korraldamisel: „*See teema on tõstatatud ka noorte enda poolt, nad näevad, et see on oluline teema. Nende projekt sai toetuse HARNO Noorte Heaks programmist. Räägitakse erinevatel teemadel vaimsest tervisest: kuidas aru saada, et vaimne tervis on viga saanud, kuidas ennast ja sõpra vaimsest toetada.*“

Vajadus ennetuse järele on selgelt teadvustatud, sellest rääkisid nii ametnikud („*ennetustööd ei taha nagu väga keegi teha. Pigem nagu lihtsamini tegeletakse nagu tagajärgedega.*“) kui ka uurimuses osalenud vaimse tervise valdkonna ekspert, rõhutades, et vaimse tervise probleemide ennetus peab olema järjepidev ning valdkondade ülene. WHO 2022. aasta raporti kohaselt tõstavad vaimse tervise teemalised koolitused vaimse tervise kirjaoskust, vähendavad stigmat, parandavad oskusi märgata enda teiste inimeste vaimse tervise probleeme ning parandavad abiotsimist. Kõik need tegevused panustavad vaimse tervise püramiidi (MHPSS) nõ alumiste tasandite tegevustesse, mis on laiapõhjalise ennetuse aluseks.

Kogukonna eestvedaja läbipõlemise oht ja vaimse tervise toetamine. Kogukonna eestvedajatel võib olla oht läbi põleda, sest sageli on kogukonna eestvedajad pikaajaliselt valdkonnas toimetanud ning nagu täheldasid omavalitsusametnikud: „*vastutuse jagamist nii väga ei ole, et need, kes eest veavad, et nende pinge ja, ja vastutus on suur. Ja selles osas teadlikkus on tegelikult väike.*“

Vabatahtlike läbipõlemist on lihtsam ennetada kui pärast tagajärgedega tegeleda ning seegi on üks osa vaimse tervise kirjaoskusest: “*Eestvedajatel peab olema võimalus tegeleda enesehoolega; muidu põlevad nad läbi*” (ekspert 4). Üks oluline tegevus, mis aitab ennetada läbipõlemist, on tööülesannete hajutamine ja rollide jagamine. Seda teadlikult tehes saab suurendada erinevate kogukonnaliikmete osalemisetunnet lisaks oma töö intensiivsuse vähendamisele: „*Jaotame ülesanded: kes paneb lipu, kes toob lilled; väikesed ülesanded toovad inimesed kaasa ilma püsikohustuseta.*” (eestvedajad).

Üks, mis vabatahtlike läbi põletab, on edukultus ja ootustele vastamise paine. See tõttu vajavad eestvedajad turvalist ruumi, kus saab ausalt rääkida ka ebaõnnestumistest: *“räägime ka sellest, mis ei toimi – see hoiab ära läbipõlemise”* (eestvedajad). Fookusgrupis osalenud eestvedajatel oli kogemus sellise turvalise ja usaldusliku ruumiga, mis oli tekkinud mitteametlike kooskäimiste tulemusel ja kus toimus vastastikune toetamine: *„Tegelikult see on see grupp. Kui seda ei oleks, siis ma oleks vist ammu käega löönud. Päris ausalt kohe. Ja ega tegelikult nii ongi see teadmine, et sa ei ole üksi, see loll, kes nagu mingi, mingi ora otsa astub. Täpselt, täpselt. Täpselt, noh, ja jõuame jälle sinna, et suhelge. Jaa. Tehke suu lahti ja rääkige inimesed omavahel. Et selleks ongi see grupp.“* (eestvedajad)

Läbipõlemist aitab ära hoida ka teadlikkus sellest, et iga sündmus ei pruugi õnnestuda ning õigus loobuda, sest kogukonna edukust ei mõõdeta ürituste arvuga, vaid sidususe ja turvatundega: *“kui rahvast ei tule, jääb üritus ära – kogukonna edukust ei mõõda ürituste kogus, vaid sidusus.”* (eestvedajad)

Tunnustamine kui üks viis vaimse tervise toetamiseks. Andmetest ilmnes olulise teemana, mis haakub vabatahtlike (nii eestvedajate kui lihtsalt aktiivsete osalejate) vaimset tervist toetava ja läbipõlemist ennetava tegevusena märkamise ja tunnustamine. Vabatahtlike panuse väärtustamisel on märgiline tähendus, see võib aidata ka ennetada vabatahtlike „kutsehaigust” – läbipõlemist. Tunnustamine aitab säilitada vabatahtliku tegutsemisrõõmu ja valmisolekut ka tulevikus panustada. Samuti toetab see inimese kompetentsuse ja seotuse vajadust, mis on üks psühholoogilistest põhivajadustest ja sisemist motivatsiooni hoidja (vt Ryan ja Deci, 2000, 2020). See omakorda suurendab vabatahtlike püsimist valdkonna juures ning tõstab nende rahulolu, nagu leiti hiljutises uurimuses Hispaania vabatahtlikega (vt Lorente jt 2024).

Uurimuses osalejate kogemuste järgi on tõhus vabatahtlike tunnustamine personaalne. Peeti oluliseks ka praegu kord aastas toimuvaid tunnustamis- ja tänuüritusi, mida korraldavad maakondlikud arenduskeskused, ent rõhutati, et kohene tunnustus vabatahtliku panuse eest on samuti oluline ning eestvedajate kogemuse järgi on see viis, mis innustab inimesi kogukondade toimetamistes osalema. Samas peab tunnustamise sagedus olema tasakaalus, et see ei muutuks liiga tihedaks, pealetükkivaks, ebasiiraks ega kaotaks oma väärtust. Ka suuline ja siiras tänu võib olla piisav ja oluline: *„Keegi otseselt tänu ei oota, sest tänu mõõdetakse ikka selles, kui head suhted on ja kuidas kellegagi ikka vesteldakse.“* (eestvedajad)

Eestvedajate fookusgrupis osalejad rääkisid erinevatest praktilistest tunnustamise väljendamise vormidest, nad tõid esile lihtsaid avalikke ja kiireid viise nagu postitus sotsiaalmeedias, artikkel või uudisnupuke kohalikus ajalehes: *„Nad tahavadki ise seda tunnustust saada ka, sest kui ma tegin artikli ajalehte peale seda suurt üritust, siis ma küsisin igaihe käest individuaalselt, kas sa tahad, et sinu nimi oleks seal artiklis, seal ajalehes.“* (eestvedajad). Eestvedaja ja kogukonnaliikmete tunnustamine on sageli vastastikune, sest sama oluline kui on eestvedaja tunnustus kogukonnaliikmetele, on ka kogukonnaliikmete tunnustus: *„[See on] eduelamus, kui inimesed ütlevad, et äge pidu”* (eestvedajad). Selline tunnustus toetab eestvedajate vaimse tervise hoidmist ning aitab vältida läbipõlemist. Aruteluseminaril toodi näide praktilise ülesande täitmisest kui emotsionaalselt püsivast tunnustusest, näiteks võimalus olla tähtpäeval lipu heiskaja, mis on

väärtuslikum kui formaalsed auhinnad: *"Ja see, see hetk jääb sulle südamesse, et selle karika, karika on nagu, et kuhu ma ta paneks, onju."* (aruteluseminaril osalejad).

Tunnustamiste riskina toodi välja, et kui üks ja sama inimene või seltskond saab tiitleid või tunnustust aastaid järjest, siis see ei motiveeri teisi ja tunnustajatel tuleks kriteeriume varieerida, et oleks võimalik esile tõsta ka teisi panustajaid. See on eriti oluline selliste tunnustusürituste juures, mis on kujunenud aasta oodatuks sündmuseks. *"Meil tuli ka see mõte, et selle tunnustamisega, et seal peab hästi ka ettevaatlikult, et kedagi ära ei unusta, et keegi ei tunne ennast nüüd, et mina ju ka panustasin, et kuidagi peab leidma selle kõige tasakaalus. Kui sama inimene saab tiitli korduvalt, võib see probleeme tekitada."* (aruteluseminaril osalejad)

Traditsiooniliste aastakokkuvõtete tegemisel parimate tänamisel on oluline märgata mitte ainult suuri projekte. Levinud „kõige aktiivsem vabatahtlik“ kriteeriumi asemel võib esile tuua midagi muud, aruteluseminaril osalejad pakkusid nõ kastist välja tunnustusi näiteks nagu „kõige soojem silmavaade“, rõhutades, et *„mõnikord on vaja märgata just seda, mis ei ole aktiivsus, vaid hoopis väikest asja."*

Auhindade ja/või esiletõstmise kõrval võib vabatahtlike jaoks tunnustamine olla ka omavalitsuse ametnike või juhtide osalemine kogukonna korraldatud sündmusel. See on kogukonnale nii nende tegevuse legitimeerimine kui ka tunnustamine.

„Kohvikutepäeva kontekstis on inimesed öelnud, et neid, kui nad vabatahtlikult noh, igal aastal teevadki juba kümnendat aastat järjest oma seda kohvikut, et nende jaoks kõige suurem tunnustus on see, kui vallajuhid tulevad nende kohvikusse ja tulevad külastama ja mitmed on öelnud, et, et see on ka väga suur tunnustus, kui nad saavad lehte, kui nende pilt on, on lehes.“ (ametnikud)

Uurimuses osalenud vaimse tervise valdkonna ekspert pidas kohaliku (nt KOV) tasandi tunnustust vabatahtlikele osaks laiemast vaimse tervise probleemide ennetuse süsteemist, mis toob nähtavale kogukondliku toe vaimse tervise püramiidis: *“kaitsetegur on kuuluvus – kogukondi tuleb märgata ja eestvedajaid tunnustada”*. See suunab poliitikakujundajaid nihutama fookust projektipõhiselt pika vaate ja järjepidevuse suunas – *“Tunnustus on elementaarne, aga vaja on ka jätkusuutlikumat toetust”*.

Vabatahtliku tegevust toetav raamistik kogukonna tasandi tegevuste toetuseks

Kogukondi iseloomustab iseorganiseerumise võime ja väga sageli tegutsevad vabatahtlikud kogukonna tasandil pigem spontaanselt ja mitteformaalselt. Kogukondade iseorganiseerumise võime, paindlikkus ning võime kiiresti reageerida väliste olude muutumisele, mis kõik tugineb kogukonnaliikmete vabatahtlikul tegevusel, tuuakse selle tasandi vabatahtlikkuse tugevusena esile ka ÜRO Vabatahtlike Organisatsiooni (UNV) 2018. aasta raportis. Samas dokumendis rõhutatakse ka, et ehkki iseorganiseeruv ja suuresti inimeste autonoomial ning agentsusel tuginev, vajab kogukonna tasandi vabatahtlikkus samuti toetavat taristut.

ÜRO Vabatahtlike Organisatsiooni (UNV) raporti taustadokumendi kohaselt on vabatahtliku tegevuse taristu (*volunteering infrastructure*) *“soodustav keskkond, tegevusstruktuurid ja rakendussuutlikkus vabatahtlikkuse edendamiseks, vabatahtlike*

mobiliseerimiseks ja nende töö toetamiseks. Soodustav keskkond hõlmab poliitikaid ja seadusi, mis kaitsevad vabatahtlikke ja pakuvad stiimuleid vabatahtlikuks tegevuseks. Tegevusstruktuurid hõlmavad skeeme, mille kaudu vabatahtlikke mobiliseeritakse, lähetatakse ja toetatakse. Rakendussuutlikkus hõlmab vabatahtlike organisatsioonide funktsionaalseid ja tehnilisi ressursse, et kohaneda muutuvate oludega, toimida kõrgel tõhusustandardil ja saavutada tulemusi.“ (Grandi jt 2018). Eelpool viidatud UNV 2018 raporti kohaselt ei ole vabatahtlikku tegevust toetavana mõeldud taristu alati seda tegevust toetav, vaid selle nõ valesti disainitud osad, mis ei arvesta vabatahtlikule tegevusele omaste iseärasustega, võivad mõjuda hoopis pärssivalt. Kogukonna tasandi vabatahtliku tegevuse toetamise puhul rõhutatakse, et väga oluline on tasakaalustada „ülalt-alla“ ja „alt-üles“ lähenemisi ning arvestada kohapealsete praktika iseärasustega (Grandi jt 2018).

Andmetes ilmnes selgelt, et kogukonna tasandi vabatahtlikku tegevust toetav taristu koosneb väga mitmetest elementidest ja on oluliselt laiem kui rahalised ressursid ja projektitoetused. Järgnevalt struktureerime kogukonna tasandi vabatahtlikkust toetava taristu kirjeldused UNV pakutud skeemi alusel ja näitame, millisest soodustavast keskkonnast, tegevusstruktuuridest ja rakendussuutlikkusest uurimuses osalejad rääkisid.

Soodustav keskkond. Soodustava keskkonna moodustavad valdkonda reguleerivad poliitika ja seadused, arengukavad jm regulatsioonid, mis sätestavad tegutsemise võimalused ja piirid. Kogukonna tasandil tegutsemist normaliseerivad hoiakud toetavad ja inustavad inimeste aktiivsust ning on oluline osa soodustavast keskkonnast. Poliitika ja strateegiadokumendid kujundavad keskkonna, mis väärtustab kogukondi ning toetab nende algatusi - nt Sidusa Eesti arengukava ja programm „Kogukondlik Eesti“ rõhutavad kogukondade olulisust (täpsemalt analüüsisime kogukonna mõiste kasutamist raamdokumentides lisas 1). Uurimuses osalenud töid samuti ühe vabatahtliku tegevuse valdkonnas viimaste aastate jooksul aset leidnud muutusena välja kogukondade rolli esilekerkimise ja tähtsustamise, millest kirjutasime eespool.

Kogukonna tasandil on oluline, kuidas olemasolevate seaduste ja regulatsioonide info eestvedajateni jõuab, kas see info on neile arusaadav ja kas vajalikud toimimispraktikad on teostatavad või loovad barjääre ja takistusi tegutsemisele. Ekspert 1, rääkides laiemast vabatahtlikku tegevust toetavast taristust, rõhutas samuti, et reeglid ja kokkulepped ning nõuded peavad olema läbimõeldud ja arusaadavad, sellisel juhul on nad vabatahtlikku tegevust toetavad, vastasel juhul takistavad. Eestvedajad töid näitena ürituse korraldamise, mis vajab paljude erinevate valdkondade peale mõtlemist:

Aga mul on küll niisugune tunne, et kui sa ikkagi teed projekti, et sa teed selle ürituse, sa pead seal nii palju asju läbi mõtlema, sul on seal mingid nõudemajandused, sul on seal mingi muusikaautoritasud. Sa pead kõik pärast ära tõestama, sa pead üksipulgi kõik laulud välja kirjutama, sa pead kõik välja kirjutama, esiteks, mis sa plaanid selle üritusega teha, üks ole. (eestvedajad)

Toetava raamistiku osa on institutsionaalsed nõustamisvõimalused, kogukondade ja vabaihenduste jaoks näiteks maakondlike arenduskeskuste (MAK) vabaihenduste konsultandid. Uurimuses osalevatel kogukondade eestvedajatel oli hulgaliselt näiteid, kuidas suhtlemine MAK konsultandiga on andnud väärtuslikku infot olemasolevate võimaluste kohta, millega kogukonna tegevuste puhul saab arvestada ja praktilisi soovitusi. Siin on hea praktika MAK konsultantide proaktiivsus, sest kogukonnad või MTÜd ei pruugi osata

ise küsida võimaluste ja ressursside kohta. Eestvedajad töid näitena, kuidas MAK konsultant jagab infot projektitaotluste kohta, kutsub kogukondi osalema erinevates õppe- ning arenguprogrammides jne.

Lisaks MAKi konsultantidele on kogukondade tegevuse toetamiseks mitmetes omavalitsustestööle võetud kogukonnaga tegelevaid spetsialiste, paljudel juhtudel on kogukonnaga tegelemine mingi teise valdkonna spetsialistile nõ kaasnev ülesanne. Näiteks fookusgrupiintervjuudes omavalitsuse ametnikega, kes töötavad kogukondadega osalesid haridusspetsialist, kultuurispetsialist, keskkonnaspetsialist, kriisikoordinaator – nende tööülesanne oli tegeleda kogukondadega. Vaid üks osalistest oli ametinimetuse järgi kogukonnatöö spetsialist. Kogukonna ja omavalitsuse koostöö aruteluseminaridel ilmnes, et kui omavalitsuse spetsialistil on korruga mitu vastutusvaldkonda, võib see jätta kogukonna eestvedajatele mulje, et kogukonna teemaga tegelemine on teisejärguline. Konkreetse omavalitsuse ja kogukonna koostöö on paljuski seotud kindlate inimestega ja nende omavahelise koostöösuhtega, ent kogukondade valdkonna soodustava raamistikuga osana võib see osutada oluliseks, milline on konkreetse spetsialisti ametinimetuse ja tööülesannete kirjeldus. Kirjandusest on teada, et ametinimetuse on üks viis, kuidas organisatsioon oma prioriteete väljapoole kommunikeerib (Grant jt, 2014).

Tegevusstruktuurid. Kohalikul tasandil on kogukonna tegevuste toetamisel oluline roll erinevatel ankurassetustel (Tilga, Lepik, Linno, 2022). Mõlemas fookusgrupiintervjuus KOV ametnikega oli osalejate tähelepanek, et kogukonna vabatahtlik tegevus on sageli initsieerunud külamajade, rahvamajade, koolide, raamatukogude jm kogukonnas olemasolevate asutuste ümber. Ka eestvedajad rääkisid olemasolevatest ankurassetustest kui olulistest tegevust toetavatest kohtadest: „*meie küla on õnnistatud toreda rahvamajaga, mis [võimaldas] korraldada üritusi või kokkusaamisi, siis see lõi aluse sellele, et hakkasid tekkima ideed, et kuidas siis veel rohkem inimesi, inimestega tuttavaks saada*” või siis töid puudusena välja: „*meil pole sellist külamaja [kus kohtuda], talvel on raske*”.

Nii fookusgrupiintervjuudes ametnikega kui ka aruteluseminaridel toodi näiteid, kuidas rahvamajad või külamajad on antud kogukonnale kasutada, kas siis tasuta või tasu eest, mis kõik on näited sellest, kuidas omavalitsus saab toetada kogukonna tegevusi.

„Meie oleme andnud ka mõnele kogukonnale niisuguse, noh, ma ei tea, vana arsti- või ambulantsi maja, me päris tasuta ei ole andnud kellelegi, vaid ainult niimoodi, et nad peavad maksma oma kulusid elektrile jm-le.“ (ametnikud)

Aruteluseminaril osalenud rõhutasid ka, et omavalitsuse hallatavate asutuste ruumid, mille kasutamist kogukondadele võimaldatakse, peegeldab omavalitsuse valmisolekut väärtustada koostööd kogukonnaga. Osalejate kogemuste kohaselt võib praktikas olla probleem pigem info puudumine ruumide ja nende kasutamise võimaluste kohta, mitte niivõrd sobilike ruumide puudumine.

„Ma julgen arvata, et Eestis ei tohiks olla mitte ühtegi kogukonda sellist, kes peaks käima nii-öelda kännu peal koos. Arvan, et kui selline olukord tekib, siis on minu meelest kommunikatsiooni taha jäänud kinni. Ma ei usu küll, et ükski nagu KOV ütleks, et me ei anna seda ruumi teile. Kõikidel on ikkagi olemas, kas mingid koolid või, või raamatukogud, noh, raamatukogud või külakeskused, kas on need hajutatud, aga mingisugused hooned on ikkagi vallas olemas kindlasti, kus saaks ikka

need kogukonna liikmed nagu kohal käia. Aga, see remont ja haldus, need on probleemid, ja ruumi leidmise koht ja aeg.“ (aruteluseminaril osalejad)

Kogukonnale kohtumise ruumide võimaldamine on see, mida omavalitsus saab teha, et toetada suhete tekkimist kogukonnaliikmete vahel ja võimestada kogukonna tasandi vabatahtlikku tegevust: „*võimendada ja pakkuda seda ruumi, et [kogukond] saaks koos käia.*“ (ametnikud). Ühes ametnike fookusgrupiintervjuus laiendati kogukonnale ruumide kasutamisele andmist järgmiselt: „*meil on monofunktsiooniga asutused, meil on raamatukogud, meil on külaseltsid. Kuidagi me ei suuda kasutust leida sellele raamatukogule, mis töötab kolm tundi päevas, muul ajal. Me peaksime soodustama, et meil oleksid multifunktsionaalsed asutused, et kogukonnad, kellel ei ole kusagil koos käia, võiks koos käia raamatukogus, et need hooned, mis meil olemas on, oleks rohkem kogukonnale suunatud.*“

Kogukonnale ruumide kasutada andmine loob lisaks füüsilisele kohtumise ruumile *nii-öelda madala lävepakuga* ruumi, mis on „*lihtsalt suhtluskoht kuhu sa võid iga hetk sisse astuda ja see ei pea kodus riideid vahetama, vaid see, see koht, lihtsalt omasugustega rääkida ja tunda, et sa võid rääkida. Et selline, et me oleme võrdsed. Selliseid kohti tegelikult luua, see, ma arvan, oleks see, mis soodustaks seda vaimse tervise toetust,*“ räägiti fookusgrupiintervjuus ametnikega.

Lisaks ankurasutuse rollile ja ruumide võimaldamisele kogukonnas, räägiti kogukondade toimetamise toetamiseks loodud erinevas vormis kogukondade esindajate/eestvedajate/külavanemate võrgustikest. Erinevates omavalitsustes kasutatakse erinevaid praktikaid, on näiteks „*kogukondade ümarlaud valitsemise otsustega, volikogu juures. Seal käivad siis kogukondade esindajad, kes siis aitavad kujundada neid otsuseid või kuulavad kõigepealt, mida vastu on võetud, jagavad seda oma kogukondades.*“ (ametnikud).

Veel räägiti kogukonna komisjonist, mille loojaks on olnud vallavalitsus: „*Vallavalitsus ju kutsub kokku mingid erinevad komisjonid. Et nii nagu on kriisikomisjon, on ka kogukonna töö või suunal komisjon. Ja, aga see nende tegevus, noh, ütleme, ta on, ta on nagu just see info jagamine.*“ (ametnikud). Ühe vormina nimetati *külavanemate neljapäevakuid* (aruteluseminaril osalejad), mida veab eest omavalitsuse kogukondadega töötav spetsialist. Kogukondade võrgustikke kasutatakse info jagamiseks kogukondadele, ent eestvedajad väärtustavad ja ootavad selle formaadi juures kõige enam seda, et võrgustik oleks koht, kus kogukondade esindajad saavad suhelda nii omavahel kui omavalitsusega, jagada oma kogemusi ja anda infot kogukonna ja kohapealsete olude kohta. Aruteluseminaril osalenud eestvedaja kirjeldas ideaalset kohtumist eestvedajate ja omavalitsuse esindajatega järgmise metafooriga: „*Rohulibled suhtlevad omavahel ja tekib sünergia.*“ Fookusgrupis osalenud eestvedajate jaoks oli kogukonna eestvedajate ümarlaurühma puhul oluline, et „*see on ka ventileerimisruum*“ (eestvedajad).

Ehkki erinevad võrgustikud on omavalitsuste poolt loodud eelkõige infojagamise kanalina, väärtustavad omavalitsuse ametnikud ka ise nendes osalevate kogukondade agent-sust: „*Oleme saanud sellest punktist üle, et ainult kuulatakse, mida ametnik räägib. Ik-kagi... on jõudnud teadmine, et see on koht, kus ka omavahel kohtuda ja arutada ja midagi otsustada ja öelda./.../ [Näiteks] kogukondade esindaja on teinud ettepaneku, et nüüd, kui hakatakse looma uut arengukava, et siis võiks iga piirkond ja paikkond teha eelnevalt oma [arengukava], on aru saadud, et tegelikult neil on mõju ja võim seda teha.*“

Nii nagu Grandi jt (2018) rõhutavad, on kogukonna tasandi vabatahtliku tegevuse toetamise puhul oluline tasakaalustada „ülalt-alla“ ja „alt-üles“ lähenemisi ning arvestada kohapealsete praktika iseärasustega. Seega, kogukonna ja omavalitsuse koostöö kujundamisel on oluline luua nii sellised suhtlemise ja infovahetuse viisid, mis toimuvad „ülalt-alla“, kus kogukonnale jagatakse olulist infot, nt regulatsioonide, projektitoetuste jmt kohta., Eksisteerima peavad ka „alt-üles“ infojagamise ja suhtlemise viisid, sest need toetavad kogukondade agentsust, viivad otsustajateni olulisi teemasid kogukondadest jne.

Rakendussuutlikkus. Kolmanda osa vabatahtlikku tegevust toetavast taristust moodustab rakendussuutlikkus, mille üks oluline komponent on tegevust toetavate rahastusvõimaluste olemasolu. Kogukondadel on võimalik oma tegevuste toetuseks taotleda toetusi ja kirjutada projekte erinevatesse rahastusmeetmetesse, MAKi konsultandid ning ka omavalitsuste spetsialistid pakuvad vajadusel selleks nõustamist ja tuge. Fookusgruupiintervjuust eestvedajatega ilmeski, kui oluline on informatsiooni olemasolu: *„Ja rääkides sellest rahastusest, siis me ei teadnudki mitte midagi [kui alustasime] ja meil oli lihtsalt see julgus peale hakata ja vanemad külaelanikud tegelikult ka ei teadnud, et on üldse selline võimalus ja selline rahastuse võimalus ja, ja mõned isegi arvasid, et, et mis ma lähen sinna. Et umbes me ei saa ise hakkama, et lähme valla käest raha küsima. Selline mõtteviis oli. Aga noh, see ongi nagu rahva jaoks mõeldud. Et nüüd nad juba natukene mõistavad seda, et me oleme noh, mõned asjad juba nagu teinud ära, et siis see mõtteviis on natukene muutunud, kohaliku omavalitsuse programm ongi ju mõeldud ekstra just küladele, täpselt nende samade asjade tegemiseks ja noh, nagu polnud kuulnudki nendel oma külast seal.“* Lisaks informatsioonile konkreetse rahastusvõimaluse kohta on oluline ka erinevate meetmete eesmärkide selge mõtestamine, mis omakorda on oluline osa tegevust soodustavast keskkonnast (vabatahtlikku tegevust toetava taristu esimene komponent, millest kirjutasime eespool).

Üks rahastusvõimalus, mida ka kogukonnad saavad kasutada ning mis on oma olemuselt näide ka osalemisvõimaluste loomisest, on kaasav eelarve. Fookusgrupi intervjuus ametnikega toodi kaasavat eelarvet ühe näitena püsiva rahastusvõimalusena (lisaks MTÜde toetusele), mida omavalitsuses pakutakse. Samas intervjuus toodi ka näide kaasava eelarve abil spordiväljaku loomisest, millesse panustasid lisaks kaasava eelarvest saadud rahastusele kohalikud ettevõtted ja firmad ning ka kogukonnaliikmed: *„kõik firmad ja ettevõtted panid siin öla alla ja ise [kogukonnaliikmed] tegid kõvasti vabatahtlikku tööd ja õhtuti on seal valgus püsti ja noored möllavad, et see on nagu selline hästi lahe.“* See on näide, kuidas kaasava eelarve mehhanism loob eeldused laiapõhjaliseks kaasamiseks omavalitsuse otsus ning rahaline (alg)panus aktiveerivad teisi kohalikke ressursse (ettevõtete toetus, inimeste vabatahtlik töö), mis kõik suurendavad projekti või ettevõtmise efektiivsust, jätkusuutlikkust ja ka kogukonna nn omanikutunnet uue taristu elemendi osas.

Ametnike kogemusel on kogukonnad muutunud nähtavamaks, ent sellega võib kaasneda ka ebavõrdsus – aktiivsed kogukonnad saavad rohkem toetusi ja neil on justkui võimusi, kogukonnad, kelle toimevõimekus ei ole nii kõrge, jäävad passiivseks.

„Tihti tekib, kui need, kes teevad, neid vaadatakse justkui, et nemad saavad kusagilt kogu aeg mingit toetust ja sellepärast teevad. Et sellist kibedust on ka just nendes piirkondades, kus ei ole neid aktiivseid külaseltse või eestvedajaid.“ (ametnikud)

Projektikonkursid on neoliberaalse lähenemise ja valitsemise ilming: kogukonnad peavad konkureerima turuloogikale vastavalt ning see omakorda võib võimendada rivaalitamist ja tekitada kadedust koostöö asemel (MacLeod, Emejulu 2014). See võib minna ideoloogiliselt vastuollu solidaarsusega, mis on omane kogukonna tasandi tegutsemisele ning omakorda võib halvata kogukondade toimevõimekust ning tekitada segadust. Konkureerimine ressurssidele võib olla üks võimalik kogukonna tasandi vabatahtlikku tegevust pärssiv tegur, millest UNV 2018. aasta raportis kirjutatakse.

Inimeste kaasamise viisid ja praktikad, aga ka struktuurid, on olulised nii kogukonna jaoks kui ka omavalitsuste ametnike jaoks. Ehkki kogukonna eestvedajad, kes uurimuses osalesid, olid aktiivsed kohaliku elu eestvedajad, oli neilgi küllalt kogemusi keerukusega, kuidas inimesi kaasata.

„Meie küla on küll suht kompaktne, mingi 25 majapidamist ja meil on umbes pool küla käib üritustel ja pool ei käi. Ja, ja see on aegade algusest niimoodi olnudki.“ (eestvedajad)

Lisaks väljakujunenud praktikatele, on eestvedajate meelest COVID-19 pandeemia üks põhjus, miks inimesed omavahel vähem suhtlevad ja vähem ka erinevatel kogukonna sündmustel osalevad: *„Ma arvan, et see Covid lõhkus väga palju ära.“* Ent vähest aktiivsust seostati ühistegemiste vähese väärtustamisega: *„individualistlikuks see elu läinud, et, et kõik on nagu, et siin on minu uks, siin minu riik lõppeb, see ülejäänud korteriühistu või kellegi teise asi. Et ei, see ei huvita mind.“*

Inimeste mitteosalemine kogukonna tegemistes võib olla eestvedajate kogemuste kohaselt seotud ka sellega, et inimestel puudub side ja kontakt kohaga, kus elatakse, see iseloomustab just neid piirkondi, mis asuvad suuremate linnade läheduses, kuhu on koonduvad töökohad. Maapiirkondade puhul toodi kontrastse näitena nõukogudeaegseid ühismajandeid, mis olid koha peal elavatele inimestele töökohaks: *„Kolhoos kui töökaaslastel nagu, sa juba tundsid inimesi seal, [inimesed] olid omavahel, tuttavad.“* (eestvedajad). Tegutsedes kogukondades, kus inimeste aktiivsus ei ole kõige kõrgem, on oluline leida õiged viisid inimesteni jõudmiseks. Lisaks avalikele kuulutustele kohalikes lehtedes ja sotsiaalmeedias, rääkisid eestvedajad, kuidas nad peavad oluliseks inimesi otse kutsuda: *„Ma käisin isiklikult, viisin igale ühele selle kutse kätte“.* Isikliku pöördumise taga on sageli ka teadmine konkreetse inimese võimekusest midagi teha ning sellele osutamine kutsumise juures on mõjus: *„Jah, et see otsesuhetlemine mõjutab, sest ma mõtlen praegugi, et kui, kui ma lähen ja otse räägin, et kuule, et meil oleks vaja hümnid laulda, et on vaja sihkest inimlikku eestvedajat, siis küll tuleb.“*

Ka omavalitsusametnike fookusgruupiintervjuus tõdeti, et *„see isiklik lähenemine, mulle tundub, et on töötanud.“*

Omavalitsusametnike fookusgruupiintervjuus räägiti, kuidas kaasamine koostöös, kas valla ankrusutuste ja/või kogukonna eestvedajatega paremini toimib:

„Tihtilugu on see, kui vald kutsub kokku mingeid arengukava vestluseid või midagi, rahvas ei tule välja. Aga kui kultuurikeskus kutsub kokku seal kohaliku aktiivi,

külaseltsid, kui seal on mitmed, et noh, kõikide nende esindajad, samamoodi raamatukogu töötaja, noorsootöötaja, kultuurikorraldaja ja kõik. Seal siis arutatakse, poolaasta plaane, sündmusi, vajadusi, ringijuhid on kohal ja need asjad on tõesti käima läinud, ehk siis kogukonna esindajad [on kohal]. Pannakse paika need ootused ja antakse üksteisele ülevaadet tulevatest sündmustest. See on siis meil nagu uus koostöövorm tekkinud ja see on hästi tööle läinud. Need kohtumised on vastavad sellele, siis mõni piirkond soovib neid sagedamini.“ (ametnikud)

Selline koostöövorm toimib paremini, sest on seotud kogukonna toimimise loomulike dünaamikatega: kohtumise asukohana kultuurikeskus võib juba olla nõ madala lävepakuga koht, kuhu inimesed meeleldi tulevad. Teemad, mida arutatakse on inimestele lähedased, erinevas vanuses ja olukorras kogukonnaliikmetele olulised, tegevused on praktilised, planeeritavad tegevused ja sündmused toimuvad hoomatavas ajaperspektiivis (poolaasta) ning sõnastatakse koostöös spetsialistide ja inimestega, kellele need on suunatud.

Fookusgrupiintervjuudes ametnikega toodi näiteid erinevate vanuserühmade (noored, eakad) kaasamiseks loodud formaatidest. Noorte kaasamisel on edukad praktikad need, mis pakuvad noortele sisulist rolli ja nähtavat väärtust. Näiteks räägiti, et noortevolikogu korraldatud huvihariduse sündmus andis noortele võimaluse ise kavandada ja ellu viia üritus, mis suurendas osalust ja vastutustunnet. Teise näitena toodi, kuidas vastava valdkonna vallaametnik kaasab valdkonnapõhiselt noori praktilistesse tegevustesse: „*spordivaldkonnas on sageli kõik need nii-öelda kohtunikud ja see teema on siis nii-öelda kaetud vabatahtlikega*“ (ametnikud). Koosloometöötubades räägiti samuti, kuidas näiteks noorte osalemine vabatahtlikuna kas spordi- või kultuurisündmusel annab noortele esimese töökogemuse, mida on võimalik kanda ka CV-sse.

Erinevates omavalitsustes oli loodud või püütud luua noortevolikogusid, ent pigem oli nendega keeruline. Üks ametnik jagas, kuidas neil ei ole noortevolikogu „*tööle saadud*“. Teises fookusgrupiintervjuus räägiti, et noortevolikogu on küll omavalitsuses olemas, ent see ei ole formaat, mille kaudu on võimalik saada kontakti noortega, et neid näiteks kutsuda osalema vabatahtlikuna mingitesse valdkondadesse panustama.

Eakate kui grupi arvamuste ja sisendi tundmaõppimiseks on kasutatud eakatekogu või eakate ümarlaua formaati. Ühe näitena toodi omavalitsuse koostööd erinevate piirkondade eakate päevakeskustega: „*Vanades valdades, olid päevakeskused ja eakate grupid. Ja siis nemad saavad kokku ja nemad annavad sisendit, et see ühiskonnagrupp on kaetud.*“ (ametnikud).

Kaasamisstruktuuridena toimib hästi siis, kui avaliku sektori loodud püsiv raamistik ühendatakse kohapealsete kogukondade, eestvedajate ja vabaihenduste töövõtete ja võrgustikega ning vabatahtlike paindliku panusega.

Rakendussuutlikkuse oluline osa on tunnustamine, millest kirjutasime täpsemalt alateemas „Tunnustamine kui üks viis vaimse tervise toetamiseks“. Nii kogukondadel kui omavalitsustel, kes osalesid uurimuses, olid oma selged struktuurid ja põhimõtted, kuidas vabatahtlikke tunnustada. Kogukondades kasutati nii kohest tunnustamist mingi ülesande vm ära tegemise järel, aga ka suuremaid tunnustamise üritusi „*[korraldame] aasta teo konkurssi ja tunnustamist, et ka sellised asjad on siis meie MTÜ vedada.*“

Fookusgruupiintervjuudes ametnikega toodi näiteid lisaks maakonnatasandil vabatahtlike tunnustamisele omavalitsuse tunnustusi: „*Valla kaudu selles mõttes saab tänada, et meil oli valla sünnipäev. Olid ka seal tänukirjad, [kogukonna] MTÜ [oli teinud ettepaneku] et needsamad vabatahtlikud juhendajad saaksid valla tänukirja. Ja siis noh, seal oli ka mingi saal oli rahvast täis, 150 200 inimest ja nende eest siis need vabatahtlikud juhendajad said siis tegelikult valla tänukirja, mis on ka selline väga tore žest, et tegelikult.*“ Omavalitsuste ametnikud näevad tunnustamises nii tegijate tänamist kui motiveerimist. Tunnustamise praktikate olemasolu omavalitsuses annab nii kogukondadele kui vabatahtlikele selge sõnumi valdkonna väärtustamisest ning normaliseerib vabatahtlikku tegevust. Kuna tunnustamine rahuldab inimese seotuse ja kompetentsuse vajadusi, siis suurendab see inimeste sisemist motivatsiooni (vt Ryan, Deci, 2000, 2020) ning toetab pikaajalist seotust valdkonnaga.

Kokkuvõte

Uuringu kvalitatiivsete andmete analüüs näitab, et kogukondlik vabatahtlik tegevus toetab inimeste vaimset heaolu eeskätt läbi kuuluvustunde, tähenduslikkuse, autonoomia ja kompetentsuse kogemuse. Vabatahtlikuna tegutsemine kogukonnas on lihtsasti ligipääsetav, pakub vaheldust argirutiinile ning võimaldab inimestel ise otsustada, mida ja kui palju panustada. See võib olla inimeste jaoks esimene võimalus ja kogemus vabatahtlikuna panustamiseks, mis loob julgust ka edaspidi teistes vormides (nt organisatsioonide kaudu) vabatahtlikuna osaleda.

Vabatahtlikke motiveerib tegutsema nii oma tegevuse laiema ühiskondliku mõju tunnetamine kui ka isiklikud vajadused (nt oma elukeskkonna hoidmine, laste jaoks turvalise keskkonna loomine, lastele ja endale suhtlusvõimaluste leidmine).

Vabatahtlikuna kogukonnas tegutsemine, nt koosolekud, sündmused, aga ka igapäevane koostegutsemine loob inimeste vahel suhteid ja vastastikkust usaldust, mis vähendavad stressi, tõstavad turvatunnet ja parandavad kriisivalmidust. Suhted, mis selliste tegevuste tulemusena kogukonnas tekivad, ulatuvad eri vanuserühmadeni (sh lapsed ja eakad) ning toimivad vaimse tervise kaitseteguritena. Kogukonnad toetavad vaimset tervist ka teadlikkuse ja oskuste tõstmise kaudu: koolitused, infopäevad, järjepidevad teemapäevad jmt vähendavad stigmat, parandavad inimeste märkamisoskust ja soodustavad abi otsimist.

Kogukonnas tegutsemine toetab väga selgelt inimeste vaimset tervist, ent kui kogukonna tegutsemine tugineb ainult eestvedajal, siis võib see põhjustada eestvedajate läbipõlemist, mida uurimuses osalejad olid teadvustanud. Läbipõlemist saab ära hoida vastutuse jagamisega kogukonna tegemistes, turvalise aruteluruumi loomisega ning tunnustamisega.

Selleks, et kogukondlik vabatahtlikkus taristu toetaks vabatahtlikke, peavad soodustavat keskkonda iseloomustama selged ja arusaadavad reeglid, poliitika ja info liikumine. Positiivse näitena toodi uurimuses osalejate poolt esile hästitoimiv maakondlike arenduskeskuste proaktiivne nõustamine, mis kergendab kogukondadel info saamist ning olemasolevates võimalustest orienteerumist. Samuti toodi esile omavalitsuste roll info jagamisel ning nõustamisel. Lisaks on oluline partnerluse mõtteviis omavalitsuste,

kogukondade ja vabatahtlike vahel, mis võimestab kogukondi ning saab pakkuda selgelt partnerlust omavalitsusele.

Tegevusstruktuurid hõlmavad kogukondades tegutsemiseks võimaluste loomist. Andmetest tuli selgelt välja erinevate ankuratuste (rahva- ja külamajad, koolid, raamatukogud jne) olulisus, mitmefunktsioonilised kohalikud asutused saavad olla madala lävepakkuga kohad, mis soodustavad inimeste kooskäimist ning seeläbi kasvatavad nende agentust ja julgust kohalikus elus osaleda. Tegevusstruktuuri oluline osa on erinevad võrgustikud, kus kogukondade esindajad saavad kohtuda omavalitsusega ning omavahel. Sellised võrgustikud peavad tasakaalustatult pakkuma nii „ülalt-alla“ kui ka „alt-üles“ infojagamise ja osalemise võimalusi. Just „alt-üles“ võimaluste loomine toimib kogukondi kaasavana ning annab neile selge sõnumi, et nad on omavalitsuse jaoks võrdsed partnerid. Lisaks pakuvad sellised võrgustikud kogukondadele võimalust jagada oma praktikaid, õppida üksteise kogemustest, eduelamustest ja ebaõnnestumisest ning üksteist toetada.

Rakendusstruktuuri moodustavad püsivad ja nähtavad rahastusmehhanismid: MTÜde tegevustoetused, projektitoetused, kaasav eelarve. Kaasav eelarve saab olla katalüsaator kohalike ressursside (ettevõtjad, firmad, inimeste vabatahtlik panus) aktiveerimiseks, millega kaasnevad kestlikud tegutsemisviisid. Oluline on ka rakendada kaasamispraktikaid, mis annavad inimestele sisulise rolli ja väärtustavad nende arvamusi (nt noorte panus sündmuste korraldamisel, eakate arvamus jmt). Toimivates kaasamispraktikates tuleb välja personaalse kutse olulisus, kaasamiskoosoleku asukoha valik, madala lävega multifunktsionaalne koht, mis on kogukonna jaoks omane ja toetab osalemist, kokkutullemist ning suhtlemist.

Rakendusstruktuuri osaks on ka tunnustamise skeemid, mis hoiavad kogukonna vabatahtlike motivatsiooni, toetavad nende püsimist valdkonnas ning tugevdavad kogukonna sidusust. Tunnustamine saab olla nn igapäevane tänu, aga ka avalik esiletõstmine nii kogukonna kui omavalitsuse poolt.

Kokkuvõtvalt aitab tõhus struktuurne toetus kogukondadele tasakaalustada „ülalt-alla“ raamistiku ja „alt-üles“ agentsuse. Seda on võimalik saavutada, kui omavalitsus kohtleb vabatahtlike partneritena, loob kogukondade kaasabil kooskäimise ruume. Oluline on vähendada bürokraatiat, leida piiratud ajaperioodiga ja pigem lühiajalistele projektidele lisaks püsivamaid rahastusvõimalusi, tunnustada sihipäraselt nii eestvedajaid kui kogukonnaliikmeid ning hoida fookuses läbipõlemise ennetust (praktikakogukonnad, koolitused, kogemuste jagamise ringid). Multifunktsionaalsete ankuratuste teadlik avamine kogukondadele, võrgustike kujundamine kahepoolsena, dialoogi võimaluste loomine infoedastuse kõrvale ja isiklikult vahendatud kaasamine aitavad hoida sidusust, tugevdada vaimset heaolu ja kasvatada kogukondade toimepidevust.

LISA 10. KODANIKUÜHISKONNA JA VABATAHTLIKU TEGEVUSE SEIREMETOODIKA

Taust ja eesmärk

2024. aasta aprillis kuulutas Eesti Teadusagentuur välja konkursi vabakonna arengusuundumuste uuringu läbiviija leidmiseks, mille eesmärgiks on välja töötada seiremetoodika kodanikuühiskonna arengu hindamiseks, analüüsides seejuures põhjalikumalt vabatahtlike tegevuse arengusuundumusi ning vabatahtlike ja vabaühenduste koostöövorme avaliku sektoriga. Tellija hinnangul puudub Eestis terviklik seiremetoodika vabaühenduste ja vabatahtlike tegevuse ning arengu hindamiseks; olemasolevad mõõdikud ei kata valdkonda terviklikult; varasemad uuringud on ebaregulaarsed ja osa rahvusvahelisi võrdlusi on katkenud.

Uuringu lähteülesandes on tellija seadnud väljatöötatavale seiresüsteemile järgmised nõuded:

- Seiremetoodika olulisemad aspektid on nii vabatahtlike kui ka vabaühenduste võimekus (palgatöötajate olemasolu, vabatahtlike kaasamise võimekus, liikmeskondade suurus, tegevusvaldkonnad, rahastusallikate mitmekesisus (sh oma- ehk ettevõtlustulu teenimine, annetuste kogumine, liikmemaksud)), osalemise ja tegevuste regionaalne mõõde jmt.
- Seiremetoodika peab hõlmama (i) minimaalse vajaliku hulga tegevus- ja mõjuindikaatoreid nii vabatahtlike kui vabaühenduste kohta, mis näitavad valdkondliku arengu terviklikku muutust, sh aitama seirata vabatahtlike ja vabaühenduste koostööd kui ka (ii) optimaalse hulga samu indikaatoreid. Indikaatorid lähtuvad kodanikuühiskonna käsitlusest üksikisiku, kogukonna ja ühiskonna tasandil.
- Seiresüsteem peab tuginema maksimaalselt kas juba olemasolevatel andmestikel või nende täiendamisel, et tagada indikaatorite optimaalsus ja ressursitõhusus. Siseministeerium jagab töö käigus läbiviijaga olemasolevat kaardistust juba olemasolevast infost ja andmetest koos allikatega.
- Vajadusel teeb töö läbiviija täiendavate andmete kogumise korraldamiseks ettepanekuid, kui seiresüsteemiks vajalike andmete kogumise süsteem või kogutavad andmed erinevad tänasest asutuste rollijaotustest ja nende kogutavatest andmetest.

Seiremetoodika väljatöötamine peab välja tooma ka, kas ja milliseid Eesti võimekuse näitajaid on võimalik juba praegu ning peaks olema võimalik edaspidi võrrelda rahvusvaheliste näitajatega, sh Kesk- ja Ida-Euroopa ning Põhjamaade vastavate näitajatega.

Seiremetoodika on koostatud tuginedes asjakohasele kirjandusele, rahvusvahelistele mõõtmismeetoditele ja varasematele rakenduskogemustele ning Eesti olemasolevatele andmestikele. Metoodika valikud on kujundatud ja põhjendatud projekti käigus saadud tulemuste (sekundaarne kvantitatiivne analüüs, eksperdiintervjuud, koosloometöötoad) ning praktikute ja valdkonna ekspertide hinnangute alusel.

Seiremetoodika kontseptuaalsed lähtekohad

Teaduskirjandus ning valdkonna rahvusvaheline praktika toob rõhutatult esile, et vabatahtlik tegevus on väga mitmekesine ning hõlmab nii organisatsioonipõhist formaalset vabatahtlikku tegevust kui ka vahetut kogukonna ja naabusabi, mistõttu tuleb valdkonnast tervikpildi saamiseks mõõta kogu vabatahtlike panustamist, mitte piirduda ainult formaalsete rollide ja organisatsioonidega (ILO, 2011; ILOSTAT, n.d.; UNV, 2025). Samuti leitakse (ILO, 2021), et mõõtmine peab kirjeldama mitte ainult osalemise mahtu ja sagedust, vaid ka vabatahtlikus tegevuses osalemise tulemust ja mõju, s.t indiviidi oskusi ja heaolu, kogukondlikku sidusust, majanduslikku panust ning toetava keskkonna kvaliteeti. Sellest põhimõttest lähtub 2025. aastal ÜRO Vabatahtlike Organisatsiooni Maailma Vabatahtlikkuse Raportis 2026 avaldatud GIVE raamistik, mis struktureerib vabatahtlikkuse väärtuse nelja mõõtmesse – indiviid, ühiskond, majandus ja toetav keskkond – ning võimaldab neid käsitleda kohandatava indikaatorpaneelina ja integreerida seiresüsteemidesse (UNV, 2025, SWVR 2026).

Seiremetoodika peab jääma lihtsaks, läbipaistvaks ja kuluefektiivseks: parim viis on kasutada rahvusvaheliselt kokkulepitud ja praktikas rakendatud mõõdikuid; mõõdikud peavad olema täpselt defineeritud ja dokumenteeritud ning kasutajatele arusaadavad. Metoodika peab võimaldama erinevatest allikatest (statistika, uuringud, registrid, aruanded) pärit näitajaid omavahel siduda (ILO, 2011; ILO, 2021). Metodoloogilise standardiseerimise ja harmoniseerimise kõrval tuleb aga silmas pidada, et igasugune (ametlik ja regulaarne) mõõtmine kujundab ise käitumist ja võimusuhted (Kelley & Simmons, 2019; Power, 1997; Shore & Wright, 2015). „Ülevalt-alla“ standardid annavad võrreldavuse, ent võivad varjutada kohaliku tähenduse (Merry, Davis, & Kingsbury, 2015; Firchow & Dixon, 2025), mistõttu tuleb neid tasakaalustada „alt-üles“ osalemist rõhutavate lähenemistega, mis püüavad kinni igapäevase kogemuse ja prioriteedid (Firchow & Dixon, 2025).

Seire peab olema otsustamisväärtusega (mõõdikud seotakse selgelt ressursside sihtimise, barjäärade vähendamise ja kaasamisvõimekuse arendamisega) ning rahvusvahelise praktikaga kooskõlas, kuid kohalikust kontekstist ja keelelisest-kultuurilisest eripärast lähtuv. Seda joont toetavad nii ÜRO vabatahtlikkuse raportid, mis rõhutavad vabatahtliku tegevuse rolli partnerluste ja sidususe kasvatamisel, kui ka „*beyond GDP*“ heaoluraamid, mis soovivad ühendada objektiivsed ja subjektiivsed näitajad, et hinnata nii tulemusi kui ka nende tagamaid (UNV, 2022; OECD, 2025; UNECE, 2025).

Vabatahtlikkuse ja kodanikuühiskonna mõõtmise rahvusvahelised standardid ja praktikad

Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegutsemise temaatika on paljude rahvusvaheliste organisatsioonide fookuses, mistõttu on välja arendatud mitmeid seiremetoodikaid ja indikaatorsüsteeme. Siinkohal piirdume vaid mõne mainimisega

- ILO (International Labour Organization). ILO käsiraamat pakub rahvusvaheliselt kokkulepitud definitsiooni ja mõõtmismetoodika: vabatahtliku töö mõõtmine tööjõu-uuringu lisamooduliga (formaalne ja mitteametlik osalus, tegevusliigid, ajamaht) ning majandusliku panuse väärtustamise põhimõtted; ILO lähenemise tugevus on

võrreldavus ja kuluefektiivsus (kasutus olemasoleva küsitlustraristu osana) (International Labour Organization, 2011).

- **UNV / SWVR 2026 GIVE raamistik.** ÜRO Vabatahtlike State of the World's Volunteerism Report 2026 raamib vabatahtlikkuse mitmemõõtmelise väärtuse neljas mõõtmes ja soovib vältida koondskoori, esitades mõõtmed paneelina; GIVE sobib hästi tõlgendusraamiks seiresüsteemi kujundamisel ja visuaalsel esitamisel (United Nations Volunteers, 2025).
- **OECD civic space / Development Assistance Committee (DAC) soovitus ja praktilised juhendid.** OECD käsitleb kodanikuühiskonna tegutsemisruumi (*civic space*) kui demokraatia eeltingimust; DAC Soovitus (2021) (kolm sammast: *civic space*'i kaitsmine/edendamine; koostöö kodanikuühiskonna organisatsioonidega; kodanikuühiskonna organisatsioonide tõhusus ja läbipaistvus) ning sellele lisanduvad globaalraport (2022) ja praktiline juhend (2024) annavad poliitika ja protsessistandardid (nt avaliku kaasamise kvaliteet, juurdepääs teabele), mille põhjal saab seires määratleda madala koormusega kvaliteedinäitajaid (OECD, 2021; 2022; 2024).
- **CIVICUS Monitor.** CIVICUSi iga-aastane riigi tasandi hinnang (viieastmeline: *Open* → *Closed*) koondab kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid allikaid ning toimib „valvuri“ (*sentinel*) indikaatorina – kontekstimärgend ja varajane hoiatus võimaliku halvemise korral; Eesti on seni püsivalts kategoorias *Open* (nt 96/100), mis kinnitab toetava keskkonna stabiilsust (CIVICUS, 2024; CIVICUS Monitor, 2025).
- **USAID CSO Sustainability Index (CSOSI).** CSOSI hindab CSOsektori kestlikkust seitsmes mõõtmes (*legal environment, organisational capacity, financial viability, advocacy, service provision, infrastructure, public image*), skaalal 1 (parim) – 7 (halvim); tulem on ekspertpaneeli arutelul põhinev ning annab kvalitatiivse sügavuse (miks ja kuidas), eriti õiguskeskkonna ja huvikaitse vallas; indeksi tootmine on toimunud USAID-i koordineerimisel mitme institutsiooni koostöös; alates 2024. aastast andmete kogumist ja indeksi avaldamist ei toimu (USAID, 2024; FHI 360, 2024).
- **World Giving Index (WGI)** on Charities Aid Foundationi koostatud koondindeks, mis põhines kuni 2024. aastani valdavalt Gallup World Polli andmetel ja võrdles riikide elanike üldist helduskäitumist. Indeks arvutati kolme universaalse käitumisküsimuse põhjal (viimase kuu kohta): (1) kas aitasite võõrast, (2) kas annetasite raha heategevuseks, (3) kas tegite vabatahtlikku tööd; vastustest tuletati riikide võrdluskoor ja edetabel (Charities Aid Foundation, 2023). Alates 2025. aastast uuendas CAF metoodikat ning avaldab varasema WGI asemel World Giving Report'i: küsimustik laienes (nt 28 küsimust) ja mõõteperiood nihkus viimase kuu käitumiselt kogu eelmise aasta käitumisele, mistõttu ei ole uue sarja tulemused otseselt võrreldavad varasemate WGI lainetega (Charities Aid Foundation, 2025).

Rahvusvahelised näitajad toovad seiremetoodikasse küll võrdlusmõõtmelise, kuid nende kasutamine ei ole probleemivaba. Esiteks on nende tootmis- ja avaldamisprotsess ajamahukas ning seiremetoodikas kajastuvad andmed peegeldavad mitu aastat varasemat olukorda. Teiseks kaasneb rahvusvaheliste mõõdikutega liigse üldistatuse ja pinnapealsuse oht: globaalsel tasandil on võimalik koguda ja kasutada neid andmeid, mida kogutakse paljudes riikides ja/ või on laialdaselt kättesaadavad. Sellised näitajad aga ei ava piisavalt käsitletava nähtuse sisu ega arvesta riikide erinevat sotsiaalmajanduslikku ja kultuurilist konteksti. Rahvusvaheliste mõõdikute vähenemine kontekstitundlikkust vähendab

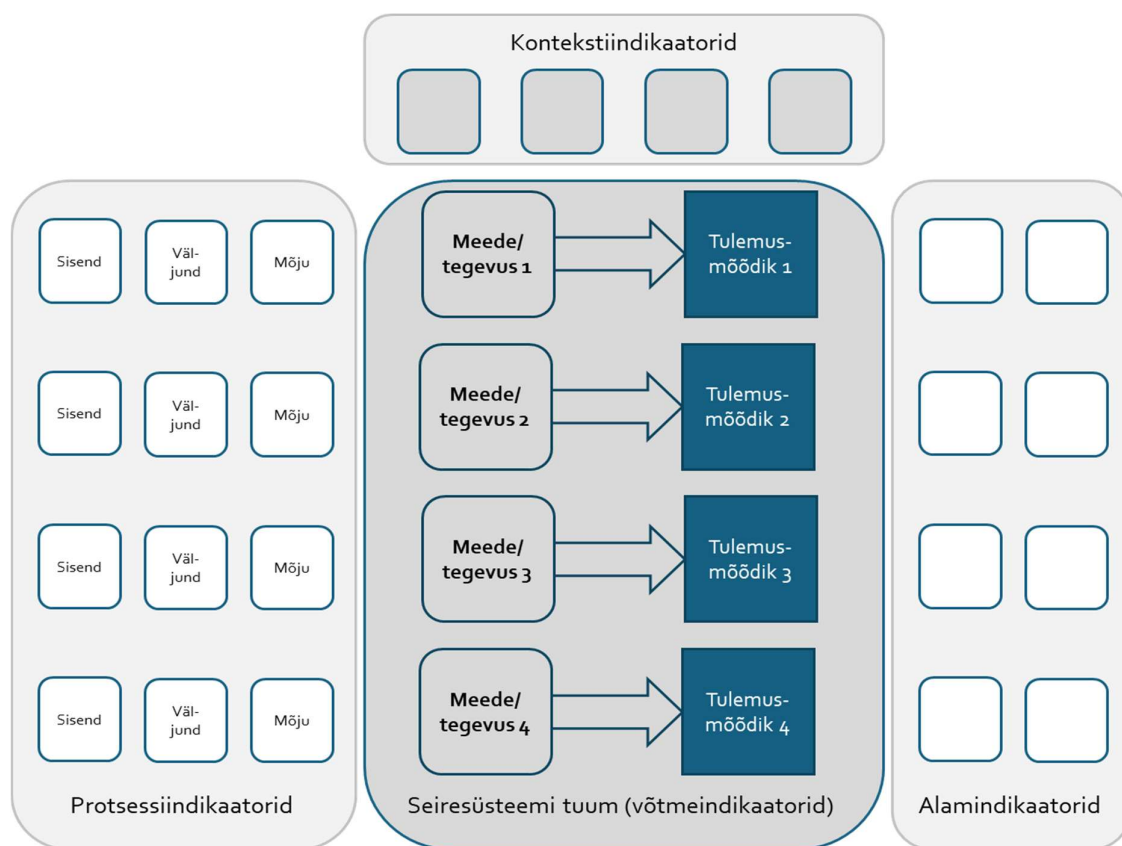
möödikute sisulist võrreldavust ning formaalne näitajate võrdlus võib viia eksijäreldusteni. Probleemiks võib osutuda ka andmete kogumise ja möödikute järjepidevus: kuna protsessis osalevad erinevad riigid ja organisatsioonid ning keskkond on muutlik, võib protsess ja möödikute järjepidevus ootamatult katkeda.

Seiremetoodika üldine arhitektuur

Tellijä ootustest ja nõuetest ning kontseptuaalsetest lähtekohtadest tulenevalt peab seiremetoodika moodustama tervikliku süsteemi, mis loogiliselt seob omavahel kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse erinevad valdkonnad, tasandid ning võimaldab jälgida ning hinnata poliitika kujundamise ja rakendamise protsessi. Selline süstemaatiline seire võimaldab üldisemas plaanis hinnata, kus me oleme ja kuhu me läheme ning selle funktsioonideks on kirjeldamine (mis toimub?), selgitamine (miks nii toimub?), hindamine (kuidas meil läheb?). Seiremetoodika peab sisaldama ka rahvusvahelise võrreldavuse võimalust olemasolevate ja kättesaadavate andmete piires. Oluline on võimalusel järgida ka möödikute ristkasutuse ja „üks kord küsimise“ põhimõtteid – eelistatakse juba olemasolevaid möödikuid, mida kasutatakse teistes valdkondades ja arengudokumentides, et vähendada halduskoormust, bürokraatiat ja andmemüra.

Seiresüsteemi metodoloogiliseks aluseks on klassikaline muutuste teooria, mis kirjeldab sekkumise loogikat sisendi, tegevuste/protsessi, väljundite, tulemuste ja mõju jadas. Sellest lähtuvalt koosneb seiresüsteem (a) vastavatest sisend, protsessi, väljundi, tulemuse ja mõjuindikaatoritest ning (b) olukorra ja kontekstiindikaatoritest, mis annavad tegevustele raamtingimused ja hoiatussignaalid. Seire põhitelje moodustavad valdkonna poliitikadokumentides (nt *Eesti 2035*, *Sidusa Eesti 2021–2030*, programm *Kogukondlik Eesti*) sõnastatud eesmärkide tulemismöödikud; nende kõrvale lisatakse väheses mahus konteksti ja kvaliteedinäitajaid, mis aitavad tõlgendada muutusi ning hinnata rakenduse toimivust.

Visuaalse ülevaate võimalikust seiremetoodika arhitektuurist annab joonis 1., protsessi, väljundi, tulemuse ja mõjuindikaatoritest ja kontekstiindikaatoritest ja kvaliteedinäitajaid.

Joonis 1. Seiremetoodika üldine arhitektuur.

Selleks, et seiremetoodika oleks lihtne, minimaalselt piisav, üheselt tõlgendatav ja rahvusvaheliste standarditega kooskõlas, eristatakse neli peamist vaatelõiget (dimensiooni), mida kasutatakse valikuliselt, ainult siis, kui see on meetodiliselt asjakohane ja alusandmete kvaliteet seda võimaldab:

- Vabatahtliku tegevuse vorm – ILO metoodika kohaselt jaguneb vabatahtlik tegevus formaalseks (organisatsiooni vahendusel) ja mitteformaalseks (otsene abi teisele leibkonnale/kogukonnale); see eristus tagab võrreldavuse ning väldib kattumist muude kodanikuosaluse vormidega. Vormi kategoriseerivat lõiget rakendatakse üksnes ILO metoodikast lähtuvate osalusmäärade puhul.
- Tasand (analüüsiühik) – eristatakse indiviidi, organisatsiooni, kogukonna/ omavalitsuse ja riigi/süsteemi tasandi protsesse ja näitajaid. Iga mõõdiku puhul fikseeritakse üks peamine tasand (analüüsiühik), millel mõõdik on määratletud.
- Tegevusvaldkond – vabatahtlikkuse spekter on temaatiliselt väga lai ning seiremetoodika peab võimaldama jälgida arenguid ja nende tulemusi kõige olulisemates ja laialt levinud tegutsemisvaldkondadeks ((nt kriisi ja turvatugi; kogukonna /sotsiaalteenused; keskkond ja avalik ruum; üritused/kultuur; juhtimine & administreerimine). Kategooriat rakendatakse valikuliselt osalemismäärade puhul, kui valim ja andmekvaliteet seda lubavad.
- Vabatahtliku tegevuse keskkond – protsessi/poliitika kvaliteet ja avalik ruum (nt avalike konsultatsioonide tagasiside läbipaistvus, juurdepääsu teabele tähtaegsus). Need on riigi/süsteemi tasandi konteksti või protsessinäitajad ning neile ei rakendata

vormi/valdkonna lõikeid. Tegevuskeskkonda iseloomustavateks näitajateks on ka laiemalt kodanikuühiskonda ja kodanikualgatusi iseloomustavaid mõõdikuid. Kodanikuühiskonna üldised karakteristikud (nt usaldus, poliitiline ja kodanikuaktiivsus, ühiskondlikud hoiakud ja väärtused jm loovad vabatahtlikule tegevusele raamistava konteksti, mis ühelt poolt aitab mõista, miks üldse vabatahtlikult (rohkem või vähem) tegutsetakse, teiselt poolt võib suurem usaldus või poliitiline aktiivsus olla vabatahtliku tegutsemise tagajärg.

Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse seiremetoodika võimalikud mõõdikud

Eespooltoodud teoreetilistest ja metodoloogilistest seisukohtadest lähtuvalt loodi seiremetoodika üldisem arhitektuur, mis ühendab vabatahtliku tegevuse tasandid muutuste teooria loogikaga ning sobitati sellega Eesti ja rahvusvahelises praktikas kasutatavad indikaatorid ning vajadusel lisati uusi. Kogu metoodika raamistik koos mõõdikutega on esitatud tabelites 1 (tuummõõdikud) ja 2 (lisamõõdikud).

Tabel 1. Seiremetoodika tuummõõdikute tasandite ja muutuste teooria loogika kontekstis

Tasand	Sisend	Väljund	Tulemus	Mõju
Indiviid	% inimestest, kel on potentsiaalne või-mekus vabatahtli-kuna panustada	Vabatahtlikus tege-vuses osalemise määr (%) Vabaühendustes osa-lemise määr (%)	Püsivabatahtlike osa-kaal (%)	Üldine eluga rahul-olu määr (%)
Vabaühendus/ organisatsioon	Vabaühenduste tulud kokku (€)	Vabaühenduste poolt teostatud pro-jektide arv	Püsituluga va-baühenduste osakaal (saanud tulu vähe-malt 3a järjest)	Vabaühenduste pa-nus SKP-sse
Omaavalitsus/ kogukond	Omaavalitsuste ku-lud vabaühendus-tele 10000 elaniku kohta •	KOV toetatud sünd-muste/algatuste arv ja osalejad	Elanike kaasami-sega rahulolu määr (%)	Nõustumisskoor väi-tega „Tunnen, et saan oma kodukoha elukeskkonna aren-gut mõjutada“.
Riik	Riigi väljamak-sed vabaühendus-tele (€) •10000 elaniku kohta	Riigi toel vabaühen-dustele ja kogukon-dadele suunatud koo-lituste ja nendel osa-lenute arv.	Vabatahtlikus tege-vuses/ vabaühendus-tes osalemise määr	Üldine eluga rahul-olu määr

Kõikide mõõdikute puhul on võimalik lisada täiendavaid vaateid ja lõikeid. Indiviidita-sandi mõõdikuid on võimalik esitada erinevates sotsiaaldemograafilistes lõigetes (sugu, vanus, haridus, keel, elukoht jne), mis iseloomustavad vabatahtlikus tegevuses osale-mise ebavõrdsust (osalemislõhed). Organisatsioonitasandi mõõdikuid saab detailsemalt vaadelda tegevusvaldkonna (EMTAK), piirkonna ja õigusliku aluse (MTÜ, SA) lõikes. KOVi tasandi mõõdikud piirkonna/maakonna lõikes, võimalik ka tuluklassi (KOV eelarve vms) järgi.

Tabel 2. Seiremetoodika lisamõõdikute tasandite ja muutuste teooria loogika kontekstis

Tasand	Sisend	Väljund	Tulemus	Mõju
Indiviid	Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik	Rahvaalgatustele allkirja andmise määr (%) Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr peamiste tegevusvaldkondade lõikes (%)	Tegusa inimese näitaja Annetanud inimeste osakaal Heatahtlikkuse ja vabatahtlikkuse määr	Üldistatud usalduse määr Inimeste osakaal, kes arvavad, et saavad poliitikat mõjutada (%)
Vabäühendus/ Organisatsioon (ettevõtte)	MTÜ-de arv 10000 elaniku kohta. Väljamakstud summa projekti kohta Annetusi teinud ettevõtete arv	Vabatahtliku tegevuse administreerimise ja juhtimisega tegelevate inimeste osakaal kõigist vabatahtlikest. Vabatahtlikke kaasavate ettevõtete arv	Palgaliste töötajatega vabäühenduste osakaal (%) Vabäühenduste elujõulisuse indeks Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu Juriidiliste isikute annetuste kogusumma	
Omavalitsus/kogukond	% omavalitsustest, kes on kodulehel avalikustanud vabäühenduste toetamise korra ja kriteeriumid.	% omavalitsustest, kus kaasatakse küla- ja alevikuvanemaid ning toetatakse elanike enda organiseeritud tegevusi	Omavalitsuse arengusse kaasamisega rahulolevate elanike osakaal (%)	Nõustumisskoor väitega „Võtan kogukon-naelust aktiivselt osa“
Riik	Programmi “Kogukondlik Eesti rahastus”	Keskvalitsuse poolt rahastatud vabäühenduste osakaal kõigist vabäühendustest		Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik

Alljärgnevas tabelis 3 on esitatud meetodikas kasutatud mõõdikute täpsem kirjeldus

Tabel 3. Seiremetoodika mõõdikute kirjeldus

Mõõdik	Asukoht seisüsteemis	Eesmärk (mida näitab?)	Metoodika ja allikas	Kommentaar/ ettepanek
Inimeste potentsiaalne võimekus vabatahtlikuna panustada (aeg, raha, haridus)	Tuummõõdik: indiviidi tasand, sisend	Näitab vabatahtliku panustamisvõimekusega inimeste osakaalu ühiskonnas	Inimeste osakaal, kellel on paindlik tööaeg, Eesti Tööjõu-uuringu (ETU) isikuküsitlus: Kas saate ise otsustada, mis kell algab ja lõpeb Teie tööaeg, või teeb seda tööandja? (vastused: „otsustan täielikult ise“; „saan otsustada ise, arvestades paindlikku tööajakorraldust“) Kuidas Te toime tulete? (vastus: „tulen toime“) Elanikkonna %, kel on nii paindlik töökorraldus ja tulevad majanduslikult toime.	ETU andmete põhjal arvutatav uus näitaja. Alternatiivina tajutud toimetulekuhinnangule saab majandusliku toimetuleku puhul võtta aluseks ka sissetuleku andmed.
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr 12 kuu jooksul, %	Tuummõõdik: indiviidi tasand, väljund	Mõõdab individuaalset osalemist vabatahtlikus tegevuses	% elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud erinevates vabatahtliku tegevuse valdkondades (loetelu ETU isikuküsitluse ankeedis: Kas Te olete viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud järgmistes vabatahtlikes tegevustes? Kui vastaja on vähemalt ühe tegevuse puhul märkinud osalust, siis loetakse ta vabatahtlikkus tegevuses osalenuks ning arvutatakse protsent kõigist vastajatest.	On Sidusa Eesti Arengukava 2030 (alaeesmärk „Kogukondlik Eesti“) Programmi „Kogukondlik Eesti“ üldmõõdik. Vabatahtliku tegevuse otsene ja keskne näitaja. Võimaldab rahvusvahelist võrdlust (ILO, OECD ja Eurostati andmebaaside kaudu, kuid metoodika võib olla riigiti erinev.
Vabaühendustes osalemise määr	Tuummõõdik: indiviidi tasand, väljund	Mõõdab organiseeritud/ formaalset vabatahtlikkust - inimeste osalemist erinevates vabaühendustes	% elanikkonnast, kes panustab organiseeritult ja formaalsel viisil vabatahtlikuna. Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) küsimus: Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks? „jah“ vastanute % kõigist vastajatest.	Oluline tunnus, mis aitab eristada mitteformaalset ja formaalset vabatahtlikkust. ILO rahvusvahelises metoodikas mõõdetakse küsimusega „Kas olete viimase 12 kuu jooksul teinud vabatahtlikku tööd mõne organisatsiooni, klubi, ühenduse või rühma kaudu?“ „jah“ vastanute % kõigist vastajatest. Ettepanek: lisada ILO sõnastatud küsimus ETU ankeeti või kasutada ESS-i uuringut (toimub 2

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

				aastase intervalliga).
Püsivabatahtlike osakaal, %	Tuummõõdik: indiviidi tase, tulemus	Püsivabatahtlike osakaal vabatahtlike seas näitab valdkonna stabiilsus ja tugevust	UUS MÕÕDIK: Vabatahtlikus tegevuses regulaarselt osalejate %. Lisada ETU küsitluse küsimus neile, kes on osalenud vabatahtlikus tegevuses: Kui sageli Te olete vabatahtlikuna eelnimetatud tegevustes osalenud? Mõõdik: nende osakaal, kes panustavad vähemalt kord kuus	Alternatiivina kasutada Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringu sõnastust: Kui sageli Te viimase 12 kuu jooksul olete vabatahtliku tegevusega tegelenud?” vastusevariandi “regulaarselt” andnud vastajate osakaal. Samas regulaarsus on subjektiivne hinnang ning mittemeti tõlgendatav.
Üldine eluga rahulolu määr	Tuummõõdik: indiviid tase, mõju	Näitab subjektiivset tajutud heaolu	Allikas: ESS või ESU Kui rahul olete Te üldiselt oma praeguse eluga? (skaalal 0-10 nende %, kes vastanud 7 ja rohkem)	ESS uuring võimaldab eraldi mõõta eluga rahulolu vabatahtlikus töös osalenute ja mitteosalenute lõikes, samuti teostada rahvusvahelist võrdlust. ESU on igal aastal, seega võimaldab pidevamat monitoringut.
Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik	Lisamõõdik: indiviidi tase, sisend	Mõõdab elanike üldist hoiakut ja suhtumist üksteise toetamise ja abistamise	Nõustumine väidetega • Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdsed. Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused; • Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada; • Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest. • Tema jaoks on oluline tähtsate otsuste langetamisel arvestada teiste inimeste seisukohtadega ja leida kompromisse % vastajatest, kes nõustuvad (vastates „minu moodi“ või „väga minu moodi“) vähemalt kolme väitega (Euroopa Sotsiaaluuring)	Näitaja võimaldab rahvusvahelist võrdlust teiste ESS-is osalevate riikidega. Mõõdik on üks Eesti 2035 indikaatoritest. Kuna sisaldab erinevaid väiteid, on tõlgendusruum suur.
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr peamiste	Lisamõõdik: indiviidi tase, väljund	Mõõdik võimaldab täpsemalt seirata vabatahtliku tegevuse suundumisi	ETU-s vabatahtlikus tegevuses osalemise küsimus, peamises viies tegevusvaldkonnas osalemise % valdkondade lõikes.	Eeldab eraldi tegevusvaldkondade lõikes osakaalude leidmist.

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

tegevusvaldkondade lõikes		valdkondade lõikes.	Täpsem fookus: vabatahtliku tegevuse korraldamisele	
Rahvaalgatuse osalemise määr	Lisamõõdik: indiviidi tase, väljund	Mõõdab kodanike aktiivsust osaleda otsuste kujundamisel.	ESS küsimus: On erinevaid viise, kuidas Eesti riigis asju paremaks muuta või ennetada nende viltu minekut. Kas olete viimase 12 kuu jooksul kirjutanud alla palvekirjale (petitsioonile)? Vastajate %, kes on vastanud "Jah", kõigist vastajatest. (ESS (2021, 2024, küsitlused ca iga 2 aasta järel))	Võimaldab rahvusvahelist võrdlust ESSis osalevate riikidega
Tegusa inimese näitaja	Lisamõõdik: indiviidi tase, tulemus	Mõõdab inimese üldist aktiivsust ja ühiskondlikku osalust	Nende inimeste osakaal, kes osalevad tööhõives kultuurielus, spordis ja vabatahtlikus töös. (Statistikaamet, Tõetamm)	Mõõdik on üks Eesti 2030 indikaatoritest. Kuna hõlmab osalust erinevates valdkondades. On nii tulemusnäitaja kui ka kodanikuühiskonna kontekstiindikaator.
Annetanud isikute osakaal	Lisamõõdik: indiviidi tase, tulemus	Mõõdab regulaarset panustamist heategevusse/mitetulundussektorisse	Maksu- ja tolliamet: avaandmed: füüsiliste isikute tuludeklaratsioonid: mahaarvamistena deklareeritud annetuste/kingituste deklaratsioonide arv kõigist tuludeklaratsioonidest ehk % tuludeklaratsiooni esitanud juriidilisest isikutest https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-statistika/statistika-ja-avaandmed#fuusiliste-isikute-tuludeklaratsioonide-andmed	Programmi „Kogukondlik Eesti“ alaeesmärk “Teadlikud ja aktiivsed elanikud”
Heatahtlikkuse ja vabatahtlikkuse määr	Lisamõõdik: indiviidi tase, tulemus	World giving index. Mõõdab inimeste panustamist heategevusse ja teiste inimeste aitamise	Rahvusvaheline uuring. Küsimused: 1. Kas annetasid raha heategevuseks viimase kuu jooksul? 2. Kas aitasid võõrast inimest viimase kuu jooksul? 3. Kas tegid vabatahtlikku tööd viimase kuu jooksul? % vastajatest, kes vastavad vähemalt ühele küsimusele „jah“ (Gallup World Poll)	Näitaja võimaldab rahvusvahelist võrdlust teiste Gallupis osalevate riikidega. Kuna indeks koosneb kolmest erinevast tunnusest, on mõõdik suhteliselt raskesti tõlgendatav.
Üldistatud usalduse määr	Lisamõõdik: indiviidi tase, mõju	Mõõdik iseloomustab “sobivat ühiskondlikku kliimat” kodanikualgatusseks, heategevuseks ja vabatahtlikuks panustamiseks	Üldiselt hinnates, kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada? Palun andke oma hinnang skaalal 0-10, kus 0 tähendab, et ei saa usaldada ja 10 tähendab, et enamikku inimesi võib usaldada (Euroopa Sotsiaaluuring või Eesti Sotsiaaluuringu isikuküsitlus (ESU))	ESS toimub 2 aastaste intervalliga, viimane küsitlus aastast 2024; võimaldab rahvusvahelist võrdlust. ESU viiakse läbi igal aastal.

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Inimeste osakaal, kes arvavad, et nad saavad poliitikat mõjutada	Lisamõõdik: indiviidi tasand, mõju	Mõõdik iseloomustab inimeste võimalusi ühiskonnas toimuvat mõjutada	ESS küsimus “Mil määral võimaldab Teie arvates Eesti poliitiline süsteem teiesarnastel inimestel poliitikat mõjutada?” (vastusevariandid 4) palju, 5) väga palju)	ESS toimub 2 aastaste intervalliga, viimane küsitlus aastast 2024; võimaldab rahvusvahelist võrdlust.
Vabaühenduste tulud kokku	Tuummõõdik, organisatsiooni tasand, sisend	Mõõdik iseloomustab vabaühenduste ressursibaasi	Äriregistri majandusaasta aruanded	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Vabaühenduste poolt teostatud projektide arv	Tuummõõdik, organisatsiooni tasand, väljund	Mõõdik peegeldab vabaühenduste tegevuse aktiivsust	Toetusmeetmete jooksev statistika	Andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Püsituluga vabaühenduste osakaal (saanud tulu vähemalt 3 järjest)	Tuummõõdik, organisatsiooni tasand, tulemus	Mõõdik iseloomustab vabaühenduste elujõulisust ja kestlikkust	Äriregistri majandusaasta aruanded	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist, mõõdiku arvestamine vajab eraldi väljavõtet
Vabaühenduste panus SKP-sse	Tuummõõdik, organisatsiooni tasand, mõju	Mõõdik mõõdab vabaühenduste sotsiaalset ja majanduslikku mõju	Äriregistri andmed, rahvamajanduse arvepidamise andmed	Nõuab eraldi meetodikat, mida praegu ei ole
MTÜ-de arv 10000 elaniku kohta	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, sisend	Mõõdik iseloomustab organiseeritud vabatahtlikkuse sisenemisvõimalust	Äriregistri andmed	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Väljamakstud summa projekti kohta	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, sisend	Mõõdik peegeldab toetuste piisavust ja asjakohasust	Äriregistri andmed	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Annetusi teinud juuriidiliste isikute arv	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, sisend	Mõõdik näitab ettevõtete/ organisatsioonide tuge vabaühendustele	Äriregistri andmed	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Vabatahtliku tegevuse juhtimise ja administreerimisega tegelevate inimeste osakaal kõigist vabatahtlikest	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, väljund	Mõõdik peegeldab vabaühenduste elujõulisust ja suutlikkust efektiivselt tegutseda	ETU andmed. Mõõdik ühendab inimesed, kes on teinud teavitustööd, turundust, reklaami ühendustele, sh koostanud ja levitanud infomaterjale, jaganud infot messidel jm avalikel üritustel, teinud administratiivset või kontoritööd (raamatupidamine või veebilehe haldamine, kirjutanud või aidanud koostada projekte, aruandlust) või osalenud ühenduse juhtimises või olnud nõukogu või komisjoni liikmeks	Mõõdik vajab eraldi arutamist (tellida Statistikaametilt)
Vabatahtlike kaasavate ettevõtete arv	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, väljund	Mõõdik iseloomustab ettevõtete seotust vabatahtliku tegevust	Eeldab eraldi andmekogumist (ETU ettevõtete küsitluse lisaküsimus)	Mõõdik vajab eraldi arutamist (tellida Statistikaametilt)

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

Palgaliste töötajatega vabaihenduste osakaal	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, tulemus	Mõõdik peegeldab vabaihenduste elujõulisust ja suutlikkust efektiivselt tegutseda	Äriregistri andmed, majandusaasta aruanded	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Vabaihenduste elujõulisuse indeks	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, tulemus	Mõõdik iseloomustab vabaihenduste kerksust ja nende tegevuskeskkonna kvaliteeti	Mõõdeti USAID-i indeksiga seitsme mõõtme alusel: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, huvi- ja poliitikate mõjutamine, teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Indeksit mõõdetakse skaalal 1 kuni 7, kus 1 on väga hea ja 7 väga halb. (USAID. Alates 2023. aastast enam ei arvutata. Sobivat rahvusvahelist alternatiivi ei ole)	Ettepanek: välja arendada sarnasel meetodikal põhinev Eesti kodanikuühiskonna ekspertide hinnangutel põhinev näitaja. Eeldab lisakulutusi, eksperthinnangutel põhinevad näitajad on paratamatult subjektiivsed
Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, tulemus	Mõõdik näitab mitteäriiliste algatuste majanduslikku suutlikkust, innovaatilisust ja kestlikkust	Näitaja võiks põhineda äriregistri majandusaasta aruannete andmetel.	Äriregistri andmed võivad olla ebatäpsed, vajalik võib olla aruandevormi muutmine/ täpsustamine.
Juriidiliste isikute annetuste kogusumma	Lisamõõdik, organisatsiooni tasand, tulemus	Mõõdik iseloomustab ettevõtete panust vabatahtlikkusesse tegevusse	Äriregistri andmed, majandusaasta aruanded	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Omavalitsuste kulud vabaihendustele 10000 el kohta	Tuummõõdik, KOV/ kogukonna tasand, sisend	Mõõdik iseloomustab KOVide rahalist panust vabaihenduste ja kogukondade tegevusse	KOV eelarved, Minuomavalitsus.ee, Hea Kodanik	Andmed võivad olla ebatäpsed
KOV toetatud sündmuste/ algatuste ja osalejate arv	Tuummõõdik, KOV/ kogukonna tasand, väljund	Mõõdik iseloomustab KOVide tegevuse aktiivsust vabaihenduste ja kogukondade arendamisel	KOV aruanded/ Minuomavalitsus.ee	Mõõdiku arvutamine võib nõuda täiendavat andmekogumist (omavalitsuste aruandlus)
Elanike kaasamisega rahulolu määr	Tuummõõdik, KOV/ kogukonna tasand, tulemus	Mõõdik näitab demokraatliku ja kaasava kohaliku valitsemise määra	Küsimus "Kui rahul olete sellega, kuidas Teie omavalitsus kaasab elanikke otsuste tegemisse?" Vastus (väga rahul ja pigem rahul). Kohalike omavalitsuste rahulolu uuring	Andmed on olemas ja uuringut korraldatakse regulaarselt
Nõustumisskoor väitega "Tunnen, et saan oma kodukoha elukeskkonna arengut mõjutada"	Tuummõõdik, KOV/ kogukonna tasand, mõju	Mõõdik iseloomustab elanike võimlust oma elukeskkonda kujundada	Nõustumine väitega "Tunnen, et saan oma kodukoha elukeskkonna arengut mõjutada" Variandid Täiesti nõus ja nõus Minuomavalitsus.ee / Elanike rahulolu küsitlus	Andmed on olemas ja uuringut korraldatakse regulaarselt

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

% omavalitsustest, kes on kodulehel avalikustanud vabaihenduste toetamise korra ja kriteeriumid.	Lisamõõdik, KOV, kogukonna tasand, sisend	Mõõdik iseloomustab kaudselt vabatahtliku tegevuse toetamise läbi paistvust	MAK-ide poolt kogutav info, minuomavalitsus.ee Võimalik lisada küsimustena KOVide küsimustikku	Kodulehel avalikustamine on tehniline küsimus, ei pruugi näidata sisulist läbipaistvust ja avalikku valitsemist
% omavalitsustest, kus kaasatakse küla- ja alevikuva-nemaid ning toetatakse elanike enda organiseeritud tegevusi	Lisamõõdik, KOV, kogukonna tasand, väljund	Mõõdik mõõdab kaudselt kaasamist ja toetust kohalikele algatustele	Vastus küsimusele “Kas Teie omavalitsuses kaasatakse küla- ja alevikuva-nemaid otsustusprotsessidesse ning toetatakse elanike enda algatusi ja organiseeritud tegevusi?” Kohalike omavalitsuste rahulolu uuring	Andmed on olemas ja uuringut korraldatakse regulaarselt
Omavalitsuse arengusse kaasamisega rahulolevate elanike osakaal (%)	Lisamõõdik, KOV, kogukonna tasand, tulemus	Mõõdik näitab demokraatliku ja kaasava kohaliku valitsemise määra	Küsimus “Kui rahul olete sellega, kuidas Teie omavalitsus kaasab elanikke otsuste tegemisse?” Vastus (väga rahul ja pigem rahul). Kohalike omavalitsuste rahulolu uuring	Andmed on olemas ja uuringut korraldatakse regulaarselt
Nõustumisskoor väitega „Võtan kogukonnaelust aktiivselt osa“	Lisamõõdik, KOV, kogukonna tasand, tulemus	Mõõdik näitab kaudselt kohaliku tasandi mõju kogukondlikule tegevusele	Nõustumine väitega „Võtan kogukonnaelust aktiivselt osa“ Variandid Täiesti nõus ja nõus Minuomavalitsus.ee / Elanike rahulolu küsitlus	Andmed on olemas ja uuringut korraldatakse regulaarselt
Riigi väljamaksed vabaihendustele 10000 elaniku kohta	Tuummõõdik riigi tasand, sisend	Mõõdik mõõdab riigi rahalist panust vabaihenduste toetamisel	Riigikassa, Hea kodanik	Andmed väldatakse igal aastal
Riigi toel vabaihendustele ja kogukondadele suunatud koolituste ja nendel osalenute arv.	Tuummõõdik riigi tasand, väljund	Mõõdik iseloomustab riigi tegevust vabaihenduste arendamisel	Seotud organisatsioonide aruanded ja jooksev statistika	Mõõdiku arvutamine võib eeldada täiendavat andmekogumist
Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr 12 kuu jooksul, %	Tuummõõdik: riigi tasand, tulemus	Mõõdab individuaalset osalemist vabatahtlikus tegevuses	% elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud erinevates vabatahtliku tegevuse valdkondades (loetelu ETU isikuküsitluse ankeedis: Kas Te olete viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud järgmistes vabatahtlikes tegevustes? Kui vastaja on vähemalt ühe tegevuse puhul märkinud osalust, siis loetakse ta vabatahtlikkus tegevuses osalenuks ning arvutatakse protsent kõigist vastajatest.	On Sidusa Eesti Arengukava 2030 (alaeesmärk „Kogukondlik Eesti“) Programmi „Kogukondlik Eesti“ üldmõõdik. Vabatahtliku tegevuse otsene ja keskne näitaja. Võimaldab rahvusvahelist võrdlust (ILO, OECD ja Eurostati andmebaaside kaudu, kuid meetoodika võib olla riigiti erinev.
Vabaihendustes osalemise määr	Tuummõõdik: riigi tasand, tulemus	Mõõdab organiseeritud/ formaalset vabatahtlikkust - inimeste osalemist	% elanikkonnast, kes panustab organiseeritult ja formaalsel viisil vabatahtlikuna.	Oluline tunnus, mis aitab eristada mitteformaalset ja

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

		erinevates vabähendustes	Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) küsimus: Kas olete viimase 12 kuu jooksul tegutsenud vabatahtlikult mõne mittetulundus- või heategevusorganisatsiooni heaks? „jah“ vastanute % kõigist vastajatest.	formaalset vabatahtlikkust. ILO rahvusvahelises metoodikas mõõdetakse küsimusega „Kas olete viimase 12 kuu jooksul teinud vabatahtlikku tööd mõne organisatsiooni, klubi, ühenduse või rühma kaudu?“ „jah“ vastanute % kõigist vastajatest. Ettepanek: lisada ILO sõnastatud küsimus ETU ankeeti või kasutada ESS-i uuringut (toimub 2 aastase intervalliga).
Üldine eluga rahulolu määr	Tuummõõdik: riigi tasand, mõju	Näitab subjektiivset tajutud heaolu	Allikas: ESS või ESU Kui rahul olete Te üldiselt oma praeguse eluga? (skaalal 0-10 nende %, kes vastanud 7 ja rohkem)	ESS uuring võimaldab eraldi mõõta eluga rahulolu vabatahtlikus töös osalenute ja mitteosalenute lõikes, samuti teostada rahvusvahelist võrdlust. ESU on igal aastal, seega võimaldab pidevat monitooringut.
Programmi „Kogukondlik Eesti“ rahastus	Lisamõõdik, riigi tasand, sisend	Mõõdik mõõdab otseselt riigi rahalist panust konkreetse programmi	Riigikassa, riigieelarve	
Keskvalitsuse poolt rahastatud vabähenduste osakaal kõigist vabähendustest	Lisamõõdik, riigi tasand, väljund	Mõõdik näitab riigi rahalise panuse jõudmist sihtrühmani.	Hea kodanik, Äriregister majandusaasta aruanded	Äriregistri andmed võivad vajada puhastamist ja kontrollimist
Hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik	Lisamõõdik: riigi tasand, mõju	Mõõdab elanike üldist hoiakut ja suhtumist üksteise toetamisse ja abistamisse	Nõustumine väidetega „Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid“. „Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused“; „Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi“. „Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada“; #Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta	Näitaja võimaldab rahvusvahelist võrdlust teiste ESS-is osalevate riikidega. Mõõdik on üks Eesti 2035 indikaatoritest. Kuna sisaldab erinevaid väiteid, on tõlgendusruum suur.

Vabatahtlikud ja vabatahtlikkus Eestis. Hetkeolukord ja tulevikuväljavaated

			tahab hoolt kanda nende heaolu eest“. „Tema jaoks on oluline tähtsate otsuste langetamisel arvestada teiste inimeste seisukohtadega ja leida kompromisse“ % vastajatest, kes nõustuvad (vastates „minu moodi“ või „väga minu moodi“) vähemalt kolme väitega (Euroopa Sotsiaaluuring)	
--	--	--	---	--

LISA 11. KASUTATUD KIRJANDUS

- About Movisie. (i.a). Knowledge and advice for social issues. <https://www.movisie.nl/over-movisie>
- Abuladze, L., & Sakkeus, L. (2023). Elukaare vaade eluviisi ja vaimse tervise seostele vanemas eas. Kogumikus M. Sisask (toim), Eesti inimarengu aruanne 2023: Vaimne tervis ja heaolu. SA Eesti Koostöö Kogu.
- ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum. (2022). Hindamisaruanne regionaalsete vabatahtlike keskuste piloteerimise kohta Tšehhis.
- Acik, N. (2013). Reducing the participation gap in civic engagement: Political consumerism in Europe. *European Sociological Review*, 29(6), 1309–1322.
- Aldrich, D. P. (2011). The power of people: Social capital's role in recovery from the 1995 Kobe earthquake. *Natural Hazards*, 56, 595–611. <https://doi.org/10.1007/s11069-010-9577-7>
- Ariza-Montes, A., Tirado-Valencia, P., Fernández-Rodríguez, V., & Leal-Rodríguez, A. (2017). Volunteering by elders: A question of values? *The Service Industries Journal*, 37(11-12), 685–702.
- Arksey, H., & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: Towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19–32.
- Barron, L., Zhu, Z., & Qin, S. (2024). Challenges in conducting co-creation workshops to study net zero understandings, initiatives and sustainable design futures with grassroots communities – A case study. *Procedia CIRP*, 128, 674–679. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2024.06.035>
- Bernard jt. (2025). Teadusandmebaaside tehisaru tööriistad ja nende otsustustäpsus artiklite valimisel. [Käsikiri].
- Bidee, J., Vantilborgh, T., Pepermans, R., Willems, J., Jegers, M., & Hofmans, J. (2017). Daily motivation of volunteers in healthcare organizations: Relating team inclusion and intrinsic motivation using self-determination theory. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 26(3), 325–336. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2016.1277206>
- Boss, E.-M., & Daru, S. (2012). Netherlands. Kogumikus *Volunteering Infrastructure in Europe*. European Volunteer Centre.
- Brandsen, T., & Pape, U. (2015). Vabatahtliku tegevuse koordineerimine Hollandis.
- Breedvelt, J. J. F. jt. (2022). The effects of neighbourhood social cohesion on preventing depression and anxiety among adolescents and young adults: Rapid review. *BJPsych Open*, 8(4), e97. <https://doi.org/10.1192/bjo.2022.57>
- Brož jt. (2012). Akrediteerimissüsteem Tšehhi vabatahtlikus töös.
- Butcher, J., & Einolf, C. J. (2017). Volunteering: A complex social phenomenon. Teoses J. Butcher & C. J. Einolf (toim), *Perspectives on volunteering: Voices from the South*, 3–28. Springer International.
- Charities Aid Foundation. (2023). *World Giving Index 2023*.
- Charities Aid Foundation. (2025). *World Giving Report 2025*.
- Cieciuch, J., & Schwartz, S. H. (2012). The number of distinct basic values and their structure assessed by PVQ-40. *Journal of Personality Assessment*, 94(3), 321–328.
- CIVICUS. (2024). *State of Civil Society Report 2024*.
- CIVICUS Monitor. (2025). *Tracking Civic Space*.
- Clary, E. G. jt. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516–1530.
- Cnaan, R. A., Handy, F., & Wadsworth, M. (1996). Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(3), 364–383.
- Český statistický úřad (ČSÚ). (2024a). Vabatahtlikus tegevuses osalemise Tšehhis 2023. aasta teisel poolaastal.

- Český statistický úřad (ČSÚ). (2024b). Vabatahtlike sotsiaaldemograafiline profiil Tšehhis.
- Český statistický úřad (ČSÚ). (2024c). Organiseeritud ja mitteorganiseeritud vabatahtlik tegevus Tšehhis.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Dekker, P., & Halman, L. (2003). *Volunteering and values: An introduction*. Springer.
- Detollenaere, J., Willems, S., & Baert, S. (2017). Volunteering, income and health. *PLoS ONE*.
- Dijkoff, K. (2014). Detsentraliseerimine ja sotsiaalne vastutus Hollandis.
- Doing voluntary work in Netherlands. (i.a). Information for volunteers.
- Dostal, J., & Balarinova, K. (2013). Vabatahtlik tegevus ja sotsiaalne turvalisus Tšehhis.
- Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK). (2002). Riigikogu.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- EUAA, 2012. *Volunteering Charter - European Charter on The Rights and Responsibilities of Volunteers*. https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/volunteering_charter_en.pdf
- European Commission. (i.a). Volunteering landscape in the Netherlands.
- Euroopa Komisjon. (2022). Comparative legal analysis of associations laws and regimes in the EU: Final report.
- Euroopa vabatahtlike õiguste ja kohustuste harta (EUAA). (2012). European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (EASPD).
- Eurostat. (2021). Vabatahtliku tegevuse mõõtmise raamistik: formaalne ja informaalne tegevus.
- Eurostat. (2024). Participation in formal and informal voluntary activities & active citizenship by sex, age and education (2022 cross-sections).
- Fernandes, T., & de Matos, M. A. (2023). Towards a better understanding of volunteer engagement: Self-determined motivations, self-expression needs and co-creation outcomes. *Journal of Service Theory and Practice*, 33(7), 1–27.
- Firchow, S., & Dixon, P. (2025). Alt-üles indikaatorid ja kohalik tähendus vabatahtliku töö seires.
- GHK. (2010). *Volunteering in the European Union – Final report*. Euroopa Komisjon.
- Grandi, F., Lough, B. J., & Bannister, T. (2018). *Global trends in volunteering infrastructure: A background paper for the 2018 State of the World's Volunteerism Report – The thread that binds*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35998.02884>
- Grant, A. M., Berg, J. M., & Cable, D. M. (2014). Job titles as identity badges: How self-reflective titles can reduce emotional exhaustion. *Academy of Management Journal*, 57(4), 1201–1225. <https://doi.org/10.5465/amj.2012.0338>
- Guillen, L., Coromina, L., & Saris, W. (2011). Measurement of Social Participation and its Place in Social Capital Theory. *Social Indicators Research*, 100(2), 331–350.
- Guler, A. (2022). Vabatahtlik sektor ja huvikaitse Rootsis.
- Güntert, S. T., Wehner, T., & Mieg, H. A. (2022). Organizational, motivational, and cultural contexts of volunteering: The European view. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-98690-1>
- Heitzmann, K., Hofbauer, J., Mackerle-Bixa, S., & Strunk, G. (2009). Where There's a Will, There's a Way? Civic Participation and Social Inequality. *Journal of Civil Society*, 5(3), 283–301.
- Howard, M. M. (2003). *The weakness of civil society in postcommunist Europe*. Cambridge University Press.
- Howard, M., & Gilbert, L. (2008). A Cross-National Comparison of the Internal Effects of Participation in Voluntary Organizations. *Political Studies*, 56(1), 12–32.
- Hruška jt. (2022). Üleriigiline vabatahtlike portaal ja infohalduse praktikad Tšehhis.
- Human, N. (2024). Volunteerism: key roles, significance & how it impacts communities. Donorbox blog.

- Hustinx jt. (2022). Sotsiaalse ebavõrdsuse mitmemõõtmeline raamistik vabatahtliku tegevuse käitumismustrite mõistmiseks.
- Hyanek, V., & Pospišil, T. (2016). Vabatahtliku tegevuse ajalooline kujunemine postsotsialistlikus Tšehhis.
- Ingen, E. V., & Meer, T. V. (2011). Welfare state expenditure and inequalities in voluntary association participation. *Journal of European Social Policy*, 21(4), 302–322.
- International Labour Organization (ILO). (2011). Volunteer work measurement guide. Guidance on implementing the ILO-recommended add-on module on volunteer work in national labour force surveys.
- International Labour Organization (ILO). (2021). Volunteer work measurement guide. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmstp5/groups/public/%40odgreports/%40ostat/documents/publication/wcms_789950.pdf
- ILOSTAT. (k.p.). Statistics on volunteer work. <https://ilostat.ilo.org/topics/volunteer-work/>
- Jeppsson Grassman, E., & Svedberg, L. (1996). Rahvaliidumiste traditsioon ja vabatahtlik töö Rootsis.
- Kankainen, T. (2009). Voluntary associations and trust in Finland. *Research on Finnish Society*, 2, 5–17.
- Kelley, J., & Simmons, B. (2019). Mõõtmise mõju ja võimusuhted rahvusvahelises statistikas.
- Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014 (KODAR). (2011). Siseministeerium.
- Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020 (KODAR). (2015). Siseministeerium.
- Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond“ 2021–2024. (2020). Siseministeerium.
- Käger, M. jt. (2019). Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018. Balti Uuringute Instituut.
- Lagerspetz, M. (2007). Kodanikuühiskonna lühisõnastik. Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit.
- Lau, A., & Golder, S. (2025). Tehisaru tööriistade täpsus ja uurijatepoolse ülevaatus vajadus. [Käsikiri].
- Lorente, J. M., Küster, I., & Vila, N. (2024). The role of engagement in retaining volunteers. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 21, 1027–1055.
- Lundberg jt. (2025). Rootsi elanikkonna vabatahtliku töö uuring 2024. aasta andmetel. [Ideelt arbete 2024].
- MacLeod, M. A., & Emejulu, A. (2014). Neoliberalism with a community face? A critical analysis of asset-based community development in Scotland. *Journal of Community Practice*, 22, 430–450.
- Mascherini, M., Vidoni, D., & Manca, A. R. (2011). Exploring the Determinants of Civil Participation in 14 European Countries. *European Sociological Review*, 27(6), 790–807.
- Meehan, D. E., Clare, P., Grunseit, A., & Merom, D. (2025). Community level determinants of loneliness and social isolation: A population-based cohort study across younger and older adults. *Frontiers in Public Health*, 13, 1526166.
- Meijs, L., Hendriks, P., & Dobрева, A. (2021). New trends in the development of volunteering in the European Union. *European Economic and Social Committee*.
- Merry, S., Davis, K., & Kingsbury, B. (2015). Ülevalt-alla standardid ja kohalik tähendus seires.
- Millora, C. (2020). Volunteering practices in the twenty-first century. *United Nations Volunteers*.
- Ministerstvo vnitra České republiky. (2024). Vabatahtliku tegevuse arengukontseptsioon Tšehhis 2024–2030.
- MVO Nederland. (i.a). Ettevõtete sotsiaalse vastutuse tugistruktuur Hollandis.
- Narbutaite Aflaki, I. (2023). Partnerlusel põhinev koostöö vabatahtlikus sektoris Rootsi näitel.
- Narusson, D. (2022). Kogukonna tähendused. Teoses I. Kurg & A. Üprus (toim), Kirik keset küla. Koguduse ja kogukonna koostöö, 13–18. Eesti Diakoonia.
- OECD. (2021). DAC Recommendation on Enabling Civil Society in Development Co-operation and Humanitarian Assistance.

- OECD. (2022). The Protection and Promotion of Civic Space: Global Report.
- OECD. (2024). Practical Guide on Enabling Civil Society.
- OECD. (2025). Beyond GDP heoluraamistik ja vabatahtliku töö mõõtmine.
- Offe, C., & Fuchs, S. (2002). A Decline of Social Capital? The German Case. R. D. Putnam (toim), *Democracies in Flux*, 189–243. Oxford University Press.
- Office of the Government of the Czech Republic. (2021). Valitsuse mittetulundusühingute nõukogu strateegilised suunised.
- Org, A. (2023). Kas Ukraina sõjapõgenikud on Eestis kogukond? *Sotsiaaltöö*, 1, 29–33.
- Osman, A. (2023). Väärtuspõhine avalik partnerlus (IOP) Rootsist: ülevaade ja praktikad.
- Pavlova, M. K., & Lühr, M. (2023). Volunteering and political participation are differentially associated with eudaimonic and social well-being across age groups and European countries. *PLoS ONE*, 18(2).
- Pick, S., Holmes, K., & Brueckner, A. (2011). Valitsemisloogikad ja vabatahtliku töö regulatsioon Euroopas.
- Plagnol, A. C., & Huppert, F. A. (2010). Happy to Help? Exploring the Factors Associated with Variations in Rates of Volunteering Across Europe. *Social Indicators Research*, 97(2), 157–176.
- Policy on voluntary work. (i.a). Provincial coordination in the Netherlands.
- Power, M. (1997). Audit-ühiskond ja mõõtmise mõju käitumisele.
- Programm „Kogukondlik Eesti 2024–2027“. (2023). Siseministeerium.
- Programm „Kogukondlik Eesti 2025–2028“. (2024). Rahandusministeerium.
- Putnam, R. D. (1993). Making democracy work. Civic traditions in modern Italy. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.
- Putters jt. (2010). Rahastuse detsentraliseerimine ja selle mõju vabatahtlikule tööle Hollandis.
- Radkiewicz, P., Zavala, A., & Skarżyńska, K. (2008). Pro-social basic human values and civic involvement. *Polish Psychological Bulletin*, 39(4), 226–235.
- Ramaekers, M. J. M., Verbakel, E., & Kraaykamp, G. (2022). Informal volunteering and socialization effects: Examining modelling and encouragement by parents and partner. *VOLUNTAS*, 33, 347–361.
- Reher, D. S. (1998). Family ties in Western Europe: Persistent contrasts. *Population and Development Review*, 24(2), 203–234.
- Reine, I. jt. (2024). Loneliness in the Baltic-Nordic Region. Teoses M. Z. Ahmed (toim), *Determinants of Loneliness*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.1000303>
- Remme, J. (2015). Ettevõtete sotsiaalne vastutus ja strateegiline vabatahtlikkus Hollandis.
- Reznik, O. (2016). Determinants of Involvement in Work for Voluntary or Charitable Organizations in European Countries. *SAGE Open*, 6(1).
- Roßteutscher, S. (2004). Die Rückkehr der Tugend? Teoses J. W. van Deth (toim), *Deutschland in Europa*. Verlag für Sozialwissenschaften.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivations: Definition, theory, practice and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61, 101860. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1998). Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector crossnationally. *Voluntas*, 9(3), 213–248.
- Sanders, E. B.-N., & Stappers, P. J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign*, 4(1), 5–18. <https://doi.org/10.1080/15710880701875068>

- Santini, Z. I. jt. (2018). Formal Volunteer Activity and Psychological Flourishing in Scandinavia. *Social Currents*, 6(3), 255–269.
- Saraceno, C., & Keck, W. (2010). Can we identify intergenerational policy regimes in Europe? *European Societies*, 12(5), 675–696.
- Schmidt jt. (2017). Schmidt A, Wolbers J, Ferguson J, Boersma K. Are you Ready2Help? Conceptualizing the management of online and onsite volunteer convergence. *J Contingencies and Crisis Management*. 2018; 26: 338–349. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12200>
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878–891.
- Schwartz, S. H. jt. (2014). Basic personal values underlie and give coherence to political values: a cross national study in 15 countries. *Political Behavior*, 36, 899–930.
- Shore, C., & Wright, S. (2015). Mõõtmise ja audit-kultuuri mõju avalikule sektorile. Sidusa Eesti arengukava 2021–2030. (2021). Siseministerium.
- Sivesind, K. H., Pospíšilová, T., & Frič, P. (2013). Does Volunteering Cause Trust? *European Societies*, 15(1), 106–130.
- Statistics Netherlands (CBS). (2025a). Vabatahtliku töö statistika Hollandis 2024. aasta andmetel.
- Statistics Netherlands (CBS). (2025b). Regulaarne ja episoodiline vabatahtlik panus Hollandi vanuserühmade lõikes.
- Statistics Sweden (SCB). (2025). Erasektori osakaal teenuste tagamisel Rootsis 2023. aastal.
- Study on Volunteering in the European Union. (2010). Final Report.
- Taylor, B., Henshall, C., Kenyon, S., Litchfield, I., & Greenfield, S. (2018). Can rapid approaches to qualitative analysis deliver timely, valid findings to clinical leaders? A mixed methods study comparing rapid and thematic analysis. *BMJ Open*, 8, e019993. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-019993>
- Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. (2024). *Vabatahtlike ja kogukondlike tegevuste suundumuste ja seirevõimaluste analüüs: Uuringu vahearuanne (tööversioon 15.12.2024)*.
- Tilga, K., Lepik, K., & Linno, M. (2022). Raamatukogu kui kogukonna ankur: Kvalitatiivne kirjandusülevaade. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2021, 16–27.
- Tsai, A. C. Y. jt. (2024). Leading volunteer motivation: How leader behavior can trigger and fulfill volunteers' motivations. *VOLUNTAS*, 35(2), 266–276.
- UNECE. (2025). Beyond GDP indikaatorite harmoniseerimine.
- United Nations Volunteers (UNV). (2018). The thread that binds: Volunteerism and community resilience. https://unv-swvr2018.org/files/51692_UNV_SWVR_2018_WEB.pdf
- United Nations Volunteers (UNV). (2020). Volunteering practices in the 21st century.
- United Nations Volunteers (UNV). (2021). 2022 State of the world's volunteerism report: Building equal and inclusive societies. Bonn.
- United Nations Volunteers (UNV). (2025). SWVR 2026: GIVE framework.
- USAID. (2022). 2021 Civil society organization sustainability index.
- Uslaner, E. M. (2002). The moral foundations of trust. Cambridge University Press.
- Van Overbeeke jt. (2021). Volunteering: A modern perception. Centre for European Volunteering.
- VATEK (2025). Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsiooni soovitusel mõeldud poliitikutele ja poliitika-kujundajatele.
- Vecchione, M. jt. (2015). Personal values and political activism: a cross-national study. *British Journal of Psychology*, 106, 84–106.
- Vindrola-Padros, C. (2021). Doing rapid qualitative research. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781529682687>
- Voicu, B., & Şerban, M. (2012). Immigrant Involvement in Voluntary Associations in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(10), 1569–1587.
- Volonteuropé. (2018). Measuring the impact of volunteering: Position paper.

- Wallace, C., & Pichler, F. (2009). More Participation, Happier Society? A Comparative Study of Civil Society and the Quality of Life. *Social Indicators Research*, 93(2), 255–274.
- Wiepking, P., Einolf, C. J., & Yang, Y. (2022). The gendered pathways into giving and volunteering: Similar or different across countries? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 52(1), 5–28.
- Wijkström, F. (2000). Vabatahtliku sektori tüpoloogiad Rootsis.
- Wilson, J. (2012). Volunteerism research: A review over the past ten years. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(2), 176–212.
- World Health Organization (WHO). (2022). World mental health report: Transforming mental health for all. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240049338>